Àngel Jiménez

Sant Feliu de Guíxols

Una lectura històrica

Sant Feliu de Guíxols

Àngel Jiménez

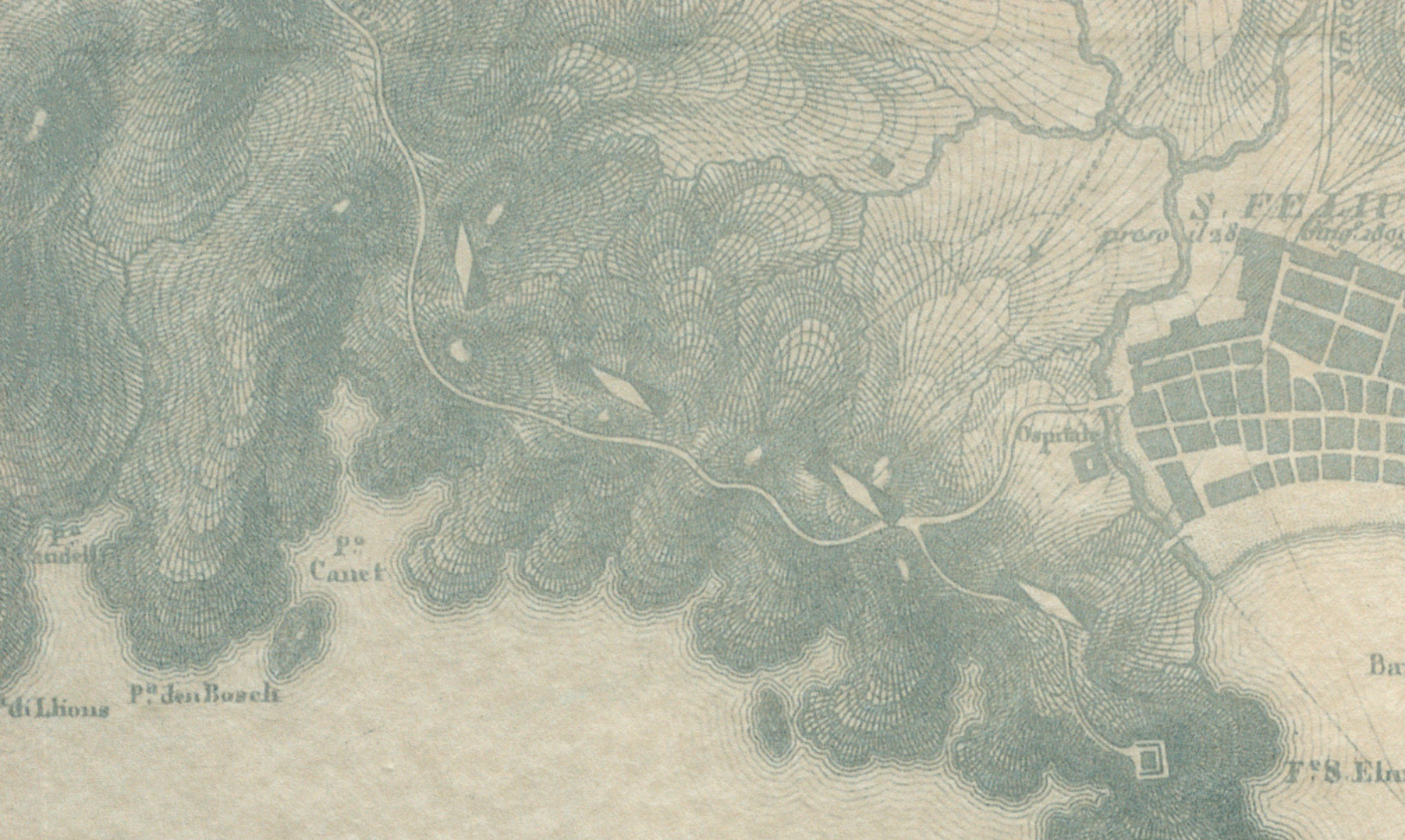

PIANO

DI S.N FELIU DE QUIXOLS IN CATALOGNA

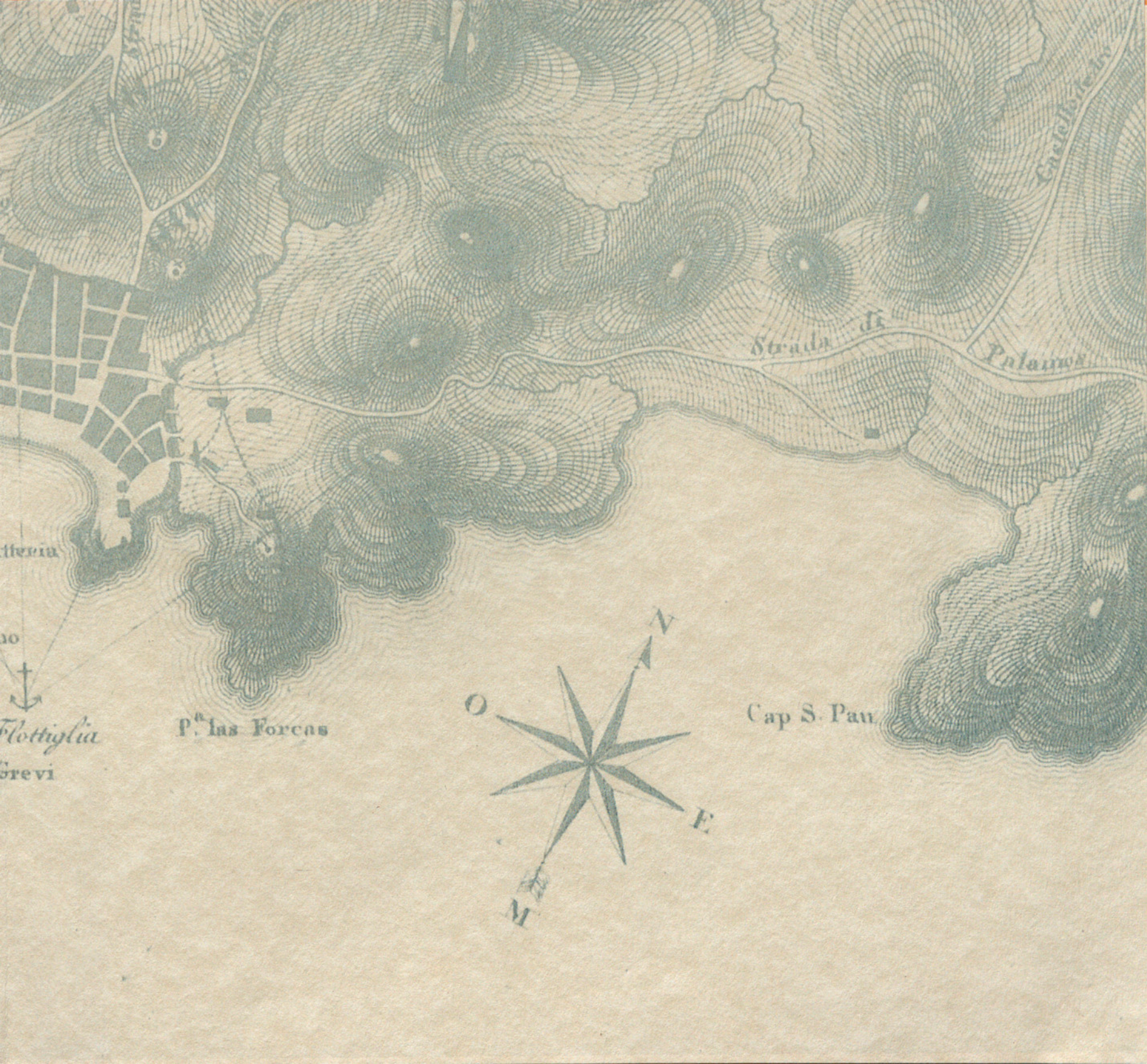
Strada
Palamos
Flottiglia
P.ta las Forcas
Cap S. Pau
N
O
E
M

ARXIU MUNICIPAL
SANT FELIU DE GUIXOLS

SANT FELIU DE GUÍXOLS

Una lectura històrica

Àngel Jiménez

Sant Feliu de Guíxols

Una lectura històrica

Sant Feliu de Guíxols

1997

Arxiu Municipal Sant Feliu de Guíxols

JÍMENEZ I NAVARRO, Àngel
Sant Feliu de Guíxols: Una lectura històrica
ISBN 84–920253–4–4

I. Sant Feliu de Guíxols. Ajuntament II Girona (provincia). Diputació de Girona
I. Sant Feliu de Guíxols. -- Història local 908.467.I EmB Sant Feliu de Guíxols.

ESTUDIS GUIXOLENCS

Edició
Ajuntament de Sant Feliu de Guíxols
Diputació de Girona

© 1997 ÀNGEL JIMÉNEZ

Cronologia
Núria Giménez i Comas

Elaboració de gràfics
Núria Giménez

Assessorament lingüístic
Roser Sala

Disseny i maquetació
Pep Caballé

Portada
QUADRE DE CAIMÓ (1857)
Foto: Josep M. Melció

Fotogravats
David Coll

Impressió
Palahí Arts Gràfiques

Dipòsit legal
Gi-1290-97

ISBN:
ISBN 84–920253–4–4

Cap part d'aquesta publicació, incloent-hi el disseny, no pot ser reproduïda, emmagatzemada ni transmesa de cap manera ni per cap mitjà (elèctric, químic, mecànic, òptic, de gravació o bé fotocòpia) sense autorització prèvia de l'editor i l'autor.

TAULA

	AL LECTOR	9
1	EL MEDI GEOGRÀFIC	11
2	ELS PRIMERS MIL·LENNIS	21
3	EL MÓN ANTIC	35
4	FORMACIÓ D'UNA SOCIETAT FEUDAL (S. XI-XII)	45
5	LA VILA BAIXMEDIEVAL (S. XIII-XV)	59
6	LA LENTA I DIFÍCIL RECUPERACIÓ DELS SEGLES XVI I XVII	83
7	LES TRANSFORMACIONS DEL SEGLE XVIII	113
8	DE LA FI DE L'ANTIC RÈGIM A L'ESCLAT LIBERAL (1800-1874)	141
9	QUAN LA VILA ESDEVINGUÉ CIUTAT (1874-1910)	175
10	DE LA PRIMERA GUERRA MUNDIAL A LA GUERRA CIVIL (1910-1939)	209
11	SANT FELIU DURANT EL FRANQUISME (1939-1975)	257
12	VINT ANYS DE DEMOCRÀCIA (1975-1995)	323

ARXIU MUNICIPAL SANT FELIU DE GUIXOLS

Als meus pares i germana
Pere, Emília i Joaquima;
a Mossèn *Fernando*.

In memoriam!

ARXIU MUNICIPAL
SANT FELIU DE GUIXOLS

AL LECTOR

DESPRÉS DE MÉS DE DEU ANYS d'haver publicat la monografia local *Sant Feliu de Guíxols* dels *Quaderns de la Revista de Girona*, reincideixo en l'intent arriscat i compromès de posar al teu abast un resum personal de la història de la ciutat de Sant Feliu de Guíxols.

Quatre són les raons que m'han forçat a fer-ho:

a) L'èxit i el bon acolliment que va tenir la publicació esmentada. En pocs mesos es van exhaurir els 2.000 exemplars editats per la Diputació de Girona. Des de llavors, la demanda d'una segona edició ha estat incessant.

b) Durant tot aquest temps s'ha constatat que, a més a més, aquell llibre ha estat una eina útil per als educadors que s'han proposat d'acostar els alumnes al coneixement de la història de la seva ciutat.

c) L'experiència de tants anys de treballar plegats, historiadors i professors, en els Tallers d'Història amb la finalitat comuna d'introduir la història local en els programes dels centres escolars, ha coincidit ara amb un canvi en el món de l'ensenyament que pot facilitar la programació optativa i el treball de temes d'història local.

d) També a les llibreries hi faltava un llibre-record de la ciutat, que n'expliqui l'origen i l'evolució, amb l'atractiu de les il·lustracions i amb una àmplia informació bibliogràfica per a tots aquells que vulguin saber-ne quelcom més.

En resum, doncs, l'objectiu d'aquesta nova publicació vol ser doble: que sigui apta per als estudiants i professors dels centres escolars de la ciutat, i per a tots els ciutadans i forasters que sentiu curiositat per la història de Sant Feliu de Guíxols. Tant de bo que s'aconseguís.

El subtítol que acompanya i determina el nom de Sant Feliu de Guíxols, *Una lectura històrica*, vol donar a entendre que el llibre que tens a les mans no pretén ser un resum de la història de la ciutat –així, amb article determinat– com si la història d'un lloc només pogués ser una –única– i plenament objectiva. Dels fets històrics, penso que només se'n poden fer diferents lectures o interpretacions a partir dels documents originals i de la historiografia que avui i ara hom coneix. Per altra part, entenc que els fets i els problemes històrics s'han de considerar com a productes del passat que s'interpreten des del present i per al present, deixant –això sí– que tu, lector, puguis participar desenvolupant el teu pensament crític i fer la teva pròpia reconstrucció o lectura dels fets històrics. Els documents, les notes, els textos i la bibliografia et voldrien ajudar a fer-ne l'esforç.

Aquest, doncs, no és un llibre tancat. Podria créixer, aprimar-se o canviar la trajectòria col·lectiva de la gent de Sant Feliu –protagonista d'aquesta lectura–, la seva relació amb el medi, l'obtenció de recursos per a sobreviure, la seva reproducció biològica i social, les creences, etc.

Si bé m'ha estat impossible d'evitar els comentaris personals d'autor per les raons que acabo de dir, sí que –almenys– he intentat d'evitar-ne qualsevol judici que et pogués semblar dogmàtic. *Sant Feliu de Guíxols. Una lectura històrica* voldria ser tot el contrari.

A. J.

Agraïments

Seminari de Socials de l'IESI Sant Elm, Lluís Calverons (IESI Sant Feliu), Elena Esteva i Beatriu Cruset (Escola de l'Estació), Maria de la Peña (Escola Cor de Maria), Valentina Escudero (Escola Baldiri Reixach), M. Lluïsa Rojas i Cristina Murlà (Escola Gaziel), Sílvia Alemany, Maria Àngels Comas i Néstor Sanchiz (tècnics municipals), Josep Muñoz, Gerard Bussot i Jordi Gaitx (historiadors), Rosa M. Martí i Laia Giménez.

Capítol I

El medi geogràfic

El medi geogràfic

La lectura que aquí donem de la història de la ciutat de Sant Feliu de Guíxols s'emmarca en un context geogràfic molt definit, per bé que la seva localització comarcal a hores d'ara sigui encara molt discutida. Administrativament, pertany al Baix Empordà.

Amb una població actual de més de disset mil habitants, Sant Feliu és cap de la subcomarca que amb la Vall d'Aro –entre les Gavarres i l'Ardenya– s'orienta cap a Girona.

La conjunció de boscos de suredes, llenques i feixes de terra, amb la mar, ha estat la base dels recursos materials que han permès el desenvolupament de la comunitat humana que, al llarg dels segles, ha romàs en aquest marc físic.

La Vall d'Aro i l'Ardenya des de Santa Cristina, 1935 (Fot. Rigau)

La ciutat de Sant Feliu de Guíxols es troba enclavada a la franja litoral, al vèrtex sud-est, de la comarca del Baix Empordà.

LOCALITZACIÓ COMARCAL

SANT FELIU DE GUÍXOLS, geogràficament, no té una demarcació comarcal netament definida. Per això, d'aquest tema sovint se n'ha fet una qüestió polèmica: Sant Feliu pertany a la Selva o a l'Empordà? Les Gavarres marcarien la línia divisòria d'ambdues unitats comarcals. I, per tant, Sant Feliu hauria de ser de la Selva. Però, geogràficament, també hi ha una realitat topogràfica de molta importància: la vall del Ridaura –d'Aro–, que separa els massissos de les Gavarres i de l'Ardenya i ambdues comarques i que, alhora, canalitza les comunicacions del Gironès amb el port de Sant Feliu, la seva sortida natural al mar.

"El fragment de la Serralada Litoral conegut amb el nom de Gavarres acaba cap al sud a la vall

El seu terme té una extensió de 15,62 km2, i una població de 17.779 habitants l'any 1996.

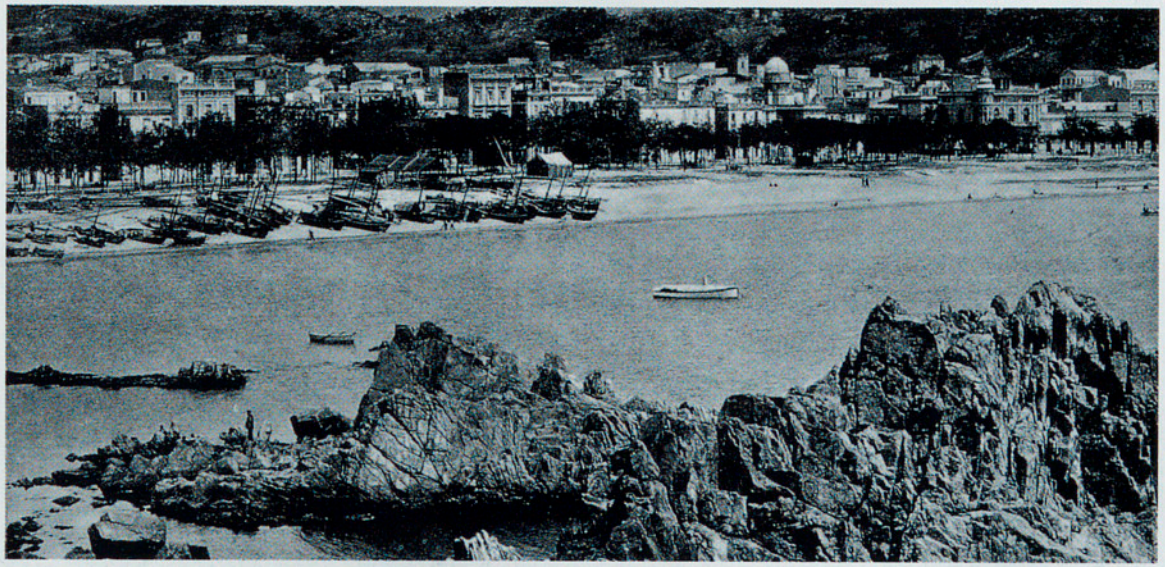

Roques de Santa Rosària i Sang i Fetge

del Ridaura o d'Aro, depressió transversal llarga i estreta, més enllà de la qual comença el massís de la Selva, geomorfològicament un altre sector, si bé en la nostra divisió comarcal encara un tros d'ell –Sant Feliu de Guíxols i el seu rerapaís– pot considerar-se com a Empordà, puix que encara cau dintre l'àmbit de la tramuntana"[1].

Uns anys més tard, el mateix autor en un altre lloc assegurava:

"En conseqüència, i sospesant els diferents arguments en pro i en contra, creiem que, malgrat alguns indubtables punts de contacte amb l'Empordà, Sant Feliu i la seva rodalia hauria d'afegir-se a la comarca de la Selva, de la qual vindria a ésser la sortida natural"[2].

Sigui com sigui, **la conca del Ridaura** –autèntic *hinterland* de la ciutat– tradicionalment ha constituït una unitat geogràfica, històrica i cultural amb Sant Feliu. Des del punt de vista administratiu, però, Sant Feliu se situa a la comarca del Baix Empordà, on fou inclosa en la divisió territorial de 1931.

En aquest llibre, doncs, considerem Sant Feliu i la Vall d'Aro com una subcomarca que s'orienta cap al Gironès, i que ve definida per la unitat territorial de la conca del Ridaura –veritable espina dorsal– entre les Gavarres i el massís de l'Ardenya. La vall dibuixa un triangle que es tanca en el vèrtex –la costa de n'Alou– i forma una mena de marca o país frontera prou espaiós entre les comarques que hi concorren, sense pertànyer plenament a cap.

1 COMPTE, A., "L'Empordà", *Geografia de Catalunya*, vol. II, Ed. Aedos, Barcelona, 1964.
2 COMPTE, A., "Sobre els límits de l'Empordà", a *AIEG*, 1975.

No obstant això –la independència que té com a ciutat-comarca–, Sant Feliu manté també una estreta connexió amb altres nuclis de població semblants del Baix Empordà, Palamós i Palafrugell, pel fet d'haver estat afectats tots ells per dues activitats econòmiques bàsiques: la indústria surera i el turisme.

Quant a l'extensió i els límits[3], Sant Feliu té una superfície de 15,6 Km2, Castell d'Aro 21,9 i Santa Cristina 67,8.

Per una història un xic complicada d'explicar aquí, l'extensió de Sant Feliu s'ha vist reduïda a favor de la dels seus pobles veïns[4].

El seu terme, de llevant a ponent, el podríem resseguir així: Torrent de Segueró (S'Agaró) des de la platja de Sant Pol fins a la carretera vella de Platja d'Aro (camí ral), riera de Sant Pol, riera de Vilartagues, puig d'Eroles, mas Trempat, Santa Escolàstica, Pedralta, pedra d'en Basart, puig Alt (creu d'en Barraquer), puig de Sant Benet (a 200 m can Rifà), carretera de Tossa i tot recte fins a la desembocadura al mar del torrent Canyet, a cala Canyerets.

EL RELLEU

TOTA LA VALL D'ARO –i Sant Feliu com a centre i capital– queda cenyida, a més de la façana marítima, per la Serralada Litoral Catalana que, aquí, s'estructura en dos relleus amb personalitat pròpia: les Gavarres (puig d'Arques, 530 m) i l'Ardenya.

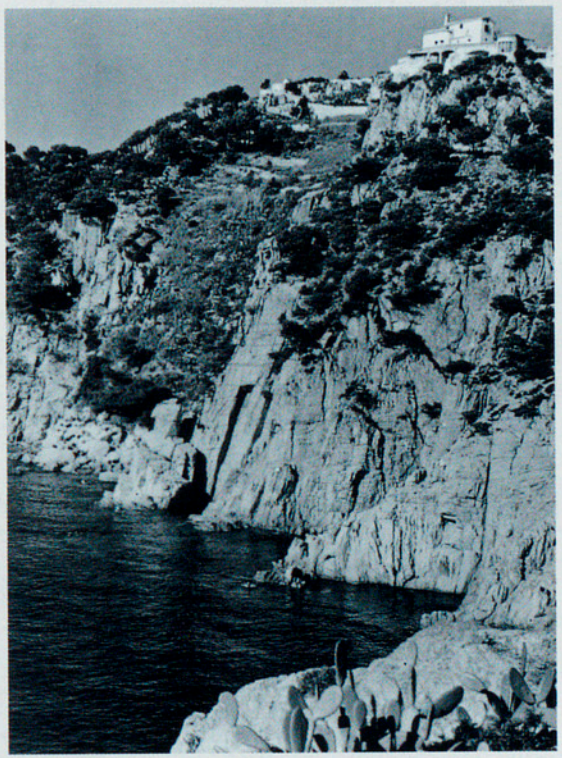

Els penya-segats de Sant Elm

Aquesta serralada presenta una característica molt peculiar: la massa rocosa que, en les configuracions més inversemblants i capricioses, hi sobresurt en forma de turons: puig de Cadiretes (519 m), puig de les Cols (418 m), Sant Baldiri (404 m), Montclar (400 m), els Carcaixells i molts més.

Des d'una panoràmica més propera, dos turons penetren profundament el mar. A llevant, el del **Molí de les Forques** (78 m) i, a garbí, la muntanya del **Castellar o de Sant Elm** (99 m). De fet

3 Segons *Estadística comarcal i municipal 1994-95*, Institut d'Estadística de Catalunya, Generalitat de Catalunya. *Gran geografia comarcal de Catalunya*, Segona edició. Volum 4. Barcelona, 1992.

4 ESTEVA, LL.,- PALLÍ, LL., *El termenal de Sant Feliu de Guíxols (1354-1980)*, Amics del Museu de SFG, núm. 5, 1995.

Guíxols és una petita badia encerclada per serres que davallen cap al mar i hi encaren la ciutat, a migdia. Santa Cristina (Solius i Romanyà), a ponent i nord, i Castell d'Aro (Platja d'Aro i S'Agaró) al nord-est i llevant, formen amb Sant Feliu una unitat geogràfica i històrica.

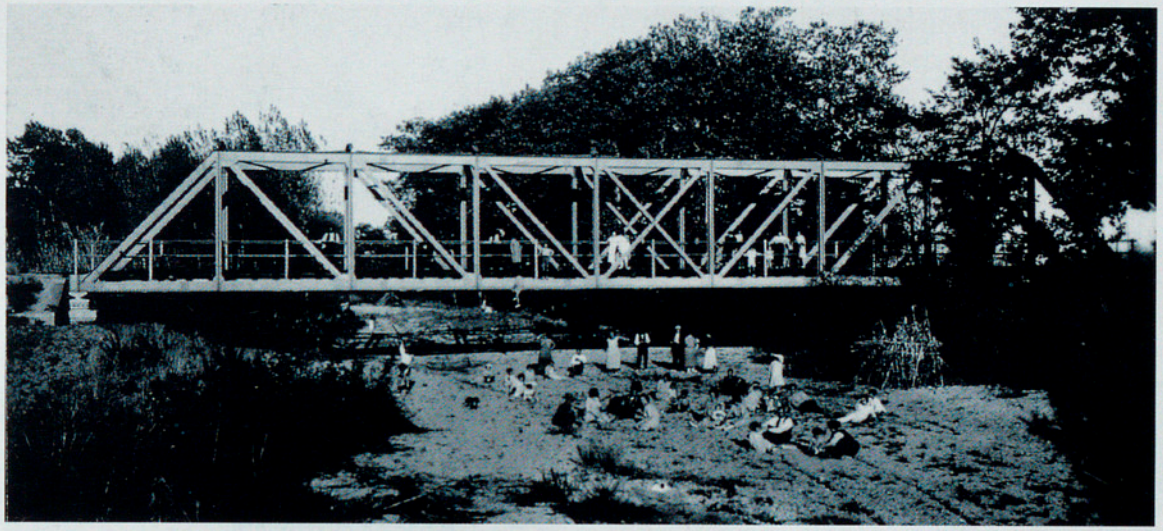

El pont del tren sobre el Ridaura

Sant Feliu és una petita badia encerclada per serres que davallen cap al mar i encaren la ciutat –obrint-la discretament– cap a migdia. El puig de les Bateries o Gustinoi (125 m), la serra d'Eroles (turó d'en Ribes, 123 m), la pedra –fins fa poc, basculant– de **Pedralta** (mirador, 308 m) i les Comes tanquen la població de nord-est a oest.

Més avall encara, arran de mar el promontori dels Guíxols separa a la badia la platja de Calassanç de la de l'Abric i forma un petit port natural.

Els materials que formen el relleu són molt antics, de l'era primària, i estan formats majoritàriament de granits.

El terme de Sant Feliu, per la banda de mar i de garbí a llevant, s'estén de la riera de Canyet al rec de Segueró (S'Agaró). **La costa guixolenca** comp-ta amb una infinitat de cales rocoses i amb dues petites badies i les seves corresponents platges més importants: la de Sant Feliu i la de Sant Pol.

De Canyeret a la badia de Sant Feliu, la costa és tot un seguit d'alts penya-segats –als contraforts de l'Ardenya– que l'acció del mar erosiona per la base, i dóna lloc a petites cales i platges de difícil accés. Arran de mar, potser el conjunt de rocam més important és la cinglera que anomenem les Penyes, a prop de la cala del Vigatà, que es troba sota mateix de l'ermita de Sant Elm.

Ja dins de la rada de Sant Feliu, de la punta de Garbí a la de Llevant, per la falda de Sant Elm davallen i s'endinsen suaument cap al mar les roques de les Planetes. Les de Santa Rosària i Sang i Fetge emergeixen enmig de l'aigua, prop de can

Rius, on el ciment privat, en part, n'ha modificat l'ecosistema i n'ha impossibilitat l'accés i el gaudi públic. I així s'arriba al moll de pedra (Sa Roca Grossa), cap al racó de garbí.

A sol ixent de la platja, el Club Nàutic s'encasta a l'antic port medieval i a la cova de la llegenda de Sant Feliu. El moll esportiu és separat del conjunt pesquer i comercial per la punta dels Guíxols. El dic del port de Sant Feliu té 450 m de longitud, i la seva bocana prop de 150 m.

Del port a Sant Pol es repeteix el panorama dur i bell de penya-segats, coves (de les "ratespenades"), cales (les Sofreres[5], cala Ametller) i illetes (les Balelles i Secaïns) que ens condueix a l'excel·lent platja guixolenca de Sant Pol.

Les rieres que desguassen a la badia són la del Monestir, formada per la riera de les Comes, la de Sant Amanç i la de Bujonis o de Santa Escolàstica, que ho fa a garbí de la platja de Sant Feliu. La de Tueda –amb la de Vilartagues–, a llevant (Calassanç). I a la platja de Sant Pol hi va a parar la riera de Sant Pol i el rec –avui difícil de reconèixer– de Segueró, a tocar la urbanització coneguda amb el nom de S'Agaró.

Terra endins, a la vall –com hem dit–, hi ha el riu Ridaura (Riu d'Aura que neix a Sant Baldiri) (392 m), en ple massís de l'Ardenya, i rep les aigües de diferents rieres: la de Solius, Salenys, Malvet, la Coma, etc. Rega i fa fèrtils les terres que li són properes –antiquíssims molins: el del Cuc, el d'en Candell, etc. en són encara testimoni. I els

El Ridaura

seus pous han subministrat –fins fa ben poc– aigua potable a tots els habitants de la rodalia. En algunes ocasions les seves crescudes han estat desmesurades, al llarg del delta-sorral –antigues zones d'aiguamolls– entre puig Pinell i les terres de Fenals.

Les fonts d'aquestes contrades són molt nombroses, malgrat l'abandó i la pèrdua que actualment en sofrim. Les més importants són les deus de Penedes, Salenys, la Font Picant i la d'en Pi a Santa Cristina d'Aro. I ja dins el terme de Sant Feliu, per anomenar-ne alguna, citem: la font d'en Marçal, la del Sr. Esteva, la de cal Pitxo, del Ferro, etc. que van a la riera de Sta. Escolàstica, Bujonis o de Sant Amanç; la font de Monticalvari i la de cal Duro que ho fan a la riera de les Comes, i la font del mas Cabanyes, a la riera de Tueda[6].

5 Són una petita cala, entre espadats, amb afloraments de granit en descomposició d'un color groguenc. Raó per la qual -erròniament- se'ls ha atribuït el nom, a partir de sofre.

6 PALLÍ, LL., *Les fonts naturals del terme de Sant Feliu de Guíxols*, Assemblea intercomarcal d'estudiosos, Publicacions del Museu de Sant Feliu de Guíxols, núm. I, 1977.

Els estreps del massís de l'Ardenya –o de les Cadiretes– que cenyeixen la població, li donen un aspecte accidentat i abrupte. Poc més enllà, al nord del terme, la serralada de les Gavarres n'és separada per la vall del Ridaura. La duresa i aspror de l'Ardenya n'han dificultat el poblament. Les Gavarres, en canvi, han facilitat l'accés humà.

CLIMA, VEGETACIÓ I FAUNA

EL CLIMA d'aquesta subcomarca és de tipus mediterrani subhumit, inestable i amb pluges dosificades a la primavera i tardor. Les temperatures de l'hivern –si no bufa la tramuntana– són suaus. I, en canvi, els estius són secs i càlids.

La població es troba arrecerada contra els vents forts i freds del nord. Quan s'ennegreixen les Comes i bufa vent de llevant, la pluja és pràcticament segura i pot ser també un temporal, les famoses llevantades.

El terme de Sant Feliu, si bé és petit quant a extensió, és molt variat quant al seu paisatge abrupte i, per tant, a les espècies vegetals que hi podem trobar. El terreny, en ser eminentment àcid, és ric en aquelles espècies adequades a aquest tipus de sòls.

Als boscos de l'Ardenya i les Gavarres hi trobem suredes en sòls secs i poc profunds. Les necessitats de la indústria surera n'afavoriren, en altres temps, la implantació. Els alzinars, sobre sòls més humits i més profunds, tenen un sotabosc dens i ombrívol.

Les pinedes (pins pinyoners i pins blancs) representen boscos secundaris, que històricament han substituït les suredes i els alzinars.

També hi trobem una gran varietat d'arbustos: cireres d'arboç, brucs, llentiscles, estepes, etc. Les herbàcies hi són escasses, però no les enfiladisses, principalment les roges i l'aritjol.

No cal dir que és una zona on s'hi fan –si les condicions d'humitat i temperatura coincideixen– bolets. Són molt apreciats els retjos i són abundants els rovellons, pinetells, rossinyols de pi o els camagrocs, en zones més obagues.

Un cas especial el constitueixen **les dunes de Sant Pol**. A la mateixa platja hi ha restes d'una duna, amb tot el que això comporta quant a vegetació. Hi trobem raves de mar i lliris de dunes a més d'altres herbàcies, totes amb la particularitat de tenir arrels de metres de llargada.

Més enllà dels insectes –el grup més abundant i divers dels nostres boscos–, la fauna més característica o més fàcil de veure són les aus. Tanmateix, encara hi podem trobar mamífers com el senglar, que torna a ser molt abundant tant al sector de les Gavarres com al de l'Ardenya. Hi ha els conills, les rates de camp i els esquirols, difícils de veure però fàcils d'endevinar pels seus típics "menjadors".

Quant a **les aus**, començant per les més grans, és fàcil de veure nombrosos gavians i gavines, durant tot l'any a la zona de la costa, anant i venint de l'abocador de Solius, d'on s'alimenten.

Hi ha també cormorans i ànecs.

És normal, segons l'època, de veure als nostres boscos els pit-roigs, els mosquiters de diferents

El clima és plenament mediterrani. Aquesta bonança, la riquesa del paisatge –no sempre estimada–, la diversitat de la flora i la fauna han convertit aquests indrets en un punt d'atracció del turisme.

La badia guixolenca de Sant Pol

menes, els pinsans i les caderneres. A les rieres i els indrets obacs encara es pot sentir el cant de les merles i dels rossinyols.

Al nucli urbà hi trobem, a més a més, pardals tot l'any i, últimament, moltes garses. A l'hivern són fàcils de veure les cueretes i a l'estiu els falciots i alguna oreneta, sobretot fora vila.

D'un temps ençà, l'estornell s'ensenyoreix del nostre cel i es fa notar –com una nova plaga– pels conreus.

BIBLIOGRAFIA

ASSOCIACIÓ D'AMICS DE LES GAVARRES I L'ARDENYA, *Plànol Gavarres. Ardenya.*

BADIA, J.,- PUIGDEVALL, M., *Gran geografia comarcal de Catalunya*, 2a edició. Vol. 4, Enciclopèdia Catalana. Barcelona, 1992.

BARBAZA, Y., *El paisatge humà de la Costa Brava*, Vol. I. Ed. 62. Barcelona, 1988

BALLESTEROS, E., *Massís de Cadiretes: el nostre patrimoni.* Ajuntament de Tossa, 1992.

BOSCH, J., "El rocam de l'Ardenya cristinenca i ganxona", *Àncora*, 8.05.1997.

COMPTE, A., "Sobre els límits de l'Empordà", a *AIEG*, 1974-75, 1975.

DD.AA, *A peu pel Baix Empordà. 15 itineraris entre garbí i tramuntana.* Consell Comarcal del Baix Empordà. La Bisbal, 1994.

PALLÍ, LL., *Toponímia litoral del terme de Sant Feliu de Guíxols, 1983.*

-: i ROQUÉ, C., "Característiques geomorfològiques de la Pedralta (Baix Empordà, Girona), *Estudis del Baix Empordà (EBE)* 16, 1997.

PELLA Y FORGAS, J., *Historia del Ampurdán*, 1883

TORRENT, J., "La localización comarcal de San Feliu de Guíxols", *Àncora*, 14 i 21 -03-1957.

Dos autors, primer Pella i Forgas i després Josep Pla, han sostingut sobre l'emplaçament comarcal de Sant Feliu i la Vall d'Aro punts de vista ben diferents:

Text 1

PELLA I FORGAS, *Historia del Ampurdán*, Barcelona 1883, pàg. 10.

"En los alrededores pues de Tossa y Lloret, termina la costa ampurdanesa, allí se extingue también cierta pronunciación regional de la lengua catalana y más allá no se usa la forma del artículo ampurdanés, *es* masculino y *sa* femenino, que no se repite en parte alguna de Cataluña; en resolución la frontera marítima del Ampurdán queda claramente designada.

Es la frontera terrestre interior la más difícil de precisar y antes debe descubrirse en la situación topográfica del terreno que en otra cosa alguna; las alturas de San Grau, las de Solius, las de Belloch y Romañá aparecen sobre el mapa de una manera precisa para indicar la cuenca formada por el Valle de Aro, que es continuación ó ápice natural del Ampurdán bien que en rigor algunos entienden que así no debe llamarse".

Text 2

JOSEP PLA, "Els límits de la comarca" *Escrits empordanesos*, vol. 38. Ed. Destino.

"L'Empordà limita a llevant i al sud amb el mar Mediterrani. La seva darrera població important a migdia és Calonge, que té un terme molt gran. La comarca s'acaba per aquest cantó, quan les muntanyes de les Gavarres arriben al mar en un punt determinat sobre la carretera de Palamós a Sant Feliu de Guíxols. De manera que la Platja d'Aro, la Vall d'Aro, Sant Feliu de Guíxols, no han format mai part de l'Empordà, encara que pertanyin al districte judicial de la Bisbal. Són espais de la comarca de la Selva, que és una comarca d'una gran bellesa, objectivament parlant".

Capítol II

Els primers mil·lennis

Els primers mil·lennis

Aquest capítol abasta un període cronològic extensíssim: des de l'aparició de la vida humana dins del terme de la ciutat i del seu rerapaís fins a l'assentament d'una població estable, ja dins del món antic.

Tot el que en coneixem, d'aquesta llarga etapa de la història local –que en realitat és molt poc– ha estat a partir de les dades que ens proporcionen les escasses excavacions arqueològiques que fa molt de temps –massa– es van poder dur a terme.

Per raons pedagògiques mantenim, per al tractament dels temps prehistòrics, les velles divisions de l'edat de pedra i l'edat dels metalls, que ens serviran per a situar els diferents aspectes –sobretot tècnics– que apareixen entre la població dels primers mil·lennis a la nostra contrada.

Un vocabulari i una bibliografia força extensos permetran als lectors de completar i superar pel seu compte les limitacions que presenta el resum que ens veiem obligats a fer-ne, d'una temàtica tan complexa.

Paleolític inferior a la comarca de la Selva (Museu de Sant Feliu)

12.000 anys aC. Un grup de caçadors nòmades s'estigueren per un temps en un indret proper a la masia de Sant Benet. Eren els primers pobladors que durant l'edat de pedra s'establiren a la població. Utilitzaven una tècnica microlaminar, i el sílex que hi treballaren ha arribat fins a nosaltres en gran abundància.

EL PALEOLÍTIC

LES DADES MÉS RECULADES que fins ara teníem de la presència de l'home primitiu, dins dels actuals termes de Sant Feliu de Guíxols, són de fa més de 12.000 anys abans d'ara, de l'**assentament magdalenià de l'estació de Sant Benet**. Actualment, a la rodalia del mas Ribot i del mas Asols s'ha trobat un conjunt de peces, estris treballats amb pedra, que pel seu aspecte paleolític poden fer recular el temps prehistòric de la ciutat de Sant Feliu a una antiguitat de 80.000 anys aC, en plena època mosteriana, quan sorgien noves tècniques de talla de la pedra. Així, la intencionalitat emprada és ben manifesta en la tècnica *Levallois,* que preparava un nucli des d'on s'extreien els asclats, fàcilment identificables[7].

7 SANCHIZ, N., "Material paleolític a Sant Feliu". *Informatiu de l'Arxiu i del Museu de Sant Feliu de Guíxols,* núm. 9, octubre 1991.

Dels pobladors dels anys 3.500 o 2.500 aC, en coneixem només les tombes: enterraments descoberts en alguns indrets de la zona.

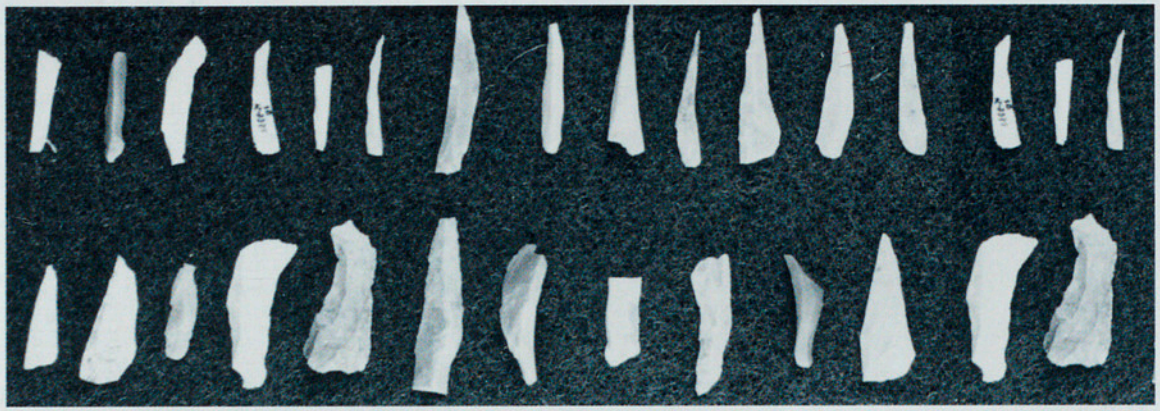

Peces del Museu trobades al jaciment de Sant Benet (Fot. C. Mitjà)

Si deixem de banda aquestes peces lítiques trobades aïlladament a la superfície, i altres que per les característiques morfològiques o per la tècnica del tallat podrien pertànyer molt bé al paleolític mitjà i altres a l'aurinyacià, es pot dir que el primer poblament relativament estable que coneixem al terme de Sant Feliu correspon al paleolític superior[8]. Un grup de gent, potser una colla de caçadors nòmades, muntà el seu campament, al voltant del **tretzè o catorzè mil·lenni abans d'ara**, en un indret molt a prop de l'actual masia de Sant Benet. En realitat, en sabem ben poca cosa, perquè les campanyes d'excavació realitzades, que en conjunt han proporcionat uns quants milers de sílex entre peces i esquerdills, no ens n'han descobert ni els enterraments ni les llars o fons de cabana. Fins al punt que hom pensa que es tractava tan sols d'un campament a l'aire lliure de curta durada. L'estudi s'ha de fer només gràcies a les seves deixalles de pedra tallada, ja que la ceràmica encara no es coneixia i l'acidesa del terreny ha destruït el material ossi que indubtablement hi havia.

Per tant, l'única cosa que podem dir en concret, mentre noves troballes no ho desmenteixin, és que foren els primers pobladors que, almenys per un temps, durant l'edat de pedra, s'establiren a la localitat. I que, aquests, utilitzaren una tècnica especialment microlaminar. És a dir, que els instruments de sílex, les fulles i els triangles escalens són d'una mida molt petita (micròlits), com podem veure a les vitrines i al magatzem del Museu d'Història de la Ciutat. De l'abundant indústria lítica trobada se'n pot deduir, amb seguretat, que es tractava d'un poblament de caçadors i recol·lectors. Però ignorem totes les altres dades culturals, fins i tot la de si –atesa la proximitat del mar– la pesca i la recol·lecció del marisc tenien un paper important en la seva alimentació.

8 Fins fa ben poc, els estudiosos situaven el jaciment de Sant Benet al paleolític més tardà, concretament a l'epipaleolític. Actualment, dins del mateix paleolític superior, hi donen una datació un xic més antiga. Cf. SOLER, N., "El jaciment magdalenià de Sant Benet", *EBE* 14, 1995.

EL NEOLÍTIC

LA SEGONA REFERÈNCIA sobre comunitats humanes, per raó d'antiguitat, pertany al –ben entrat– neolític (pedra nova o polida). Petits grups degueren aixecar les seves cabanes a **Pinell** i **Vilartagues**, com ens ho revela el descobriment de sepultures (els anomenats sepulcres de fossa) i algunes peces de sílex i destraletes votives recollides a l'aire lliure.

D'aquests pobladors que visqueren uns 3.500 o 2.500 anys abans de Crist, anomenats "pagesos del pla" per algun prehistoriador, només se'n coneixen les tombes, i encara en nombre relativament escàs perquè la seva localització es fa sempre molt difícil.

El seu pas per la nostra comarca ve testimoniat, com ja s'ha dit, per uns enterraments descoberts fa una pila d'anys a l'antiga rajoleria de Pinell i per un magnífic ganivet de sílex procedent també de la rajoleria Tixé, a Vilartagues.

Probablement cal situar en aquest context cultural una punta de sageta –actualment perduda– procedent de la muntanya de Sant Elm, les destraletes votives de la **vinya Xatart**, prop del sot dels Canyers, i l'enterrament que es descobrí en fer els fonaments d'una casa de la rambla del Portalet, que, malauradament, no es va poder estudiar en el moment oportú.

EL NEOLÍTIC-CALCOLÍTIC

CAP AL FINAL DEL NEOLÍTIC i durant el calcolític (2.200-1.800 anys aC), a les muntanyes veïnes hi visqueren algunes comunitats d'agricultors (blat, ordi) i ramaders (ovelles, cabres, bous) que enterraven els seus morts en espectaculars i ben construïts monuments funeraris (dòlmens –taula de pedra– i menhirs –pedra llarga–), o bé en covetes naturals, algunes d'elles prèviament agençades.

Amb aquests constructors de **megàlits** (grans pedres) passa exactament el mateix que amb els habitants de la plana: que en coneixem els enterraments, però n'ignorem els poblats.

Molins de mà al pla de ses Mòdegues, a la costa d'en Cirera

A la comarca, al sector de les Gavarres, aquests monuments hi són amb abundor, la qual cosa indica un poblament relativament important. A Santa Cristina d'Aro, hi coneixem els megàlits de Bousarenys i les pedres dretes de Lloberes. I, a Romanyà de la Selva, la **cova d'en Daina** i un bon nombre de cistes: la del camp d'en Guitó, de l'Oliveret, del camí de Vallvanera, de la carretera de Calonge, del bosc d'en Roquet, etc.

A les Gavarres també hi ha uns quants menhirs –inseparables dels dòlmens– com el més conegut i alt, el d'en Murtra; i el de Sa Pedra Aguda o Pedra de les Goges, a Vallvanera.

Dins dels dòlmens, s'hi han trobat restes òssies dels individus enterrats, fragments de terrissa, eines de sílex tallat, de pedra polida, de metalls (punxons de coure) i objectes d'ornament personal (denes de collarets). Tot aquest conjunt d'objectes formava part dels aixovars funeraris dels difunts, les ofrenes deixades pels parents per a la seva vida en el "més enllà".

De tot plegat, se'n dedueix que la gent d'aquella època ja tenia una complexa organització social, i unes idees religioses molt arrelades en la creença en una altra vida, més enllà de la mort.

Per la banda de l'**Ardenya**, els enterraments els trobem en coves naturals, algunes –com hem assenyalat abans– prèviament habilitades; les del mas Asols, la dels Lladres (Sant Baldiri) la del Llop (puig de les Cols), les de la costa d'en Cirera i, a més, moltes encara d'inèdites.

A la dreta,
menhir Terme Gros
(o creu d'en Barraquer)
Al mig, el de La Murtra
Aquí sota, Lluís Esteva
a la cova d'en Daina.

L'EDAT DEL BRONZE

L'EDAT DEL BRONZE I DEL FERRO són termes que no representen l'existència de períodes tancats i rígids, sinó que sovint es tracta d'un mateix període. És el que s'esdevé amb el final del bronze i la primera edat del ferro.

Tenint en compte això hem de dir que els inicis del l'edat del bronze són una mica confusos. El bronze antic i mitjà (1.800-1.100 aC) és mal conegut a Catalunya, però sembla que enllaça, sense gaires diferències, amb el megalitisme.

A **Malvet** han estat excavades i estudiades dues coves sepulcrals, amb enterraments múltiples, que en part pertanyen al bronze final (1.100 - 650 aC). S'hi va trobar un punxó de metall i mostres de ceràmica acanalada. Al mateix indret coneixem altres coves semblants, encara per excavar.

També ens consta la troballa d'una destral a can Llach i un fragment de sageta prop de **Bousarenys**.

Probablement pertanyin a aquest període les coves artificials de Solius i qui sap si l'estació a l'aire lliure de Tallades, can Duran del Gatellar, amb sílex, destraletes de pedra polida, penjoll piriforme de quarsita i algun molí de mà.

Troballes a diversos sepulcres (Fot. C. Mitjà)

L'EDAT DEL FERRO

NORMALMENT S'ATRIBUEIX a moviments migratoris indoeuropeus la primera metal·lúrgia del ferro, tot i que es tractava de minories portadores d'una cultura del bronze final, i que es tracta de la pròpia evolució dels pobladors autòctons.

Sigui com sigui, la utilització del ferro representà un canvi radical. Els morts eren incinerats i les cendres col·locades dins d'urnes funeràries. La ceràmica decorada amb cordons aplicats tenia, en aquells moments, el seu màxim desenvolupament.

A la comarca no coneixem, per ara, cap poblat ni cap necròpoli. Tan sols s'ha localitzat a **Solius** una gerra (urna?) profundament decorada i una altra al bosc d'en Rabell molt més senzilla, a més d'un cert nombre de petits fragments esparsos a la plana de Vidre, costa d'en Cirera, Solius, etc[9].

9 ESCORTELL, Josep "Síntesi del poblament comarcal en època primitiva: del paleolític a l'edat de ferro", *Informatiu de l'Arxiu i Museu de SFG*, núm. 2, desembre 1989.

Text 1

Lluís Esteva i Cruañas
(Sant Feliu de Guíxols, 1906-1994)

Mestre de professió i, per vocació i dedicació, arqueòleg iniciat en la recerca pel Dr. Lluís Pericot i estudiós local d'una abundant bibliografia. Dedicà bona part de la seva vida a les excavacions i els estudis arqueològics. Vinculat al Centre Excursionista Montclar, començà estudiant els dòlmens i reposant-los amb la col·laboració dels germans Auladell, Francesc Castelló, Ricard Pla, etc. El 1952 excavà el Fortim –ja descobert per Hurtebise, que es pensava que es tractava d'una necròpoli–, treball que supervisà l'arqueòleg gironí Miquel Oliva i Prat (1922-1974), responsable dels treballs realitzats al poblat ibèric dels Guíxols. El 1955 va ser nomenat delegat local del Servei Nacional d'Excavacions Arqueològiques i Conservador Municipal de Sant Feliu de Guíxols. L'any 1957 publicà el seu estudi més important *Prehistoria de la Comarca Guixolense I.* Excavà Bell-lloc, els voltants del monestir guixolenc, el forn romà de S'Agaró, etc. Al seu costat es formaren i s'incorporaren a les recerques arqueològiques Josep Escortell, Néstor Sanchiz, Joan Sanchiz i Joan Reyné.

De llavors ençà, els treballs de recerca arqueològica –a la nostra subcomarca– no han avançat gens. Cosa que hem de lamentar, ja que és un buit de la nostra prehistòria i història antiga i medieval que no es pot suplir per cap altra informació.

(Trobareu més notícies a "Lluís Esteva i Cruañas (dades per a una biografia)", d'Elena Esteva a *Estudis del Baix Empordà*, 1995.)

Text 2

"La major part dels dòlmens han patit excavacions furtives que buscaven tresors imaginaris, la desitjada olla d'or. Això ha suposat sovint la seva destrucció o la pèrdua de dades valuoses".

(**Josep Tarrús**, *El megalitisme: mite i realitat*)

Text 3

"El gran folklorista Joan Amades ens ha revelat que la majoria de monuments prehistòrics lítics es veuen envoltats de llegendes relacionades amb éssers mítics (diables i bruixes) que ens evoquen el seu origen cultural i que, d'altra banda, forneixen l'actual riquesa cultural dels nostres pobles. Així, al menhir de les Goges no li podia faltar tampoc la seva llegenda que, encara que tingui moltes variants, manté un fons comú. Segons Pella i Forgas, es veu que el diable volia alçar sobre el riu Ter el Pont Major de Girona en una sola nit. Però li mancava la darrera pedra que, urgentment, aquella nit, la hi portaven –volant– unes bruixes des d'unes llunyanes pedreres emplaçades a l'altra banda del mar. Les bruixes sobrevolaven, a mitja nit, la Serra Llonga i en sentir el cant d'un gall negre van deixar-hi caure el menhir, que quedà fondament arrelat allí on és actualment. I hom creu que, actualment, té moviment: creix i canvia de forma".

(**Àngel Jiménez**, *Guia històrica de Castell d'Aro i S'Agaró*)

VOCABULARI[10]

ARQUEOLOGIA: Mètode per investigar que utilitza com a document qualsevol mena de vestigis materials deixats per l'home.

ASCLAT: Peça que prové de la talla d'un nucli. En el sistema lògic analític es coneix per base positiva.

AURINYACIÀ: Cronocultura característica del paleolític superior inicial. És corrent que porti associades les següents morfologies: raspadors carenats, fulles estrangulades, retoc abrupte i atzagaies de base fesa. Localitzat a Aurinyac (França).

AUSTRALOPITEC: Homínid bípede localitzat a Àfrica entre 4.000.000 i 1.000.000 d'anys. Es presenta sota les formes *africanus, robustus, etiopicus* i *afarensis*.

AIXELIÀ: Cronocultura que es desenvolupa en el paleolític inferior, es caracteritza per l'existència de bifaços, pics, *hacheraux*, centrípets, a més a més d'asclats retocats. Fou descobert per primera vegada a Saint Acheul (França).

BEC: Instrument obtingut per dues osques oposades o bé adjacents.

BIFAÇ: Instrument apuntat o bé convex que presenta aresta bifacial i dues cares tallades. Conegut com a destral de mà. També utilitzem el terme bifacial indistintament com a tècnica o com a morfologia.

BURÍ: Instrument caracteritzat pel bisell díedre o polièdre.

CALCOLÍTIC: Primera fase de l'edat dels metalls. L'edat del coure, que tingué lloc cap al 2.200 aC.

CHOPPER: Instrument tallat parcialment per una sola cara, amb una sola aresta. Base negativa.

CHOPPING-TOOL: Instrument tallat parcialment per ambdues cares; presenta una sola aresta. Base negativa.

CISTA: Tomba en forma de cofre o capsa.

CÒDOLS TALLATS: Grup tecnològic que es troba constituït per *choppers, chopping-tools*, polièdres i centrípets, a més a més d'asclats i asclats retocats.

DENTICULAT: Instrument que presenta una forma dentada en el retoc.

DOLMÈNIC: Fa referència a dolmen. Monument funerari de grans pedres.

ENEOLÍTIC: Equival al terme calcolític.

EPIPALEOLÍTIC: Cronocultura del paleolític tardà, caracteritzada per la seva estructura microlítica i en alguns casos microlaminar. Transició entre els caçadors-recol·lectors i ramaders-agricultors.

ESTRATIGRAFIA: Conjunt d'estrats o bé nivells interaccionats que s'han produït com a conseqüència d'una dinàmica sedimentària.

FOSSA: Forat excavat al terra per a diverses funcions: lloc on enterrar, o per tirar-hi escombraries, pou, sitja...

GRAVETIÀ: Cronocultura que es caracteritza per l'associació del retoc abrupte (puntes de la *Gravette*), raspadors i estructura laminar. Es localitza en el paleolític superior mitjà. Fou localitzada per primera vegada a la Gravette (França).

INCINERACIÓ: Sistema d'enterrament que consisteix a cremar el cadàver i guardar-ne les cendres en algun recipient.

INHUMACIÓ: Sistema d'enterrament que consisteix a mantenir íntegre el cadàver.

LÀMINA: Asclat llarg i prim.

LEVALLOISIÀ: Mètode de talla que es basa en la preparació sistemàtica dels nuclis. Té com a objectiu l'obtenció d'asclats predeterminats.

LÍTICA: Fa referència als objectes de pedra.

MAGDALENIÀ: Cronocultura caracteritzada per burins i raspadors sobre làmina i una important indústria en os, fonamentalment als arpons. Paleolític superior final. Epònim de la Madelaine (França).

MEGALITISME: Període conegut per les construccions fetes en grans blocs de pedra, que tingueren lloc entre el neolític i l'edat de bronze.

MESOLÍTIC: Vegeu epipaleolític.

MICROLITISME: Tècnica de talla de petits instruments de pedra. Es desenvolupa en el paleolític superior i epipaleolític, principalment.

MOSTERIÀ: Període o època del paleolític mitjà.

MULTIFACIAL: Políedre. Base negativa que presenta diverses arestes i diverses cares.

NEOLÍTIC: Edat de la pedra polida. Es caracteritza per l'arribada i implantació de l'agricultura i ramaderia.

NUCLI: Matriu de la qual s'extreuen asclats.

PALEOLÍTIC: Època de la pedra tallada. Es subdivideix en tres grans períodes: inferior, mitjà i superior. Quan les indústries són molt velles s'anomena arcaic.

PERCUTOR: Martell. Instrument que serveix per percutir la matèria primera i donar-li forma.

RASPADOR: Instrument que presenta retoc a la part distal.

SOLUTRIÀ: Cronocultura que es caracteritza pel retoc pla (fulles i puntes) a més a més d'altres instruments del paleolític superior mitjà, localitzat per primera vegada a la Roche de la Solutrée (França).

---

10 CANAL, J.,- CARBONELL, E., "Vocabulari", de *Catalunya Paleolítica*. Patronat Eiximenis. Girona, 1989. CARBONELL, E.,- PONS, E., "Girona abans de Girona. Prehistòria". *Quaderns d'història de Girona*. Girona, 1987.

BIBLIOGRAFIA

AULET, C., "Un menhir caído", *Àncora*, 6-07-1972.

CANAL, J.,-CARBONELL, E., *Catalunya Paleolítica*. Diputació de Girona, 1989.

CASAS, A., "Nou megàlit a l'agrupament de Sant Feliu. *Ciutat Nova*, St. Feliu de Guíxols, 25-12-1917.

CASAS, A., "Nota sobre els monuments megalítics de la regió de Sant Feliu de Guíxols". *Anuari IEC*. Vol. II. 1908.

CANER, P., "Un nou dolmen a les Gavarres", *Proa*, Palamós, 1964.

CAZURRO, M., *Los monumentos megalíticos de la provincia de Gerona*. Madrid, 1912.

ESCORTELL, J., "Una probable peça del paleolític inferior procedent del Penedès. *Àncora*, 14-04-1977.

ESCORTELL, J., "La plana del vidre de Solius", *Àncora* F.M. 1972.

ESCORTELL, J., "Destral neolítica trobada a Castell d'Aro", *Àncora*, 2-05-1968.

ESCORTELL, J., "Dues mostres de ceràmica prehistòrica de cordons aplicats", *Àncora*, 18-05-1978.

ESCORTELL, J., SANCHIZ J., SANCHIZ, N., "Notes d'arqueologia comarcal", *Àncora* FM, 1974.

ESCORTELL, J., "Hachas neolíticas de piedra pulimentada de la comarca guixolense," *Àncora*, del 14-11-1974 al 16-01-1975.

ESTEVA, LL., "Prehistoria de la comarca guixolense", *Anales IE Gerundenses*, 1957 i 1958.

ESTEVA, LL., "¿Una estación paleolítica en nuestra zona?", *Àncora*, Nadal 1955.

ESTEVA, LL., "Temas de prehistoria guixolense: una pieza del paleolítico superior", *Àncora*, FM 1959.

ESTEVA, LL., "Contribución al estudio de la prehistoria local", *Àncora* FM, 1953.

ESTEVA, LL., "¿Tenia importancia histórica el cadáver reciente descubierto por unos albañiles?", *Àncora*, 16-05-1957.

ESTEVA, LL., "La cova d'en Daina", *Revista de Gerona*, juny, 1894.

ESTEVA, LL., "Exploraciones dolménicas en Santa Cristina de Aro y Romanyá de la Selva", *Àncora* FM, 1952.

ESTEVA, LL., "El pasado domingo fue levantado el menhir de la Murtra", *Àncora*, 1-05-1952.

ESTEVA, LL., "La cista del camp d'en Guitó", *Àncora*, 5-06-1952.

ESTEVA, LL., "Restauración del dolmen de Mas Bousarenys", *Àncora*, 7-05-53.

ESTEVA, LL., "El Bousarenys restaurado", *Àncora*, 21-05-1953.

ESTEVA, LL., "Les pedres dretes d'en Lloveres", *Àncora*, 4-06-1953.

ESTEVA, LL., "Megalitos con puerta de entrada", *Àncora*, 6-05-1954.

ESTEVA, LL., "Nuevos hallazgos en el Bousarenys", *Àncora*, 12 maig 1955.

ESTEVA, LL., "El Dr. Wolfgang Dhen y nuestro vaso campaniforme", *Àncora*, 29 de març de 1956.

ESTEVA, LL., "Un menhir inédito. El terme de Belliu", *Àncora*, 5-04-1956.

ESTEVA, LL., "Tres restauraciones en las Gavarras", *Revista de Gerona* núm. 2, 1956.

ESTEVA, LL., *Sepulcros megalíticos de las Gavarras: I, II, III.* Anys 1964-1966 i 1970.

ESTEVA, LL., "Técnica megalítica gerundense". *A Arquitectura megalítica y ciclópea catalano-balear.* CSIC ,1965.

ESTEVA, LL., "Otro importante sepulcro megalítico en las Gavarras: El dolmen de Puig d'Arques", *Àncora*, 29-07-1965.

ESTEVA, LL., "El menhir del Mas Ros", *Àncora*, 9-02-1967.

ESTEVA, LL., "Tècnica constructiva en els sepulcres megalítics de l'Empordà", *Estudis sobre temes del Baix Empordà* 2, 1983.

ESTEVA, LL., "Sepulcre paradolmènic del Turó de l'Àliga", *Estudis sobre temes del Baix Empordà* núm. 4, 1985.

ESTEVA, LL., "La cova d'en Pere (Sta. Cristina d'Aro)", *Estudis sobre temes del Baix Empordà*, núm. 5, 1986.

ESTEVA, LL., "Sepulcros megalíticos de las Gavarras. Noticias complementarias", *Cypsela II*, 1977.

ESTEVA, LL., "Notas de arqueología de Cataluña y Baleares III", *Ampurias* 1965. pàg. 280-284.

ESTEVA, LL., "Nuevas piezas de sílex halladas en la comarca guixolense", *Àncora* FM, 1972.

ESTEVA, LL., "Nuevos hallazgos líticos cerca de la Creu d'en Barraquer", *Àncora*, 17-04-1958.

ESTEVA, LL., "Jaciment de còdols", *Àncora*, 4-06-1977.

ESTEVA, LL., "Una altra destral neolítica", *Àncora*, 1-06-67.

ESTEVA, LL., "Hallazgo de 2 hachas neolíticas", *La Vanguardia*, 1-07-1970.

FONT, Ll., "L'home prehistòric va posar la seva petjada a les nostres comarques. Les excavacions de la rajoleria de Pinell", *La Costa Brava*, 7-11-1931.

GONZÁLEZ, E., *Bosquejo histórico de la villa de San Feliu de Guíxols*, 1970.

MARTÍ, F., "Las hachas de bronce en Cataluña" *Ampurias*, 31/32. 1969. pàg. 113-114.

PALLÍ, LL.,- ROQUÉ, "C.,Un monument megalític a Calonge: El menhir del Mas Mont", *EBE* 10, 1991.

PALLÍ, LL. i ESTEVA, LL., "Un menhir inèdit en el terme de Santa Cristina d'Aro: La Pedra Ramera", *EBE* 9, 1990.

PELLA, J., *Historia del Ampurdán* 1883.

PERICOT, Ll., "La galeria coberta de Santa Cristina d'Aro", *Butlletí de l'Associació Catalana d'Antropolia, Etnologia i Prehistòria* Vol. I, 1923.

PONS, E., *De l'Edat del Bronze a l'Edat del Ferro.* Centre d'Investigacions Arqueològiques de Girona. Generalitat de Catalunya-Diputació de Girona, 1984.

RABELL, J., "Una altra destral neolítica trobada en aquesta comarca", *Àncora*, 14-12-1967.

SANCHIZ, J., "Sant Benet Epipaleolítico", *Àncora*, 8-12-1977.

SANCHIZ, J., "Actividades arqueológicas", *Àncora*, 26-08-1976.

SANCHIZ, J., "Yacimiento de la font de Panedas", *Àncora* Nadal, 1975.

SANTALÓ, M., "Una nova estació? El forn de Pinell", *El Autonomista*, Girona, octubre 1930.

SOLER, N., "Sant Benet (St. Feliu de Guíxols)", a *El Paleolític de les comarques gironines*, 1976.

SOLER, N., "El jaciment epipaleolític de Sant Benet", a XX Assemblea Intercomarcal d'estudiosos, Sant Feliu de Guíxols 1977.

SOLER, N., "Estació magdaleniana de Sant Benet". *Àncora*, FM 1981.

SOLER, N., "El jaciment magdalenià de Sant Benet", *EBE* 14, 1995.

ANYS	SANT FELIU DE GUÍXOLS	CATALUNYA	EL MÓN
1.200.000 700.000		Primeres troballes lítiques al Rosselló Puig d'en Roca (Girona)	Paleolític inferior
600.000		Còdols treballats	
300.000		Home de Talteüll	
100.000 90.000		Home de Neanderthal Indústria d'ascles Mandíbula de Banyoles	Paleolític mitjà
80.000	Possible principi de vida humana (ascles) (mas Ribot, mas Assols)		
40.000		Homo sapiens Campaments prop dels rius Cacera amb arc i fletxa Cau de les Goges	Paleolític superior Primers éssers humans a Amèrica del Nord i Austràlia Primers grups sedentaris al Pròxim Orient
10.000	Assentament magdalenià de l'estació de Sant Benet	Vida en abrics rocallosos Còdols pintats Pintures de Cògul i Ulldecona	Epipaleolític Primeres àrees de neolitització a l'Iraq
4.500		Cabanes enfonsades i circulars Conreu de cereals i lleguminoses i primers animals domèstics. Ceràmica de Montserrat	Neolític
3.500	Petits grups aixequen cabanes a Vilartagues i a Pinell (sepulcres de fossa)	Enterraments en sepulcres de fossa Primeres explotacions mineres (Gavà)	Megàlits. Imperi antic egipci Cultura mesopotàmica
2.500	Construcció de megàlits (cova d'en Daina)	Cultura megalítica Primers objectes de coure	Imperi antic i mitjà a Egipte
1.800	Hàbitat a l'aire lliure i en coves	Difusió de formes pobletanes a Catalunya Cases rectangulars amb fonaments de pedra i murs de fang	Edat del bronze Imperi nou egipci Cultura cretomicènica

Anys	Sant Feliu de Guíxols	Catalunya	El món
1.200		Expansió de la vida pobletana a Lleida. Generalització de les pràctiques agràries (forcat). Diversificació dels atuells metàl·lics Entrada dels celtes	Edat del ferro Edat fosca a Grècia i expansió fenícia Monarquia de David i Salomó a Israel
1.100	Coves sepulcrals a Malvet amb objectes de bronze. Sageta a Bousarenys	Migracions indoeuropees	
814	Comença l'expansió d'objectes de bronze Molins de mà a la costa d'en Cirera	Introducció d'objectes de ferro. Rituals d'incineració.	Fundació de Cartago Imperi persa
776		Presència comercial fenícia	Primera Olimpíada
796/73		Fundació de Rhode	
753			Fundació de Roma
650		Cartago funda Eivissa	
600	Gerres trobades a Solius i al bosc d'en Rabell		Fundació de Massàlia Roma: república, comença la seva expansió
			Cultura etrusca a Itàlia
575		Fundació d'Empúries. Manifestacions de la cultura pròpiament ibèrica (urbanisme ibèric planificat i primeres formulacions escrites)	
450	Poblat ibèric dels Guíxols	Contactes colonials amb grecs i fenicis. Encunyacions de moneda a Empúries.	Imperi atenès Creixement de Macedònia
		Ceràmica de torn Primeres ceràmiques indígenes pintades	Les colònies fenícies dominen bona part de la Mediterrània
384			Aristòtil (384-322)

Capítol II

El món antic

El món antic

Aquí s'entén per món antic el període comprès entre el segle IV aC i VIII dC.

Hom té constància arqueològica de l'existència d'un poblat ibèric emplaçat al turó dels Guíxols, quan la mar entrava més terra endins i millor el podia protegir.

Amb la pau romana, en començar la nostra era, la població s'establí al pla, prop de la riera que desguassa al racó de garbí, on rebé les influències del cristianisme, i també on patí les conseqüències de la crisi baiximperial.

La invasió musulmana accelerà, possiblement, el despoblament –sempre relatiu– d'aquestes terres.

A la dreta, l'espigó dels Guíxols

S. IV aC. Es formà el nucli ibèric dels Guíxols. Aquest poblat va ser descobert per l'arqueòleg i arxiver D. Eduardo González Hurtebise al principi del nostre segle.

EL POBLAT IBÈRIC DELS GUÍXOLS

ACABEM DE VEURE que les diverses mostres arqueològiques trobades i estudiades a l'actual terme municipal de Sant Feliu de Guíxols –des del jaciment magdalenià de Sant Benet, passant pels sepulcres de fossa, fins a les destrals neolítiques– palesen que les contrades de Sant Feliu han estat gairebé sempre poblades. Ara bé, el primer nucli de població pròpiament estable –diguem-ne urbà– el trobem emplaçat al promontori dels Guíxols, que podem datar d'abans probablement del **s. IV aC**. El lloc era ben estratègic. La punta dels Guíxols és un turonet granític que, endinsant-se cap al mar, separa la badia de Sant Feliu: a llevant, la platja de Calassanç; a ponent, l'actual platja, coneguda en l'antiguitat com el

El topònim Guíxols probablement procedeix de la llengua preromana que s'hi parlava. En desconeixem, per tant, el significat.

port de l'Abric. Tenia, doncs, prou alçada i aquesta era protegida pels penya-segats i la mar, que llavors entrava més terra endins i aïllava i protegia millor el turó.

El nom de Guíxols és un topònim que ha arribat fins a nosaltres com una penyora de la llengua parlada per aquells pobladors, els ibers. "És el supòsit més prudent", segons Corominas[11].

Era un poblat ibèric autòcton que, més tard, es transformà en assimilar la cultura romana. Les restes del poblat ens indiquen que existia ja un mercat local, l'intercanvi de mercaderies amb poblats més llunyans. Conreaven les terres del pla i guardaven les collites de cereals en sitges obertes a la roca. També la pesca devia proporcionar-los prou recursos alimentaris. Treballaven el lli per a la confecció dels seus vestits que, d'altra banda, podien també exportar. Els pesos de teler trobats al jaciment dels Guíxols –descobert i excavat entre 1903 i 1905 per **Eduardo González Hurtebise** (1876-1921)– testimonien l'activitat tèxtil del poblat. Fabricaven eines de metall –claus, hams i altres estris– per a les feines del camp i la pesca.

La ceràmica, les àmfores, les monedes, els ungüentaris, les llumeneres, les peces de vidre (collarets, braçalets...) i els petits atuells de fireta són els objectes que ens parlen i ens permeten d'imaginar-nos la vida quotidiana del poblat ibèric dels Guíxols.

També a la **plana de Sant Pol** es troben indicis d'un poblament d'època ibèrica –restes de producció de forns– que tingué continuïtat durant els primers anys del s. I dC.

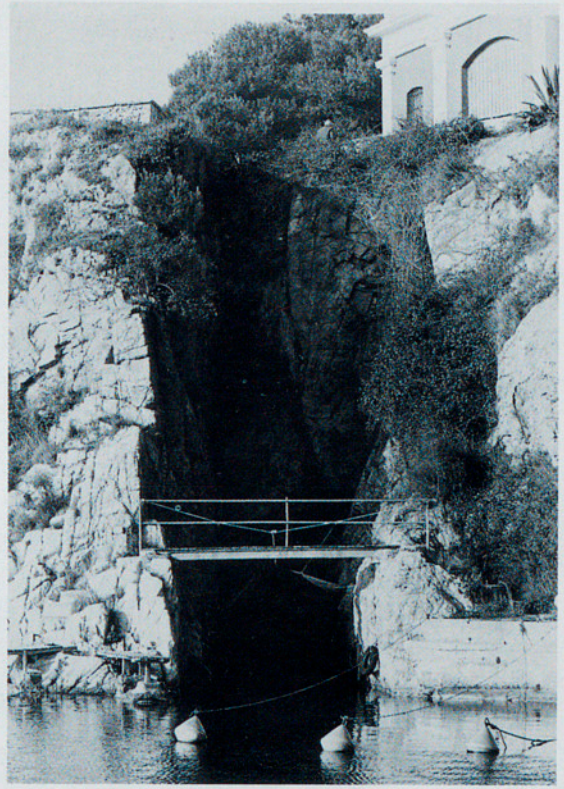

Detall de la cova del Sant (Fot. C. Mitjà)

LA ROMANITZACIÓ

EN AQUELLS TEMPS es produí un fet importantíssim que transformaria profundament la trajectòria de les poblacions autòctones. Roma entrà en contacte amb la península Ibèrica en un moment avançat de la seva història, concretament l'any 218

11 COROMINAS, J., *Onomasticum Cataloniae*, Vol. IV.

aC, a Empúries. Anomenem romanització aquell procés de canvi, complex i lent, que començà a la darreria del s. II aC i que assolí la seva plenitud durant el principat d'August.

Durant aquest principat **–final del s. I aC/principi del s. I dC–**, doncs, es conegué un període de pau i tranquil·litat social que féu possible l'abandó progressiu de l'espigó i l'establiment de la població romanitzada al pla, més a prop de la riera de les Comes i de les terres fèrtils dels seus marges. Un espai o emplaçament més còmode i amb possibilitats d'expansió.

Altres restes arqueològiques trobades al jaciment romà de l'àrea on avui hi ha el monestir i la del carrer del Prior, entre altres –al carrer de Girona, al pla de Palol (Platja d'Aro), a S'Agaró i a Solius[12]–, denoten la persistència d'un nucli important habitat en època baiximperial, fins al segle VI i més enllà.

De tots aquests indrets, ara per ara el més significatiu és el **jaciment romà de l'àrea del monestir**. Tenim l'evidència que el monestir va ser bastit en un lloc que havia estat ocupat en l'època romana. La idoneïtat del sector, com s'ha dit, és clara. Les excavacions fetes entre 1960 i 1970 serviren per a localitzar les restes de què parlem. Al basament de la torre del Fum, s'hi trobaren els fonaments d'un edifici –baptisteri, mausoleu d'una vil·la?– del s. V-VI dC. Al nord i oest de dita torre, aparegué una necròpoli baiximperial. Prop de l'absis de l'església, hi sortí ceràmica romana junt amb altres restes d'inhumacions. Als fonaments de la torre del Corn, s'hi veuen uns carreus quadrangulars que podien pertànyer perfectament a un edifici noble o fortificat de l'època.

Tot plegat ens permet d'establir que Sant Feliu no deixà mai, probablement, de ser habitat. Però és un fet que, a partir del s. VII dC, les importacions de ceràmica desaparegueren, com a pertot el país. El que indicaria el despoblament de què ens parla Vicens Vives[13], tot i que l'indret –insistim– continuà d'alguna manera habitat –bé que no densa-

12 També són importants els jaciments arqueològics dels poblaments en època ibèrica i romana que es troben als contraforts de l'Ardenya, que limiten amb la Vall d'Aro per la banda de Solius: plana Basarda, plana del Vidre, can Llauradó, can Dalmau i mas Tapioles.

13 VICENS VIVES, J. "Els nuclis de població de la Costa Brava a l'època de les invasions", *El Programa*, FM 1934.

Peces del poblat ibèric dels Guíxols (Fot. C. Mitjà)

Excavacions a l'àrea del monestir

Al final del s. I aC, els habitants abandonaren els inconvenients de viure a dalt de l'espigó i s'estableixen al pla, prop de la riera de les Comes.

ment– fins a la fundació del monestir. Evidentment, el lloc de Guíxols posseïa les millors condicions perquè s'hi establís una vil·la: prop de la riera, a tocar els dos ports naturals que oferia la badia, en un lloc arrecerat i proper als camps de conreu.

Ací doncs, al peu de la muntanya del Castellar, la població rebé una influència determinant: la del cristianisme, tot i que els enterraments trobats al carrer del Prior, al s. IV dC, són encara pagans. Des de llavors, l'Església esdevingué un element dirigent important d'aquella primitiva comunitat que, sense perdre ben bé les tradicions autòctones ni els cultes romans, subsistí en la inestabilitat iniciada als darrers temps de l'imperi Romà, ja que la crisi de l'imperi, a partir del s. III, podia comportar períodes de fam-pestes-guerres i despoblament.

En tot cas, la **invasió musulmana** i les seves ràtzies, a partir del s. VIII, no hi facilitaren un assentament de població nombrós i segur. No podem, doncs, restar importància a les conseqüències produïdes per aquelles expedicions militars. La fugida de sectors de la població cap als refugis muntanyencs a la banda nord dels Pirineus, a la Septimània, és innegable. Una fugida que, d'altra banda, comportà un trencament amb l'ordenació social anterior. Hi hagué una certa permanència demogràfica, però els elements dirigents –l'aristocràcia– de la societat romanitzada, els *hispani*, se n'absentaren, atesa la inestabilitat del territori ocupat pels àrabs.

Els hispans constituiran un col·lectiu d'homes lliures amb un estatut jurídic particular, subjectes al monarca franc o als comtes, que esdevindrà un element bàsic per a la futura estructura feudal del país.

Com que només les troballes arqueològiques de l'època –i aquestes són, ara per ara, molt escasses– ens permeten parlar d'un poblament de Guíxols, volem acabar aquest capítol manifestant la necessitat i urgència de procedir a una excavació, aclaridora, de tota l'àrea o zona del monestir.

Text 1. **Eduardo González Hurtebise (Madrid, 1876 - Barcelona, 1921). Descobridor del jaciment i fundador del Museu.** De F. Aicart i J. Colomeda, a "El poblat dels Guíxols", *Butlletí de l'Arxiu i del Museu* 19, 1994.

L'insigne erudit madrileny estudià a l'Escola Diplomàtica i ingressà al Cos d'Arxivers, Bibliotecaris i Arqueòlegs l'any 1899. Va ser destinat a l'Arxiu d'Hisenda de Girona, on va conèixer la documentació del monestir de Sant Feliu de Guíxols. Possiblement, fou en aquests moments quan començà la recerca sobre la història de la nostra ciutat.

El novembre de 1901 Hurtebise va ser traslladat a Tarragona, on va ser director de la Biblioteca Provincial. Malgrat no residir a Sant Feliu, Hurtebise venia sovint a treballar a l'Arxiu Municipal. Va ser en aquests anys (1903-1905) quan va excavar i estudiar el jaciment dels Guíxols i creà un petit museu en una sala de l'Ajuntament on s'exposaren les troballes realitzades. Aquesta sala va ser l'origen de l'actual Museu d'Història de la Ciutat. El 1905 va publicar *San Feliu de Guixols durante la Edad Antigua. Memoria elevada al Ayuntamiento de dicha ciudad.*

De Tarragona va ser traslladat a Osca (setembre 1904-juny 1905). El 16 de juny de 1905 va obtenir una plaça a l'Arxiu de la Corona d'Aragó, presentant com a tesi d'oposició el *Bosquejo histórico de la villa de Sant Feliu de Guíxols.* Va dirigir la institució des del final de 1911 fins a la seva mort. Abans, però, ocupà interinament la direcció del Museu Arqueològic de Barcelona.

Com a director de l'Arxiu de la Corona d'Aragó, Hurtebise publicà nombrosos treballs i interessants sèries documentals encara útils avui dia als historiadors. Va morir el 1921.

Text 2. **Llegenda del martiri de sant Feliu l'Africà a la punta dels Guíxols**

És evident que el turonet dels Guíxols ha estat important en la història d'aquesta ciutat. A més de ser-ne el primer nucli habitat, ha estat escenari de les millors tradicions populars dels nostres avantpassats. Una de les primeres llegendes –i, doncs, la més tradicional entre els guixolencs– ha estat la del martiri de sant Feliu a la punta dels Guíxols (lloc que, posteriorment, es coneixerà també amb els noms de *Fortim* i Salvament). Sant Feliu, nascut a l'Àfrica, predicà el cristianisme a les nostres contrades a començament del segle IV. La primera notícia la trobem en un poema de l'hispanoromà, apologista cristià, Prudenci[14]. Però els escrits narratius de la passió o el martiri del sant són del segle VII, molt després de la seva mort, que hom ubica a la ciutat de Girona. Les llegendes que parlen del llançament del màrtir cristià al mar, i que han donat el nom complementari de Guíxols, encara són molt més tardanes. L'escriptor romàntic guixolenc Ortiz de la Vega –pseudònim de Ferran Patxot–, autor de *Ruinas de mi convento*, diu:

"Es una tradición inmemorial en el país que, en una de las crueles persecuciones suscitadas contra los cristianos primitivos, el santo patrono de la villa fué arrojado desde lo alto de aquel pozo, atado á una rueda de molino, y con ella horadó la colina, y llegó sano á la opuesta playa"[15].

D'aquí arrancà el perillós salt de la mort, un costum del jovent guixolenc que, al crit de "Valga'ns Sant Feliu!", es llençaven al mar des de l'esperó i creuessin nadant l'esquerda natural que hi ha a sota el penyal, travessant-lo des de la platja de Calassanç fins a la badia. Hom creia que aquella esquerda es va obrir precisament quan el sant va caure al mar i, sostingut pels àngels, va travessar el promontori, per a sortir sa i estalvi[16].

També va ser molts any costum, en temps de sequera, de portar-hi la imatge del sant per tal de demanar la vinguda de la pluja. Alguna vegada les pregàries dels veïns foren tan eficaces que els devots es mullaren d'allò més.

«Des dels Guíxols sou llançat / al mar, amb una gran mola. / Un àngel des del cel vola / i a la platja us ha portat / que en honra vostra es diu / "Calassanç" des d'aquell dia»

(*Goigs del gloriós màrtir sant Feliu l'Africà)*

14 ESTEVA, Ll., "Sant Feliu l'Africà i Sant Feliu de Guíxols", *ETBE* 3, 1984.

15 "Capítulo III. El salto de Calasans..", pàg. 15 de *Las ruinas de mi convento*, 9a edició, 1856.

16 "El salto de Calasans", *El Eco Guixolense*, 1-08-1879. També Hurtebise, o.c.

BIBLIOGRAFIA

AICART, F.,- COLOMEDA, J., "El poblat ibèric dels Guíxols", *Butlletí de l'Arxiu i del Museu* 19, 1994.

AICART, F.,- COLOMEDA, J., "El jaciment romà de l'àrea del monestir", *Informatiu de l'Arxiu i del Museu*, 6, 1990.

AICART, F.,- COLOMEDA, J., "Notícies entorn d'una vil·la romana", *Informatiu de l'Arxiu i del Museu* I, 1989.

AICART, F.,- COLOMEDA, J., amb NOLLA i ESTEVA, "El forn romà de S'Agaró i l'establiment romà de la finca Alsina", *EBE* 9, 1990.

AICART, F.,- COLOMEDA, J., "L'espoliació de Plana Basarda", *El Carrilet* 21, 1990.

AICART, F.,- COLOMEDA, J., i NOLLA, "El jaciment tardo-romà del carrer del Prior", *EBE* 14, 1995.

CASAS, A., "Les troballes del Fortim", *La Costa Brava* FM, 1932.

ESTEVA, LL., "Eduardo González Hurtebise. Notes biogràfiques", *EBE* 6, 1987, pàg. 137-160.

ESTEVA, LL., i VILARET, J., "Monedes anteriors al segle V d.c. trobades a Sant Feliu de Guíxols i a les seves rodalies", *EBE 6*, 1987, pàg. 103-117.

HURTEBISE, *San Feliu de Guixols durante la Edad Antigua. Memoria elevada al Ayuntamiento de San Feliu de dicha Ciudad.* Girona, 1905.

HURTEBISE, "El descubrimiento de una antigua necrópolis en San Feliu de Guixols", *Revista de Archivos, Bibliotecas y Museos*, Madrid, 1905

HURTEBISE, *Bosquejo histórico de la villa de San Feliu de Guixols...*, 1905, *Àncora*, 1970.

NOLLA, ESTEVA I AICART, "El poblat ibèric dels Guíxols", *EBE* 8, 1989.

PALOL, P., "El Baix Imperi a Sant Feliu de Guíxols", XX Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos. Sant Feliu de Guíxols, 1977.

TREMOLEDA, J., "Producció d'àmfores al Baix Empordà. Els tallers de Palamós, Platja d'Aro i S'Agaró", *Patrimoni i història local. Jornades d'homenatge a Lluís Esteva i Cruañas*, Sant Feliu de Guíxols, 1996.

VOCABULARI

BAPTISTERI: En aquella època eren construccions romanes aprofitades, annexes a l'església, on s'administrava al baptisme segons el ritu d'immersió.

NECRÒPOLI: Lloc d'enterrament. Cementiri antic.

RÀTZIES: Incursions armades en un territori per robar o destruir.

VIL·LA: Explotació agrària.

Anys	Sant Feliu de Guíxols	Catalunya	El món
264-241 aC	Poblat dels Guíxols (espigó)		I Guerra Púnica (264-241 aC)
218 aC		Els romans desembarquen a Empúries i comença el domini de Catalunya Fundació de Tarraco	Comença la II Guerra Púnica (218-201 aC)
206 aC		Final del domini cartaginès a la Península	Comença la dinastia Han a la Xina
195 aC		El cònsol Cató sufoca les rebel·lions dels ibers i comença la romanització de Catalunya.	Els romans ocupen Macedònia Cultura maia
49-46 aC			Guerra civil entre Cèsar i Pompeu Guerres alexandrines
27 aC	Amb la pau de la romanització, el poblat s'estableix a la plana	Tarraco és capital provincial	Octavi rep el nom d'August
15 aC		Nova visita d'August a la Hispania Citerior	
70 dC	Restes de producció de forns a Sant Pol		Els romans destrueixen Jerusalem
100-200 dC		Tombes monumentals d'Aiguaviva i Vilablareix	Generalització de la ciutadania romana (212 dC)
270 dC		Invasions germàniques a la Tarraconensis	Anarquia militar a Roma
313 dC	El cristianisme comença a estendre's pels habitants de Guíxols		Llibertat religiosa (Edicte de Milà)
401 dC	La crisi de l'imperi Romà comença a desestabilitzar el poblament de la comarca	Sarcòfags paleocristians a l'església de Sant Feliu de Girona	Invasions germàniques
415		Invasió dels visigots	
476		Necròpoli del Mercadal de Girona	Fi de l'imperi Romà d'Occident

ANYS	SANT FELIU DE GUÍXOLS	CATALUNYA	EL MÓN
531		Barcelona, capital del regne visigot	Benet de Núrsia funda el monestir de Montecassino.
587		Conversió dels visigots al catolicisme	
622	Durant aquest segle apareixen els escrits del martiri de sant Feliu En neix la tradició i la llegenda		Hègira, Mahoma fuig de la Meca i va a Medina
632			Mort de Mahoma
639-42			Conquesta àrab d'Egipte
672		Rebel·lió a Catalunya (Paulus)	
711		Inici de la invasió musulmana	Batalla al riu Guadalete
713-20	La invasió musulmana fa que bona part de la gent es refugi a la muntanya	Ocupació musulmana	
732		Carles Martell derrota els musulmans a Poitiers	
759		Els francs ocupen el Rosselló	
778		El franc Ataült és bisbe de Girona	Carlemany és vençut a Roncesvalles
785		Girona es lliura als francs. Fundació del comtat de Girona	

Capítol IV

Formació d'una societat feudal

(s. XI-XII)

Formació d'una societat feudal

L'origen de la població de Guíxols, a l'alta edat mitjana, l'hem de situar en el marc del procés de colonització i repoblació del territori durant els segles IX i X, que, amb la consolidació del domini carolingi, s'anava duent a terme aprofitant la protecció natural de les Gavarres i de la serralada costanera.

La colonització de la Vall d'Aro –inclòs el lloc de Guíxols– era ja una realitat incipient l'any 881 quan Carloman, rei franc, la concedí en propietat al bisbe Teotari. Una donació personal que, posteriorment, passà al bisbat de Girona, i que sens dubte va estimular la presència i el control de la colonització per part de l'Església, la institució més sòlida de la societat durant aquests segles obscurs de transformació en una persistència de l'esclavatge rural i autòcton de la gran propietat.

Durant la segona meitat del s. X i al principi del s. XI, el país conegué una situació excepcional: el sistema esclavista desapareixia, mentre que el feudalisme encara no s'havia format[17] (text 1).

Però, cap a mitjan segle XI, tingué lloc una autèntica revolució –d'un fort component violent– que trasbalsà de dalt a baix la vella societat que venia del món antic, en implantar un nou règim social, econòmic i polític: el feudal. El concepte de poder públic, comtal, canvià. I aparegué una gernació de minúsculs poders independents en contínua rivalitat per llurs jurisdiccions. Les lluites entre el monestir, la senyoria de Pals, el Capítol de Girona, etc. il·lustren perfectament aquell període fonamental de la nostra història.

17 BONNASSIE, P., *Del esclavismo al feudalismo en Europa occidental*, Ed. Crítica, Barcelona 1993. Pàg. 201.

Torre del Fum i part del temple romànic, abans de la restauració dels anys seixanta

FUNDACIÓ DEL MONESTIR BENEDICTÍ

LA COLONITZACIÓ DE LA VALL solcada pel Ridaura ja era força arrelada. Calia organitzar-la i, sobretot, dominar bé aquella expansió demogràfica. **Vers l'any 940**, la fundació del monestir benedictí en un racó de la vall, a la badia de Guíxols –ja habitat, com hem vist, durant l'antiguitat tardana– confirma que aquell procés ja era molt avançat, que havia arribat fins a la línia de mar.

Heus ací, doncs, una altra institució –també religiosa– que dominarà la colonització interior de la vall i que, sobretot, incidirà fortament –al llarg de segles– sobre la població que es formarà al seu redós.

La Porta Ferrada, les torres del Fum i del Corn i la part romànica de l'actual església conformen el vestigi més important de l'època fundacional del monestir.

Dos detalls de la Porta Ferrada

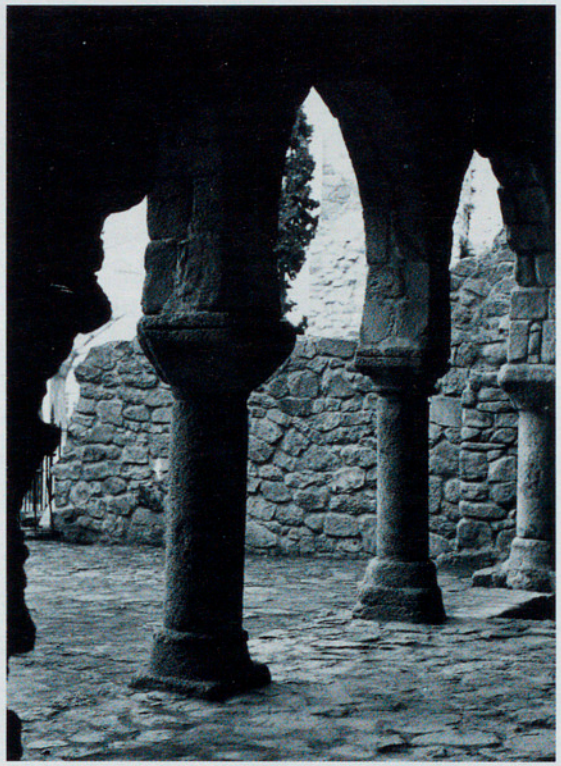

El monestir es fundà sota l'advocació del màrtir sant Feliu l'Africà –o el gironí–, qui, segons la tradició secular que ja coneixem, havia estat llançat al mar a la badia guixolenca.

D'aquesta manera, doncs, s'uniren per sempre els dos noms **–sant Feliu i Guíxols–**, per a designar des de llavors la nostra població.

Immediatament, sobre velles construccions, els monjos hi feren bastir l'església monacal. D'aquella església romànica del s. XI se'n conserva un tram de la nau cobert amb volta de canó, i la façana –en part avui reconstruïda– amb elements ornamentals de bandes llombardes i finestres de doble escaixada. En un costat i l'altre, dues torres, **la del Fum** –semicircular, molt restaurada a la part alta–, i **la del Corn**, flanquegen el temple primitiu del cenobi benedictí. Totes dues, que tenen a la base vestigis d'estructures d'època romana anteriors a l'obra de l'església, ens revelen el sistema de defenses que el monestir, des dels primers

moments, procurà de tenir per a la seva protecció i la de la gent del rodal.

D'aquella primera etapa del temple romànic ha romàs en peu també **la Porta Ferrada**, l'element més important. Un llenç de paret de dos pisos paral·lel i separat del frontis romànic, part d'un conjunt més ampli desaparegut, format per tres grans arcades de ferradura sobre quatre columnes cilíndriques a baix; i per tres grups de finestres també d'arcs, a dalt, coronades per un conjunt d'arcuacions llombardes. Malgrat tot, ara per ara, no s'ha resolt l'enigma de la seva funció dins del conjunt arquitectònic de què parlem. Era part del palau abacial o del claustre monacal, o bé simplement pòrtic o atri de l'antiga església?

FORMACIÓ DEL DOMINI I VIOLÈNCIA FEUDAL

MENTRESTANT –abans del segle XI–, a l'ombra del monestir benedictí començà a formar-se la vila, una petita comunitat de camperols, de petits propietaris lliures i sense obligacions, sorgida en aquest procés de reocupació progressiva de l'espai. Tanmateix, les desigualtats eren fortes.

El monestir aconseguí un control de terres prou ampli i, un cop consolidada la institució colonitzadora, s'adreçà al monarca franc, Lotari, perquè aquest confirmés les seves propietats. I efectivament, **l'any 968** l'importantíssim diploma del rei franc lliurat a Sunyer, abat elegit del convent (968-976), ratificà plenament els béns que el monestir guixolenc tenia, fonamentalment a la Vall d'Aro i al seu entorn: Guíxols, Fenals, Biert-Romanyà, la Vall del Llobregat, Bell-lloc, part de Calonge i al territori de l'*Spanedat*.

Aleshores, no ho oblidem, la presència islàmica en aquesta zona es mantenia intermitent sota la forma de les amenaces de ràtzia. Segons l'historiador Alonso Cano, monjo i abat del monestir del s. XVII, l'any 965 un d'aquells atacs havia arribat al monestir, que el deixà força malparat. Es perderen els documents, però resistiren les torres del Corn i del Fum. Vint anys després, el 985, el monestir tornà a ser atacat, quan Almansor arrasà Barcelona.

Un document de l'any 961 ja parla de Sant Feliu de *Gissalis*.

Torre del Corn (Fot. Rigau)

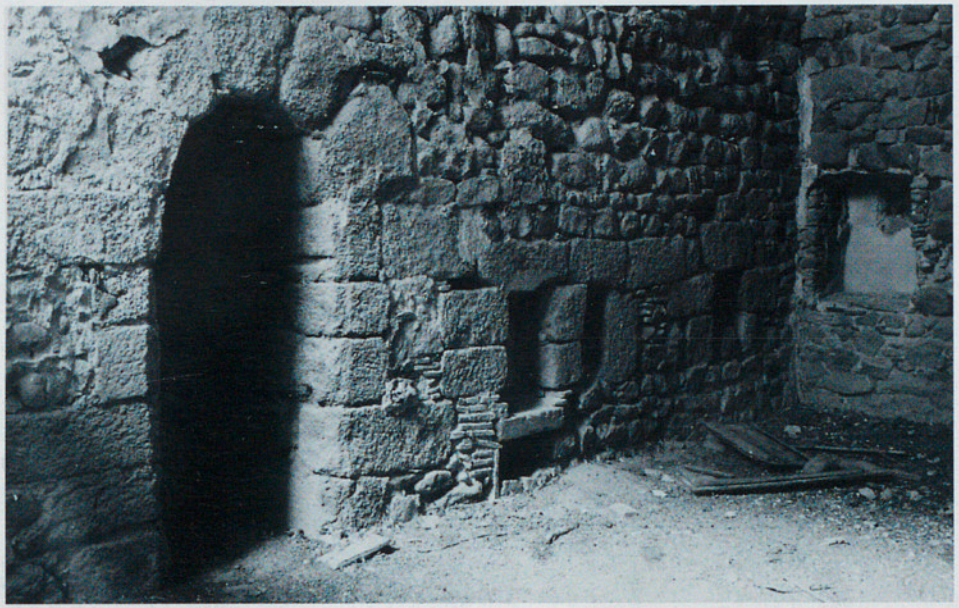

Interior del segon pis de la torre del Corn.

985. Almansor assaltà i saquejà Barcelona i, probablement, el monestir guixolenc.

Les mateixes propietats i els mateixos drets del monestir a la vall li varen ser donats de nou pels comtes Ramon Borrell i Ermessenda l'any 1016. Quin sentit tenia aquella "segona" donació? Quina necessitat hi havia? Segons algun historiador aquell gest voldria dir que el domini dels monjos devia topar amb l'oposició d'altres senyors, laics i religiosos. La Vall d'Aro era fèrtil i les terres de conreu amb els seus excedents eren temptadors. Però així i tot els recursos eren limitats, igual que el poblament de l'indret. Els magnats de la vall i el monestir de Sant Feliu pretenien els mateixos drets sobre els mateixos homes i les mateixes terres lliures. D'aquesta manera començaren a esclatar els conflictes. **La violència s'introduïa** en la vida quotidiana i imposava unes noves relacions –de dependència (vassallatge)– en la societat.

Un exemple de les violències que va produir l'aparició del feudalisme el trobem en els primers litigis que es produïren entre el noble llinatge de Pals i el monestir. D'aquelles polèmiques, en fa esment el document que per primera vegada parla del **castell de Benedormiens**, construït amb l'interès comú de tots els habitants de la vall. Era l'any 1041.

L'any 1053 l'abat Arnau (1043-1053...), que havia estat monjo de Sant Miquel de Cuixà i íntim col·laborador de l'abat Oliba[18], concedí a Bernat Gausfred, noble cavaller de Pals, la castlania de la vall. Amb el temps, el monestir perdé el domini directe del castell, que retingué la senyoria de Pals i que, més tard, llegà –junt amb l'església, muralles i cases de l'entorn del castell– al Capítol de Girona. Així s'iniciaren els conflictes entre dues institucions de l'Església.

Mentrestant, la gent es veia forçada a acceptar uns vincles de protecció/seguretat i, alhora, de submissió envers les dues institucions esmentades. Es posava fi a la llibertat generalitzada dels pagesos. El desenvolupament de les forces productives i militars estava generant una societat senyorial i feudal. La funció dels castells esdevingué una eina de domini absolut, en mans de l'aristocràcia. Constituïts, en principi, per a protegir la població de l'amenaça islàmica, els *castra* es convertiren de seguida en un instrument més d'opressió.

18 CALZADA, J. "Acta de l'elecció i consagració d'Arnau, abat del monestir de Sant Feliu de Guíxols l'any 1052", XX Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos, Sant Feliu de Guíxols, 1977. Pàg. 89-97.

Els modes de repartiment del sòl, els diversos tipus d'apropiació efectuats sobre els pagesos, els lligams d'home a home **–el vassallatge–**, el feu, la servitud... eren altres aspectes que constituïen el nou règim social.

Però la base econòmica continuava essent el treball de la gent als petits masos, als tallers artesanals i al comerç, que veien com les seves rendes –per la imposició dels drets senyorials– anaven a parar a les arques dels senyors feudals.

Tot plegat definia la **feudalitat**, un fenomen estructurador i –malgrat tot– positiu que, en paraules de Pierre Bonnassie, "va permetre a la nostra societat de retrobar el seu dinamisme i de bastir la seva força".

EL SEGLE XII

ELS PRIMERS ANYS del segle XII varen ser realment complicats per al monestir guixolenc, no solament per les trifulgues amb la senyoria de Pals, sinó també per la invasió a mà armada del monestir per part d'uns altres monjos, els del **monestir de la Grassa –l'any 1118–** "amb el suport del poder seglar i guiat per l'avarícia...". L'atac, a més de foragitar-ne els monjos, deixà malparada la fàbrica del monestir. El bisbe de Girona, Berenguer Dalmau, emparà el monestir guixolenc, adduint que aquest li era subjecte des de la seva fundació. D'aquesta manera la Catedral de Girona anava formant el seu patrimoni, fent seus part dels drets i honors que havien estat del monestir guixolenc. L'antagonisme entre ambdues institucions religioses serà dur al llarg dels futurs segles. Dins d'una societat fonamentalment camperola, la major part de plets eren motivats per disputes de terres. Per posar un cas, referirem tan sols el procés important de l'any 1198. L'abat del monestir Ramon I, i Alemany d'Aiguaviva, canonge i paborde d'Aro, posaren fi a les controvèrsies que mantenien entre ells per un feu a Palol i un altre a Vilobí, prop de Girona; el molí dit de Sa Lixarda, els delmes i les primícies d'un alou a Santa Cristina d'Aro, entre Aroles i Sant Pol..., entre altres delmes i

1118. L'abat del monestir de la Grassa envaí, amb gent armada, el monestir guixolenc.

Detall de la part romànica de l'església del monestir

1181. L'abat Bernat atorga franqueses a la població, per les quals restarà exempta d'algunes prestacions feudals.

Talla dels s. XII-XIII, que avui presideix el presbiteri (procedent de Navarra). (Fot. J. M. Melció)

cases. La sentència retornà al monestir només alguns dels béns que li havien estat arrabassats pel paborde, entre ells el castell de la Vall d'Aro[19].

D'altra banda, tot fa pensar que en aquella mateixa època la primitiva població de Sant Feliu ja tenia força importància, i que la vocació marinera dels seus veïns –i el port guixolenc– ja era ben coneguda. D'aquesta manera s'explica la presència de l'estol de vaixells de l'**expedició pisana i catalana** –per primera vegada n'apareix escrit el nom– a Eivissa i Mallorca (1114), sota el comandament del comte Ramon Berenguer III el Gran, al port de Sant Feliu durant unes quantes setmanes. Era un episodi de la lluita entre cristians i musulmans pel control de les rutes de la Mediterrània occidental, projecte en el qual participarà també la gent d'aquestes contrades.

La carta de franqueses que l'abat Bernat atorgà a la vila **l'any 1181**[20] afavorí encara més l'augment del nombre d'habitants. Es tractava, d'una banda, de donar facilitats que estimulessin el poblament i la millora de la vila; de l'altra, de reforçar la sobirania de l'abat i del monestir que, a pesar dels plets continuats amb el bisbat, veia com augmentava el seu patrimoni a la darreria del selge XII. De moment, però, els pobladors d'aquesta vila restaren exempts d'haver de pagar diverses exaccions fiscals i dels mals usos: de la intestia (dret del senyor feudal a la tercera part de l'herència del vassall intestat) i de l'eixorquia (dret del senyor a la legítima del fill en l'herència del vassall que moria sense posteritat).

19 ZARAGOZA, E., *Historia de los abades del monasterio de Sant Feliu de Guíxols (Siglos X-XIX)*, Sant Feliu de Guíxols, 1982, pàg. 23; SANZ, LL., "La formació del patrimoni de la Catedral de Girona", *Jornades d'Història de l'Empordà. Homenatge a J. Pella i Fogas. Actes.* Patronat Francesc Eiximenis, Girona 1987; ESTEVA-PALLÍ, o.c., pàg. 95-96.

20 AHMSFG, Concessions de l'Abat Bernat a la vila de Sant Feliu. Trasllat del 29 juliol 1194. Perg. núm.1.

EL DOCUMENT MÉS ANTIC DE L'ARXIU MUNICIPAL

EL DOCUMENT MÉS ANTIC que es conserva a l'Arxiu Històric Municipal de la ciutat[21] és del **4 de juliol de 1187**. I tracta de l'empenyorament o censal d'un hort (amb la seva tanca, els arbres, l'aigua i totes les altres utilitats) –una mena d'hipoteca– que Maria Perpinià i el seu espòs Gerald de Begur feren als seus nebots, amb el vistiplau de l'abat i dels monjos benets. I ho feien per a "poder visitar el Sant Sepulcre del Senyor, a Jerusalem". En aquell temps, que un matrimoni guixolenc amb possibilitats econòmiques desitgés de peregrinar a Terra Santa no era cap extravagància. Des de feia temps, Jerusalem –el Sant Sepulcre buit– havia esdevingut objecte de fascinació per a tota la cristiandat: la Jerusalem terrenal era l'avantsala de la celestial. El fet de peregrinar era, en general, un fet que aleshores trencava els marcs socials i responia a una necessitat de l'època. Necessitat religiosa i, alhora, necessitat de conèixer, de sortir de la monotonia de la quotidianitat. Tenim documents que parlen d'expedicions d'altres veïns d'ací: de l'abat Esteve pels volts de l'any 1121, i del senyor de Pals i del castell de la Vall d'Aro, Riambau I de Basella, el 1132. En el cas de Maria i Gerald, ho arranjaren tot per si "per disposició divina no tornaven d'aquell pelegrinatge". Que si així s'esdevenia –eren conscients del perill real que representava aquella aventura–, llegaven l'hort amb totes les seves pertinences als seus nebots, amb l'única obligació d'haver de pagar el dret de Sant Feliu –un cens de vuit diners– i les prestacions agràries del delme, la tasca i la primícia. Al principi aquest cens de la tasca, tan habitual a Catalunya, equivalgué a l'onzena part de la collita. Però a partir del segle XI el seu valor augmentà fins a representar-ne la quarta. A aquesta prestació en espècies, s'hi havia d'afegir el que representava la desena part de la collita (delme) i l'ofrena dels primers fruits de la terra.

Això s'esdevenia l'any 1187, amb "el consentiment del senyor Guillem, per la gràcia de Déu abat de Sant Feliu de Guíxols". Heus ací, doncs, un abat del qual encara no n'havia parlat cap estudiós de l'abaciologi del cenobi guixolenc.

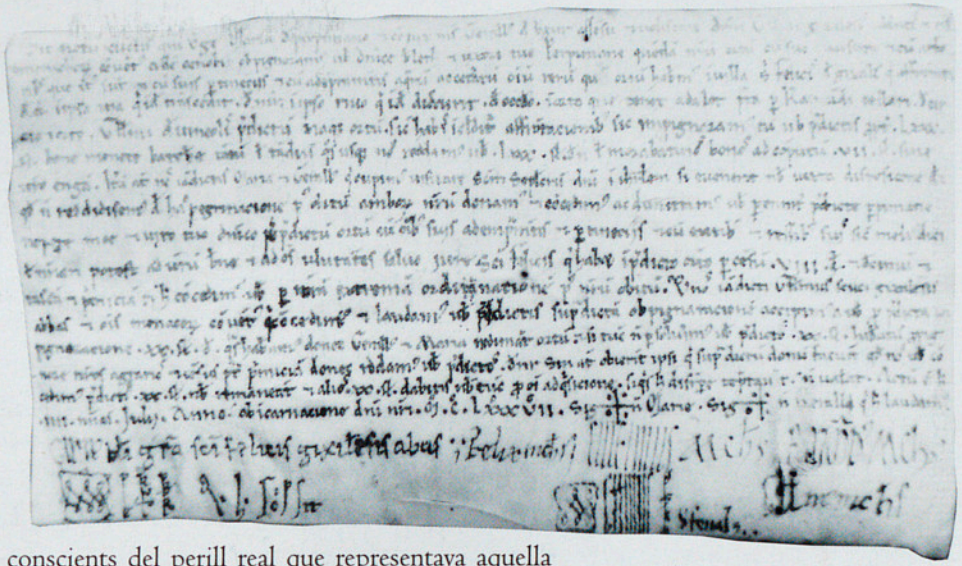

Primer document de l'Arxiu Municipal

El document més antic que es conserva a l'Arxiu de la ciutat és de l'any 1187.

21 AHMSFG, Censal d'un hort amb autorització de l'abat, 4 juliol 1187. Perg. núm. 2.

Text 1

Conceptes d'esclavitud i feudalisme de P. Bonnassie (*Vocabulario de la historia medieval*. Ed. Crítica, Barcelona 1983).

L'**esclavitud** medieval se'ns presenta sota dues formes molt diferents: per una banda, hi havia l'esclavitud rural, de característiques essencialment autòctones, que era una seqüela de la servitud de l'antiguitat i que es mantindria a Occident fins als segles X i XI; per altra banda, hi havia un tràfic d'esclaus, ja practicat a l'alta edat mitjana, però que es desenvoluparia sobretot a partir del s. XIII al compàs dels progressos de l'economia mercantil, i que la societat medieval llegaria al món modern.

Feudalisme és el règim social basat en la confiscació, sovint forçada, dels beneficis del treball camperol i que garantia, mitjançant un sistema més o menys complex de lligams de dependència (vassallatge) i de gratificacions (feus), la seva redistribució al si de la classe dominant.

Text 2

Primera notícia del castell de Benedormiens, propietat del monestir (*Marca Hispanica*, 26 de maig de 1041)

"Sigui conegut de tothom com la senyora Ermessenda, comtessa, i el senyor Pere Roger bisbe de Girona, i Gaufred Vidal amb la seva muller Quíxol, i també el senyor Llandric, abat de Sant Feliu de Guíxols, amb els seus monjos, es reuniren a l'església de Santa Cristina de la Vall d'Aro on, havent-ho consensuat i disposat per ambdues bandes, ordenaren la manera en què el castell anomenat Benedormiens, construït per tots en l'interès comú, fos custodiat per cavallers o soldat a peu, dia i nit, sempre, de manera que tothom que hi habités –de Calonge fins al monestir de Sant Feliu de Guíxols– pogués restar emparat del qualsevol atac dels infidels. Així doncs, un cop feta aquesta disposició o avinença sobre l'esmentat castell, convingueren –més enllà dels interessos particulars-– de donar-ne la seva custòdia a una persona laica, llevat que aquesta no hagués incriminat falsament el seu honor o de llurs homes. Després de proferir [els reunits] paraules no pas poc discordants, ja tots calmats, lliuraren l'obligació de salvaguardar el castell i totes les seves pertinences en favor del dret i potestat del monestir de Sant Feliu de Guíxols, i també de l'abat Llandric i de tots els seus monjos, i també com de tots els seus successors el donaren perquè fos tingut perpètuament en els següents termes:

EN NOM DEL DÉU SUPREM, Jo Ermessenda comtessa, i jo Pere Roger bisbe de Girona donem a Déu i al monestir de Sant Feliu de Guíxols, i a tots els seus abats i monjos que hi habiten, perpètuament, totes les dècimes, primícies i totes les altres coses que posseïm, hem de o podem poseir, o bé d'algun home que ho tingués per compte nostre, més enllà de la parròquia de Santa Cristina de la Vall d'Aro amb el castell de Benedormiens; [ho donem] totalment, sense cap retenció, amb les seves eixides i entrades, per tal de mantenir l'esmentat castell des del port de Pinell fins al port de Castellar; i també el camí que, sortint del monestir, passa per ses Canyelles i pel pla i coll de Sant Pol, fins a la parròquia de Fenals i que, dirigint-se directament, acaba al Ridaura; i llavors baixa pel camí per tots els llocs fins al mar. I del que és del nostre dret o del de Santa Cristina, en lliurem el dret i el domini a Sant Feliu i a tots els homes que sempre hi habitaran.

"D'aquesta manera, jo, l'abans esmentat Gaufred Vidal, i jo la seva esposa Quíxol donem a Déu i al monestir de Sant Feliu de Guíxols tot l'alou que posseïm a la parròquia de Santa Cristina de la Vall d'Aro des del mateix port del Pinell fins al dit castell amb les dècimes i primícies de l'esmentat alou; i també el predit castell amb les seves tanques i masos, i també el camí que surt del monestir i passa per Canyelles i pel pla i coll de Sant Pol enfront de Fenals, i acaba directament al Ridaura; i aleshores baixa del mateix camí, per tots els llocs, fins al mar. I també [donem] tots els closos i masos que nosaltres havíem donat per a tenir cura del predit castell, tant al mar com a les cases dels nostres homes que habiten més avall de la parròquia de Santa Cristina o Santa Maria de Fenals, de manera que dit abat faci custodiar el castell. I del nostre dret, en lliurem la potestat i domini, sense cap mena de retenció, a Sant Feliu.

Si algú intentés d'anar en contra o defraudar aquesta escriptura, que no pugui fer-ho i, en tot cas, que el que s'ha dit més amunt li fos, a l'esmentat Sant Feliu, restablert en el doble.

Aquest acte tingué lloc el 7 de les calendes de juny de l'any d'Enric rei."

VOCABULARI

ALOU: Propietat en plenitud de domini. Lliure de serveis, de prestacions reals i personals.

CAPÍTOL: Corporació de canonges que formen el consell episcopal i administren el patrimoni de la catedral.

CASTLÀ: Qui posseeix el govern i la jurisdicció sobre un castell i el seu terme.

DOMINI DIRECTE: La senyoria que pertany a aquell qui ha donat un immoble en emfiteusi a un senyor útil o censatari.

FEU: Bé o renda donat per un senyor a un vassall.

HONOR: Possessió patrimonial.

LLOMBARDES, BANDES: En les construccions romàniques, faixes verticals sobre el parament exterior del mur.

MALS USOS: Imposicions senyorials sobre les persones de condició servil.

BIBLIOGRAFIA

BLANCO, J., *El monestir de Sant Feliu de Guíxols (s. X-XI). La formació del domini*, E. Guixolencs 6, SFG 1991.

CALZADA, J., "Acta d'elecció i consagració d'Arnau, abat del monestir de Sant Feliu de Guíxols l'any 1052," XX Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos. Sant Feliu de Guíxols, 1977.

CALZADA, J., "Sobre un diploma de Carloman", *Estudis sobre temes guixolencs*, núm. 2. Sant Feliu de Guíxols, 1980.

CALZADA, J., "La contenció de la Vall d'Aro", *Estudis sobre temes del Baix Empordà* (EBE), núm. 1, Sant Feliu de Guíxols, 1981.

CALZADA, J., I ESTEVA, Ll., "Sant Feliu l'Africà i Sant Feliu de Guíxols", *Estudis sobre temes del Baix Empordà*, núm. 3, 1984.

CANO, A., *Discurso general de este antiquisimo Castillo y Monasterio de San Feliu de Guixols de la orden de Nuestro Glorioso Padre, Sanct benito. A donde...*, Ms AHG.

ESTEVA, LL.- PALLÍ, LL., *Els llocs de la Vall d'Aro, Gissalis i el monestir guixolenc (881-1199)*. Amics del Museu 6. Sant Feliu de Guíxols, 1996.

"El sistema defensivo de nuestro monasterio", *Àncora*, FM 1966.

GRAHIT, E., "Memoria y noticias históricas para la historia de la villa de San Feliu de Guixols", Certamen de la Asociación literaria de Gerona, 1973.

HURTEBISE G.,E., *Bosquejo histórico de la villa de San Feliu de Guixols*. Tesi d'oposició, 1905. *Àncora*, 1970.

MARQUÈS CASANOVAS, J., "Consideracions sobre l'origen del monestir de Sant Feliu de Guíxols", *Estudis sobre temes del Baix Empordà*, núm. 1, 1981.

ANYS	SANT FELIU DE GUÍXOLS	CATALUNYA	EL MÓN
800			Carlemany és emperador
801		Els francs ocupen Barcelona, fundació del comtat.	
814		Estabilització de la frontera amb els sarraïns. Marca Hispànica	Mor Carlemany. Comença el regnat de Lluís I el Pietós.
878		Guifré, comte de Barcelona, Girona i Osona Repoblació de Catalunya Central	
879	Comença la repoblació de la zona	Fundació del monestir de Ripoll	
881	Diploma de Carloman, rei carolingi, on s'esmenta la Vall d'Aro	Teuteri, bisbe de Girona (878-887)	Emirat independent de Còrdova (756-912)
898	Donació de possessions a la Vall d'Aro per part de Guifré-Borrell	Servusdei, bisbe de Girona (888-906)	Mor el rei Odó
922	Precepte de Carles el Simple (893-923) Veïnat de Malvet	Guiu, bisbe de Girona (908-939)	Robert I de França usurpa el tron de Carles el Simple
940	Fundació del monestir benedictí a la badia dels Guíxols	Sunyer renuncia al poder comtal (947)	
961	Document més antic, on surt el nom del monestir *Santo Felice de Gissalis*	Arnulf, bisbe de Girona (954-970)	Otó arriba a Roma i el papa Joan XII el corona emperador romanogermànic
965	Ràtzia al monestir	Ràtzia musulmana contra Barcelona	Joan XIII és papa
968-76	Sunyer, abat del monestir El rei franc confirma les propietats del monestir (Guíxols, Fenals, Biert-Romanyà...)	Miró, comte de Besalú i bisbe de Girona (970)	Lotari I, rei de França (954-986)
985	El monestir torna a ser atacat	Ràtzia d'Al-Mansur a Barcelona	Mor el rei Lotari (986)

ANYS	SANT FELIU DE GUÍXOLS	CATALUNYA	EL MÓN
1010		Pere Roger, bisbe de Girona	Expedició dels catalans a Còrdova
1016-42	Borrell i Ermessenda confirmen l'alou Spanedat	Donatius dels comtes per a la construcció de la nova Catedral de Girona (1015)	
1019-42	Llandric, abat del monestir	Primera assemblea de Pau i Treva Oliba funda Montserrat	Fi del califat de Còrdova, regnes de taifes
1043	Arnau, col·laborador d'Oliba, és l'abat	Ermessenda, comtessa sobirana de Girona	
1053	L'abat Arnau concedeix la castlania de la vall a un noble cavaller de Pals	Revolta feudal catalana (1030-1060)	Ruptura entre l'Església romana i la grega
1078	Consagració de l'església de Castell d'Aro		Invasió dels almoràvits al regne d'Al-andalus
1095			Concili de Clermont Primera Croada (1096-99)
1114	Se signa a Sant Feliu el pacte d'aliança entre els pisans i el comte de Barcelona	Primera expedició a Mallorca	Bernat de Claravall funda nous monestirs (del Cister)
1118	Invasió del monestir a mà armada per part dels monjos del monestir de la Grassa	Ocupació de Tarragona	Mor el papa Pasqual II, monjo cistercenc, víctima del setge d'Enric V d'Alemanya (lluita de les investidures)
1137	Testament de Riambau de Baseia (1132)	Casament de Berenguer IV amb Peronella: unió de Catalunya amb Aragó	
1148-49	Guillem és abat	Conquesta de Tortosa, Lleida i Fraga	Segona Croada (1147-49)
1181	Carta de franqueses lliurada per l'abat Bernat als habitants de la vila	El trobador Bertran de Born redacta un sirventès contra el rei Alfons i encoratja el comte de Tolosa	1179-81. Concili ecumènic, Laterà III contra els albigesos Mor el papa Alexandre III
1187	Document més antic conservat a l'arxiu		Tercera Croada (1189-92)

Capítol V

La vila baixmedieval

(s. XIII-XV)

La vila baixmedieval

(s. XIII-XV)

Així doncs, la fundació del monestir benedictí (primera meitat del s. X), a partir d'un nucli ja habitat, havia possibilitat la formació de la vila medieval de Sant Feliu de Guíxols. Hem vist com, durant la primera època de la vila (s. XI), el monestir augmentava a poc a poc la seva riquesa i els seus dominis territorials i com passava a formar part d'un estament senyorial –feudal– que, per una coerció constant, anava sotmetent la població que s'havia format al seu voltant, en imposar-li de forma ben arbitrària tot un seguit d'obligacions en diner, espècies i serveis personals. Aquest factor senyorial era, aleshores, preponderant.

Però els veïns de Sant Feliu tingueren molt aviat una institució representativa que vetllaria pels interessos comuns: la universitat. Aleshores els seus jurats o cònsols lligaren la seva sort i llibertat a la de la ciutat de Girona –d'on fou "carrer"– per a intentar de desvincular-se de la submissió del poder abacial.

Sant Feliu, vila marinera i port de Girona, per mèrits propis s'incorporà al dinamisme de la Catalunya de l'època, que es manifestà en el creixement de població, en l'activitat econòmica i la creació cultural. La part gòtica del temple parroquial del monestir –i la torre de Tramuntana– ha restat com a testimoni d'aquella puixança.

El port natural a la badia de Sant Feliu

En el repartiment de l'illa de Mallorca fet després de la conquesta catalana de l'any 1229 pel rei en Jaume i els seus col·laboradors, a l'abat Bernat Coll (1228-1253) li correspongueren terres i cases a diversos indrets.

VILA MARINERA

La mar –aleshores, pràcticament, l'única via de comunicació– predisposà els guixolencs a les activitats marítimes: pesca i comerç. Mercaders i mariners d'ací començaren, a més de la navegació de cabotatge, a recórrer tot el Mediterrani (s. XIII). Per mèrits propis Sant Feliu s'incorporava al dinamisme de la Catalunya de la baixa edat mitjana.

En aquest context s'ha de situar la intervenció de la vila en la **conquesta i el domini de Mallorca**. El papa Pasqual II havia promogut una croada contra els sarraïns de l'illa, i després del fracàs d'aquella primera ofensiva del 1114 contra el regne musulmà de les Balears portat a cap per pisans i catalans –n'hem parlat en el capítol anterior–, la

1258. L'abat Gerald concedí als representants de la població la facultat de construir unes drassanes a la platja.

noblesa catalana amb el rei Jaume I –el 1229– emprengueren la segona i definitiva agressió contra les Illes. A les Corts de Barcelona, l'abat del monestir benedictí de Sant Feliu, Bernat Coll (1228-1253), hi fou present i es comprometé a participar-hi amb l'aportació de "cinc cavallers ben aparellats " –segons el *Llibre dels Feits*–, més uns cent setanta soldats d'infanteria, segons Cano i Villanueva. L'empresa economicomilitar va ser tot un èxit i, immediatament, dels béns de conquesta –d'acord amb les respectives aportacions militars i financeres a la campanya–, se'n féu el repartiment. D'aquesta manera, segons Hurtebise i altres autors, a Sant Feliu li tocaren 169 i 1/2 cavalleries amb el compromís de mantenir a l'illa un cavaller equipat i de contribuir amb la quarta part en el manteniment d'un altre per a la defensa del territori ocupat. La possessió de tot aquest patrimoni implicava, alhora, el gaudi de tots els drets feudals, senyorials i jurisdiccionals que el paborde del monestir de Sant Feliu –Bernat de Ribera el 1247 i el 1250[22]–, i després els procuradors corresponents, els administrarien i defensarien.

Segons el pare Cano, al monestir –concretament– li varen correspondre en total 80 cases, 53 horts i 66 altres possessions que es distribuïen per la ciutat de Mallorca (Palma), Muro (Castell-Llubí)[23], Sòller i Llucmajor. Les relacions i transaccions econòmiques i comercials entre Mallorca i la vila, durant aquests segles, varen ser molt importants[24].

Bona part d'aquestes possessions, el monestir encara les tenia al començament del segle XVII.

A partir del segle XIII la població guixolenca començà a prendre consciència ciutadana davant el poder feudal que retenia el monestir, i així aparegué el mot universitat per a designar l'element associatiu de la població, en el moment que aquesta, amb permís del senyor abat, pogué construir les seves drassanes. Podríem dir que, paral·lelament al desenvolupament econòmic, els vilatans s'afirmaven en la seva personalitat comunitària. L'any 1238 l'esmentat abat Bernat es veié, d'alguna manera, obligat davant els habitants de la vila i del barri de Sant Amanç[25], a limitar l'exercici de les seves prerrogatives senyorials quant a la venda preferent de la sal i del vi, de manera que dit monopoli no en perjudiqués la concurrència del comerç veïnal.

Vint anys més tard –el 1258–, un altre abat, **Gerald, concedí a la universitat de Sant Feliu la facultat de construir unes drassanes**, al lloc "que va o s'estén des del cantó extrem de les cases de Berenguer Palet fins a la riera que desguassa per l'esmentada vila"[26].

Vers el darrer quart de segle era ja prou manifesta la tensió entre el poder del monestir i la força o potestat incipient del comú de la vila, respecte a l'obligació dels veïns d'haver de treballar en els murs i les defenses del cenobi; fins al punt d'arribar a establir, el 1277, un conveni entre l'abat i la *universitas proborum hominum*, pel qual aquests darrers

22 ROSSELLÓ, R. *Informatiu de l'Arxiu i del Museu*, núm. 7.

23 Actualment l'església parroquial del poble de Llubí, dins el terme de Muro, té per titular sant Feliu, sant que també és patró de la vila, i a més l'abat Bernat Coll hi té un carrer dedicat. Cf. ROSSELLÓ, o.c. "Nota introductòria".

24 Les investigacions de l'historiador de les Illes Ramon Rosselló i Vaquer: *Història de Muro* i les regestes dels documents dels arxius de Mallorca publicades a l'*Informatiu de l'Arxiu i del Museu* (núm. 7, 11, 13, 15, 16, 17, 18 i 20), així ho demostren.

25 Un document de l'any 1053 ja esmenta "l'alou de **Sant Amanç**", a ESTEVA-PALLÍ, *Els llocs de la Vall d'Aro, Gissalis i el monestir guixolenc (881-1199)*, SFG, 1996.

26 AHMSFG, 5 d'octubre de 1258. Perg. núm. 8.

s'avingueren a realitzar aquella prestació després de precisar-ne l'abast i els límits. Segons el mateix Cano, aquell conveni el signaren tots els veïns de la vila, que, aleshores, tenia unes cent cases[27].

DESTRUCCIÓ DE LA VILA

A LES DRASSANES de la platja de la vila, l'any 1282 s'hi construïren "naus, llenys, tarides, galees" per a la política d'expansió marítima de Pere el Gran. Si Sant Feliu participava d'alguna manera en aquell projecte ambiciós de l'expansió catalana (1282-1360), també en pagaria les conseqüències. Ens trobem en l'època de les famoses Vespres Sicilianes –1282–, quan els sicilians es revoltaren contra el domini francès i demanaren la intervenció catalanoaragonesa, que estava lluitant amb la seva poderosa esquadra al nord d'Àfrica. La coronació de Pere el Gran com a rei de l'illa originà immediatament la intervenció del papa francès Martí IV que excomunicà el comte-rei i el desposseí dels seus regnes, que lliurà a l'infant Carles de Valois de la casa reial de França (1283). De fet, el papa predicà una guerra de religió –una croada– contra Pere el Gran i els seus estats. Com a conseqüència de tot això, **l'estiu de 1285 es produí la invasió francesa** que tan greument afectà aquestes contrades. L'entrada de les tropes franceses a l'Empordà es veié facilitada per Jaume II de Mallorca, comte de Rosselló, i per alguns poders eclesiàstics locals. L'exèrcit francès, comandat per Felip l'Ardit, posà setge a Girona i l'armada francesa passà a la badia de Sant Feliu per assegurar la subsistència del seu exèrcit. Conta el cronista Ramon Muntaner:

Barcasses de càrrega

"Sí que l'almirall del rei de França, con fo a Sant Feliu, trobà que tota la gent era fuita per les muntanyes, e féu cridar que tothom qui fos de Sent Feliu ne de tota la l'encontrada, qui volgués almoina, que vengués, que ell la li faria. E les gents mesquines e els pobres e infants vengren a Sant Feliu, e l'almirall veé que no en venien més, féu metre aquesta gent en cases, que dix que els donaria almoina; e con foren en les cases, féu-hi metre foc, e cremà'ls tots. Veus l'almoina quina los féu. E d'aquest helocaust podets

27 CANO, o.c., f. 92.

entendre si en pujà lo fum envers lo ceel; que no us diré del fer, que el recontar és pietat e dolor. Déus, beneit sia ell!, qui tant sofer, emperò a la fin de tot fa dreta venjança".

Realment, malgrat la caiguda de Girona i l'incendi de la vila de Sant Feliu, els francesos hagueren d'emprendre aviat la retirada encalçats per les tropes de Pere el Gran, l'esquadra de Roger de Lloria o de Llúria **–la batalla naval de les illes Formigues–** i per la pesta, una epidèmia que la gent va atribuir a les mosques sortides del sepulcre de sant Narcís, profanat pels francesos.

Per un document que publicà l'historiador Pella i Forgas, el rei Pere, un mes abans de morir –morí la nit del 10 a l'11 de novembre de 1285– des de Bàscara ordenà que fossin desterrats l'abat de Sant Feliu –Gilabert–, el bisbe de Girona i altres eclesiàstics d'aquests indrets. Fossin quines fossin les causes d'aquella decisió reial –els religiosos potser havien actuat d'acord amb les amenaces d'excomunió del papa Martí IV–, el fet cert és la destrucció i l'incendi de la vila, amb la mort de gran nombre dels seus habitants, fins al punt que dos anys després –1287– "la vila o lloc era encara gairebé destruïda i buida de persones".

També, segons Cano, el monestir se'n veié afectat. Tant és així que el mateix abat Gilabert –no devia complir l'ordre de bandejament–, a més de restaurar el monestir, el 1287 concedí nous privilegis **–una altra carta de franqueses–** amb l'exempció dels impostos sobre el vi i la sal i d'altres càrregues a fi de fomentar de nou la reedificació de la ciutat medieval i la seva repoblació. La finalitat d'atreure habitants era explícita en la carta o el privilegi de què parlem, en insistir que "aquelles llibertats i immunitats" es concedien només a aquelles persones que residissin personalment a la vila. Els nous establiments emfitèutics faran possible, doncs, la parcel·lació del sòl urbà i les terres contigües, i amb això la multiplicació dels habitants de la vila.

Tot i que la invasió dels francesos de 1285 va deixar una marca molt profunda en la consciència col·lectiva dels guixolencs, es rehabilità de nou la ciutat i augmentà tant el nombre dels seus habitants que al començament del segle XIV la població de Sant Feliu de Guíxols comptava ja amb una organització jurídica comunal a l'estil de les principals ciutats catalanes reials, amb jurats o cònsols que en gestionaven els afers més importants i vetllaven per l'acompliment exacte de totes i cadascuna de les franquícies obtingudes enfront de la senyoria jurisdiccional del monestir.

POBLACIÓ I SOCIETAT

CANO DEIXÀ ESCRIT que, durant l'abaciat del pare Gerald o Grau (1253-1276) –el qui havia donat permís per a les drassanes–, la població havia crescut tant "por la bondad del sitio y comodidad del puerto", que el raval del monestir –nucli primigeni de la vila–

esdevingué massa petit, i que aleshores els habitants demanaren a l'abat de repoblar l'altre costat de la riera, cap a la plaça –ja esmentada, però, en el document del 1231– i cap al carrer de les Voltes[28]. El que pressuposa que aquestes vies públiques ja existien.

Després s'esdevingué la devastació dels francesos i la conseqüent carta de franqueses de l'abat Gilabert. Però, quant a població, no disposem de cap dada concreta –llevat de la xifra no molt segura, abans esmentada[29], de les 100 cases que donà Cano per l'any 1277– fins a la segona meitat del s. XIV. Segons **el fogatge (imposició per foc, llar o casa habitada) de 1360**[30], Sant Feliu comptava amb 230 focs (cases o habitatges) sense incloure probablement els *homes* del monestir (subjectes a la seva jurisdicció i lliures d'imposicions reials), jueus, servents ni esclaus. Tampoc els religiosos no hi són comptats. La vila tenia, doncs, més d'un miler d'habitants; 1.150 com a mínim.

Així com sabem què menjaven els monjos per unes **ordinacions** que **l'abat Tomàs Sasserra (1289-1328)** els donà el 1315 a fi d'evitar les escandaloses desavinences que havien tingut lloc entre ells a causa del menjar[31], en canvi desconeixem el nivell alimentari del poble, que bàsicament es nodria de pa de blat i d'ordi, de carn (de gallina sobretot i de porc), de peix (sardines i tonyina), ous, vi i oli. Als horts es collien cols, cebes, alls i porros. Es parla també de fesols i cigrons, i dels altres llegums no se'n diu gaire res.

Gravat sobre coure del s. XVII. La vila emmurallada, i els ravals del Monestir i el de Tueda.

Tanmateix, les freqüents pestes i epidèmies que de forma periòdica tenien lloc durant aquesta època (anys 1362, 1371, 1384...) palesen que la fam era un problema encara no resolt i, per tant, el baix nivell alimentari de la població que, entre 1360 i la dècada dels vuitanta hauria baixat un 27%, un percentatge molt semblant al de Girona.

Hi havia d'haver, doncs, nombrosos pobres, dels quals institucions com **la Pia Almoina o l'Hospital dels pobres** en tenien cura. El 1305 trobem en ple funcionament l'hospital[32] que, alhora, recollia i mantenia els infants abandonats[33], contractant una o més dides.

L'any 1360 es realitzà el primer fogatge que nosaltres coneixem. Aleshores Sant Feliu comptava amb uns 1.150 habitants.

28 CANO, o.c. f. 88v.

29 Al final de l'apartat I. "Vila marinera".

30 BATLLE I PRATS, L. "Censo y población de San Feliu de Guíxols en 1360", a *Miscel·lània d'estudis dedicats a Martínez Ferrando*, ANABA, 1968, pàg. 43-52. També a *Àncora*, FM 1969. Vegeu també IGLÉSIES, J., "Demografia històrica del Baix Empordà", XX Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos, Sant Feliu de Guíxols, 1977, pàg. 3 i 4.

31 HURTEBISE, G., E., *Bosquejo...*, pàg. 122.

32 AHMSFG, pergamí 18. Testament de Blanca de Mordenyac. Cf. JIMÉNEZ, A.,"De la ciutat medieval: cementiri, hospital i capella de Sant Nicolau", *Informatiu de l'Arxiu i del Museu*, 3, 1990.

33 GUILLERÉ,C., *Girona al segle XIV*, vol. II, 1994. Pàg. 150.

La caritat institucionalitzada, a càrrec de la universitat, acomplia no solament una funció religiosa, sinó també una funció social, és a dir, pretenia mitigar-ne les tensions.

L'estament social més alt era sens dubte l'eclesiàstic, que continuava gaudint d'un seguit de privilegis. D'altra banda, no sembla pas que a la nostra vila existís un estament aristocràtic (mà major), però és lògic pensar que hi podien haver quatre o cinc famílies equiparables al patriciat gironí, per exemple la família Campllonch. L'estament més nombrós de la vila estaria format per comerciants, patrons, artesans (mestres d'aixa, calafats, boters, etc.), menestrals, traginers, mulers...; i, sobretot, per pescadors i mariners (mà menor), que s'organitzaven en gremis i confraries. Als ports, com és sabut, la mobilitat de la població hi era més important. Els patrons de naus contractaven mariners de l'Empordà. I, doncs, els oficis més representatius eren els relacionats amb el mar: pesca, comerç i transport.

Més avall, socialment parlant, hi havia els marginats: jueus[34] (comunitat a què pertanyien els metges del municipi), servidors i esclaus, pobres d'ofici, alcavots i dones públiques.

Els pagesos remences

Per un seguit de causes molt complexes, el sistema de relacions feudals entrava en crisi (s. XIV-XV). Hi havia malestar al camp i a la ciutat, i esclatà la Guerra Civil Catalana (1462-1472). En aquest context de dificultats que va afectar Catalunya, a Sant Feliu de Guíxols també es produïren agitacions, rivalitats, etc. Per això, el batlle i els jurats de la vila disposaren que, sobretot de nit, no es portessin armes dins la vila. Hom prohibí de portar espases, coltells, pilotes de plom, ballestes, llances, bastons emplomats, etc.

Fins i tot, entre monestir i universitat augmentaren les contradiccions lògiques d'uns interessos contraposats, feudals d'una banda (el monestir tenia els seus homes remences), i artesans i mercantils de l'altra. Però, no per això desaparegué l'estament social dominant que, de retruc, s'havia anat beneficiant del creixement econòmic experimentat a la vila.

La fam i la Pesta Negra (1348-1350) accentuaren el malestar dels pagesos de la Vall d'Aro, sotmesos al Capítol de la Catedral de Girona. I com que n'hi havia de rics, mitjans i petits, el seu aguant davant les pressions feudals era diferent. Menys de la meitat dels subjectes al Capítol eren remences –adscrits o lligats al mas o la terra que treballaven–, i menaven més del seixanta per cent de la terra. Les propietats i tinences lliures –no remences, encara que igualment sota la dependència senyorial– eren més nombroses, però la seva extensió era menor[35]. Vicens Vives comptabilitzà a Santa Cristina i Castell d'Aro un total de vuitanta-un focs o llars remences el segle XV.

34 AHMSFG, pergamins hebreus. BARTRINA, S., "Fragmenta cuiusdam [Hilkot Sepher Torah] in urbe guixolensi reperta", a *Estudios eclesiásticos*, vol. 34, 1960, pàg. 491-520.

35 SANZ, A.Ll., "La pabordia d'Aro de Girona, 1180-1343", *Estudi General* 5-6, Girona, 1986.

El cas és que el 1344 uns desconeguts ja havien atacat el castell de la pabordia d'Aro. I, en aquelles circumstàncies de crisi social agrària, l'any 1462 –en plena revolta dels pagesos que cridaven "fora censos, delmes i tasques!"– **novament s'atacà i cremà el castell**[36]. Era la guerra dels remences contra les servituds personals i els mals usos. El castell Benedormiens havia esdevingut el símbol de la senyoria a la Vall d'Aro, on els pagesos feien els seus pagaments, i des d'on el paborde o el procurador controlaven el moviment de terres i d'homes.

Després retornà la tranquil·litat al camp. La **sentència arbitral de Guadalupe (1486)** fou un pacte que resolgué la qüestió jurídica dels remences –abolició dels mals usos, la remença personal–, sense solucionar les diferències econòmiques i socials que hi havia entre els pagesos. Malgrat tot va ser útil, ja que estabilitzà la societat rural catalana sobre estructures més sòlides.

La Guerra Civil (1462-1472)

Al mateix temps, amb la qüestió remença al fons, s'havia iniciat la Guerra Civil Catalana: el bàndol del rei Joan II –declarat enemic públic per la Generalitat– contra el del **Consell del Principat** (un organisme dependent de les Corts[37] creat expressament per a resoldre els problemes interns que s'havien plantejat llavors al govern del Principat). Les campanyes militars havien començat amb el setge de

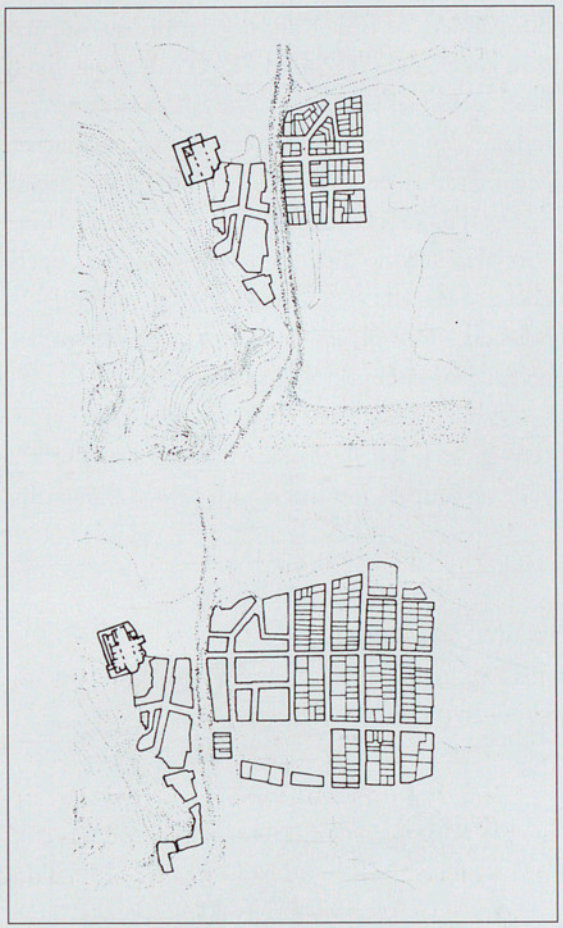

Hipòtesi de la formació de la vila medieval (R. Pié, *Estudis urbans*)

la Força de Girona –on s'havien refugiat la reina Joana Enríquez i el primogènit Ferran– per la Diputació, amb la conseqüent resposta del monarca. L'acció d'assaltar la Força, preparada pel comte Pallars, va ser un fracàs que volgué justificar acusant els guixolencs que hi participaren! "La culpa és d'aquells

36 Segons els autors PELLA, HURTEBISE I BADIA.

37 Actuava paral·lelament a la Diputació del General.

Mariners guixolencs participaren, sense gaire èxit, en l'assalt a la Força de Girona. Guerra Civil (1462-1472).

30 mariners de Sant Feliu de Guíxols que fugiren com jueus", digué el comte. "Es pensaven que foren lleons e no han volgut sortir de la closca dels Preycadors" (és a dir, del convent de Sant Domènec –avui Facultat de Lletres de la Universitat– davant mateix d'un dels portals de la Força), escriví Miquel Vives, agent dels diputats referint-se als mariners que, segons ell, eren quaranta. Com assegura S. Sobrequés[38], els trenta-cinc florins que devien cobrar no era gaire com per jugar-se la pell.

A diferència d'altres poblacions, Sant Feliu va ser constant en la seva fidelitat al Principat, durant tota la guerra[39]. Probablement va ser així perquè el municipi devia calcular que el fet de seguir la causa de la dinastia regent era una actitud reaccionària. Potser els jurats creien que, amb el triomf del bàndol dirigit per la Diputació del General i pel Consell del Principat, la vila acabaria de sostreure's el jou d'un monestir[40] que, per la seva banda, havia abraçat la causa de Joan II, fent costat al bisbe de Girona, Joan de Margarit.

Fos com fos, la qüestió és que aquella guerra va representar més plets amb el monestir –que es negava a pagar la soldada que li corresponia–, noves despeses per als veïns i despoblació de la ciutat. I, al cap i a la fi, no es resolgueren les tensions internes del país, que continuaren amb els deutes financers afegits. Les repercussions de la Guerra Civil prosseguiren, perquè –més enllà dels problemes concrets del moment– en el fons hi havia un problema estructural o global –comú a tot Europa– que, generalitzant moltíssim, el podríem designar amb l'expressió de "crisi de la feudalitat catalana".

38 SOBREQUÉS, S., *La guerra civil catalana del segle XV*, vol. 2. Ed. 62, Barcelona 1973, pàg. 151 i 152.

39 Va capitular el 29 d'octubre de 1471.

40 L'abat Joan Baptista de Cortadelles o de *Cortadil·lis* (1461-1473) residia habitualment a Roma. L'any 1472 va ser nomenat bisbe de Girgenti, a Sicília.

Esquema del sistema defensiu de la vila

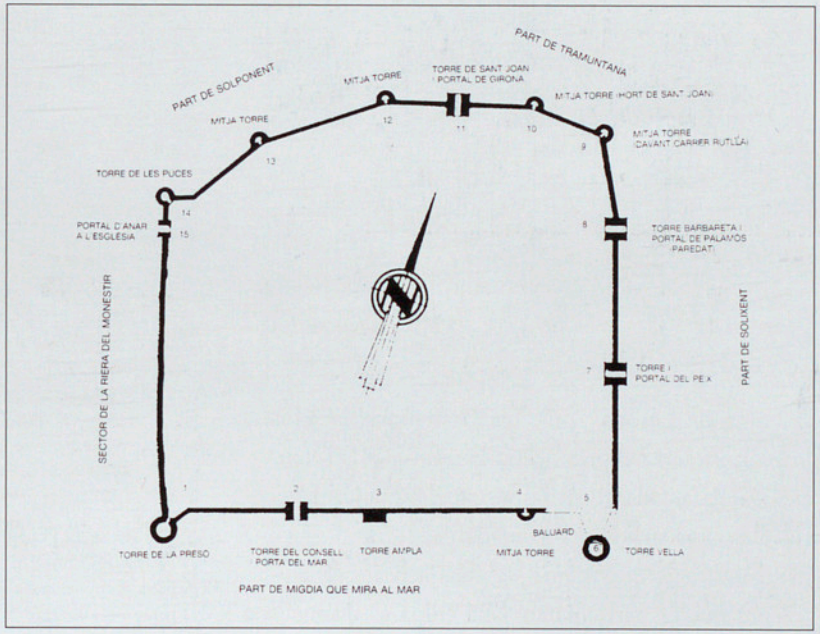

LA CIUTAT MEDIEVAL

DE LA VILA MEDIEVAL, en sabem –per ara– ben poques coses. Tanmateix en coneixem els trets essencials. Hi havia un nucli urbà cenyit per muralles, torres i portals, d'acord amb la mentalitat de l'època, emanada des d'un profund sentiment d'inseguretat. Més enllà, fora muralles, hi havia el

monestir-fortalesa, també emmurallat, amb el raval de la Riera. I, a l'altra banda, entre llevant i tramuntana, el raval de Tueda. Una mica més lluny, a Sant Amanç, hi havia una barriada de vilatans dedicats al conreu de la terra i que estaven més subjectes o sotmesos a la jurisdicció del monestir.

Dintre del recinte emmurallat –el traçat de la muralla seguia els actuals carrers de Juli Garreta (la Riera) a ponent, carrer de l'Hospital i placeta de Sant Joan al nord, la rambla Vidal a llevant i el Passeig a migdia– hi deuria haver d'un a dos centenars de cases, petites, d'un sol estatge i d'un o dos pisos com a màxim, que donaven per uns graons de pedra a uns carrers estrets i irregulars que confluïen a **la plaça**. És a dir, en un lloc públic més espaiós, rectangular i en part porticat, que esdevindria el centre polític i comercial de la població. Un document de 1231 ja parla de la plaça i del fossat d'una muralla[41]. A la plaça, hi vivien poques famílies però les que hi vivien eren importants. Hi tenia casa el notari Jaspert Roig, a l'entrada de la qual –pels volts del 1380– tingueren lloc interessants reunions dels jurats i d'altres prohoms guixolencs per tractar de forçar la contribució de l'abat en les despeses de les noves muralles que es feien al recinte urbà. Muralles –econòmicament costosíssimes, a càrrec del municipi– que durant el segle XV encara es continuaven construint i ampliant, per la qual cosa s'hagué d'enderrocar alguna casa de la plaça. També hi vivia el jurat i comerciant Jaume de Fornells –nebot del

La Plaça

Rd. Nicolau Rossell, cardenal d'Aragó[42]–, Maimó Ponç –d'origen jueu, i guardià del port (1341[43])–, el mercader Pere Mates, etc.

En les obres que es feren al portal de la plaça, a partir de 1399, s'hi ha de buscar l'origen de la casa de la vila. El 1407 el Consell (jurats, consellers i singulars de la vila) es reunia "a la torre del portal de la plaça". Des de llavors, doncs, el Consell deixà de reunir-se a la capella de Sant Nicolau, per fer-ho a la plaça que esdevingué –com s'ha dit–, el centre polític, seu de l'administració local, funció que s'ha mantingut fins avui.

41 AHMSFG, pergamí núm. 6: "Arnau, monjo cambrer del monestir, en nom de l'abat i de tot el convent, fa donació d'un obrador que hi ha a la mateixa plaça", 1231. Cf. JIMÉNEZ, A., "De la ciutat medieval. La plaça", a *Informatiu de l'Arxiu i del Museu* I, 1989.

42 ROSSELLÓ, R., *Informatiu de l'Arxiu i del Museu*, II. Any 1358.

43 Id.

Can Garjola, a la Plaça

Tot i que les relacions de la ciutat medieval amb l'espai es trobaven relativament mancades de llocs i de construccions de caire públic, es considerava que els carrers, la plaça, la muralla i la platja depenien del poder municipal. Per això durant el segle XV es varen promulgar unes ordenances municipals (vegeu-ne també el text I), per atendre sobretot les necessitats comunitàries quant a la higiene pública:

"Item que nenguna persona no gos llensar ni gitar nengunes scombries, terraides ni berenguerades, pixades, sutzures, ni fer nengunes altres lletjures de nits ni de dies, en nengun carrer o carrers de la dita vila o en la plasa ni encara prop los murs ni prop lo alembor del dit mur, sots pena de dos solidos a cascu e per cascuna vegada".

Aquestes normes de bon govern ciutadà insistien cada any en la necessitat de la neteja de carrers i de la plaça –responsabilitat dels veïns–, i disposaven per exemple que els porcs no anessin solts pel recinte urbà ni pel fossat de les muralles.

També la plaça es convertí en el centre comercial de la vila. **El mercat setmanal** fou un privilegi que el rei concedí, junt amb el de **la fira anual**, a la població el 1323[44]. Totes les transaccions econòmiques hi tenien lloc, ja que el recinte permetia un millor control de la qualitat dels productes, de les seves condicions sanitàries, dels preus de les mercaderies i dels pesos i les mesures i, evidentment, de les contribucions. El mostassaf –una mena de funcionari municipal– en feia les funcions de control.

Un testament de 1305 diu:

"També per al meu cos elegeixo sepultura al cementiri de la Mota de dit monestir. I hi deixo, com a llit, una vànova, un parell de llençols i deu sous".

1323. Privilegi de poder fer un mercat setmanal i una fira anual.

44 citats per COLLS CARRERAS, "Evolución de un municipio medieval en la costa catalana: San Feliu de Guíxols", *Àncora*, 1974.

Del cementiri, en deien de **la Mota** ("mota" és una paraula que ens suggereix un munt de terra de contenció, segurament que per protegir el monestir de possibles desbordaments de la riera). Diversos documents ens situen aquest cementiri molt a prop de la Porta Ferrada, a la banda de ponent. Era normal durant la baixa edat mitjana de tenir els cementiris adossats a l'església parroquial, ja que aquesta era representada mentalment com a "estatge de vius i de morts".

A sol ixent del monestir, molt a prop del vall de les muralles i de la riera del Monestir –davant per davant de l'actual entrada lateral de l'església–, hi havia la **capella i el cementiri de Sant Nicolau**. El document ja citat del 1305 al·ludia *l'obra* d'aquesta església, com a fons destinat a la seva conservació, sense excloure'n la possibilitat que la construcció encara no hagués finalitzat del tot. La capella de Sant Nicolau –que era de la vila– esdevingué no solament el lloc on es reunien els jurats i prohoms de la vila –abans de fer-ho a la plaça–, sinó el símbol de la resistència antisenyorial dels guixolencs d'aquella època i un pretext per a la lluita contra el monopoli parroquial que sostenia el monestir benedictí.

Gràcies a un document de 1317[45] sabem la situació aproximada de l'esmentada capella i, a més, que la construcció de l'església *nova*, és a dir de la fàbrica corresponent a l'ampliació de l'església romànica o a la **construcció de la part gòtica del temple del monestir**, s'estava bastint. Efectivament, al llarg dels segles XIV i XV es dugué a terme la construcció d'una nau amb creuer, tres absis, voltes de creueria i claus de volta decorats, juntament amb cinc torres de fortificació sobre la capçalera del temple gòtic[46].

Dos prohoms de l'època –Pere de Vern (1352) i Tomàs de Pujades (1348)– es feren enterrar en una de les capelles del creuer, a prop de la sagristia. Encara s'hi conserven els seus sarcòfags.

Poc després que el terratrèmol de l'any 1443 mig ensorrés la capella de Sant Nicolau, fou edificada –el 1452– **l'ermita de Sant Elm**[47].

45 AHMSFG, pergamí núm. 20: "Establiment d'un solar fet per l'abat T. Sasserra a Nicolau Espanyol", 13 de desembre de 1317. Cf. JIMÉNEZ, A. "Notaria i més notícies de la capella de Sant Nicolau", *Informatiu de l'Arxiu i del Museu* 5, 1990.

46 MARQUÈS, J.M., "Esglésies del Baix Empordà", a *EBE* 15, 1996, pàg. 57. BADIA, J., *L'arquitectura medieval de l'Empordà*. 1 Baix Empordà, Diputació de Girona 1977.

47 MARQUÈS, J.M., o.c., pàg. 58.

Porta lateral de l'església del monestir

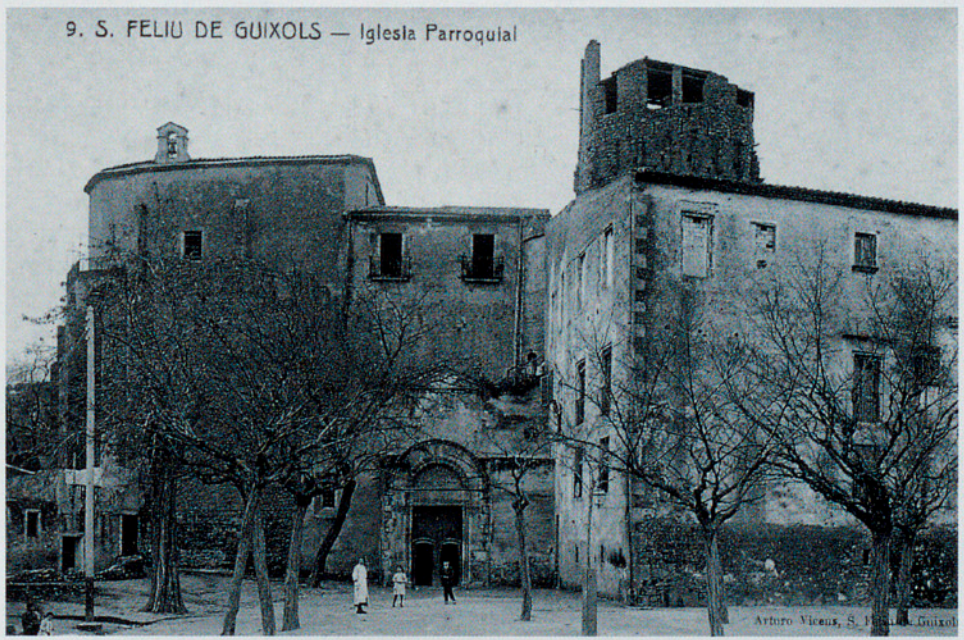

Interior gòtic del temple. Fot. J.M. Melció

ACTIVITAT ECONÒMICA I ORGANITZACIÓ JURÍDICA DE LA VILA

LA CREACIÓ DEL MERCAT SETMANAL i de la fira anual, i també la intensificació del comerç marítim, ens indiquen el desenvolupament econòmic de la vila –centre comercial de la zona– i la presència d'uns excedents i d'una certa especialització productiva. Una constatació que l'hem d'emmarcar en la participació de totes les ciutats, i sobretot dels ports, en l'expansió catalana (1282-1360) de què hem parlat. La Vall d'Aro, l'interior i la ciutat de Girona depenien també del mar per als proveïments de cereals, arròs i llana, i per a exportar la producció de draps i cuiros. La sortida natural o més avantatjosa al mar de Girona era **el port de Sant Feliu**. I d'aquesta manera les mercaderies havien de ser transportades de Girona a Sant Feliu i a la inversa, amb carros tirats per animals de bast –muls o ases–, feina aquesta que feien els traginers. No sembla pas que entre la costa i Girona hi hagués hagut camins –que hi permetessin el pas de carretes- abans de 1320. Quant a les vies de comunicació, la novetat va ser la construcció, a partir de 1322, del camí Girona-Sant Feliu de Guíxols, per les Gavarres i la vall del Ridaura. Va ser una obra molt important que es confià a un mestre d'obres

francès. D'aquesta manera, el port de Sant Feliu estaria més unit amb Girona. Aquests lligams econòmics, tan estrets, entre ambdues ciutats expliquen l'evolució jurídica i política per la qual, trenta anys més tard, Sant Feliu esdevingué *"membra e part de la ciutat de Girona"*.

Però l'interès econòmic comú a les autoritats civils de Girona i a les de Sant Feliu[48] va topar amb el poder de l'abat, que conservava tota la jurisdicció sobre Sant Feliu. I tenia el costum de cobrar l'impost de mesuratge o de ribatge sobre totes les mercaderies que s'embarcaven i desembarcaven al port. El 1328 **els jurats de Girona es negaren a pagar la taxa** que l'abat –senyor del lloc– volia imposar als mercaders gironins, perquè eren a la seva jurisdicció. Els jurats, protegits pels oficials del rei, sostenien que els gironins, com que eren exempts de qualsevol taxa, no podien tolerar cap mena d'imposició estranya. Van qüestionar la jurisdicció eclesiàstica. S'originà, doncs, un plet impressionant, que acabà amb la humiliació pública del veguer i sotsveguer de Girona, obligats a demanar perdó públicament davant el bisbe i l'abat[49].

Aquesta història acabà amb el tancament del port per una ordre del rei Alfons el 1334, amb la paralització momentània del comerç marítim i amb gran perjudici per als mercaders guixolencs i gironins, ja que Palamós no podia suplir el port obligat dels gironins. Efectivament, els jurats de Girona varen manifestar de seguida les funestes conseqüències que tindria per al comerç gironí un canvi de port i de camí. La mala comunicació amb Palamós comportaria unes despeses suplementàries i, doncs, l'encariment dels productes. El camí de Sant Feliu era pràcticament nou i ample. El de Palamós era encara per fer. D'altra banda, el port de Sant Feliu estava més preparat en tots sentits[50], i era més fàcil i menys perillós l'embarcament/desembarcament de mercaderies, perquè la badia de Guíxols era més arrecerada i protegida que no pas la de Palamós[51].

Aquest conflicte econòmic –que es resolgué provisionalment en reobrir-se el port l'any 1336– evidencià que era necessari de buscar una solució jurídica i política més estable. Fou aleshores quan es pensà en la institució del carreratge.

En efecte, **el 10 de juny de 1354 Sant Feliu esdevingué vila reial, com a membre i part –*carrer*– de la ciutat de Girona**. Aquest esdeveniment, en considerar-lo important per les repercus-

Llibre Vermell, on consta la incorporació de Guíxols a la vila reial de Girona.

48 Hom suposa que el municipi, pròpiament dit, devia néixer i organitzar-se entre el 1290 i el 1310, quan apareixen per primera vegada els cònsols o jurats que protesten enèrgicament contra l'abat Tomàs Sassera per haver violat el privilegi o la carta de franqueses de 1181 (AHMSGFG, pergamí 19).

49 Embargament de les mercaderies i expulsió dels oficials reials de Sant Feliu, per part de l'abat. El veguer i sotsveguer de Girona, per la seva banda, empresonaren l'abat i el seu cambrer. El tribunal eclesiàstic inicià un procés de censures contra aquells funcionaris: excomunió i penitència pública –pujant de genolls les escales de la Catedral, vestits de reus i simbòlicament assotats, etc.

50 La prova és que els mateixos reis l'utilitzaven, fins i tot els anys del seu tancament comercial. El 1331 el rei Jaume III de Mallorca sortí del port de Sant Feliu –procedent de Perpinyà– per anar a Mallorca. Cf. ROSSELLÓ, R., *Informatiu de l'Arxiu i del Museu*, núm. 20.

51 GUILLERÉ, C., *Girona al segle XIV*, vol. I, pàg. 225.

Entre 1290 i 1310 devia organitzar-se pròpiament el "municipi". El 1310 els seus cònsols o jurats acusaren l'abat Tomàs Sasserra d'haver violat el privilegi o la carta de franqueses de l'any 1181.

sions posteriors que tingué, l'hem d'explicar amb un xic més de detall. L'esmentat dia de 1354 se signà un doble document o conveni a la cambra reial de la galera Victòria, al port de Canyelles Grosses de Roses[52]. Allí, s'hi havien reunit, amb el rei Pere –que actuava com a pare i legítim administrador de l'infant Joan[53]–, els membres del Consell de Girona i els representants de Sant Feliu (Nicolau Hospital, Nicolau de Camps, Arnau de Camplloch, Maimó Ponç, Guillem d'Aro i Pere Bosch). El rei, amb el consentiment de la universitat guixolenca, firmà una transacció amb l'abat Francesc del Pou (1348-1376) per la qual el monestir es venia la jurisdicció civil i criminal completa ("mer i mixt imperi") per 18 lliures barcelonines de renda anual, que la vila hauria de pagar al convent el dia de Pasqua. A partir de llavors, Sant Feliu podria tenir batlle, jutge i saig. Funcionaris reials que exercirien la seva jurisdicció –llevat, entre altres, de la pena de mort– a la vila, i que se supeditarien tan sols al veguer i sots-veguer de Girona.

Però, per altra banda, la primera limitació o contrapartida imposada pel monestir era que el lloc de Sant Feliu –que seria termenat o delimitat– seria reconegut com a franc alou de l'abat i del monestir, amb les seves possessions, els censos, els drets, les cases i els albergs que es trobessin dins dels esmentats límits. El monestir, altrament, podria tenir també el seu batlle, jutge i saig que podrien posar censos, mesuratges, ribatges, obres del monestir i altres servituds degudes a l'abat i al monestir, que estipulava el document signat[54]. De tal manera que l'abat es reservà una jurisdicció superior, que es manifestaria rebent jurament dels cònsols[55], intervenint en el consell local i vigilant i controlant l'administració de tota la senyoria.

Junt amb aquest document, el rei decretà també un conveni d'unió entre la municipalitat de Girona i la de Sant Feliu. El terme de Sant Feliu seria, des d'aquell moment, part de Girona. Els

Camí medieval a la costa d'en Cirera, conegut amb l'expressió de "camí romà"

52 El rei Pere III, dit el Cerimoniós, hi havia recalat –camí de Sardenya– amb una poderosa esquadra.

53 Primogènit seu i duc de Girona, al ducat del qual pertanyia la vila de Sant Feliu.

54 AHMSFG, *Llibre Vermell*.

55 Cada any tres cònsols o jurats, amb el consell assessor format per trenta prohoms de Sant Feliu –de les famílies benestants– regien la universitat o el comú.

guixolencs gaudirien de la mateixa ciutadania o veïnatge –reial– dels gironins, com si hi visquessin. Tindrien, doncs, les mateixes franqueses i llibertats, els bons usos i costums de Girona. Amb el benentès que si en compartien els mateixos drets i les mateixes llibertats, també en compartirien les despeses (imposicions reials, plets, etc.).

En definitiva, **Sant Feliu restà com una vila mig reialenca i mig de la senyoria eclesiàstica.** Com deixà escrit l'historiador Hurtebise, si bé aquest document aconseguí d'acostar més les dues poblacions germanes, també la seva inconcreció donà peu a una lluita perpètua d'interpretació jurídica en què, des de llavors fins a l'any 1835, es trobaran immersos la vila alodial i l'abat del monestir benedictí.

Probablement, a partir d'aquell any 1354, els jurats de la vila-ciutat començaren a utilitzar un segell propi. El que sembla més antic –avui vigent i legalitzat– tenia forma curvilínia. Sis pals –actualment en té quatre– a dalt, que representaven la jurisdicció reial. A baix, tres faixes de vairs d'ones –de l'emblema de Girona, n'era carrer–, i la creu que al·ludia a la senyoria del monestir[56].

L'any 1374, després de constituir-se també la universitat de la Vall d'Aro per la unió de les parròquies de Santa Cristina, Bell-lloc, Romanyà i Solius, s'integrà a la de Sant Feliu. Aquella dependria de la batllia guixolenca, per tal d'eximir-se –en allò que fos possible– de la jurisdicció de l'abat. Així constà en la concòrdia que els representants d'una i l'altra signaren davant del notari Jaspert Roig, a la capella de Sant Nicolau.

Més tard, un altre privilegi reial (1443) concedia a Sant Feliu la possibilitat d'erigir un **Consolat de Mar propi**, que es faria de manera similar al de Barcelona, amb els seus cònsols de mar, el jutge d'apel·lacions, etc. I més tard, s'aconseguiria **la llotja i el port**. Jaume Vicens Vives[57], del privilegi atorgat per Ferran II el Catòlic, remarcava que:

"El primitiu moll es degué començar per allà el 1496, i que la potència de Sant Feliu de Guíxols mereixia les màximes atencions per part de les esferes governamentals, interessades pel ressorgiment econòmic (la *sublevació* com aleshores s'anomenava) de Catalunya bon xic decaiguda després de la lluita que la Generalitat sostingué contra Joan II, i de la pèrdua dels mercats orientals".

D'altra banda, l'any 1484, la vila tingué llicència per a batre fins a 100 lliures de "menuts de la vila o nous", coneguts també com a "diner de botiga o corrent"[58].

Cal ressenyar l'intens tràfic comercial del port de Sant Feliu que rebia –i d'on sortien– embarcacions de Barcelona, Tarragona, Tortosa, València o Mallorca. Els productes més corrents –amb el blat, el vi i els draps– eren la llana, els cuiros, les avellanes, les figues seques, les vergues de ferro, les fustes per a ballesta, el pastell, els pans de pega per "adobar llenys", la cera, el sagí, el sabó, etc. De Mallorca arribaven, a més, els formatges, els dàtils, la sardina, l'alatxa i la sal (d'Eivissa).

Clau de volta de l'església amb l'escut de la vila

L'any 1443 un privilegi reial concedeix a la vila la facultat de tenir un Consolat de Mar propi.

56 ESTEVA, LL., "L'escut d'armes de Sant Feliu de Guíxols," *Publicacions del Museu Municipal*, núm. 3. Sant Feliu de Guíxols 1982.

57 VICENS, J., "Del primer moll de Sant Feliu de Guíxols", *L'Avi Muné*, 15-08-1931.

58 HURTEBISE, o.c. "Moneda guixolense". CRUSAFONT, M., "Identificació del diner de Sant Feliu de Guíxols", *EBE* 5, 1986.

El *Llibre Verbell* (Vermell) és un cartulari o còdex diplomàtic municipal d'aquesta època, que es conserva a l'Arxiu.

Inicials dels llibres graduals del monestir benedictí

Mentrestant, a **les drassanes** continuava la feina de bastir embarcacions: vaixells, sobretot llenys ("d'orla", "d'una coberta i tres timons", llaguts, etc.) i naus, com coques, sageties, caravel·les (s. XV), baleners[59]... Mestres d'aixa que, més d'una vegada, seran requerits per les autoritats de Barcelona per ajudar-los en les seves construccions[60]. Al seu entorn treballaven calafats, velers, remolers, corders, etc.

Com a cas il·lustratiu de l'aprenentatge de l'època, hi ressenyem el document següent. El 1421 el guixolenc Pere Duran, de 17 anys, es col·locà amb Jaume Climent, pescador de la Ciutat de Mallorca, perquè li ensenyés l'ofici de pescador durant dos anys. El tindria bo i malalt, proveït de menjar i beure, i cada any li donaria 8 lliures pel seu salari[61].

Navegar no era pas una cosa planera. A més del perill de les tempestes i dels naufragis, hi havia el risc de caure en mans de corsaris i pirates, o dels sarraïns, que en demanarien un rescat. Per la seva banda, molts mercaders –alguns d'ells, guixolencs– venien esclaus com una mercaderia més[62]. El mestre d'aixa Antoni Torres, veí de Sant Feliu, el 1433 venia a Guillem Sala, ciutadà de Mallorca, una esclava de nació xarquesa (de Circàssia) de 22 anys, anomenada Gingible, pel preu de 103 lliures[63]. També en tenia, d'esclaus, Lluís Torrella –cavaller de Mallorca i germà de l'abat del monestir de Sant Feliu, Bernat de Torrella, que havia estat nomenat procurador de l'abat a Mallorca (1458).

CULTURA

EN AQUEST PERÍODE, Catalunya arribà a la maduresa cultural i artística. Fou l'època d'or de la literatura catalana: Ramon Llull, les quatre grans cròniques, Francesc Eiximenis, Bernat Metge, etc.

Del final del segle XIII destaquem la figura de **fra Jofre de Foixà**, que fou també monjo del monestir benedictí, autor de les cèlebres *Regles de trobar*, on el religiós es proposà d'ensenyar "l'art de la gramàtica", i que reflecteix perfectament la realitat lingüística de la Catalunya de la seva època[64].

Ací, fins aleshores, el poc que s'escrivia es feia en pergamí i en llengua llatina (a l'Arxiu Municipal se'n conserven més de tres-cents). A partir del final del s. XIV i al llarg de tot el s. XV s'utilitzava, a més, el paper i es començà a escriure alguna cosa en català. El ***Llibre Verbell*** (Vermell) conservat a l'Arxiu Municipal és un cartulari o còdex de privilegis començat al final del s. XIV –en el folre intern hi ha un full de pergamí amb anotació musical del s. XV–, on la universitat transcrivia els seus documents més valuosos, del s. XIII al XIX; té 217 folis útils i 47 en blanc.

Tanmateix, el monestir tindria el seu *scriptorium* i la seva biblioteca.

Més enllà del fenomen estrictament econòmic i de l'expressió del canvi de mentalitat que significava, l'obra arquitectònica més representa-

Un privilegi de Ferran II atorgà a Sant Feliu la facultat de construir-hi un port.

tiva d'aquella època que s'ha conservat fins ara és l'església gòtica. L'any 1342 va ser clos l'absis central i col·locada la clau de volta. Entre 1348 i 1376, com que el cap de l'església gòtica ja era acabat, es va tirar a terra l'absis de la romànica –situat a l'interior de la part gòtica– per tal que restés una sola nau (romànica pels peus i gòtica per la capçalera i el creuer).

Al començament del s. XV, els jurats i l'abat –de comú acord!– varen encarregar al pintor barceloní Joan Mates la realització de dues taules[65]. I l'any 1452 es contractà Honorat Borrassà, pintor de retaules.

Les poques estones d'oci de què podien gaudir en general els guixolencs les omplien mitjançant la religió i el joc. El temps de lleure era controlat per l'Església, com ho era també el saber, les creences i la moral. Processons i pregàries per demanar a Déu la pluja o l'acabament de les epidèmies. "Dir mal de Déu ni de Madona Santa Maria, ni dels sants ni de les santes" era prohibit, ja que, entre altres coses, pensaven que podia comportar uns càstigs divins.

Pel que fa al joc, jugaven a la pilota i amb rutlla, es feien rifes, tir a la ballesta. També jugaven a cartes i a daus, però aquests estaven prohibits.

59 El 1419 a la ribera de Sant Feliu es construeix un balener.

60 *Cuadernos de Historia económica de Cataluña.* Vol. II Barcelona, 1972. "El port de Barcelona", de Cabestany-Sobrequés, pàg. 41-113. També SOBREQUÉS, S., *La guerra civil catalana del segle XV.* Vol. I, pàg. 390.

61 ROSSELLÓ, R., *Informatiu de l'Arxiu i del Museu,* núm. 17.

62 Aquest abundant tràfic d'esclaus captius, orientals, no s'ha de confondre amb el sistema esclavista de l'antiguitat, tal com ja s'ha explicat.

63 També un mariner de Sant Feliu es vengué un esclau búlgar de 15 anys, anomenat Nicolau, pel preu de 81 lliures (1442). I el mercader guixolenc Antoni Pujades en ven el 1419; i Francesc Oller, escrivà; Francesc Espital, etc. Cf. ROSSELLÓ, R., o.c.

64 RIQUER, M., *Història de la literatura catalana,* Vol. I. Ed. Ariel Barcelona 1984, pàg. 173-182.

65 HURTEBISE, o.c., pàg. 92. No s'ha de confondre amb Joan Mates, gironí del s. XVI; *Història de l'art català.* Vol. III, Ed. 62 Barcelona 1984, pàg. 216.

Text I

Ordinacions de bon govern, fetes el 17 de juliol de 1460, de la vila de Sant Feliu de Guíxols, inserides al còdex *Intitulat Verbell* (Vermell) a la darreria del s. XV (f. XCVII-XCVIII)

Ordinacions de le vile de Sent Feliu de Guixols principat a deseset dies del mes de Juliol, any de la Nativitat de Nostre Senyor Mil Quatrecents sexanta, stants jurats de le dita vila los honorables en Luys Meyol, Anthoni Salvador e Matheu Clopers de la dita vila.

Ara hoiats tot hom generalment quens fa a saber lo honorable batle de le vile de Sent Feliu de Guixols, de part del Senyor Rey, ordinació dels honorables jurats de la dita vila. Que tots bants e penas que per le cort de Sent Feliu, a ordinacio dels honorables jurats passats de le dita vila, son stats ordonats ni posats [ans no] al die present sien revocats sols aquests qui dejus se seguexen ni per avant se seguiran.

Primerament, que null hom strany ni privat no gos portar armes velades de nits ni de dies per le dita vila, sots pena de deu solidos e de perdre les armes a cascu e per cascuna vegada. Empero aquest ban no sie entes hom qui exira ni entrara dins le dita vila.

Item que null hom no gos portar de nits ni de dies per le dita vila pilota de plom ni de ferra ni de pedra sots pena de vint solidos a cascu e per cascuna vegada, e si les gita contra nengu cayga en pena de cent solidos per cascuna vegada, e si nols pora pegar stiga cent dies en le preso. Empero en aquest en aquest bant no sie entes ni tengut infant de dotze anys avall.

Item que negun no gos portar per le dita vila belesta, ni lansa, ni dart ni pavés, ni scona ni verga serdescha ni corsecha ni ast de ferra ni dar ni atxe ni glavi sots pena de cent solidos a cascun e per cascuna begade. Si donchs no ho fa intrant o ixent per le dita vila o a son de via ffors. E mes que que negun no gos exir a nangun so de via ffors ab belesta perada sots pena de sexanta solidos a cascu e per cascuna vegada e de perdre les armes. Si donchs a so de mar no ho feyen per enemichs, e tambe que sots le dita pena de LX solidos, null home strany ni privat no gos entrar ni exir en le dita vila ab belesta. Si donchs no ho fa que le aport descollada.

Item que negune persona no gos traure coltell o spasa manares o basalard o altres armes legudes de aportar contra altra persona dins de le dita vila e termens de aquelles sots bant per canscuna vegada de sexanta solidos.

Item que tot hom qui hoia so de via ffors de nits ho de dies dins la dita vila o termens de aquella que encontinent isque al dit so ab les armes e correga la on lo dit so de viaffors sera, e encals los mal feytors dins le vila o termens de Sent Feliu tant quels dits malfeytors sien presos e anclosos e mesos en poder de le cort sots pena de sinch solidos a cascu e per cascuna vegada. E axi mateix tothom qui veura brega en alguna part de le dita vila ne termens de aquella meta so de viaffors sots le dita pena a cascun per per cascuna vegada.

Item que nengun home no gos jugar a nengun joch de daus ni de naips sots pena de deu solidos a cascu e per cascuna vegada.

Item que nengun alcavot menant fembre no gos aturar en le dita vila de dos jorns avant sots pena de deu solidos a cascun e per cascuna vegada. E pessats els dos dits dies negun hostaler ne nenguna altre persona de les dita vila no gos acullir en menjar ne en beura ni en jaure nengu de idits alcavots sots pena de XX solidos a cascun e per cascuna vegada si sebra empero que sie alcavot

Item que nenguna persona no gos gitar algunes ayguas leges ni belles ni nenguna lejura per ningunes finestres ni scales en los carres sots pena de V solidos a cascu e per cascuna vegada. Empero es entes que si alguna persona lensara, e gitara algunens aygues belles en que no age sutsure per les portes foranes o per les dites scales de pedra qui sin en los carres de la dita vila en aytal cars no pugen ne sien tenguts de pagar la dita vila.

VOCABULARI

BATLLE: Autoritat delegada o administrador de la potestat reial o senyorial, que posseïa jurisdicció governativa, administrativa i criminal d'un territori, terme o lloc.

CARRERATGE: Dret pel qual una població subjecta a una senyoria passava a formar part *–carrer–* d'una població reial, i n'adquiria el veïnatge i el dret als seus privilegis.

CAVALLERIA: Patrimoni de casa i terres concedit a un cavaller, suficient per al seu manteniment i amb obligació de tenir sempre disposats un cavall i armes per al servei del seu senyor.

CONSOLAT DE MAR: Institució amb una jurisdicció especial en els afers marítims i comercials.

CÒNSOL DE MAR: Oficial encarregat d'administrar justícia en matèria de navegació i comerç marítim.

FRANQUESES, carta de: Exempció de càrregues i servituds.

LLENY: Nom genèric d'embarcacions més petites que la nau i la galera. De vegades s'anomenava també fusta.

LLOTJA: Lloc públic on es reunien els mercaders i comerciants.

RIBATGE: Imposició sobre el desembarcament.

SAIG: Funcionari subaltern. Sovint feia de corredor o nunci.

VEGUER: Oficial o funcionari de designació reial que tenia a càrrec seu la jurisdicció delegada de la Corona al capdavant d'una demarcació territorial: la vegueria.

BIBLIOGRAFIA

BADIA, J., *L'arquitectura medieval de l'Empordà*, Diputació de Girona, 1977.

COLLS CARRERAS, "Evolución de un municipio medieval en la costa catalana: San Feliu de Guixols", *Àncora*, 1974.

CANO, o.c.

GRAHIT, o.c.

GUILLERÉ, C., *Girona al segle XIV*, Girona, 1994.

MARQUÈS, J.M., "Esglésies del Baix Empordà", *EBE* 15.

PELLA FORGAS, o.c.

ROSSELLÓ,R., *Informatiu de l'Arxiu i del Museu*, Sant Feliu de Guíxols, núm. 7,11,13,15,16,17,18 i 20; *Relacions entre Sant Feliu i Mallorca. Segles XIII-XVI*, Mallorca, 1997.

VILLANUEVA, J., *Viaje literario a las iglesias de España*, Valencia, 1803-1852.

ANYS	SANT FELIU DE GUÍXOLS	CATALUNYA	EL MÓN
1213		Batalla de Muret i mort de Pere el Catòlic Jaume I el Conqueridor	Batalla de Las Navas de Tolosa (1212)
1218		Neixen les Corts de Catalunya	Pere Nolasc funda l'orde de la Mercè
1229	Participació de l'abat del monestir en la conquesta de Mallorca	Conquesta de Mallorca	Es crea el Tribunal de la Inquisició
1230	1231. Un document parla de la plaça i del fossat de la muralla de Sant Feliu	1232. Fundació del convent de franciscans a Girona 1235. Conquesta d'Eivissa	Ferran III uneix definitivament Castella i Lleó 1236. Es publica el *Roman de la Rosa*
1238	L'abat Bernat Coll (1228-1253) limita l'exercici de les seves prerrogatives	Conquesta de València	
1258	L'abat concedeix a la universitat de St. Feliu la facultat de construir drassanes a la platja	Tractat de Corbeil entre Jaume I i Lluís IX	Enric III d'Anglaterra promulga les Provisions d'Oxford
1270		1272. Ramon Llull redacta el *Llibre de contemplar*	Vuitena i última croada
1274		Organització municipal de Barcelona	
1275			Comencen els viatges de Marco Polo
1277	A Sant Feliu hi havia un centenar de cases Expansió de la vila		1278. El filòsof Roger Bacon és empresonat
1282		Vespres sicilianes. Pere II el Gran, rei de Sicília 1283. Bernat Desclot inicia la redacció del llibre del rei En Pere d'Aragó	1284. Matrimoni de Joana de Navarra amb Felip el Bell
1285	L'exèrcit i l'armada francesa assetgen i incendien amb engany la vila	Croada anticatalana. Derrota dels francesos Revolta popular a Barcelona	

Anys	Sant Feliu de Guíxols	Catalunya	El món
1287	Nova carta de privilegis per facilitar la repoblació de la ciutat medieval		
1298			Marco Polo redacta els seus viatges
1305	Funciona l'Hospital dels pobres. Es parla de la capella i el cementiri de Sant Nicolau	Augment de la producció drapera catalana	1303. Els almogàvers arriben a Orient
1310	Els jurats de la vila acusen l'abat d'incompliment dels privilegis de 1181	Jaume II de Mallorca crea el ral d'or	1309. El papa Climent V trasllada la cort pontifícia a Avinyó
1312		Inici de la construcció de la Catedral gòtica de Girona	El papa decreta l'abolició de l'orde del Temple. Es descobreix Canàries
1315	*Ordinacions* de l'abat Tomàs Sasserra.		Primera gran crisi agrària de subsistència (1314-17)
1317	Ha començat la construcció de l'església gòtica	Els jueus són obligats a residir en barris: els calls	
1321	1322. Construcció de la carretera Girona-Sant Feliu	Les Corts es reuneixen a Girona	Dant finalitza la *Divina Comèdia*
1323	Privilegi reial que concedeix el mercat setmanal i la fira anual	1323-24. Conquesta de Sardenya	
1333-34		Crisi general de subsistència. Escassesa de blat	
1344	Pagesos remences ataquen el castell de la Pabordia d'Aro	1348. Arriba la Pesta Negra	

Anys	Sant Feliu de Guíxols	Catalunya	El món
1354	Sant Feliu esdevé vila reial i "carrer" de Girona		1353. Boccacio acaba el Decameron
1360	Primer "fogatge" de la vila	1359. Inici de la Diputació del General	Pau entre França i Anglaterra
1378	Ramón de Sant Esteve és l'abat del monestir (1376-1392)	Ampliació de les drassanes de Barcelona	Comença el Cisme d'Occident
1443	Un privilegi reial concedeix a la vila la facultat de tenir un Consolat de Mar propi Un terratrèmol ensorra, en part, la capella de Sant Nicolau.	Jordi Safant esculpeix les imatges de la porta dels Apòstols de la seu de Lleida	
1449-53	S'edifica l'ermita de Sant Elm (1452)	Enfrontaments entre la Busca i la Biga a Barcelona	Aquest últim any acaba la Guerra dels Cent Anys. Els turcs a Constantinoble
1462-72	Mariners guixolencs participen, sense gaire èxit, en l'assalt de la Força a Girona	Primera Guerra Remença, Guerra Civil	Esclata la guerra civil a Castella (1470)
1469		Matrimoni d'Isabel de Castella i Ferran	
1472	L'abat Joan de Cortadil·lis és elegit bisbe	Capitulació de Pedralbes	
1486		Sentència Arbitral de Guadalupe	
1492	1493. El rei Ferran concedeix a la vila la facultat de construir un port		Descobriment d'Amèrica Expulsió dels jueus de la Península Conquesta de Granada

Capítol VII

La lenta i difícil recuperació dels segles XVI i XVII

La lenta i difícil recuperació dels segles XVI i XVII

Normalment els llibres i manuals de la història general de Catalunya encapçalen el període dels segles XVI i XVII sota el concepte de decadència, a fi de definir-ne el tret més significatiu de la trajectòria de tot el país durant els segles que seguiren a una plenitud medieval.

L'accepció de la paraula decadència no s'escau gens en aquest capítol d'història local de Guíxols, perquè en els segles XVI i XVII Sant Feliu es va anar recuperant –lentament i amb fluctuacions normals de l'època– de la crisi del final del s. XV.

La població, a poc a poc i a llarg termini, va anar creixent significativament malgrat les pestes, les fams i les guerres.

Una natalitat en alça i la immigració de francesos compensaren la pèrdua demogràfica.

També la vila es procurà nous serveis: un nou hospital, el pont de pedra sobre la riera del Monestir, etc.

El comerç marítim local va saber trobar alternatives per a les seves exportacions d'avellanes, peix salat i pannes de suro. Aquest increment es reflectí en l'economia del comú que, en general, es revelà sòlida i en expansió.

Tot amb tot, els segles XVI i XVII varen ser també uns segles difícils. El règim senyorial del monestir es va consolidar, i els monjos benets veieren confirmades totes les seves pretensions jurisdiccionals. Els plets municipi/monestir no cessaren, ans tot al contrari.

Per altra banda, les pestes, les revoltes, el bandolerisme, les accions corsàries o pirates eren una constant que infligia la població guixolenca.

A la platja de Calassanç hi havia un llatzaret.

LA POBLACIÓ

En el transcurs dels segles XVI i XVII es va mantenir –i fins es reforçà– la recuperació demogràfica iniciada ja al segle XVI. Vegeu-ne les xifres de Sant Feliu, tenint en compte que tot el Principat –l'any 1500– tenia menys de tres-cents cinquanta mil habitants (vegeu gràfic pàg. 86)

Les xifres dels fogatges –sempre un xic insegures– comporten el risc de fer-nos imaginar que el moviment demogràfic, netament positiu, va ser més o menys uniforme i gradual de 1553 a 1708. I no és així. **La població guixolenca, durant aquests dos segles, progressà** malgrat la inseguretat marítima (captivitat[66] o temporals), les guerres, la fam i les epidèmies. Malures difícils de separar i tan freqüents, que formaven part de la vida quotidiana dels guixolencs.

66 ESTEVA, Ll., "Un guixolenc captiu, sospitós de ser renegat", 1574, *Àncora* FM, 1978.

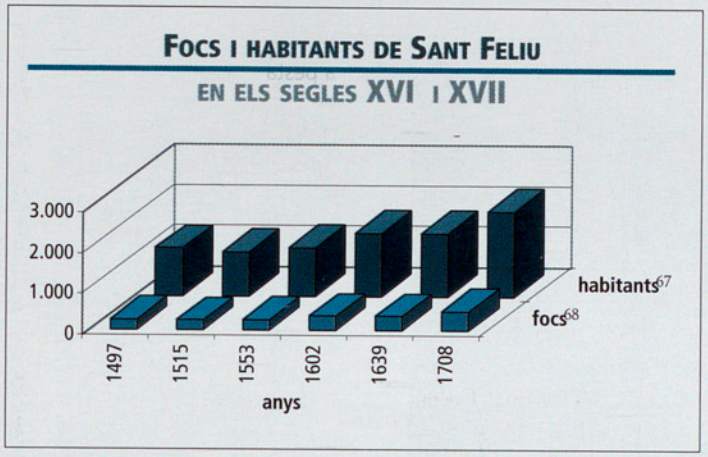

67 Llars, veïns o cases. Inclosos els veïnats de Sant Amanç i el de les Eroles; i els ravals o barris de Tueda i del Monestir.

68 Si donem per bo el coeficient 4,5 h. per foc.

Per l'abril de 1530, la pesta sobrevingué després d'una gran penúria de blat. L'epidèmia hi tornà l'estiu de 1563; els morbers feren clavar les portes d'alguns veïns empestats.

Amb la Guerra dels Segadors es produí una altra epidèmia, després que el raval de Tueda fos incendiat i destruïts gran quantitat de queviures. L'estiu de 1653 la gent abandonà la vila –per por de contagi– i es refugià al camp. Els malalts de la pesta eren obligats a viure fora de la vila, extramurs, al llatzaret de la platja de Calassanç per exemple. Mentrestant, els seus portals eren vigilats i els gats sospitosos de contagi eren morts a ballestades.

La crisi agrícola del final del segle XVII i la plaga de llagostes (1694) agreujaren la manca de blat, origen d'una altra gran mortaldat.

Tan sols una natalitat en alça i la immigració francesa –el 1637 hi vivien 50 francesos, a Sant Feliu– pogueren compensar el corrent demogràfic de tan gran pèrdua de vides.

Aquests fets reals, històrics, pogueren fàcilment donar lloc a llegendes com aquesta que ressenyem a continuació:

LLEGENDA DE L'OCELL DE LA PESTA

"Molt temps feia que la més vella, espellifada i maliciosa de les bruixes de la Selva la portava votada a la gent de Sant Feliu... Tot fa creure que el motiu de la rancúnia de la bruixa foren les burles i els fàstics que li tirava la canalla quan demanava almoina pels carrers de la vila. El cert és que els seus raonaments degueren commoure totes les bruixes de Catalunya, puix que en la reunió que aquestes celebraren en el Coll de Marlem, determinaren de portar a cap contra la vila de la costa un escarment fort i sagnant. Perquè ningú no es deslliurés de la venjança, acordaren provocar totes elles una forta tempesta de mar i terra com mai cap altra no haguessin vist els pobles de la marina catalana. No obstant això, la més cruel venjança que en son cor covava la rancuniosa bruixa de la selva, poc la volgué dir, aquesta, a ses companyes.

Devia ser a mitjan s. XVII, poc abans de caure Barcelona en mans de Felip IV, quan aparegué de sobte sobre el cel i la mar de Sant Feliu una espessa nuvolada, moguda i agitada pels vents més oposats. Fou en aquells precisos moments, mentre totes les barques de pescar eren al mar, que el poble esverat pogué veure com, una després de l'altra i enmig d'un terrabastall formidable de trons i llamps, aparegueren sospeses entre el cel plomís i les aigües revoltes, set formidables mànegues marines. Semblaven totes set manejades per esperits infernals... i arribà un moment que, apropant-se l'una a l'altra, formaren com un sol cos de gran potència, que semblava voler engolir les barques dels pescadors... La desolació i l'espant eren generals en la xamosa vila llevantina, poc abans tan tranquil·la i ria-

Ocellot de la pesta a can Barraquer (s. XVII).

llera. No paraven les prègaries dels monjos de Sant Benet ni els imperatius conjurs de l'abat, el qual, mentre les campanes del monestir tocaven a mal temps, des de la porta de l'església, sostenint en la mà la Veracreu, anava conjurant la tempesta fent signes de la creu en l'aire... Sols després de molts fàstics pogué ésser allunyat el perill, i mercès a l'eficàcia dels exorcismes, se salvaren les barques...

Semblava haver renascut la tranquil·litat a la vila: la mar era calma i blavosa; totes les bruixes agitadores de la tempesta s'havien retirat vençudes; el cel lluïa diàfan. Mes de sobte, com un parrac després misteriosament del cel, caigué enmig de la plaça un ocellàs negre, d'aspecte esgarrifós. Encara les canals de la vila regalimaven i els carrers estaven plens de fang i aigua, quan un escamot de quitxalla atrevida s'apoderà del feréstec animal, i amb xisclets i aldarull, cridà els companys més temorencs perquè anessin a veure aquell estrany ocell. Pocs d'ells ni tampoc els seus pares no sospitaven que dintre del cos d'aquell animalàs hi hagués concentrada tota la ràbia de la bruixa selvatana! Certament no durà gaire l'alegria i la disbauxa de la inexperta quitxalla, que feia amb l'animal, molt malferit, tota mena de gatuperis. En efecte, l'un després de l'altre, els més entremaliats de la colla començaren a caure com ferits per quelcom inesperat, i no trigà a ésser general el contagi i la consternació entre els de Sant Feliu, que per llarg temps portaren dol, per recordar la mala treta de la maleïda bruixa. Vista la singularitat i gravetat del cas, es reuniren els principals de la vila i, tota vegada que l'epidèmia no volia cedir, un dels presents, l'honorable senyor Barraquer, prometé que, en cas de cedir la pesta, construiria un ocell de ferro que recordés el fet luctuós a generacions futures.

Encara avui existeix, a la casa pairal del senyor Barraquer de Sant Feliu de Guíxols, el referit ocell de ferro, el qual fou un dia posat al balcó que dóna a la plaça i el carrer per on passava la processó de Corpus, i en tal diada, per la seva verinosa boca llençava focs artificials, creient no pocs dels petits, als quals els seus pares contaven la història del famós ocell (quan malparlaven a alguna pobra vella), que aquell negre animal del balcó era el mateix que feia segles havia caigut a la plaça"[69].

69 La publicació *Ciutat Nova* la va reproduir amb la signatura J.B., que possiblement és de Josep Berga i Boada. Originalment havia estat publicada a *El Deber* d'Olot. Ha arribat fins a nosaltres per mitjà de Joan Torrent i Fàbrega, que la publicà a *Àncora* FM, 1964.

El 1586 es construí el pont de Pedra /(del Piló) sobre la riera del Monestir.

LA VILA

SANT FELIU, doncs, continuava essent aquella petita vila, encerclada de muralles, dels segles anteriors. Fora murs, el baluard amb set torres del monestir benedictí, que es comunicava amb la vila pel portal "d'anar a l'església" o d'Orench (també d'Alambó o baixada del pont) i pel **pont de Pedra** construït el 1586, dit també del Piló:

"En lo any de MDLXXXVI essent ms. Anttoni Homs, Francesch Llopis y Joan Durban jurats de la vila de S. Feliu de Guixols se feu lo pont de pedra ab les arcades totes de cantons picats, per lo qual pont se va de la Iglesia a la vila y asso se fa per memoria"[70].

A la banda de llevant, també fora muralles, hi havia el raval més gran, el de Tueda, que es comunicava amb la vila pel portal del Peix o de Tueda. Aquest barri el formaven essencialment dos

Pont de Pedra

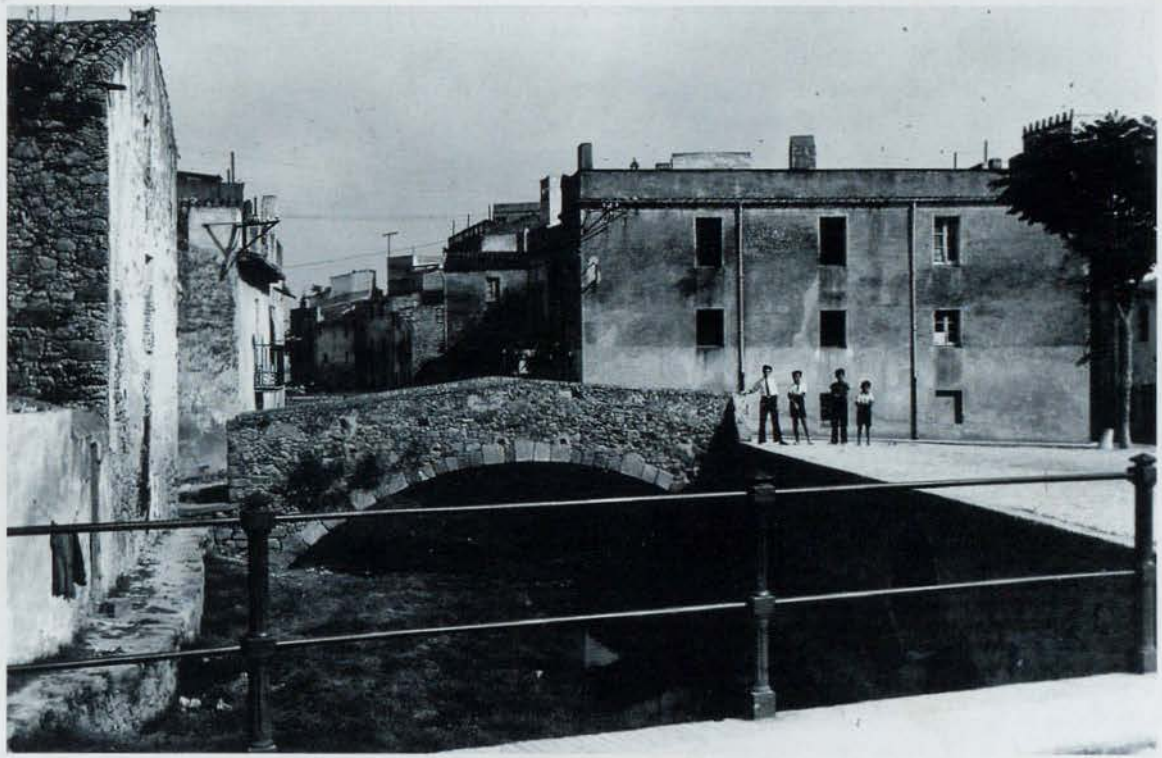

70 AHMSFG, *Llibre Vermell*, f. LXVI.

Detall del pont

carrers: l'actual Verdaguer i el carrer Major, que era tancat per una porta o **portalet** que, al començament del s. XVII, estaven refent. L'espai que anava d'aquest portalet al sorral del Passeig (avui rambla del Portalet) era conegut com el *Dracenal* del raval de Tueda on hi havia, per tant, unes drassanes.

El 1547, reconstruint la casa coneguda com de Sant Bernardí a la Plaça, es bastí la casa consistorial, que l'any 1579 s'amplià alçant-hi un pis. Aquesta façana, diguem-ne gòtica, constava d'una planta baixa amb tres obertures adovellades sobre les quals, al pis, hi havia les finestres corresponents.

Quant a l'Hospital, hi havia el vell (dins del recinte emmurallat, al carrer de Sant Joan), i el nou (on és actualment, llavors fora muralles). El nou edifici que es bastí s'ha de situar en el marc concret de les tensions –fins de les lluites– dels poders locals, entre la universitat i el monestir. Els jurats de la vila, com a representants de la població, intentaven des de feia molts anys trencar el monopoli parroquial que posseïa l'abat. Per aquest motiu, demanaren –i oferiren– als religiosos agustins la possibilitat d'establir-s'hi i regir una nova parròquia, la de Sant Joan. De tal manera que, entre **1594 i 1603 –anys d'estada dels agustins–** el govern local civil estigué molt a prop de realitzar el seu anhel, que quedà truncat per la reacció interessadament contrària del monestir.

Òbviament, el primitiu edifici de la institució caritativa esdevingué petit com a estatge d'un convent i d'un hospital alhora. De manera que els jurats i consellers de la universitat acordaren el dia 8 de gener de 1595 de buscar un solar "un lloc en lo terme de la present vila" per a edificar-hi un nou hospital, que en substituí el vell ocupat pels agustins que, a partir de llavors, s'anomenaria **hospital vell o església de Sant Joan.**

L'ermita de Sant Elm va ser edificada el 1452[71], però es convertí al mateix temps en una fortalesa o castell, com a guarda i vigia del port de Sant Feliu[72]. El 1695 el castell va ser gairebé destruït totalment per les tropes franceses.

El 1591 es començà a edificar la sagristia nova, que és l'actual. L'obra es feia amb els diners que procedien del terç del peix pescat els diumenges, festes i vigílies. Aviat, però, els pescadors volgueren portarne un control, dels recursos. En ser-los refusada la pretensió, els pescadors deixaren de treballar aquells dies, i les obres s'anaren allargant fins al 1613[73].

Durant el primer terç del segle XVII es construí damunt de la nau central de l'església –des de la meitat fins al presbiteri de l'altar major– la biblioteca del monestir. Es perderen els merlets que coronaven l'absis de l'altar major[74].

També començaren les obres per a alçar de bell nou **la capella de Sant Amanç, que fou beneïda el 1649**[75].

Al final del segle XVI s'utilitzaren les pedres de la capella de Sant Nicolau en runes per a fortificacions de la vila[76]. (**Text I.1**).

Nou emplaçament de l'Hospital Municipal (Fot. J. Bigas)

El 1595 es comença a bastir un nou hospital. La capella de Sant Amanç va ser beneïda l'any 1649.

71 MARQUÈS J.M., "Esglésies del Baix Empordà", o.c.

72 ESTEVA, Ll., "La fortalesa de Sant Elm abans de la seva destrucció, fet ocorregut entre 1695 i 1696", *Àncora*, 24-11-1977; "Inventari del castell de Sant Elm", *Àncora*, 15-12-1977.

73 "De la capella de Sant Nicolau (? -1587) a la sagristia del monestir (1591-1613), *Quaderns d'Informació Municipal*, 9, febrer 1980.

74 ZARAGOZA, E., "Unes dades interessants sobre la biblioteca del monestir guixolenc", *Àncora*, 8-02-1990.

75 "La capella de Sant Amanç", *Àncora*, Nadal 1980.

76 MARQUÈS, J.M., o.c.

El comerç guixolenc dirigí les seves exportacions al port de València.

ACTIVITATS ECONÒMIQUES

L'AUGMENT DEMOGRÀFIC i les millores en el desenvolupament urbà, durant aquests dos segles, revelen també un creixement econòmic, a pesar de les fams, pestes, guerres i de la pirateria.

La base econòmica de la vila continuava essent –al voltant del port– el comerç marítim. Sant Feliu, gràcies al cabotatge local, es veié menys afectada que Barcelona, per exemple, per la pèrdua de pes econòmic de Catalunya en el conjunt del Mediterrani. El comerç de Sant Feliu va saber trobar en el mercat valencià un centre alternatiu per a les seves exportacions d'avellanes, peix salat, pannes de suro per a sabaters i tapiners, bàsicament, etc.

Quant a embarcacions, el llagut continuava essent el vaixell més utilitzat en el cabotatge amb València. No obstant això, molts mercaders d'aquí i d'altres ciutats properes a Sant Feliu durant aquests dos segles també noliejaven sageties, és a dir barques aparellades amb dos o tres pals amb veles llatines.

Des de sempre la qüestió d'unificar els pesos, les mides i les mesures –tan necessària per a la bona gestió administrativa d'un país– havia estat un problema. Però al s. XVI es replantejà amb més força, i es decidí d'adaptar les mesures de la capital del Principat a les de les altres poblacions a fi d'evitar

77 ZUCCHITELLO, M., Homes, vaixells i mercaderies de Tossa al Grau de València (1459-1703), *Quaderns d'estudis tossencs 4*. Annex I, pàg. 221-223.

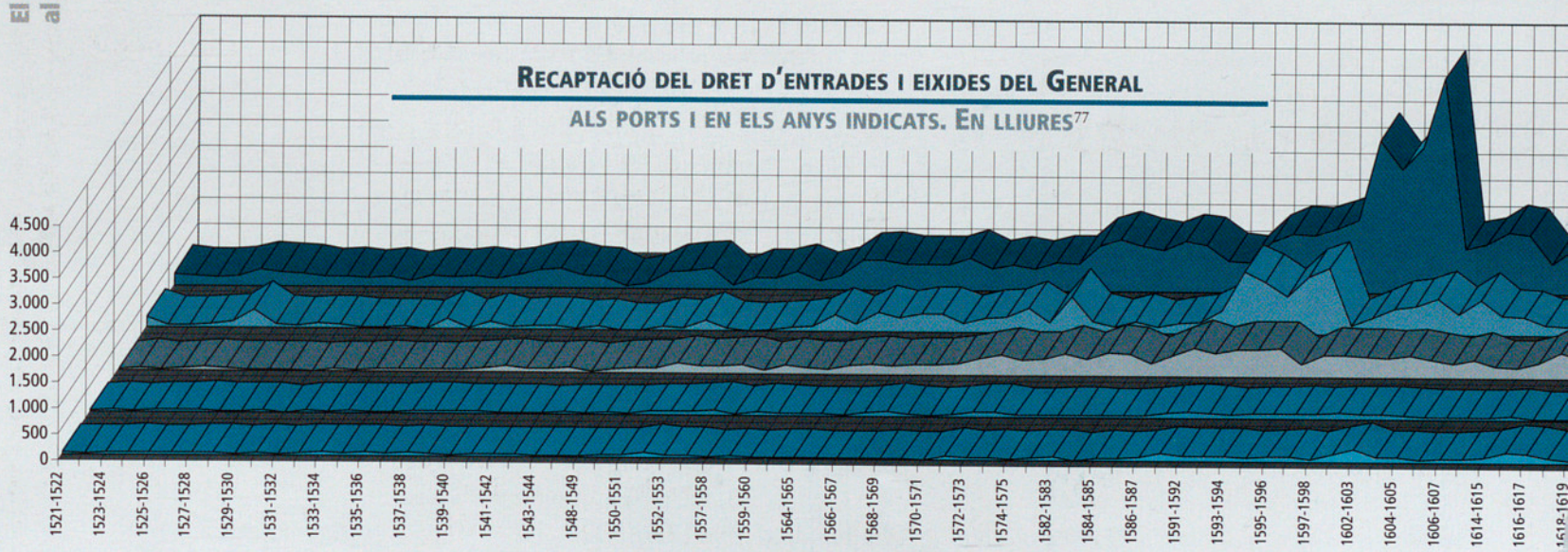

Exportacions de pannes de suro

DES DELS PORTS I ANYS INDICATS. EN DOTZENES[78]

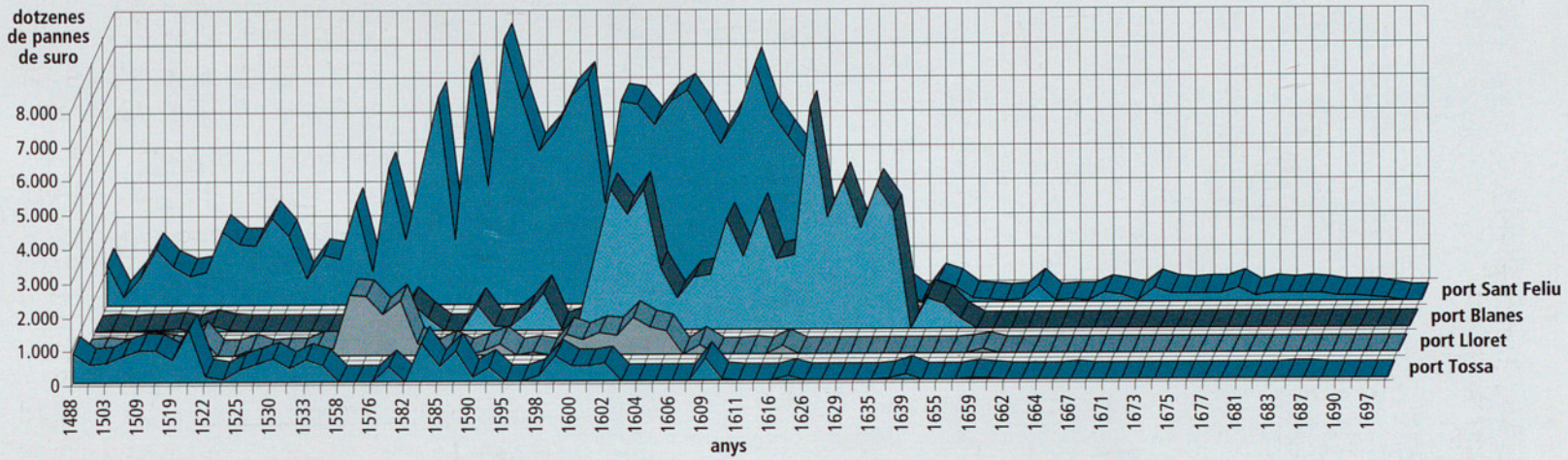

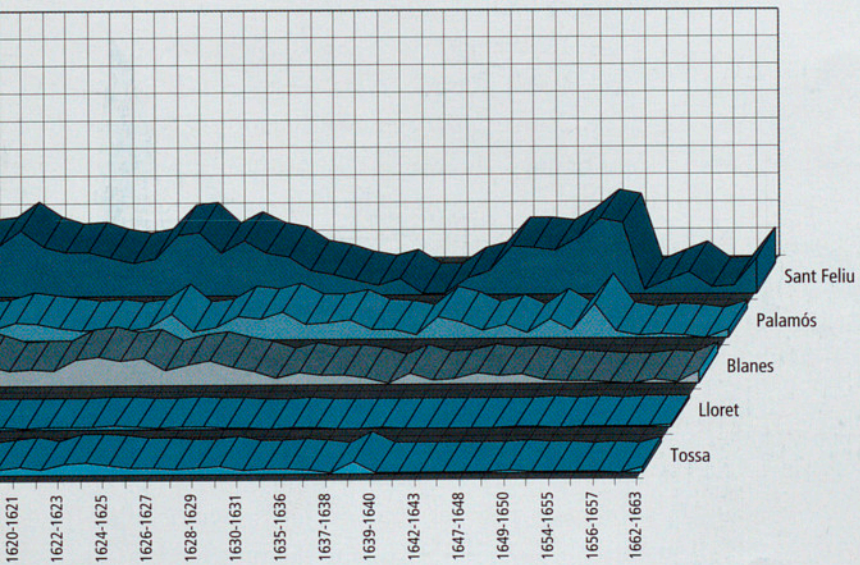

"los molts inconvenients que resulten de haver hi diversitat de pesos, mides i mesures". El 5 de juliol de 1589 es féu la reducció –comparant-ne els equivalents– de les de Sant Feliu, que tenia la *migera* (granes i fruits), que es dividia en dues quarteres, i la quartera, en sis *partidós* (partidor); per la sal hi havia la **mesura**, que tenia dues mitges mesures. La **bóta** de vins es dividia en quatre quarts, i el quart, en quatre quartons. La **bóta** era també la mesura oliera, que es dividia en cinc copes, i la copa en 16 *maytadellas*.

78 Íd. Annex VIII, pàg. 234-235.

El 1589, a Girona, s'hi van comprovar els pesos i les mesures guixolencs.

Tràfic al port

LES PROFESSIONS

AL PRINCIPI DEL SEGLE XVII, a Sant Feliu, hi havia 56 mariners, 27 mercaders i 7 negociadors (una dada significativa: als ravals de la vila hi havia 70 magatzems per guardar-hi mercaderies).

L'esperit aventurer i comercial d'alguns patrons i mariners quedà reflectit en el tràfic amb les Índies i Àfrica, ja al segle XVI.

Un percentatge important de la població activa el constituïen bracers i jornalers –61–, l'estament social més baix, que podien treballar indistintament al camp o a la mar.

Una altra feina, bàsica aleshores, era la de pescador[79]. **Al final del s. XVII s'afermà l'artesania de la salaó de l'anxova** i la sardina i, amb ella, la de la boteria o barrileria.

A les drassanes, hi continuaven treballant els mestres d'aixa i els calafats, treball que donava feina també als corders. Molts bracers, pescadors i mariners podien tenir una peça de terra o el saió, normalment una vinya. La feina de pagès i de pescador augmentava o disminuïa d'acord amb la crisi comercial.

La màxima aportació de mà d'obra forastera s'escaigué entre 1635 i 1641: 84 francesos i 13 italians[80].

D'entre els personatges il·lustres de l'època, cal esmentar el besavi de Jeroni de Real de Fontclara i la família dels Saconomina de Girona, que provenien del Sant Feliu del s. XVI[81].

El 1599 hi trobem el donzell Miquel de Ciurana i de Pals. Antoni Aixada, jurat i ciutadà honrat de Girona (1619), era fill del guixolenc Rafael Aixada, capità de l'exèrcit i de l'armada. També ho eren, capitans de galera, Miquel Boera, Joan Camisó, Montserrat Guardiola, Pere Collell, Miquel Serafí, Damià Amat, Joan Falgueres, Francesc Gallart, Jaume Oriol... **Alguns d'ells, evidentment, participaren en la batalla de Lepant.**

Durant el regnat de Carles II obtingueren títol de noblesa dues importants famílies de Sant Feliu: Jordi Domènech, cavaller (1672) i Jeroni Capmany (1671)[82], a part dels donzells Josep Candell i de Torres i Narcís d'Alzina, entre altres.

Miquel Boera, Joan Camisó... eren capitans de galera.

79 ESTEVA, Ll., "La pesca amb xàvega (Focs d'encesa), Sant Feliu 1583", *Àncora*, 9-04-1987.

80 ESTEVA Ll., "La població treballadora guixolenca ....", o.c. pàg. 66.

81 Vegeu BUSQUETS, o.c. "La crònica de Jeroni de Real".

82 MOLAS, P., "Notes sobre la petita noblesa del Baix Empordà a l'Edat Moderna", *EBE* 8, Sant Feliu de Guíxols, 1989.

Un altre ganxó famós del segle XVII va ser **Antoni Ferrer**, gran canceller de Milà de 1619 a 1634, citat a la famosa novel·la de Manzoni *I promessi sponi*[83].

Encara que el sistema de constituir el municipi va variar molt, hi solia haver tres jurats –dels quals un era jurat en cap; 4 consellers i 23 homes del consell. De la reunió de tots ells, se'n deia Consell de la Universitat. La majoria d'ells, és clar, pertanyia a la classe social més benestant. Hi havia també un clavari (de claus) o tresorer, i tres oïdors de comptes. Tots aquests càrrecs eren renovables, cada any normalment, pel sistema de rodolins i d'insaculació[84]. El càrrec de notari-secretari, en canvi, era fix.

Els ingressos els obtenien sobretot pels impostos sobre alguns articles de consum (peix, carn, llenya, mercaderies, etc.) que eren posats públicament a subhasta.

L'economia del comú, en general, es revelava sòlida i en expansió.

Sobre l'economia de la vila gravaven les prestacions senyorials del monestir, de manera que augmentà la resistència dels guixolencs a haver de reconèixer determinats drets de l'abat sobre la vila (pagament del vintè del peix, drets de ribatge...). Aquest antagonisme econòmic era alhora ideològic, social i polític, perquè a l'entorn del monestir i de la universitat es movien diferents grups de població amb uns interessos oposats. (**Text I.2**).

Tomba de Miquel de Boera

Algunes famílies guixolenques obtingueren el títol de noblesa. Antoni Ferrer, gran canceller de Milà (1619-1634), era de Sant Feliu.

Tirant l'art a la platja de Sant Pol.

83 ESTEVA, LL., *Revista de Girona*, 63, 1973.

84 El sistema insaculatori durà fins a l'any 1717.

El pa era l'aliment bàsic de la població. Qualsevol variació en el conreu o en el comerç del blat podia incidir en la salut de la població.

Casa de la Marquesa, carrer Goula i detall interior

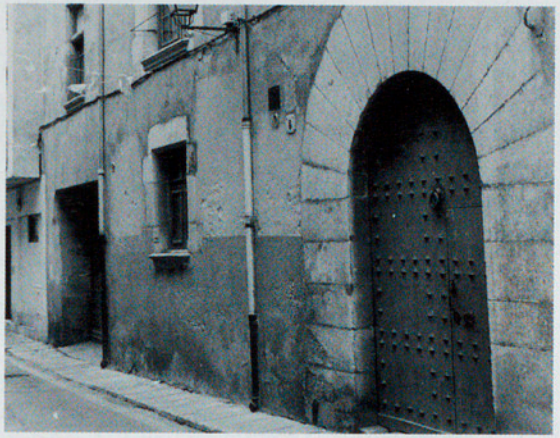

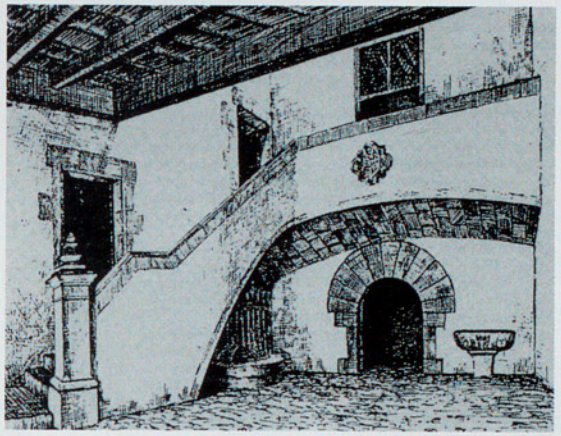

EL MENJAR I LES CASES

EL BLAT **–el pa–** representava, diguem-ne, més de la meitat de la vida de l'home d'aquella època. El preu d'aquest cereal tan vital podia oscil·lar molt, segons rendiments, anyades, transports, guerres... I qualsevol variació forta incidia sobre la salut de la població.

També eren molt importants, en la cuina d'aquell temps, la sal, l'all i les espècies (pebre, canyella, clau d'espècia, nou moscada, etc.).

Calia trencar la monotonia dels menjars, i amanir la carn, difícil de conservar. A més, creien que les espècies eren bones per fer una bona digestió.

De gran valor nutritiu eren també l'arròs, el bacallà, el vi, l'oli...

Pel que fa a les cases, s'ha de dir que eren poc altes, d'un sol estatge o amb un sol pis la majoria. Hi havia, doncs, una entrada, una sala, cuina i cambra. I un terrat o pis. Fixeu-vos què hi tenia a casa un pescador del segle XVII[85]:

Entrada: el faster d'un llaüt de sardinals, 70 barrils, dues portadores, 12 tonells, 2 bótes; trà-mec, magall d'escarpell, magalla, pala i massa (tot això últim de ferro amb mànec de fusta).

Sala: una taula de fusta dolenta, dos bancs llisos usats, una escopeta, plats, escudelles, càntirs i una conca (gibrell) de terra.

Cuina: una pastera amb son sedàs i una paleta, lleixiver de terra (cubell o cossi de rentar), paella d'aram amb mànec de ferro, calamastres, serra i pala del foc, dos llumeneres d'un ble, un morter de pedra amb sa mà de fusta, tres banquetes, olles de terra, caldera d'aram.

Cambra: llit de pilars amb sa màrfega i un matalàs, escalfador amb mànec de fusta, una caixa

85 Document de la família de Joan Soler, *Conet*.

amb pany i clau (camises de bri de cànem, un vestit –ropilla, valona i capa–, sabates, mitges de llana i un barret); una altra caixa (arpions de sardinals, plom amb plomades per guarnir els arpions); una altra caixa (llençols de bri de lli, guarnit de puntes de randa, i altres de bri de cànem, tovalloles, coixins, tovallons de cotó, estovalles, eixugamans); una altra caixa amb la roba de sa filla, anell, cadeneta i creueta de plata; una altra caixa buida; un pinter de repentinar lli...

Al terrat: quatre ruscos, un llit petit i màrfega, una flassada, un bressol vell, dos escarpes de ferro, barrines, una destral i una caixa. Quatre nanses de jocs i un garbell, etc.

Aquest pescador tindria, a més, "tota aquella pessa de terra, part de vinya plantada i part boscosa, situada dins lo terme de dita vila y lo lloch dit Comal de orgell ab ses affrontations en ella compresas en la qual hi ha un abell ab son rusch".

A poc a poc –però implacablement– han anat desapareixent dels nostres carrers, dins del nucli antic, els elements urbanístics de la ciutat medieval i renaixentista que –fins fa relativament poc– es trobaven als carrers de la Volta, Goula, Especiers, Sant Joan, Plaça, etc. Encara, però, es pot veure l'escut municipal esculpit sobre granit a la llinda de la porta municipal de l'Ajuntament amb la data de 1548. O la finestra del carrer de les Voltes, núm. 18. O els capitells gòtics i finestrals renaixentistes que es guarden al Museu Municipal.

Com a conjunt, fins a l'actualitat només s'ha conservat una casa de l'època al carrer Goula (coneguda com de la Marquesa): portal, finestres, pati, pou, escala, abeuradors, sala, festejadors, etc.

GUERRES I CORSARIS

Els segles XVI i XVII foren temps de guerres, revoltes, bandositats, accions de corsaris, etc.; i a Sant Feliu, a més a més, continuaven i s'eternitzaven els plets entre la universitat i el monestir benedictí.

1687. L'inventari de la vídua del pescador Joan Co de Sant Feliu ens permet de conèixer com era per dins una casa de l'època.

Torre Saguera, a la Vall d'Aro

Tot plegat, és clar, havia d'incidir sobre la població guixolenca, que veia com s'incrementaven les despeses públiques. Els llibres de comptes municipals reflecteixen perfectament aquella situació. L'ambient bèl·lic de l'any 1563, per exemple, comportà despeses en les obres de consolidació dels portals de les muralles, en la compra de bombardes, en l'empedrament dels terraplens per a l'artilleria o en l'allotjament d'alguns soldats en cases particulars. Calgué també pagar els procuradors que defensaven la vila en les causes contínues contra el monestir[86].

Hi havia els barbarescos i turcs –pirates– que arribaven fàcilment a les nostres costes per saquejarles. L'any 1543 una invasió turca penetrà a la població veïna de Palamós. S'hi estigué dos dies i enderrocaren cases i cremaren i espoliaren la nova església[87].

A Sant Feliu, el raval de Tueda era el més desprotegit i exposat. I al mar, no hi faltava l'acció dels corsaris (en la pràctica és difícil de distingir entre pirates i corsaris). Sigui com sigui, uns i altres podien fer captius alguns dels mariners, pels quals en demanarien un rescat[88]. Els moments àlgids de

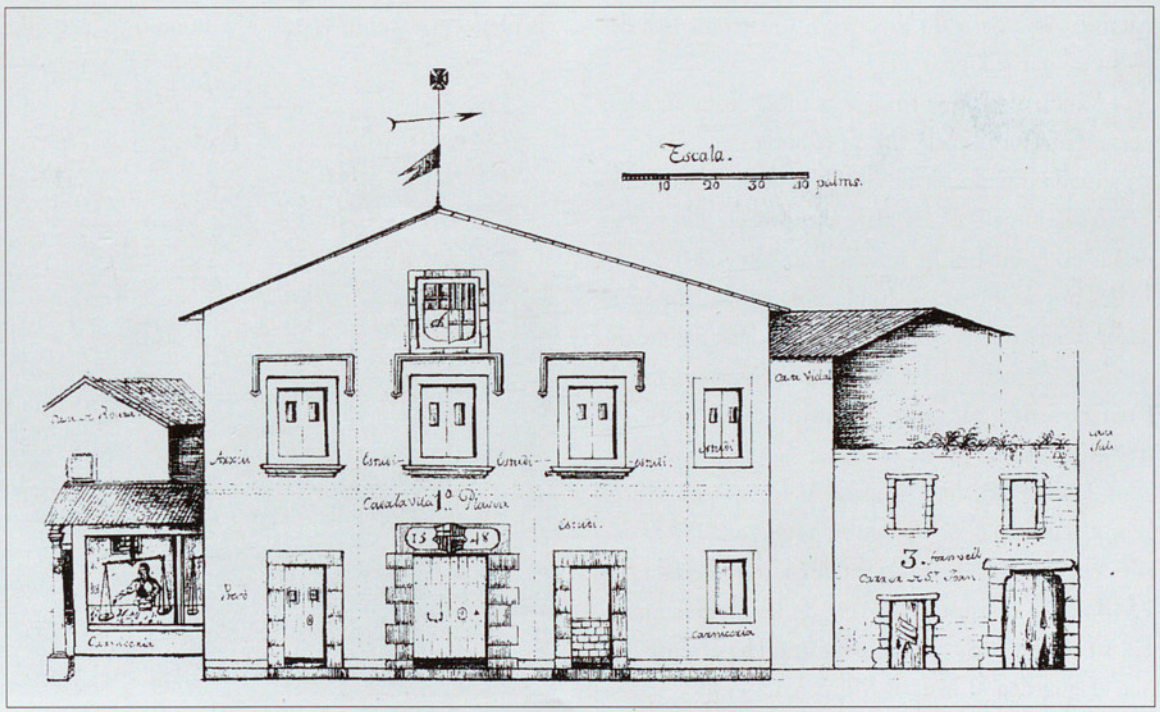

Croquis de la casa de la vila (s. XVII)

86 CODINA, J.,- PERIS, S., "Dins la Vila al 1563", *Àncora*, 3-12-1982. AHMSFG, Comptes municipals, núm. 264.

87 TRIJUEQUE, P., "L'església parroquial de Santa Maria de Palamós", *EBE*, 12, 1992; ALCOBERRO, A., *Pirates i bandolers s. XVI i XVII*. Barcanova, Barcelona, 1991.

88 "Un navili de Sant Feliu de Guíxols capturat pels moros, 1528", BATLLE a *Àncora* FM, 1970.

1652. El virrei Joan J. d'Àustria atacà la badia guixolenca i incendià el raval de Tueda. 1684. Sentència que confirmà l'abat com a senyor de "castell termenat". És a dir, el monestir era considerat un castell que tenia sotmès a la seva jurisdicció tot el territori de la vila.

les agressions africanes i turques al litoral se situen als anys 1555-1571. La Mediterrània havia esdevingut un mar conflictiu. En aquelles circumstàncies, aquestes contrades intentaren de dotar-se d'una xarxa de defensa. Amb el reforçament de les muralles, es bastiren als punts més alts torres de guaita o torres de *moros*. Als propietaris de les masies se'ls autoritzà d'alçar **torres de defensa**: Riembau, torre Saguera (cal Rei), mas Candell, can Dausà, mas Sicars, Pouplana... totes a la Vall d'Aro.

Això succeïa, sobretot, abans de la **batalla de Lepant (1571)**. En dita batalla, hi participaren alguns capitans guixolencs –no tants, però, com s'havia suposat[89].

Quant a revoltes i guerres, dins del marc de la Guerra dels Trenta Anys (1618-1648) i de la crisi general de l'imperi espanyol a Europa (Portugal, Nàpols, Països Baixos), Catalunya es trobà enfrontada militarment amb França des de 1635, i amb Espanya el 1640 –revolta de la desesperació, d'origen popular, coneguda com dels Segadors (1640-1652).

Les conseqüències locals? Més despeses en fortificacions, en allotjament de l'exèrcit, els abusos de la soldadesca, etc.

Dins la revolta, els motius econòmics es barrejaven amb els ideològics. Aquí, els guixolencs reaccionaren protestant contra la penetració cultural castellana i aprofitaren l'ocasió per empresonar i expulsar de Sant Feliu uns monjos benedictins castellans –fins i tot el P. Cano, a qui tant hem citat– i també algun de català.

Carta dels jurats de la vila a la Diputació del General. 1641[90]

"Molt illustres senyors:

Inseguint los ordres y manaments de V.S. acerca de la fortificacio de esta nostra patria, com decadal dia nos fortifficam, ha succehit vuy dia present que, anant una sinquantena de homens a farina, hu dels reverents monjos del Monestir desta Vila ha cridat ab alta y intelligible veu que "a fe de castellá, que es pagariam dita farina"; per les quals paraulas se es descontinent altarat tot lo poble, en tant uque, per evistar scandols, havem trets ab benignitat a tres monjos castellans de dit Monestir, y aquells havem posat en la vila, tractantlos com a religiosos, y del continent, per seguretat de dit Monastir y nostra, havem posadas guardas en dit Monastir... Sant Feliu de Guixols y janer als 26 de 1641".

De fet, es manifestava una vegada més l'animadversió de sempre contra el monestir benedictí que, hom suposava, era controlat per la monarquia perquè estava lligat a la congregació castellana de San Benito de Valladolid. Per contra, el pare Alonso Trujillo, monjo benedictí i abat de Sant Feliu, va ser empresonat a Perpinyà per Juan de Garay i enviat a Madrid, per ser amic del bisbe de Girona Fr. Gregori Parcero, sospitós a la Cort[91].

Els fets més greus per a Sant Feliu tingueren lloc a les acaballes de l'esmentada guerra, **el 17 de juny de 1652**, quan Joan Josep d'Àustria, virrei del Principat, en nom del seu pare, el rei Felip IV, va atacar i enfonsar la flota de socors que s'estava reu-

89 ESTEVA, Ll., "Quina fou la participació guixolenca a la batalla naval de Lepant?", *Àncora*, 21-10-1971.

90 AHMSFG, M.A. 1639-49, f.91; cf. HURTEBISE, o.c., pàg. 160.

91 BUSQUETS. J., *La Catalunya del barroc vista des de Girona*, Ajuntament de Girona/Publ. de l'Abadia de Montserrat, 1944. Vol. I, pàg. 550.

1696. Els francesos enderrocaren totes les fortificacions i muralles de la vila.

nint en el port de Sant Feliu per anar a auxiliar la ciutat de Barcelona, que era assetjada. El fet és prou conegut per la bibliografia local[92]. (**Text 2**).

Al final de 1652, després de la rendició de Barcelona i del saqueig de Blanes per part de l'exèrcit reial, la ciutat va tornar a l'obediència de Felip IV, i va col·laborar en l'esforç de guerra dirigit pel mateix comandament que havia atacat la badia i el raval de Tueda el 1652.

Malgrat la Pau dels Pirineus (1659) –amb Catalunya Nord annexionada a França–, d'alguna manera la guerra amb França continuà. El 1674 novament l'armada francesa –vint-i-sis vaixells– féu acte de presència a la badia, i provocà un gran temor entre la població ganxona[93].

Després de les de Sant Elm, els francesos enderrocaren les fortificacions de la vila, **l'any 1696**. Només se'n salvaren les del monestir. (**Text 3**).

BANDOLERISME I PLETS

PEL QUE FA AL BANDOLERISME, es tractava, per una part, de la continuació de les lluites de faccions de l'època anterior. Per tant, no era un fenomen nou. Però, per l'altra, s'hi sumaren diversos elements d'una població descontenta o marginada. Tanmateix el problema del bandolerisme és ben difícil d'explicar, en reunir trets tan complexos. Observem que a Sant Feliu hi havia moltes armes. Tothom en tenia. I, com diu l'historiador Pierre Vilar, "el bandolerisme ha de ser alhora causa i conseqüència del fet que es tingui un pedrenyal per llar"[94].

Un cas il·lustratiu d'això últim: en temps de l'abat Rodrigo Gutiérrez (1578-1584) el monestir fou assetjat per un bandoler, que se'n féu per haver estat obligat a pagar a l'abat uns diners.

El bandolerisme era un mode de vida marginal, que tenia també uns aspectes polítics –menyspreu per l'ordre públic i com a rebuig de l'Estat modern– i podia estar al servei de diverses forces polítiques de la societat catalana. No era estrany que molts nobles o religiosos, abats, els protegissin[95]. Però tampoc no ho era que ells mateixos –religiosos o nobles– fossin objecte dels assalts dels bandolers. Com els succeí als monjos guixolencs Antoni Vidal i Joan Oliva, prop de Llinàs el novembre de 1606, que varen ser robats per **la banda del famós Perot Rocaguinarda** qui, malgrat tot, els tractà amb delicadesa i els servís a taula. Per aquest i altres fets més greus, a Sant Feliu es publicà la sentència d'excomunió –contra el llegendari bandoler– des de la trona de la parròquia el 21 de febrer de 1610, i el nunci municipal pregonà pels carrers de la vila que el virrei donaria mil ducats (més mil del general del Principat, més mil dels consellers de Barcelona) a qui capturés Rocaguinarda i el lliurés a la justícia[96].

D'altra banda, els jurats de la vila acusaren el monestir –és clar que ho hem d'interpretar en el

92 BUSQUETS, o.c.; HURTEBISE "Levantamiento de Cataluña. Sucesos ocurridos en San Feliu de Guixols durante el sitio de Barcelona", a o.c.; PELLA I FORGAS, SANABRE, GRAHIT i SALA. ZARAGOZA, "La toma de Sant Feliu en la Guerra dels Segadors a *Àncora*, gener 1982; MOLAS, P., "Sant Feliu a la premsa del segle XVII: l'atac de don Joan Josep d'Àustria el 1652".

93 BUSQUETS, J., *La Catalunya del barroc vista des de Girona*, Pub. Abadia de Montserrat/Ajuntament de Girona, 1994.

94 *Introducció a la història de Catalunya*, Ed. 62, Barcelona 1995. Petita Biblioteca Universal.

95 És coneguda, per exemple, la protecció que els abats de Banyoles i de Rodes, i altres prohoms de Girona i del Rosselló, dispensaven a Serrallonga en els seus viatges a França.

96 HURTEBISE, "De lo que sucedió a dos guixolenses con el famoso bandolero Rocaguinarda", *La Información* núm. 108, 11-05-1905.

Les fortificacions de Sant Elm van ser enderrocades l'any 1695.

El 1606 uns monjos guixolencs varen ser assaltats pel cèlebre bandoler Perot Rocaguinarda. En canvi, l'abat Benet Tarrats va ser acusat de ser-ne, de bandoler.

context de les lluites permanents i aferrissades entre ambdues institucions locals– d'acollir bandolers. Si res més no, **el monjo gironí Benet Tarrats** –que després fou abat del monestir (1641-1645)– fou acusat de ser amic de lladres i bandolers de Bescanó i Vidreres, de contractar-los per fer matar un frare enemic seu i de portar a sobre un arcabús –que disparà contra un home– i que no el deixava ni tan sols a l'hora de celebrar l'Eucaristia. Aquest monjo-abat va romandre per un temps tancat a la presó eclesiàstica de Barcelona[97].

Hi havia, aleshores, una escopeta per casa. Ho hem vist a la casa del pescador. El 1639 al raval de Tueda hi havia 116 armes; al raval de la Riera, 44, i dins la vila emmurallada, 331 (225 arcabussos, 179 espases, 32 escopetes llargues, 7 escopetes, 16 mosquets, 12 piques, 5 alfanges, 9 alabardes i 6 d'altres desconegudes).

De tota manera, la justícia perseguia i sancionava molt severament els facinerosos. La prova d'això la tenim en la manera com s'acomplí a la nostra vila justícia amb quatre miquelets, poc després de l'enderrocament de les muralles. Cal dir que els miquelets, en la segona meitat del segle XVII, eren bandes de mercenaris armats llogats temporalment per a determinades accions bèl·liques o policíaques[98]. **Era l'estiu de 1696.** Quatre miquelets havien intentat de robar

97 ZARAGOZA, E., *Historia de los abades del monasterio de Sant Feliu de Guíxols (Siglos X-XIX)*, Sant Feliu de Guíxols, 1982, pàg. 71.
98 VILAR, P. o.c. pàg. 71.

1696. Quatre miquelets varen ser ajusticiats a la plaça, i els seus cadàvers penjats al molí de les Forques.

una embarcació a la platja, després d'haver violentat una dona casada a Santa Cristina. Tres d'ells foren condemnats a mort, i el quart a cinc anys de galeres per l'auditor de guerra de l'exèrcit. El dia de l'execució de la sentència, una macabra processó, amb Sant Crist i tot, es formà en el monestir i es dirigí a la plaça, on s'esperava l'exèrcit format i el poble expectant. Un a un penjaren els tres reus d'una branca de l'om que hi havia al mig de la plaça, sense que mai no els manqués consol espiritual. El quart condemnat, que era de Fenals, abans d'anar a les galeres l'obligaren a contemplar com a lliçó la terrible escena. Després de despenjar els cadàvers, dos foren inhumats al cementiri del monestir, mentre que el cos del tercer el deixaren suspès a les forques de la vila, al turó sobre Calassanç[99]. (**Text 4**).

Respecte als plets amb el monestir hem d'insistir que el problema, com hem anat veient, venia de molt lluny, però al llarg d'aquests segles sembla que augmentà la pressió feudal de l'abat benedictí. Mentrestant, també havia avançat la consciència i el desig de la població per alliberar-se de les prestacions feudals. Així és que els plets jurisdiccionals de la vila amb l'abat i el monestir es convertiren en una autèntica sagnia per als cabals del comú. I una font d'ingressos per a advocats, procuradors, notaris i jutges.

Un plet: la universitat vol convertir l'església de Sant Joan en la parròquia de la vila, administrada pels pares agustins. L'acte més escandalós es produí **l'any 1594, arran de l'enterrament d'un cadàver**[100]:

99 AHMSFG, M.A. 1696. ESCORTELL, J., "De com fou complida justícia a la plaça pública de Sant Feliu de Guíxols", *Àncora*, 20-04-1967.

100 ZARAGOZA, E., *Índex de l'arxiu del monestir de Sant Feliu de Guíxols*, Sacripta et documenta 42, Publicacions de l'Abadia de Montserrat 1992, pàg. 52.

Molí de les Forques

"Tornant ara la mirada sobre el que s'esdevenia a la vila quan la universitat, els beneficiats seculars, els agustins i mossèn Oliu, com a rector mantingut amb violència, s'havien conjurat contra el monestir, no podem deixar silenciat un fet preciós (sic!), que és com se segueix. Havent mort una persona, l'endemà Mn. Oliu va anar a casa del difunt abans de l'hora acostumada a fer-ho a la parròquia monacal. I quan aquesta hi arribà (a casa del difunt), es va trobar sense el cadàver, puix que ja se l'havia endut Mn. Oliu i li estaven fent els funerals a Sant Joan. Un cop acabats els oficis, varen anar a enterrar-lo al cementiri que era dins del monestir, ja que era l'únic. Hi anava com a rector Mn. Oliu, junt amb els pares agustins. En entrar al cementiri es varen presentar també els monjos benedictins amb la seva creu parroquial i intentaren apoderar-se del cadàver. Les persones que acompanyaven el difunt s'amotinaren (sic). Amb aquestes, el cementiri s'omplí d'altra gent, i començà una forta discussió sobre qui s'havia d'endur el mort. L'abat i els monjos injuriaren i vituperaren els altres, i allò acabà a cops de pal. En aquest escandalós avalot resultaren ferits i maltractats alguns monjos i el que portava la creu. Sobre aital tràngol s'instruí causa criminal"[101].

El *plet gran* omplí gairebé tot el segle XVII. Es tractava de si l'abat era o no senyor feudal de la vila i del seu terme. **Una sentència de 1684** reconeixia encara l'abat com a senyor feudal, en declarar-se el monestir "castell termenat".

També hi hagué enfrontaments amb Palamós, quan des del 24 de juny de 1676 l'abat de Sant Feliu pretengué d'exercir-hi el dret de rector en la diada de Sant Joan[102].

Ecce homo, retaule del s. XVII (Museu de la Ciutat)

CULTURA

TOT I LA VISITA del papa Adrià VI, que s'hostatjà al monestir un dia de l'estiu de 1522[103], la vida religiosa de la vila continuà essent frívola i motiu de polèmica. Els guixolencs havien arribat a *odiar* el monestir. La instal·lació d'una comunitat de religiosos agustins a l'hospital vell –Sant Joan– amb el suport del municipi no reeixí. Els benedictins continuaren fruint del monopoli parroquial, de l'administració dels sagraments, com un dret senyorial més.

101 AHMSFG, Sec. IV, núm. 42.

102 TRIJUEQUE, P., *Cròniques d'una Vila. Palamós.* 2a. part. Palamós, 1996, pàg. 127 i 128.

103 ESTEVA, LL., "La estancia del Papa Adriano VI en Sant Feliu de Guíxols", Homenatge a S. Sobrequés, a *AIEG*, 1974-75, pàg. 259-268.

Baixos relleus d'alabastre a la capella de l'Hospital (Fot. J. Melció)

El llenguatge utilitzat pels mateixos monjos –segons un testimoni gens sospitós, i per posar només un exemple dels moltíssims que hi podríem citar– ja ens revela com eren les seves relacions amb la vila. L'abat Sedeño (1601-1604) "procuró atajarles los pasos y atarles las manos a los jurados y villa de San Feliu... Con todas estas victorias y mercedes de la mano poderosa de Dios no acaba esta villa de San Feliu de abajar el cuello y cerviz a la obediencia que debe a esta santa casa y a su señor Abbat y monges, sus señores naturales...; el monasterio sacó providencia y se humillaron los pescadores[104]".

Malgrat tot –el testimoni poc edificant i exemplar dels benedictins–, no podríem concloure que les autoritats i la majoria de població ganxona fos poc religiosa. Perquè la universitat mantenia l'església de Sant Joan i els seus beneficiats, pagava les despeses dels predicadors religiosos que actuaven a la parròquia del monestir durant la Quaresma, la festa major o quan tenia lloc alguna santa missió. Quan faltava pluja, quan els pescadors no agafaven peix, quan hi havia pesta o alguna gran desgràcia –una riuada, un temporal, etc.–, aleshores els jurats suplicaven a l'abat que fes pregàries, donés benedicions o organitzés processons.

La missa –ritu obligatori– era el moment en què es feia la catequesi i s'aprenien les pregàries. Tanmateix, també era el moment en què es feia palès el control, no només religiós, sinó ideològic, social i polític, per tant, de l'estament eclesial.

Per als guixolencs d'aquella època, els funerals, les misses per a difunts, les processons, les devocions, les confraries[105], etc., tenien molta importància. El municipi també hi participava en les processons, i llogava músics o joglars que les animessin. En altres ocasions, en canvi, les actuacions d'aquests eren prohibides per les autoritats locals, com l'any 1568 que es prohibí "ballar ab so de jutglar en lo terme de la present vila".

La manca d'explicacions científiques a molts fenòmens que els corprenien, com el de la pesta o la manca de pluges posem per cas, hauria d'haver donat origen a moltes llegendes i supersticions, a creences de bruixes, com la de la llegenda que hem transcrit més amunt.

Si el monestir tenia el seu ensenyament, també el municipi, pel seu compte, llogava un mestre d'escola per a la instrucció dels infants. El 1563 contractà el mestre Francesc Guardiola.

Quant a l'obra artística, Nicolau Mates (s. XVI) "pintor de Sant Feliu" treballà en un retaule de l'Hospital[106]. I **Domènec Rovira** –el Major–, nascut a Sant Feliu el 1579, participà en la gran obra del retaule del monestir benedictí (1657-1678)[107], i fou considerat com un dels grans artistes de la seva època. També el seu gendre, l'escultor **Miquel Llavina**, estigué relacionat amb Sant Feliu[108] i treballà amb el seu sogre, Domènec Rovira, en el retaule de l'església del monestir.

104 MASSOT, J., "Els abats de Sant Feliu de Guíxols", *Subsidia Monastica* 24, Publicacions de l'Abadia de Montserrat 1971, pàg. 338-39 i 344.

Àngels esculpits en alabastre atribuïts a Domènec Rovira (Museu de la Ciutat)

De les realitzacions artístiques d'aquest període, sortosament, han arribat fins als nostres dies els magnífics baixos relleus d'alabastre de l'Hospital municipal, o els retaules *Ecce Homo-Flagelatio*, d'autor anònim del s. XVII, i els àngels esculpits –atribuïts a Domènec Rovira– que es guarden en el Museu d'Història[109].

Quant a personalitats de l'època hem de remarcar la del famós monjo i abat Jeroni Lloret, autor del llibre ***Sylva Allegoriarum***, editat a Venècia el 1575. I les de Dom Jeroni Castell (1570-1621) i Dom Josep Bassó, dos monjos músics de Montserrat nascuts a Sant Feliu[110].

Els primers estudis històrics del cenobi guixolenc que coneixem són del començament del segle XVII. ***Fray* Alonso Cano**, monjo profés i després abat (anys 1617-1621; 1629-1633) en va escriure la història, des dels orígens fins a l'any 1606, en què va redactar el seu *Discurso general de este antiquísimo castillo y monasterio de Sanct Feliu de Guixols, de la orden de Nuestro Glorioso Padre, Sanct Benito. A donde se trata de su fundacion y se continua la sucesion de los Muy Reverendos señores Abbades de esta Santa Casa con una breve Relacion de los mas singulares....*[111].

Amb aquest manuscrit de prop de tres-cents folis el religiós es va proposar de demostrar –interessadament, és clar– que el monestir tenia tot el dret a ser considerat *castell termenat*, quan el seu domini senyorial sobre la vila li era discutit jurídicament pel municipi guixolenc.

Tot i això –d'utilitzar la història com a justificació ideològica–, la ressenya del pare Cano té un alt interès, sobretot per la transcripció dels documents que hi aporta. Del seu manuscrit –directament o indirecta– n'han tret notícies tots els cronistes posteriors del monestir, i els estudiosos i historiadors locals.

105 La confraria de Nostra Senyora de l'Esperança va ser fundada l'any 1483. TORRENT, *Àncora*, Nadal 1971.

106 CLARA, J., *EBE* 2, Sant Feliu de Guíxols, 1983.

107 ESTEVA, Ll., "El retaule de l'escultor guixolenc Domènec Rovira, *El Major* (1657-1678)", *EBE*, 11, 1992.

108 AP, *LL. Desposoris*, 1576-1700.

109 ESTEVA. o.c.; FONT, L., "Una bella joia arqueològica existent a Sant Feliu de Guíxols", *La Costa Brava* FM; CALZADA, J., "Dos retaules de Sant Feliu de Guíxols", *Revista de Girona*, 71.

110 MOLERO, A., *Àncora*, FM 1970.

111 El manuscrit original es troba a la Biblioteca de Girona. Una còpia del s. XVIII és a Montserrat, i una altra a la Biblioteca Nacional de Madrid.

Text I

Sant Feliu de Guíxols el 1602

J.M. MARQUÈS. *Revista del Col·legi Universitari de Girona.* Estudi General 1981.

Text I.I La vila i les fortificacions

La línia de defensa que pensaven seguir els jurats consistia a mostrar que el nou convent de Sant Feliu era una obra útil per a la vida religiosa del poble, mentre que l'església parroquial, situada a fora de la vila i exposada a les profanacions dels pirates, era inadequada pel culte, incòmoda i incapaç. Per això s'inclogué entre les proves del procés la descripció de les fortificacions de la vila, que contrastaven amb la indefensió del monestir. A més, es proposaven comprovar que el control que el monestir reivindicava sobre el capellà que exercia la cura d'ànimes l'havia obtingut de Roma subreptíciament. Els monjos acceptaren la batalla sobre el terreny que se'ls presentava, i demanaren que es visitessin també les seves fortificacions i es prenguessin mides de tot el poble. Així el jutge comissari hagué de visitar tots els indrets de la vila, acompanyat d'agrimensors que els canaven i de notaris que anaven prenent nota de la visita pericial.

La muralla resultà tenir 450 canes de circuit interior. El camí de ronda feia 8'5 pams d'amplada, i l'altura era de 8 canes i 7 pams, incloses les tres canes del talús de baix i els 11 pams de la part superior, on hi havia les espitlleres i els merlets. Corria a la part exterior de la muralla un fossat de tres canes de fons, dotat, pel cantó de fora, d'una paret de dues canes d'alt. S'hi obrien quatre portals: el de Toeda o Tueda, a orient; el de migdia, cara al mar; el de n'Orench a ponent i el de Girona a nord; a cada porta, un pont de pedra salvava el fossat. La muralla era forçada amb cinc torres quadrades, tres torres rodones i sis mitges torres, rodones també. L'armament dels murs consistia en un canó pedrer, fet de cescles i costelles, i un canó petit o *smeril*, a sobre el portal de Tueda; dos *smerils* a la torre Garava i un canó pedrer a la torre més pròxima al portal de n'Orench.

Amidava la vila 115 canes i sis pams de llarg per 110 canes d'ample. La plaça Major fou canada també; resultà tenir 50 per 25 canes. Els carrers eren: del Mur, amb 23 cases; de Sant Pere, amb 47; de l'Hospital, amb 46; dels Especiers, amb 31; Placeta, amb 10; carrer de les Voltes, amb 25; de Campllonch, amb 21, i Call, amb 7. La plaça Major era habitada per 26 famílies. Només una sola de les cases de la vila mancava d'estadants. La població no cabia dins el recinte i s'havia estès en dos ravals; un prop del portal de Tueda, amb 65 cases, i l'altre prop del monestir, amb 41 cases. En total, doncs, hi havia 236 cases a la vila i 106 als ravals, encara que davant del jutge el síndic dels jurats hagués declarat que eren 245 a dintre la muralla i 98 al suburbi. La diferència de les sumes és mínima, i aplicant-hi un coeficient de 5 habitants per casa ens donaria un total de població a l'entorn dels 1.700 habitants. També era la manca d'espai la causa per la qual s'haguessin construït als ravals un total de 70 botigues o magatzems per a la guarda de les mercaderies.

El jutge comissari fou invitat també a visitar les obres de defensa exterior de la muralla. Veié, doncs, el baluard ple de terra que hi havia a migdia, cap al mar. Feia 20 canes de llarg per 7'5 d'ample; hi havia vuit canons posats sobre carros, tres de bronze, de 44, 33 i 12 quintars respectivament, tres de ferro colat i dos de senzills, fets de cescles i costelles. Hi trobaren encara tres *smerils* petits.

El castell de Sant Elm resultà tenir 50 canes de circuit, amb quatre torres exteriors. El mur era alt: 4 canes i sis pams, amb un gruix de 8 canes. La fortalesa estava artillada amb dos canons de bronze, de 33 i 26 quintars, "comprats per la Universitat", com els anteriors, i dos de ferro colat. Es constatà que la capella del sant era més antiga que la fortificació que la voltava.

La visita continuà per l'Hospital nou, que s'acabava de construir a fora de la vila per prevenir el contagi que podien portar els malalts i els que passaven la quarantena. S'amidaren el pati (10 per 7 canes) i l'edifici (11 per 4 canes) i es comprovà que hi havia sis llits ben equipats. Es passà a l'hospital vell, cedit als agustins com a convent, i es prengueren les mesures exteriors i interiors de la planta

triangular. Al costat s'hi estava construint una capella dedicada a sant Joan Baptista, on els religiosos atendrien les necessitats espirituals del veïnat.

Després de constatar les distàncies que hi havia des del portal de n'Orench a la porta de l'església parroquial (46 canes) i a la Porta Ferrada (91'5 canes), es recolliren dades detalladíssimes del temple i dels altars, fins al punt de prendre's nota del tema representat a cada una de les claus de volta. El jutge podria sentenciar sense cap mena de dubte que l'església era petita per la vila, i que els jurats havien demostrat prou bé amb la cura que es prenien de les fortificacions la seva capacitat econòmica de responsabilitzar-se del sosteniment dels agustins. Per a nosaltres, en canvi, aquesta descripció de 1602 constitueix un document important de geografia urbana, superior al que hauria pogut deixar qualsevol dels viatgers –ben pocs– que posaren per escrit les memòries del seu pas per poblacions de les nostres comarques, i imprescindible en el seu gènere, ja que les fortificacions descrites foren destruïdes arran de fonaments l'any 1696.

Text 1.2 **La població: les professions**

Per demostrar que els parroquians de Sant Feliu no cabien a la seva església, hauria estat suficient donar-ne el nombre. Els jurats superabundaren en els seus informes i feren inserir al procés un autèntic cens; la llista de noms, cognoms i professió de cada cap de casa, ordenada per carrers. Per les vídues s'indicà la professió del marit difunt.

És més fàcil d'analitzar els sectors d'activitat econòmica de la vila que les classes socials de la seva població. Els pescadors serien en part remitgers, però en part també propietaris dels seus ormeigs. La tesi del monestir és que l'abundància de pescadors equival a pobresa de la població. "Mariner" és també un terme socialment poc precís. Un habitant del carrer del Mur és alhora mariner i negociant; no pot pas tractar-se d'un simple ajudant de maniobra. Però la majoria dels mariners sí que serien jornalers de la feina del mar, és segur que els bracers i jornalers constituïen el proletariat; es diu explícitament que "els bracers, jornales i *altres servidors* solen oir missa matinal".

Pot creure's que no s'indicaren amb precisió totes les professions; ens sembla que hi falten carnissers, flequers i basters (això darrer, vist el nombre de mulaters). Entre els arrendadors d'impostos, als quals ens referirem més avall, hi hem trobat un taverner i un terrisser, quan el cens no n'esmenta cap. Alguns comerciants amb botiga deuen haver estat designats amb el genèric "mercator." De tota manera, la fesomia econòmica de Sant Feliu, com a vila que viu cara al mar, queda ben clara. A més de la pesca i el transport, donen vida a la població les galeres reials. Boters, calafats i mestres d'aixa aportaven la seva col·laboració a l'activitat de marina; aquesta, però, sembla que havia de donar feina a més de tres corders, dels quals dos no es dediquen plenament al seu ofici. L'artesania del vestir i calçar és important. El sector del transport ocupa una bona part dels mariners i el notable grup dels mulaters que traginen cap a Girona les mercaderies que arriben al port, consignades als 35 mercaders o negociants. En definitiva, la vila és un centre de recepció i distribució; no tant de transformació; subratllem de nou els seus 70 magatzems. La població deu ser una mica cosmopolita; encara que en el cens només hi constin dues dones "de gènere nigrorum" vídues i un capità de vaixell genovès, les galeres reials anirien plenes de soldadesca de l'interior de la península.

Hem tingut cura d'assenyalar les professions que s'exerceixen a la vila i les que es troben al raval. A fora hi ha la meitat dels bracers i el 60% dels jornalers; la mà d'obra barata, doncs, habita al suburbi. Hi ha també la majoria dels ferrers i forners, dels blanquers i teixidors, dels mulaters i hostalers. Ací ens inclinaríem a pensar que aquestes activitats podien resultar molestes o bé que necessitaven espais amples que no es trobaven a dintre la muralla. Els mercaders, negociants i professionals liberals, en canvi, habiten tots a l'interior de la vila.

La conjuntura econòmica era bona; els jurats presumien davant del jutge instructor dels canons comprats, de l'hospital nou i dels diners esmerçats a les muralles. L'economia bona del comú responia a la bona marxa dels negocis dels particulars.

Text 2

"(Año 1652) Levantamiento de Cataluña. Sucesos ocurridos en San Feliu de Guíxols durante el sitio de Barcelona"

(Año 1652)

E.G. HURTEBISE, *Bosquejo histórico de la villa de Sant Feliu de Guíxols*. 1905. pàg. 133 s.

El puerto de San Feliu de Guíxols hallábase por entonces defendido con 4 baterías fijas: una en la punta de los Guíxols, resguardada tras un trincherón; otra en San Telmo; la tercera en el baluarte de la villa, y la cuarta en el torreón de la iglesia del monasterio. Y como la muralla de Mar corría paralela a la ribera, dando frente a la boca del puerto, era sitio adecuado para instalar piezas de artillería, cuyo efecto, secundado por un vigoroso fuego de mosquetería, podría ser funesto para el enemigo.

Decidióse D. Juan de Austria a ejecutar su madurado proyecto de apresar o destruir las tartanas y saetías francesas fondeadas en el puerto guixolense, y escribió a Felipe IV con fecha enterándole de haber señalado para el día 16 el ataque naval y terrestre contra San Feliu de Guíxols, según los acuerdos tomados en junta de jefes.

A las dos de la noche del día 15 de junio salió del puerto de Barcelona la flota, compuesta de 14 galeras y varios bergantines y barcos longos, bajo el supremo mando del propio almirante D. Juan de Austria, acompañado de los generales de mar duques de Alburquerque y de Tursis, Juanetín Doria y D. Enrique de Bazán y Benavides, marqués del Viso y de Bayona.

Detuviéronse las naves a la altura de San Feliu en alta mar, esperando traspusiera el sol el horizonte, y al anochecer las pequeñas naves practicaron un detenido reconocimiento de la bahía y sus defensas y de las costas inmediatas. La batería de San Telmo anunció la primera presencia del enemigo y luego el peligro de desembarco que amenazaba. Reuniéronse las fuerzas a toda prisa; los *centeners y deceners* (jefes de cien y diez hombres, respectivamente) recogieron sus gentes al grito de *sometent!*, y cada cual ocupó su puesto: los franceses en las naves; los moradores al pie de los cañones unos, otros con los mosquetes en la muralla; partidas de migueletes en las afueras defendiendo la población a levante y poniente.

El desembarco se hizo por la playa de Aro o por la de San Pol, punto que no está dilucidado ("a una milla del pueblo"), donde la resistencia de los migueletes fue tan heroica como estéril. Fue el primero en saltar a tierra el duque de Alburquerque; repartió la infantería en dos cuerpos, dirigida la vanguardia, de 400 hombres, por D. Gaspar de la Cueva, y el otro cuerpo por Cavallero. Ordenó el duque que los 40 coraceros precediesen a estas fuerzas, con la misión de proteger su flanco derecho amenazado por los de la villa; que el primer cuerpo avanzase sobre los Guíxols y el segundo hacia la bahía atravesando el arrabal de Tueda. El de Alburquerque tornó a embarcarse para proteger por mar aquellos movimientos e incorporarse después a las galeras que habían de atacar el puerto.

Avanzó D. Gaspar de la Cueva, costeando siempre, sobre las posiciones de poniente; tomó la eminencia llamada Puig de las Forcas, obligando a los migueletes a replegarse a la playa de Calasans, punto protegido por la batería de los Guíxols. Dejó 200 hombres en el Puig para defender aquel lugar y asegurar la retirada, y con los otros 200 corrió a la playa para atacar el peñón de los Guíxols, cañoneado ya vigorosamente por las cinco naves del duque de Alburquerque.

Así, cogidos entre dos fuegos sus heroicos defensores, hubieron de sucumbir casi todos, entregándose los pocos que salvaron las vidas. Disparó entonces tres cohetes el de la Cueva, señal convenida para entrar en el puerto la escuadra y mandó arrojar al mar los cañones tomados para que el enemigo no pudiera utilizarlos en el momento de retirarse a las galeras.

Cumplió también Cavallero su misión, aunque más penosamente. En el arrabal el paisanaje se defendió a la desesperada y con tanta tenacidad que para desalojarlos de sus casas, desde donde hacían mortífero fuego contra los invasores, éstos se vieron obligados a prenderles fuego. Llegó el heroísmo de los guixolenses en Tueda a

emular a los defensores de Numancia, Sagunto y Astapa en la edad antigua, prefiriendo muchos de ellos parecer abrasados antes que rendirse. Fabro Bremundán, testimonio de gran valía en este caso, por ser contrario a la causa catalana y ejercer cargo oficial en las secretarías de Estado y Guerra de D. Juan de Austria, dice textualmente: "Y se observó que algunos más quisieron dejarse quemar con ellas (las casas) que desampararlas, y otros se hicieron matar a trueque de rendirse".

Llegó Cavallero triunfante hasta los mismos muros de la villa, y animado con el éxito intentó asaltar la muralla, sin conseguirlo. El soldado encargado de volar uno de los lienzos fue muerto de un certero tiro de mosquete, y las escaleras resultaron cortas para el asalto de los fuertes y elevados muros; este hecho demuestra la importancia de las murallas guixolenses, que por desgracia volaron los franceses en 1696. Abandonado el intento, torció Cavallero con su gente hacia la playa con el fin de quemar cuantas embarcaciones hubiera varadas en ella.

Mientras en tierra ocurría todo lo relatado y por mar parte de las naves cañoneaba los Guíxols, el resto de la escuadra y las baterías de tierra sostenían formidable duelo de artillería. La escuadra bombardeó los fuertes dividida en dos grupos. El uno, mandado por D. Enrique de Bazán, que lo formaban la galera capitana y patrona de Cerdeña, la capitana de Serra y una galera española, dirigía sus fuegos a levante. El otro, mandado por D. Juan de Austria, lo constituían la Real, las capitanas de Tursis y Doria y una galera sencilla de España, protegía a la primera escuadrilla, sosteniendo vigoroso fuego de cañón con las baterías de San Telmo y la emplazada a orillas del mar, y por cierto fue la Real blanco principal de los mosqueteros del puerto y de los artilleros de las alturas; murió en la Real el capitán y su alférez, y un cañonazo se llevó a cinco forzados del tercer banco de la misma.

Apagados los fuegos de la plaza, entró D. Enrique de Bazán en el puerto; y esto fue a las 4 de la madrugada del lunes 17 de dicho mes de junio de 1652. El arrojo con que embistió el de Bazán las satías francesas no desmintió ciertamente el valor de su ilustre familia. Ayudóle el duque de Alburquerque con cinco galeras.

La acción, dice un autor anónimo coetáneo, fue de las más crudas que se han visto en el mar, porque pelearon contra las galeras las baterías de tierra, la mosquetería de la muralla y 40 tartanas y saetías, las más de ellas con seis piezas de cuchara y 14 pedreros, y todas tripuladas con 600 marineros armados con bocas de fuego. (Relación del feliz suceso.)

Para conseguir su objetivo, el de Bazán embarrancó la capitana de Sicilia que tripulaba, bajo una lluvia de balas, y sacó de la playa dos saetías atadas a las jarcias del árbol mayor, mientras que las otras galeras arrojaron las proas a los costados de las demás saetías, luchando al abordaje cuerpo a cuerpo hasta lograr rendirlas.

A la hora de haber comenzado la acción, las galeras sacaban del puerto 30 saetías (en el *Memorial de los servicios de la casa de los Marqueses de Santa Cruz* se dice fueron 58; vid. Navarrete, *Disertación sobre la Historia de la Náutica*, pág. 378), pero una, que se iba a pique por las graves averías sufridas, hubieron de quemarla en alta mar. En tierra dos quedaron desfondadas, y quemadas doce, así como gran número de barcas menores.

Incorporadas las naves de D. Enrique de Bazán y del duque de Alburquerque al grueso de la escuadra, hicieron rumbo a la cala de levante para recoger a las fuerzas de tierra que en orden se retiraban talando e incendiando los trigos a su paso, a pesar del incesante tiroteo que desde las colinas hacían los habitantes de la villa, "toda en armas" (Fabro, pág. 251). En esta retirada fue herido D. Gaspar de la Cueva en el pecho por una bala muerta, pero no de gravedad.

La escuadra, con los barcos capturados a remolque, entró adornada de flámulas y gallardetes el 18 al anochecer, en Barcelona, donde se le tributaron los honores del triunfo.

Fueron de consideración los daños sufridos en San Feliu. Además de las embarcaciones incendiadas y apresadas por las galeras, D. Cristóbal Cavallero, luego de intentar inútilmente asaltar la plaza, quemó más de 60 bergantines, fragatillas y barcos longos que, varados en tierra, estaban, como las saetías, cargados de harina y otros bas-

timientos. Quemáronse once almacenes de víveres y fueron incendiadas las parvas de trigo. Evaluáronse las pérdidas en cien mil cuarteras de trigo, 800 cargas de vino, 12.000 quintales de arroz y 16.000 de bacalao. El arrabal de Tueda quedó casi totalmente destruido por el fuego.

Solamente en las saetías apresadas vinieron a Barcelona 20.000 cuarteras de trigo, harina y gran cantidad de arroz, tocino, vino, legumbres, etc.

Se desconocen las bajas de los franceses y guixolenses. Las tropas reales perdieron 30 hombres y tuvieron 150 heridos".

Text 3

1696. Els francesos enderroquen el sistema defensiu de la vila (Llibres parroquials, Desponsoris 1576-1700, f. 199)

"Als 11 de setembre a las vuyt del mati del any 1696, lo Sr. Pincep de Vendosme ab tot son Exercit vingue a la Vall de Aro, y dit Sr. Princep se hallotjà en nostra Granja de las Arolas, ahont estigueren hallotjats fins lo dia sinch de octubre, en que se alçà dit Exercit y sen ana al pla de Palamos, y de alli a Palafrugell. Endit dia 11 per la tarda vingue de dita Armada a esta Vila de St. Feliu de Guixols un destacament de 2.000 homens (que tambe sen anaren de esta vila en dit dia 5 de octubre). Lo endema 12 de dit mes apunta de sol comensaren 300 homens a fer fornillos, o, minas per tot lo rededor de las murallas de la vila que per espay de vuyt dias no cesaren nit y dia fins que foren fetas; quedant despres per compliment alguns de ells per igualar, umplir y atacar dits fornillos, o, minas. En lo dia 17 obraren las minas de la part del Raval de Tueda y posaren per terra les murallas y torras, des de el canto de Mar, fins al ortet de St. Joan; y en el dia quatre de octubre, tot lo restant de las murallas y torres; y part de las de St. Elm que havien quedat, des de el dia 23 de Abril del any 1695 en que per dits francesos fou dit castellet dirruhit. Durant dita demolicio, y volar dels fornillos, o, minas, des de las sis y mitja del mati, fins prop de las dos de la tarda; que ab lo struendos y terratremols que causaven dits fornillos, o, minas, apareixia que tots se havia de esfonsar. Es increible lo moviment que feya la terra y feyen los edificis, y quant lluny, y ab quanta multitut y vehemencia volaren de tot genero de pedras, de unas parts y altres, no quedant casa que poch, o, del tot no fossen espatllades. Lo mateix comensaren a fer en est Monestir (en lo dia 12 de setembre), des de sobre los tres escalons del sementiri, a la portaria, y al rededor fins prop la sacristia. Ab la prestesa posible recorregueren los Monges a implorar la clemencia de dit Sr. Princep, y ab los medis posibles solicitaren la revocacio de dit mandato; el qual ab ditas diligencias, y principalment ab la hajuda de Deu, de Maria Santissima y dels sants, se supengue dita demolicio (havent y ja 22 fornillos, o, minas fetas) ab condicio de que ab tota prestesa procurassen dits Monges, alcançar del Sr. Virrey de Espanya Dn. Frcº. Antonio Velasco (ques trobava en Hostalrich) la sua firma, en que com a lloctinent de Rey donas paraula de no hallotjar a ningun genero de sos soldats en dit Monestir. La qual alcansada en sa deguda forma y firmesa; ab condicio que fos reciproca, fou presentada al dit Sr. Princep de Vendosme, ques queda ab ella; el qual reciprocament correspongue ab altre, que fou entregada al dit Sr. Virrey de Espanya, y també se queda ab ella. Ab ditas diligencias, se feren dits partes entre los dos dits Srs. Generals; ab que no passà havant la demolicio de est nostre Monestir de St. Feliu de Guixols. De tot ne siasn donadas gracias a Ne. Sr. a Maria ssª, N.P.S. Benet, Sr. Patro St. Feliu y demés sants. Nota, que en lo dia 23 Abril 1684 sen portaren los francesos totas las armas; alguns sexanta Mosquetons, Alabardas, Xusos, Picas, Espasas, Tabal, y los Padrers de bronze, ab tot lo quels donà gust".

Text 4

1696. Al manual d'acords de l'Ajuntament de Sant Feliu, s'hi troba la ressenya íntegra d'un ajusticiament que expressa amb tota cruesa com era el sistema judicial d'aquella època

"Era una nit del mes d'agost de 1696. Els guàrdies que vigilaven al Portal del Peix avisaren el Jurat en Cap de la Vila (Joan Blanch) que uns miquelets

s'havien fet amb un llagut amb la intenció de robar una embarcació de Tossa que entrava al port.

Els jurats de la vila amb tot de gent armada detingueren els quatre miquelets: el francès Mateu Laflor, Baldiri Carreras de Fonteta, Gabriel Margarit de Barcelona i Salvador Moner de Fenals d'Aro, els quals passaren a la presó per ordre del batlle.

L'endemà s'assabentaren que aquells presumptes malfactors també havien violentat una dona casada de Santa Cristina d'Aro. Un cop es pogué confirmar la darrera notícia, hom demanà al virrei i capità general de Catalunya –Francisco de Velasco– que fes justícia. Immediatament el virrei envià a Sant Feliu l'auditor general del Reial Exèrcit qui, després de constatar la veracitat de les acusacions i de trametre-ho així al virrei, dictà sentència:

Perquè s'acomplís el veredicte, una companyia de Justícia, un regiment de cavalleria i dos botxins s'arribaren a la nostra vila.

El dia 29 d'agost els tres condemnats a mort van ser conduïts a una cel·la dels baixos de la Casa de la Vila, a la part de sol ixent. Allí, entre nou i deu del matí, se'ls féu saber la sentència a mort. Des d'aquell moment no els mancà el consol de diversos monjos i d'altres preveres. Es confessaren, i a la mateixa cambra s'improvisà un altar amb el Sant Crist i la imatge de la Verge del Roser.

A la matinada del dia 30 se'ls viaticà. Al migdia –la plaça de gom a gom de guixolencs curiosos, companyies de soldats i del sometent local–, va sortir de l'església parroquial el Sant Crist seguit d'una nombrosa processó, amb lluminària d'atxes, penó i ganfarons de la sang. Davant hi anava un home vestit de negre, amb la cara tapada i tocant una campaneta.

En arribar a la Casa de Vila, el botxí tragué a fora en Mateu Laflor amb el dogall al coll i, acompanyat de la comitiva fúnebre i dels frares que no el deixaven, va ser penjat d'una branca de l'om que hi havia al mig de la plaça de la vila.

Els altres dos reus varen ser ajusticiats de la mateixa manera.

El Sant Crist, amb el seu luctuós seguici, se'n tornà a l'església, on la comunitat de monjos i altres creients feien pregària.

A la tarda del mateix dia, Salvador Moner –condemnat a galeres pels mateixos fets– i Francisco Vidal –condemnat per lladre arran d'uns altres fets– foren trets de la presó perquè contemplessin el macabre espectacle dels tres companys penjats.

Més tard els cossos sense vida varen ser despenjats de les branques de l'om, a en Carreras i en Margarit se'ls donà terra sagrada al cementiri de l'església parroquial. El cadàver del francès, en canvi, fou penjat de nou pel botxí a les forques de la vila, que eren enllà a Calaçans".

BIBLIOGRAFIA

BATLLE, Ll., *La reducció de pesos, mides i mesures* del siglo XVI en relación con Sant Feliu de Guíxols", a *Àncora* FM 1968.

ESTEVA, Ll., "La població treballadora guixolenca, de 1556 a 1645", Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos, Sant Feliu de Guíxols, 1977.

ESTEVA, Ll., "El retaule de l'escultor guixolenc Domènec Rovira, *El Major* (1657-1678), *EBE* 11, 1992.

MARQUÈS, J.M., "Sant Feliu de Guíxols el 1602", , *Revista del Col·legi Universitari de Girona 1*, Estudi general, 1981.

MARQUÈS, J.M., "Dades sobre el temple monàstic i parroquial de Sant Feliu de Guíxols (s. XV-XVII), *ETBE* 5, 1986.

MASSOT, J., "Els abats de Sant Feliu de Guíxols", *Subsidia Monastica.* Publicacions de l'Abadia de Montserrat 1971.

ZUCCHITELLO, M., "El comerç marítim de Tossa a través del port barceloní (1357-1553)", *Quaderns d'estudis tossencs*, 2, Ajuntament de Tossa 1982.

ZUCCHITELLO, M., "Homes, vaixells i mercaderies de Tossa al Grau de València (1459-1703)", *Quaderns d'estudis tossencs*, 4, 1991.

ANYS	SANT FELIU DE GUÍXOLS	CATALUNYA	EL MÓN
1517		Darrer fogatge que esmenta sarraïns a Catalunya	Comencen els Segles d'Or de la literatura, el barroc i la reforma de Luter. Els principis de Luter trenquen amb Roma
1521	Butlla papal d'unió del monestir guixolenc a la Congregació de Valladolid	Germanies de València i Mallorca	Comença la difusió del luteranisme Hernán Cortés a Mèxic
1522	El papa Adrià VI s'hostatja al monestir		
1532		Pirates capturen 28 pescadors a Barcelona	1533. Pizarro conquesta l'imperi Inca
1543	Una invasió turca espolia la població veïna de Palamós		
1547	Es construeix la casa de la vila		Concili de Trento (1545-67)
1555-71	Les masies de la Vall d'Aro alcen torres de defensa	Moments àlgids de les agressions turques contra el litoral català	1556. Felip II, rei
1561		Crema de boscos per impedir el refugi de bandolers	Góngora (1561-1627) Lope de Vega (1561-1635)
1569		Detenció de diputats de la Generalitat per un conflicte amb la Inquisició	Claudio Monteverdi (1567-1643)
1571		Felip II ordena l'evacuació total de les illes Balears	Batalla de Lepant
1581		Arriben els jesuïtes a Girona	Independència dels Països Baixos Quevedo (1580-1645)
1584	1586. Es construeix el pont de pedra sobre la riera del monestir	Prohibició de portar pedrenyals	
1595	Es comença a bastir un nou hospital		Calderón de la Barca (1600-1681) 1601. Shakespeare escriu *Hamlet*

Anys	Sant Feliu de Guíxols	Catalunya	El món
1605	1606. Uns monjos guixolencs són assaltats pel bandoler Perot Rocaguinarda	Constitució d'unions i germandats contra bandolers en molts municipis	Es publica la 1a part d'*El Quijote* de Cervantes
1610		Expulsió dels moriscos	Lluís XIII (1610-43) configura l'Estat absolutista francès
1618			Inici de la Guerra dels 30 anys
1633		Detenció i execució del bandoler Joan Serrallonga	1619-34. Antoni Ferrer, gran canceller de Milà
1640-52		Revolta dels segadors	Guerra de Restauració portuguesa (1540-68)
1641	Empresonats i expulsats uns monjos castellans	Batalla de Monjuïc, on Catalunya acaba sota sobirania francesa Mor Pau Claris	
1648	1649. És beneïda la nova capella de Sant Amanç		Pau a Westfàlia i fi de la Guerra dels 30 anys
1652	El virrei D. Joan d'Àustria ataca la badia guixolenca i incendia el raval de Toeda	Les tropes castellanes ocupen Barcelona Girona es reincorpora a la monarquia hispànica	
1659		Tractat dels Pirineus i annexió del Rosselló i la Cerdanya a la Corona francesa	1661. Lluís XIV, al poder amb l'objectiu de reforçar l'hegemonia francesa a Europa
1684	Sentència que confirma que l'abat té sotmès sota la seva jurisdicció tot el territori de la vila	Nou setge dels francesos a Girona	Ocupació francesa de Luxemburg Johann Sebastian Bach (1685-1750)
1696	Els francesos enderroquen totes les fortificacions i muralles de la vila	1697. Ocupació francesa de Barcelona	1697. Pau de Ryswik, primer tractat en el qual Lluís XIV sofreix pèrdues territorials
1700	Joan Blanch, Rafael Arxer i Joan Quintana, jurats de la vila	Prohibició de l'ús públic del català a la Catalunya Nord	Mor Carles II, darrer rei de la dinastia dels Àustria. Felip d'Anjou és coronat rei d'Espanya

Capítol VII

Les transformacions del segle XVIII

Les transformacions del segle XVIII

El segle XVIII, sobretot en la seva segona meitat, va ser un període dinàmic, d'un desenvolupament humà i econòmic més continu que no pas el del segle anterior. La represa, doncs, tenia els seus precedents –irregulars– en el s. XVII, tal com hem vist. Aquest impuls material del segle es manifestà en el ràpid redreçament de població, que n'era causa i efecte alhora. Pels volts de 1787 –quan pertot el país es consolidava la tradició marinera, comercial i industrial dels catalans amb signes clars de modernitat–, Sant Feliu esdevingué, demogràficament, la vila més important del litoral gironí.

La pesca local, la manufactura de xarxes i la del suro –base de l'exportació– feien possible uns guanys que es podien invertir en la mateixa marina mercant. De totes aquelles activitats, se n'ha de destacar l'elaboració de taps de suro.

Els canvis socials i econòmics vingueren acompanyats d'importants modificacions urbanes. La construcció del nou convent benedictí –amb una superfície de més de 5.000 m2–, en podria ser un exponent, prou exagerat.

Però no tots els anys foren igualment positius. Hi havia contrastos. Les desgràcies de tant en tant feien acte de presència. La guerra amb què començà i acabà el segle, les calamitats, les malalties i els eterns i ridículs plets entre el municipi i l'imperial monestir tocaven la població ganxona.

La vila del segle XVIII va conèixer també un alt nivell cultural, del qual podria ser símbol –notable i contradictori– Antoni de Capmany, descendent de guixolencs. En l'ensenyament, en l'assimilació de les idees renovadores –il·lustrades– del país veí, en els aplecs i les processons, hi podem veure com la transformació material del segle XVIII era paral·lela a un canvi de mentalitat, que convisqué –i topà alguna vegada– amb la tradicional.

El Atlante Español, s. XVIII

HOMES I TREBALLS

PRIMERA MEITAT DE SEGLE

Segons les dades publicades[112] fins avui, al principi de segle –el 1708– Sant Feliu tenia 466 cases; i el 1719 en tenia 450, amb 1.543 habitants.

A l'Arxiu Històric, però, hi ha un document de **l'any 1716** que diu així:

"El numero de vehins de la vila y terme consisteix en quatre cents trenta y una familias, que en numero de personas suma dos mil cent desanou, es a saber vuit cents y desavuit casats compresos homens y donas, cent desavuit viudos tambe compresos homens y donas, cent setanta vuit fadrins, cent setanta quatra donsellas, vint y nou criats, vint y sis criadas que estos son de comunio, y fan la suma de mil tres cents quaranta y tres; y los restants set cents satanta sis impubers que no arriban a edat de dotze anys"[113]

És a dir que, en l'esmentat any, la població ganxona era –de manera més precisa i versemblan– de **2.119 habitants**: 818 casats; 118 viudos, 178

112 BARBAZA, o.c. Vol. II, pàg. 514; IGLÉSIES, J. *Demografia històrica del Baix Empordà*, o.c.

113 AHMSFG, Sec. X, núm. 4.

POBLACIÓ DEL SEGLE XVIII

NOMBRE DE MATRIMONIS, BATEIGS I DEFUNCIONS CELEBRATS A L'ESGLÉSIA PARROQUIAL

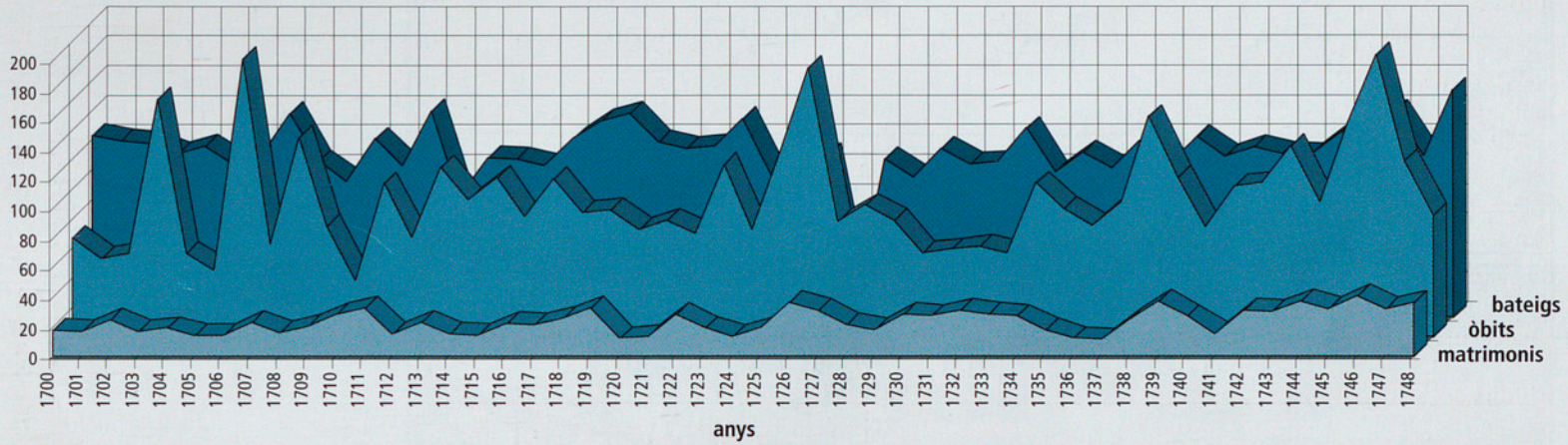

L'expressió de la nova professió de taper no aparegué als documents guixolencs fins l'any 1747.

114 AHMSFG, Sec. VIII, núm. 2.

115 En això coincideix el document de 1716 amb un altre de 1718 "La relacion de Personas que hay en el lugar del Sn. Felio de Guixols", ASHMSFG, Sec. XIV, núm. 2.

116 L'ofici de sastre era molt important, en tractar-se d'una activitat fonamental en la vida del poble. Així ho demostra el *Llibre de Mestries i Resolucions que es conserva a l'Arxiu Parroquial* (1767-1818). Vegeu MOLAS, P., "El gremi de sastres de Sant Feliu de Guíxols", *Àncora*, Nadal 1990.

fadrins, 174 donzelles, 29 criats, 26 criades i 776 infants de menys de dotze anys.

Les cases habitades, segons el mateix document, eren 437 . Deu anys més tard, el 1726, la vila comptava amb 449 caps de família, dels quals 171 eren al raval de Tueda i 43 al de la Riera[114]. I segons el cadastre de 1729, els habitatges ja eren 450, dels quals 217 es trobaven dins del nucli de la vila i 233 als seus ravals i afores.

Pel que fa a les professions[115], el grup més nombrós era el dels "jornalers o treballadors" –dedicats bàsicament a les activitats del camp, però sense descartar que ocasionalment no poguessin fer altres feines productives, al port, etc.–, seguit dels pescadors i mariners. El port comptava aleshores amb set barques (de 450 a 150 quintars) i catorze llaguts "de tràfec de port" de vuitanta a cinquanta quintars aproximadament i 78 llaguts de pesca.

Llavors venien els traginers, sastres[116], sabaters, ferrers, botiguers, adroguers, candelers, revenedors, teixidors, corders, manyans, mestres de cases, carnissers, fusters, mestres d'aixa, velers, boters o barrilers, clauers i passamaners. I les professions liberals: doctors en lleis, en medicina, cirurgians, apotecaris i notari. En aquestes dues relacions d'oficis de 1716 i de 1718, no hi surten cap vegada les expressions "**taper**" ni "**carrador**" en el significat que –el darrer– tingué més tard en la indústria

surera. Fins **l'any 1747**[117] no hi apareix en la documentació guixolenca. A Tossa hi figura abans, el 1739[118]. Per tant els inicis de la manufactura del suro s'han de situar a la primera meitat de segle.

El 1716 al convent de religiosos observants de l'orde de sant Benet hi havia divuit religiosos (sacerdots, coristes i llecs), i disset eclesiàstics seculars.

Hi havia també poques famílies nobles, de cavallers: **Jeroni de Capmany i de Montpalau, Benet Barraquer i Antoni de Domènech.** I un funcionari, Josep Herrero, "Guarda de los Patrimonios Reales".

Benet Barraquer tenia moltes propietats a Castell d'Aro. També n'hi tenia Antoni de Domènech, que habitava el castell que encara pertanyia al Capítol de Girona.

És de destacar, durant els primers decennis del segle XVIII, el nombre de viudes que hi figuren com a caps de casa, a més de la quantitat de malalts i vells. Tanmateix tenim moltes proves de la preocupació que les institucions guixolenques tenien pels pobres i marginats de la comunitat: malalts i impossibilitats a l'hospital, dots per a maridar donzelles, vestits i aliments per als necessitats. Els nadons abandonats, en canvi, eren enviats a l'Hospital de Santa Caterina de Girona. Eren "fills del pecat" segons la creença popular; socialment, però, eren fills de la pobresa[119].

117 AP, vol. 8 de baptisme, f. 33.

118 JULIÀ, B., "La comarca de la Selva i els primers tapers catalans", XXVIII Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos, Santa Coloma de Farners, 1984, pàg. 179-182.

119 BORRELL, M., "Els fills de pares incògnits i la xarxa assistencial ganxona al segle XVIII", Jornades de Lluís Esteva, Sant Feliu de Guíxols, 1996. "La polèmica entre l'Hospici de Girona i l'Ajuntament de Sant Feliu de Guíxols pel control de la caritat a finals del segle XVIII", *EBE*, 16, 1997.

L'any 1787 Sant Feliu era la vila més important del litoral gironí i la tercera de la província.

POBLACIÓ DEL SEGLE XVIII

NOMBRE DE MATRIMONIS, BATEIGS I DEFUNCIONS

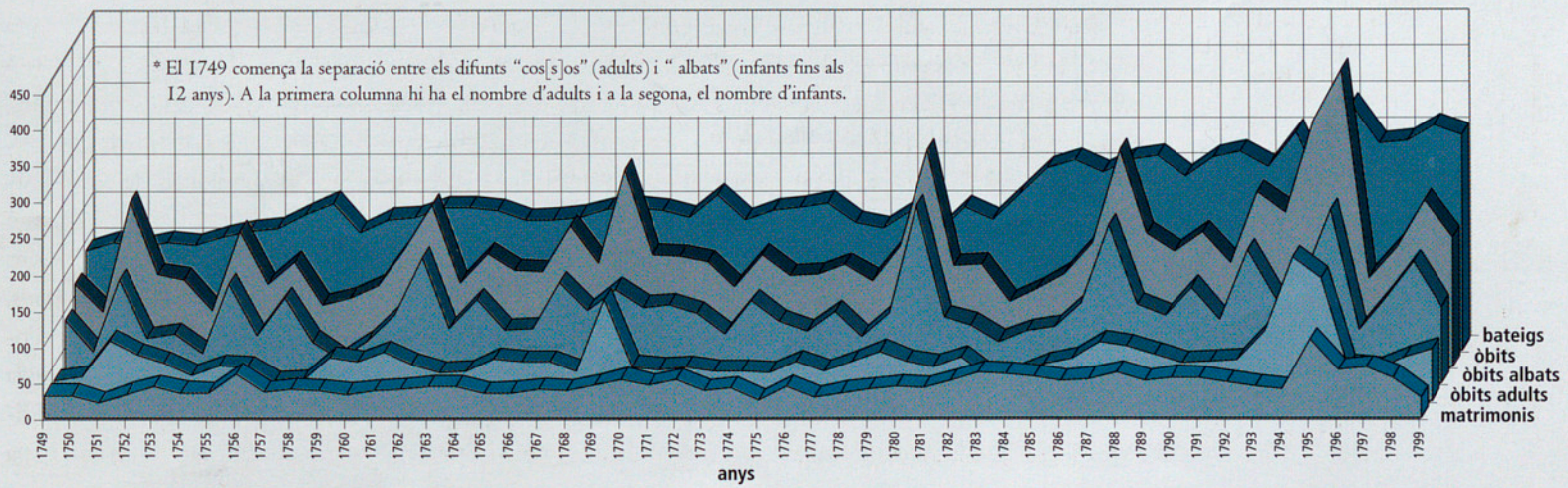

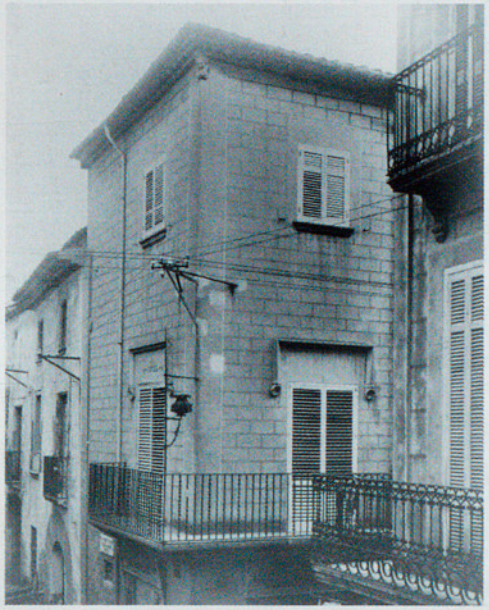

Can Barraquer,
cantonada Plaça
(Fot. Col·legi d'Arquitectes)

SEGONA MEITAT DE SEGLE

A mitjan segle s'inicià un ritme sostingut de creixement de població. De manera que a l'últim terç d'aquesta centúria, el 1787, Sant Feliu ja havia assolit la xifra de 5.090 habitants.

Sant Feliu de Guíxols passà a ser, així, la vila més important del litoral gironí i la tercera de la província, quan (1787) Girona tenia 8.044 habitants i Catalunya, 900.000.

Havia començat, doncs, la tendència a una certa **modernització del cicle demogràfic**, tret que caracteritzarà l'etapa inicial de la història contemporània.

Dels 1.286 veïns, caps de família, que el 1786 constituïen el gruix de la comunitat ganxona, només un petit sector pertanyia a l'estament privilegiat (clergues, nobles, militars/funcionaris, professions liberals –metges i advocats–, alguns comerciants i hisendats)[120]. Destaquem aquí la continuïtat de la nissaga dels Domènech (Narcís de Domènech, cavaller donzell), Benet Barraquer i de Camps (ciutadà honrat de Barcelona); els advocats Pla i Pagès i Pla i Calderó; els metges Dr. Tauler, Torruella, Cabra, el cèlebre **doctor Simeó Lligoña**, autor del treball *El abuso de la quina en las calenturas*, etc.[121]

Els seguia una ampla capa intermèdia de botiguers, petits comerciants, artesans o menestrals, i part de la gent de mar.

Després, per sota, venia l'estament, no pas petit, de jornalers/assalariats, pescadors/mariners, pagesos masovers, que podia comptar –just per sobreviure– amb l'ajuda d'un petit tros de terra, la vinya.

I ja, finalment, a baix de tot de l'estructura social hi havia els marginats: les viudes, els mossos/criats, els disminuïts físics i psíquics, etc.

Quant als treballs, destaca el gran nombre de guixolencs –gairebé la meitat– que es dedicaven a les feines del mar: mariners, mestres d'aixa i calafats, pescadors... Disminuí, per tant, el nombre d'obrers no qualificats –"jornalers o treballadors", excessivament genèric i confús. Mentre que augmentà el d'artesans, del qual **el grup més nodrit ja era el dels tapers.**

120 MOLAS, P., "Notes sobre la petita noblesa del Baix Empordà a l'edat moderna", o.c.

121 AHMSFG, Sec. XIV, núm. 44. Any 1798.

L'ECONOMIA

ELS PRIMERS TRES DECENNIS del segle continuaren essent, econòmicament, difícils per a una gran majoria de guixolencs que s'havien d'adaptar amb dificultats a la nova pressió fiscal del cadastre, a partir de 1716[122].

En arribar a la meitat del segle, la recuperació era palpable. Recuperació que anà en augment al llarg dels darrers cinquanta anys del set-cents[123].

Pel que fa als boscos, pot tenir interès saber que l'any 1753, dins del terme de Sant Feliu, hi havia 27.867 arbres inventariats pel municipi, dels quals gairebé el 50% eren suros. La resta, 6.822 pins, 5.960 alzines, 1.350 arbres polls, etc.

Dels 250 propietaris, el més important era l'abat i el convent, que posseïa 3.500 suros, 3.200 alzines i 820 pins, sense comptar els que tenia a les seves propietats de Castell d'Aro i d'altres llocs. Jeroni Rabell tenia 2.500 suros i 300 pins[124].

Pels pocs estudis que s'han fet d'aquell segle, sabem que el predomini de la vinya era absolut per sobre dels cereals i de l'horta. El 60% de la terra cultivable era dedicat a la vinya; un 23% als cereals (blat i mestall), un 0,65% a l'horta i la resta a cànem i lli

122 JULIÀ, B., "Afliccions econòmiques dels guixolencs, després de la Guerra de Successió", a *EBE* 5, 1986.

123 BOADAS, J., "Aproximació a les transformacions del litoral català a la primera meitat del segle XVIII: el cas de Sant Feliu de Guíxols", *Actes del Primer Congrés d'Història Moderna de Catalunya*, Barcelona, 1984.

124 AHMSFG, Sec. XIV, núm. 44.

Amb l'augment de població s'incrementà la demanda de queviures, com la del peix salat, que era exportat en grans quantitats.

RESUM GENERAL DE L'EMPADRONAMENT DE 1786

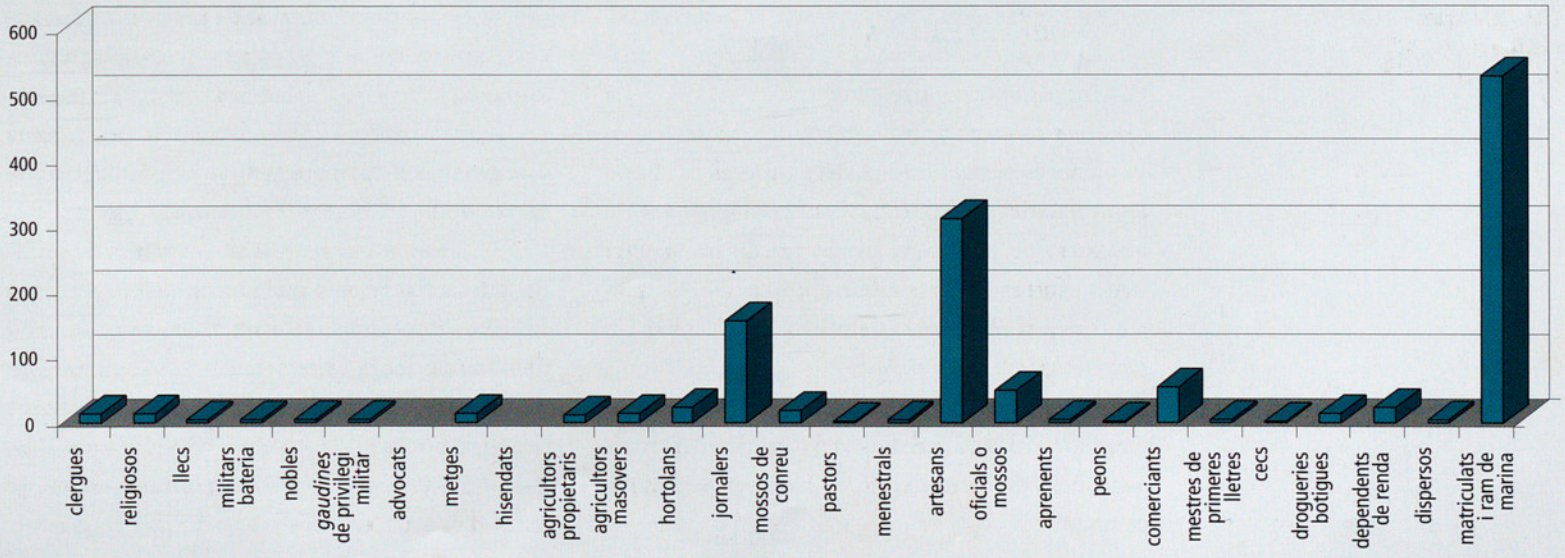

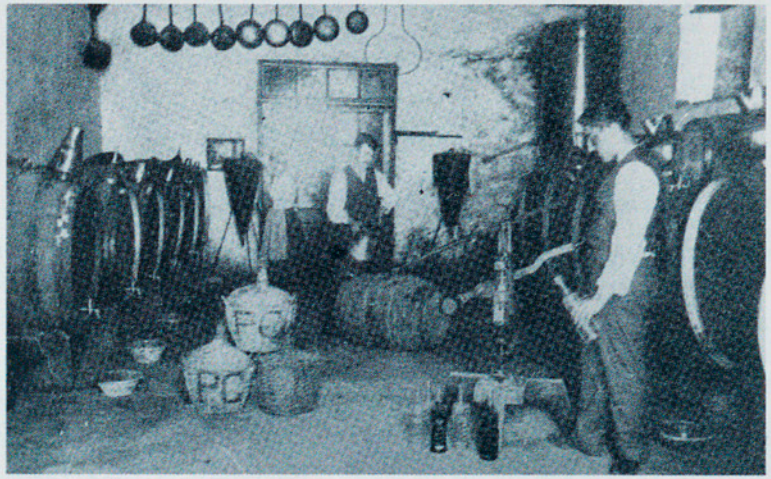

A dalt, sureda.
A la dreta, l'aiguardent, producte d'exportació (Fot. E. Massanas)

destinats als teixidors. Cal dir que la propietat de la vinya estava molt distribuïda. Hi havia molts propietaris de petites parcel·les, entre els quals s'hi comptaven molts pescadors i mariners, artesans i jornalers.

El vi i la seva destil·lació –l'aiguardent– donava feina als boters guixolencs.

Tant la producció del blat com la del vi eren insuficients per al consum dels guixolencs i per a les necessitats del comerç, la qual cosa fomentava la navegació de cabotatge. (Així i tot, hi hagué anys –el 1730, per exemple– de collites de vi tan abundants que el preu per càrrega baixà moltíssim.)

L'augment de la població de Sant Feliu, com la d'arreu de Catalunya, comportà lògicament un increment paral·lel de la demanda de queviures, d'entre els quals hem de destacar el **consum de peix**. D'aquí, doncs, que la pesca adquirís més importància.

La forma de pesca local, amb un volum més gran de captures, era el sardinal. Es proveïa de peix fresc el nostre mercat i de peix salat l'interior i fins i tot se n'exportava. La salaó de la sardina i de l'anxova donava feina a 40 tallers de barrils, segons Zamora.

D'altra banda i amb relació a la pesca, s'anà desenvolupant la manufactura de **confecció de xarxes** de lli. El francès Duhamel du Monceau, el 1769, esmentava la qualitat de les xarxes de sardinal fetes a Sant Feliu, que també eren exportades. Aquesta important artesania ocupava un bon nombre de dones i noies ganxones que, a més de fer randes i blondes negres, ajudaven a destripar i salaonar anxova.

La confecció de veles, contomines, mitges i cordes era tasca dels nostres teixidors i corders.

Les xarxes de sardinals confeccionades a la vila gaudien de molta anomenada.

Subhasta del peix (a l'esquerra) i càrrega al moll (a la dreta)

La pesca del segle divuit, per tant, constituí una bona font d'ingressos per a la població, malgrat els impostos (el vintè i el quart) que calia pagar al monestir, i que motivaren plets i avalots.

L'activitat a les drassanes també, és clar, s'intensificà. No solament s'hi bastiren, al començament de segle, vaixells de guerra (el *San Felipe, El Catalán* i *Nuestra Señora de Montserrat*, per encàrrec de l'Estat)[125], sinó els grans velers (bergantins, pollancres, bricbarques) i les barques de mitjana que el redreçament comercial necessitava.

Al final de segle hi havia cap a una dotzena d'embarcacions que anaven normalment a Amèrica, i eren prop d'un centenar les que feien el tràfic corrent de cabotatge.

L'increment de la marina mercant, durant el darrer terç de segle, l'hem de relacionar amb els guanys obtinguts en el sector, aleshores més important, del suro. S'hi invertia –en la marina–, entre altres raons, per a participar activament en la comercialització dels productes surers.

L'elaboració de taps de suro

De fet, ho hem vist molt de passada, la gent de Sant Feliu aprofitava l'escorça del suro des de feia segles. Deixant de banda que l'ús del suro per a tapar atuells –àmfores, per exemple–, calçat d'hivern i xarxes, ja era ben conegut abans de la nostra era, hem de fer memòria de les ordenances del segle XV –de les quals s'ha parlat– que en regulaven també les transaccions de les somades o carenes, de suro llescat que servien per a tapar bótes o fer-ne sabates. Al llarg dels segles XVI i XVII era una de les merca-

125 MERCADER, J., *Felip V i Catalunya*, Ed. 62, Barcelona 1968, pàg. 209-210; JULIÀ, B., "La drassana reial de Sant Feliu de Guíxols", *Revista de Girona*, núm. 111, 1985, pàg. 72-75.

Càrrega al moll

L'any 1784 hi havia una cinquantena d'obradors de taps que donaven feina a uns dos-cents treballadors.

deries que més sortida tenia del nostre port, gravada amb una imposició especial. I sabem que el suro exportat, ja aleshores, era manipulat, manufacturat.

En arribar a la segona meitat del segle XVIII, trobem documentades les diferents aplicacions o utilitats que llavors tenia el suro. Servia per a confeccionar ruscos, plantilles o entresoles de sabates, de tapins, per a protegir els peus del fred i de la humitat. Tenia altres usos més domèstics, com de salers o atuells aïllants que es posaven sota les taules per tenir-hi, amb el gel, les begudes en fresc. I, sobretot, com a usos de mar, pesca i navegació: boies, torres, troines, lleves, bornois, per als calabrots d'amarrar les naus, etc. I, artísticament, per als pessebres: muntanyes i coves!

Un seguit de circumstàncies (les suredes, les vies de comunicació, la proximitat i el contacte amb el Rosselló, la immigració de francesos, la disponibilitat de mà d'obra, la tradició comercial dels guixolencs, una modesta acumulació de capital i, fonamentalment, la demanda) afavorí la manufactura d'un producte que esdevindria essencial en la vida dels guixolencs; ens referim, és clar, a **l'elaboració a mà del tap de suro**.

L'any 1784 hi havia una cinquantena d'obradors, que donaven feina a dos-cents treballadors.

Altres, propietaris i comerciants, seguiren negociant amb la venda directa, a l'estranger, de pannes de suro.

A la segona meitat del divuit, Sant Feliu s'havia convertit en un centre comercial i manufacturer important (**Text 1**).

El 1787 uns fabricants guixolencs manifestaven al rei que les seves activitats econòmiques no funcionaven prou bé pels desacords amb els propietaris i comerciants de la matèria primera. I el 1791 demanaven a les autoritats de duanes que prohibissin, en aquest corregiment, l'embarcament i la sortida de suro en planxa. L'escassetat del suro ja era un problema que incidia en la manca de treball.

"Y si algunos obreros y aprehendices de los mu. bien robustos y nada estropeados que pensando que jamas les habia de faltar que trabajar se pusieron a taponeros, pagando para que se les enseñase del oficio,

y dexando de seguir la labor de la tierra y la navegacion en decadencia de la agricultura y de la marina, les ha faltado en el dia el trabajo, pueden emprender otra carrera, sino hallan acomodo"[126]..

Aquesta diferència d'interessos entre propietaris i comerciants de suro en panna que en volien exportar lliurement, i la pretensió proteccionista per part dels fabricants guixolencs s'anirà repetint periòdicament al llarg dels temps, fins a l'actual segle.

Dos anys més tard sorgiren altres diferències entre comerciants i fabricants de taps, per una banda; i pescadors i mestres d'aixa per l'altra. El motiu era la platja. Als inicis de l'artesanat, era costum de socarrimar i, després, rascar l'esquena o tosca de les pannes de suro –tant les que havien de ser exportades com les que s'havien de treballar a la vila. Operació que es feia a la platja per una concessió municipal de 1749. Com que cada vegada el volum del suro que s'havia de cremar a la platja anava en augment, els pescadors que hi estenien les xarxes i els mestres d'aixa que hi treballaven protestaren enèrgicament per les molèsties que aquella feina els causava. Davant la possibilitat que l'ajuntament els revoqués el permís de continuar cremant-hi suro, els comerciants i fabricants de taps s'adreçaren al consistori d'aquesta manera:

"Juan Patxot, Cosme Feliu, Geronimo Sentí, Baudilio Thomás, Geronimo Vilanoba y Francisco Patxot, en nombre propio, y en el de otros distintos Comerciantes y Fabricantes de tapones de esta villa con la atencion devida exponemos á V. haver llegado á ntra. noticia que á solicitud de algunos Carpinteros de ribera, y de los Prohombres del Gremio de Sn. Elmo y de los de la Confadria de Sn. Pedro, se hauria (sic) tal vez instado y acometido en seguida á V. paraque se provedenciasse, y destinasse parage para la manipulacion de la quema, ó aparejo del corcho, suponiendo perjuidicial á sus traficos el que se practiquasse en la Playa de ella, siendo assí, que de tiempo inmemorial, ó alomenos dende que se principió este ramo de comercio, que es uno de los principales del Pais, no se ha exercido semejante manifatura en otro parage, ya por no haverle de más propio, y menos incomodo, como por la grande extencion, que tiene de si dha. Playa capás no

Piles de suros sense elaborar. A l'esquerra, pela del suro

126 AHMSFG, Sec. XXIX, núm. I.

Fent taps a mà.

Molt aviat sorgiren desavinences entre propietaris de suros i fabricants de taps. També n'hi hagué entre tapers i pescadors.

solo para ello sobradamente, sino tambien para la construcciones de Embarcaciones y maniobras de los Marineros, y Pescadores, de modo que governandose en cada uno de dichos ramos, con la devida regla y proporcion, basta y sobra ahum espacio para todos..."[127].

"El Ayuntamiento de esta villa deliberó i determinó en 21 de junio de 1749 el parage de esta Plaia en que se pudiese, i deviese, cozerse, i tostarse el corcho sin perjuicio de tercero, i lo señaló con fitas, o monjones, desde las esquina de la Casa nombrada den Mundo hasta la esquina de la Casa de Sebastian Vidal rectamente assí al mar, i prohibió cozerlo, i tostarlo en otro parage de ella, a fin de evitar el daño que dicha maniobra pudiese resultar á la construccion, busques i redes, i bajo la obligacion de haverlo de pagar el que lo causasse por su culpa ú omission[128]".

Poc després es degué introduir l'operació de bullir, abans de res, els *fardos* de suro en perols d'aram, amb la qual cosa desaparegué la polèmica. El perol es podia ubicar fàcilment en un racó del pati o de l'hort de les cases. De manera que amb molt poc espai, a la botiga o a l'obrador, es podia elaborar amb ganivetes –a mà– el tap. Durant molts anys tota aquesta feina es pogué realitzar en un règim pràcticament familiar o domèstic, i constituí **una autèntica artesania**[129].

127 AHMSFG, M.A. (163), 28 de octubre 1787. f. 23 i seg. Sec. X, núm. 9 (1787).
128 Id.
129 MEDIR, R., o.c., pàg. 20.

EVOLUCIÓ URBANA

ELS CANVIS SOCIALS i econòmics anteriors vingueren acompanyats d'importants modificacions urbanes.

Amb el creixement econòmic i demogràfic es produí també l'expandiment de la ciutat –ja sense l'entrebanc de les muralles– en direcció nord i est de l'antic nucli; a continuació del raval de Tueda (carrers Rutlla, Estret [Verdaguer] i Major), i des del portal de Girona (carrer del Mall i Capmany).

Si el 1716 hi havia, a Sant Feliu, 431 cases (10 de noves i la resta velles, 4 deshabitades i 2 arruïnades), a mitjan segle n'hi havia 487 (i 55 magatzems/botigues), i 569 el 1760 –segons el cadastre, quan les transformacions econòmiques tot just es començaven a apuntar.

El 1790, en canvi, hi havia ja 1.200 cases: "No se puede figurar el gran número de casas que aquí se hacen. Se han roto las rocas para formar algunas, cuyos tejados se ven en escala, y a pesar de traer la cal y el yeso de Gerona (...). Todas las casas son de piedra y cal" (**Text 2**)..

Les cases guixolenques amb llindes datades confirmen aquest eixamplament de la vila. A la façana de l'actual edifici de l'Ajuntament hi ha un escut amb la data de 1763, que recorda que durant aquest segle es millorà l'edifici del s. XVI.

També les dates del s. XVIII (1741 i 1759), a la façana exterior de l'Hospital, confirmen la seva remodelació durant aquella centúria.

El 1777 es parlava de les "cases noves de la muralla", és a dir, fetes on abans hi havia hagut les muralles. Efectivament, a partir de 1696, havent fet volar els francesos totes les fortificacions medievals que no tenien cases adossades, quedaren dos grans espais completament oberts:

1. El que avui ocupen les cases que hi ha entre els carrers de l'Hospital i el de la Notaria, des de l'església de Sant Joan (ara, concessionari de la Peugeot) a la casa Falgueras.

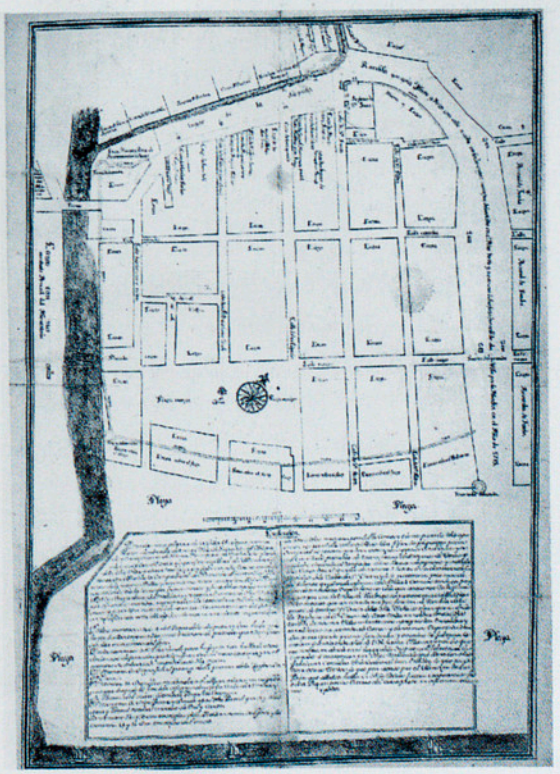

Polèmica sobre l'espai lliure deixat per les muralles enderrocades

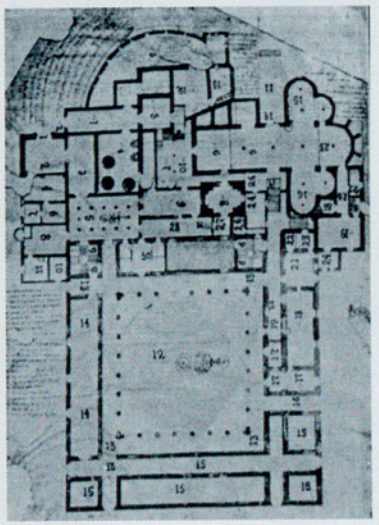

Plànol del monestir (s. XVIII)

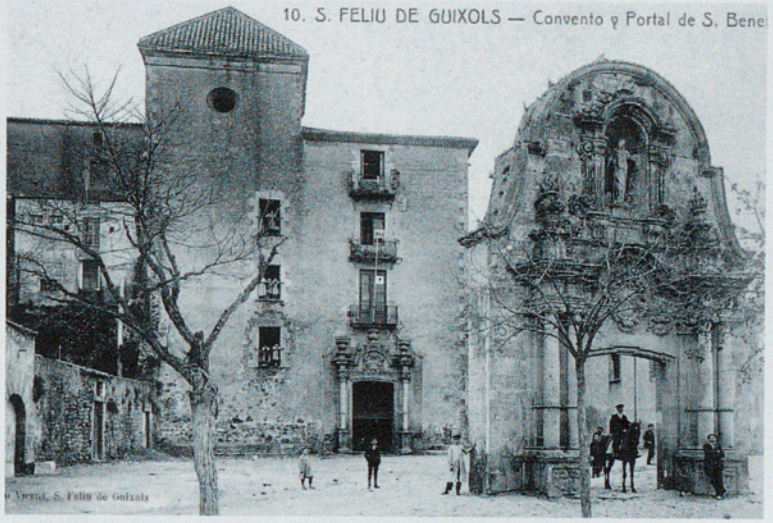

Edifici del monestir del segle XVIII

Es construí un nou i enorme convent per als monjos benets, a tocar l'església i l'antic monestir.

2. El carrer dels Arbres (actualment rambla Vidal) i la placeta de Sant Joan.

L'abat, com a senyor del domini directe, cedí –a canvi d'un pagament– a la vila l'espai de la placeta de Sant Joan i el carrer dels Arbres, la via més antiga amb arbrat.

En canvi, l'altre espai –que el municipi també el volia lliure de cases, per a fer-hi una altra rambla[130]– el monestir se'l reservà, i s'hi construïren les cases que avui hi ha entre els carrers de l'Hospital i el de Notaria[131].

D'aquesta època és el gran edifici monàstic[132] i el recinte que tancaria el monestir, del qual en resta encara com a monument la gran portada coneguda com l'**arc de Sant Benet (1747)**. L'abat Benet Panyelles Escardó (1670-1743), essent bisbe de Mallorca, donà l'impuls necessari perquè els benedictins de Sant Feliu no solament disposessin d'un nou convent, modest com la vida mateixa del poble, sinó que pretengué revestir-lo d'una grandària potser desproporcionada a la realitat social del seu entorn. El 1787, al monestir –de més de 5.000 metres quadrats–, s'hi estaven 35 persones: 21 monjos, 2 novicis, 2 germans llecs, 6 criats i 4 nens[133]. A l'Arxiu Municipal es guarden els tres plànols del projecte, **signats pel monjo-arquitecte Pau Trilles l'any 1743**.

L'escut del monestir[134] del s. XVIII –que podem veure perfectament a l'arc de Sant Benet o a la llinda de la porta del monestir– és un escut coronat, dividit en tres quarters o parts que contenen els següents elements interns:

130 Molts anys després, l'arquitecte Guitart recuperà la idea de fer-hi una gran avinguda que donés al monestir. I en temps de l'alcalde Gandol (1939-1946) s'estigué a punt de realitzar-la.

131 ESTEVA, LL., *El passeig del mar de Sant Feliu de Guíxols compleix 150 anys*, Museu Municipal, Sant Feliu de Guíxols, 1984.

132 ESTEVA, LL., "Dos planos del cenobio guixolense", a *Àncora*, FM 1962.

133 AHMSFG, Secv. XIV, núm. 2.

134 ZARAGOZA, E., "L'escut del monestir guixolenc", *Àncora*, 17-12-1987.

– Una mola de molí amb una palma, que sura sobre el mar. Al·ludeix a la llegenda tradicional del martiri de sant Feliu.

– Tres flors de lis, que evoquen una altra llegenda: la de l'origen carolingi del monestir.

– Un castell de tres torres, amb una senyera sobre la més gran. Aquest element fa referència a la prerrogativa feudal del monestir, la de castell *termenat*.

A l'Ardenya, l'any 1785 els monjos van refer la capella de **l'ermita de Sant Benet del Bosc** (320 m), es va dotar d'un retaule i d'un campaneret d'espadanya. També es feren obres a la capella de Sant Baldiri.

La capella de Sant Elm havia estat reedificada (1723) i, a mitjan segle —amb l'Hospital i l'edifici de les Cases Consistorials– es renovà l'església parroquial:

"Comptes de la caritat se (h)a treta de varies persones per a daurar lo Retaule o Altar Major, fer la Balaustrada y arreglar lo Presbiteri de pedra marbre i altres adornos desde el primer del mes de Janer de l'any 1751 fins lo últim desembre el 1754".

L'eufòria constructora era tan gran que algun particular i el mateix abat van intentar de construir cases on, més tard, hi hauria el passeig de Mar. Es tractava d'aprofitar l'extens sorral que hi havia des de la riera del Monestir fins a la del Portalet i des del carrer del Mar fins a la platja. La forta oposició que presentaren els mestres d'aixa, patrons, matriculats i altres veïns obligà l'administració a no donar-ne permís[135].

Amb l'increment de l'activitat comercial i, per tant, amb una major presència al port de vaixells mercants i de mercaderies, la punta dels Guíxols assolí una especial importància estratègica per a la protecció d'un port més exposat que mai a les accions corsàries. Allí, doncs, **s'hi construí el Fortí**, el *Fortim*, per posar-hi una bateria amb canons[136].

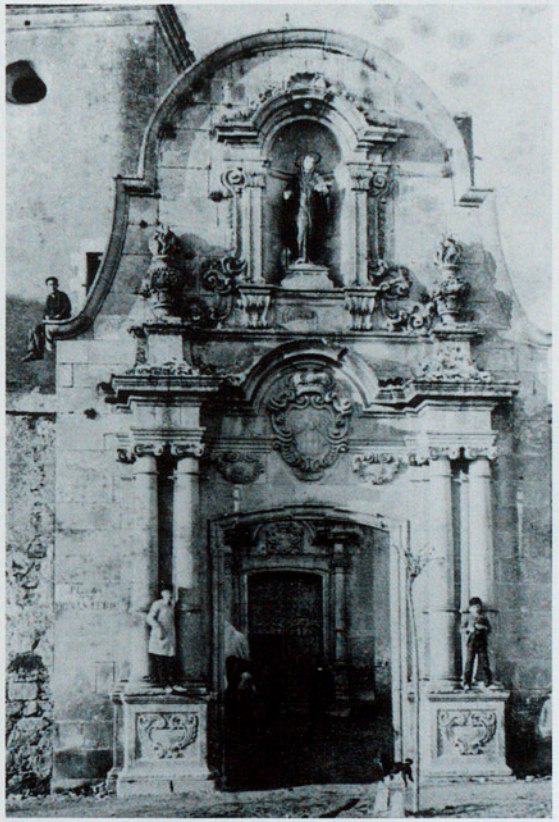

L'arc de Sant Benet

135 TORRENT, J., "Se pretendió reiteradamente, en el siglo pasado, edificar un bloque de casas en el Paseo del mar, al lado de la playa", *Àncora* FM, 1954.

136 TORRENT, J., "Bastiments enemics en el litoral guixolenc. Notícia històrica del Fortí (1754-1808)", *Àncora* 5-02-1976. "Els bombardeigs de Sant Feliu (1747) i el Fortí", *EBE* 5, 1986.

GUERRES, CALAMITATS I PLETS, ENCARA

Políticament, el segle XVIII no podia començar pitjor per a la ciutat. Quan les rivalitats europees s'exterioritzaren arran de la qüestió de successió al tron d'Espanya, l'estament dirigent català optà finalment (1705) pel candidat austríac, l'arxiduc Carles, i en contra de Felip V, fill petit del rei –Borbó– francès.

La indefensa vila, és clar, hagué de prendre el partit de Carles, i com de costum donà suport a la defensa de la ciutat de Girona. Els monjos benedictins i algunes famílies guixolenques de nom[137], en canvi, es mostraren partidaris dels borbons.

Fos com fos, però, la realitat era que una vegada més calgué patir-ne les conseqüències. **El 1714 la caiguda de Barcelona**, el 1716 el Decret de Nova Planta, tot fent desaparèixer les velles "llibertats", les velles institucions, són dates que marcaven també un dels punts més baixos de la política i de l'economia catalanes.

Ermita de Sant Elm

137 ZARAGOZA, E., "Un guixolenc partidari de la dinastia borbònica, en Miquel Bacó", *Àncora*, 29-11-1984.

El monopoli de la sal –com el del tabac– era molt estricte i vigilat.

L'agost de 1719 "entraron sediciosos en esta villa y han saqueado a los que cuidan de las rentas reales y de la sal, granos..., distribuyendo y arrojando la sal". En aquest punt s'hauria de reconsiderar la importància que tenia la sal –per això s'hi atemptava– en una població marinera que vivia també de la salaó de la sardina i l'anxova. La sal corrent procedia de les reials salines dels Alfacs i comportava moviment entre les embarcacions de cabotatge que s'encarregaven del seu trasllat als magatzems reials, a l'alfòndec de la vila. Per tant, el control de la sal –amb el monopoli del tabac– havia de ser molt estricte per part dels guardes reials.

Després d'aquest assalt als magatzems reials, doncs, es disposà que uns trenta homes fusellers s'establissin a la població per mantenir la tranquil·litat pública i per assistir la justícia.

I tot fa pensar que fins al final de segle hi hagué tranquil·litat, quan algunes embarcacions de Sant Feliu s'equiparen com a corsaris per combatre la pirateria que els anglesos fomentaven des de Menorca. En aquestes accions sobresortí la figura de **Geroni Basart (àlies Rufo)**, que va ser condecorat pel rei.

Amb la Revolució Francesa, la vila es veié de nou involucrada en una guerra, la Guerra Gran (1793-1795), origen d'una greu penúria alimentària i de la conseqüent crisi demogràfica. L'hospital, el monestir i l'església de Sant Joan s'ompliren de soldats ferits, molts dels quals moriren.

En aigües guixolenques, el 1795 tingué lloc el combat del *Montañés*, vaixell de l'armada espanyola, contra naus de guerra franceses[138].

D'altra banda, durant aquesta centúria també tingueren lloc diverses calamitats públiques. L'any 1730 un petit terratrèmol sostragué la tranquil·litat dels guixolencs. Sortosament, però, no hi hagué cap víctima.

Dos anys després d'aquest petit espant **–setembre de 1732–**, un terrible aiguat inundà la vila, pel costat de la riera de les Comes sobretot, i ocasionà moltes desgràcies: dos morts i un desaparegut, cases ensorrades, es malmenaren totes les collites –la del vi, principalment. (**Text 3**).

El 1740 el tràngol arribà pel mar. La tempesta va ser tan furiosa que l'aigua de mar arribà fins a les portes de l'església de Sant Joan.

Les pestes o malalties contagioses no havien desaparegut del tot. De tant en tant, feien alguna rebrotada; com la febre gripal de 1733, i la de 1769, que causà algunes morts.

"En lo mes de mars del any 1733 haya Deu omnipotent per los pecats dels homens permatan una constilació y malaltia de cadars febrosos en est poble y tant en general que apenas hi ha persona que poch o molt no patesca, haya patit la tal dolencia y segons comuna opoinio ocasionat de uns ayres ponents molt frets y continuats que complicats ab los aliments coresmals de poca substancia com lo bacalla, tunyina, arengadas, ous y verduras, pues es tant poch lo peix fresch que se trau del mar que los pescadors lo venen

138 ESTEVA, Ll., "El combat del "*Montañés*"(31-III-1795) i els capitans Josep Jordà i Maltés (1752-1835) i Josep Jordà i Feliu (1784-1855)", *Àncora* FM, 1980.

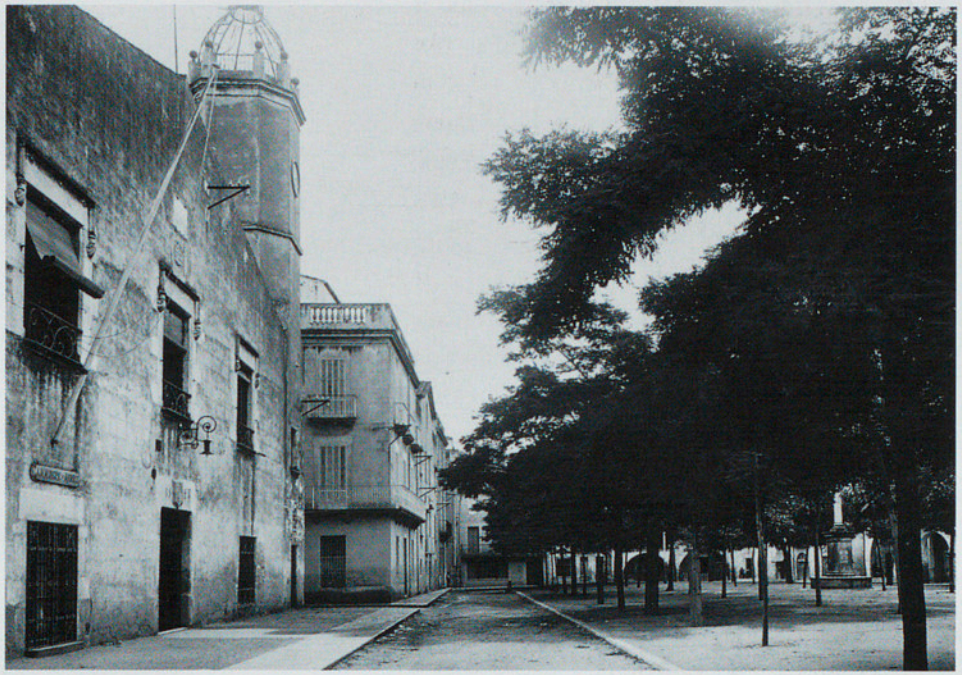

Edifici de l'Ajuntament

lo mes inferior a raho de 4 S. y lo millor de 7 S., y mes encara la carnissera...."

"**Recepta**.- La recepta mes saludable y medicinal de esta constilacio que se ha experimentat mes favorable es la aygua del sagó de forment bullit, y minvat ab porcio del sucre candi, tambe lo té minvat, o bullit, y en continuacio caldo y las citadas begudas pues dona gran set la tal malaltia[139].

A mes sacerdots axi monjos com capellans han patit y estan encara molts de ells infectats desta perniciosa malaltia de manera que vuy des del dijous Sant han combregat molts al mati per poder despres prepararse y alimentarse, y poder assistir a la Comunió General..."

No foren només, però, els elements externs els causants de desgràcies entre la població. L'"**imperial monestir**"[140] continuava fruint dels seus privilegis. La legislació borbònica permetia encara la jurisdicció feudal, i amb més força que abans potser. De manera que la lluita antisenyorial entre vilatans –i els seus representants al consistori– i el monestir s'anava enverinant encara més, ja que l'abat, *decimador universal* del terme i de la parròquia de la vila de Sant Feliu i de Santa Maria de Fenals, continuava exigint el delme i les primícies de la terra (vi, blat, grans i llegums) i del mar (vintè del peix).

La resistència, per part de la població, es concretà en l'administració dels diners que procedien del famós quart que els pescadors havien de pagar com a imposició per pescar en dies festius. Diners que s'havien d'invertir en obres de la parròquia. En una ocasió, els jurats decidiren pavimentar el terra del temple, però el convent s'hi oposà. Aleshores tot el Consell en pes, acompanyat d'una multitud de veïns amb destrals i malls, trencaren les portes –tancades– de l'església, hi entraren i emparedaren la porta que des de la sagristia comunica el temple parroquial amb el monestir.

Aquests aldarulls comportaren l'empresonament d'un síndic de la universitat.

Entre 1767 i 1768 nombrosos guixolencs també es negaren a pagar el delme del raïm i de la verema.

139 AMSFG, M.A. 34, f. 154v-155. Cf. JULIÀ, B., "Notes mèdico-sanitàries de Sant Feliu de Guíxols en la primera meitat del segle XVIII", IV Congrés d'Història de la Medicina Catalana, Poblet, juny 1985, Actes.

140 Tenia pretensions d'haver estat fundat per Carlemany.

CANVI DE MENTALITAT

DESPRÉS DE L'11 DE SETEMBRE DE 1714 –capitulació de Barcelona en la Guerra de Successió– Catalunya perdé les antigues llibertats i els privilegis. Se suprimiren la Generalitat i les Corts, i el nou poder reial –a partir d'aleshores– no trobaria cap mena d'oposició ni de límit. Amb el Decret de Nova Planta (1716) Sant Feliu passà a formar part del corregiment de Girona i els antics jurats van ser substituïts per regidors anuals nomenats per ordre reial[141].

Si bé varià el sistema fiscal, que adoptà la forma de l'impost directe **–cadastre–** i introduí diversos monopolis, com s'ha dit, també, per altra part, continuà vigent el vell sistema juridicofeudal que intentava d'impedir la davallada dels ingressos del monestir, encara que els conflictes tantes vegades esmentats anaven erosionant la seva base econòmica.

Al mateix temps començà la repressió lingüística contra el català i la cultura (l'ensenyament universitari, etc.). El famós escriptor i polític **Antoni de Capmany (de Montpalau) i Surís**, descendent de la noble família guixolenca abans esmentada, va

Aplec al Remei

Tot i la progressiva castellanització de la literatura, es prengué consciència de la utilitat de l'ensenyament. Molts pilots guixolencs anaren a l'Escola Nàutica de Barcelona i, després, a la d'Arenys de Mar.

141 BORRELL, M., "Les lluites pel poder municipal entre el monestir i la vila de Sant Feliu de Guíxols i la insaculació l'any 1803", *EBE* 15, 1996.

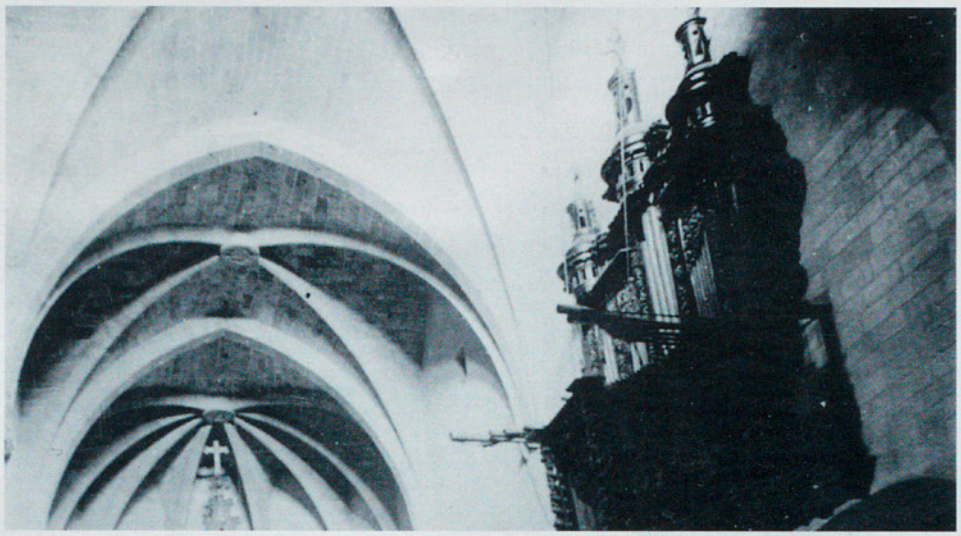

L'orgue de l'església del monestir

escriure sempre en castellà i posà en evidència la progressiva castellanització de la literatura. Un procés –l'assentament del castellà al país– que en la cultura de l'élite catalana no s'explica només per aquella imposició violenta de la política borbònica, sinó que era el resultat d'un procés més complex que ja havia començat al segle XVI. El català, però, continuà essent la llengua de la cultura popular.

Tot amb tot, Capmany va ser un gran historiador que sabé relacionar la història econòmica amb la social i la política. Essent autor d'una de les obres historiogràfiques de l'edat mitjana més importants, va ser alhora un gran analista i teòric del fet nacional.

Al llarg d'aquest segle s'anà prenent consciència de la utilitat o conveniència d'una educació general, d'un ensenyament bàsic, a l'abast del poble.

De l'escola pública, se'n feia càrrec el municipi, i aquella coexistia amb l'ensenyament privat exercit sobretot per clergues.

Aquesta tradició docent a les nostres terres féu possible la personalitat de l'il·lustre capellà **Baldiri Reixach (1703-1781)**, nascut a Bell·lloc i autor de les cèlebres *Instruccions per a l'ensenyança de minyons* (1749), on no solament defensava l'ensenyament en català, sinó que la instrucció fos igualment útil als nois i a les noies.

Alguns guixolencs es matricularen a l'Escola Nàutica de Barcelona, més antiga. El pilot guixolenc Francesc Patxot i Marcillach, el 1773, hi estudiava. I a la –més moderna– Escola de Pilots d'Arenys de Mar[142]: Rafael Nadal –el primer, amb 14 anys–, Benet Rovira, Joan Reig, Sebastià Cateura, Jaume Pou, Sebastià Bosch, Feliu Calsada, Pere Màrtir Baster, Benet Calsada, etc. Navegaven amb tota mena d'embarcacions (fragates, llondros, goletes, canaris, sageties, pollacres i bergantins) i, sota el mestratge de patrons experimentats, feien travessies a les Antilles, Mèxic, Sud-amèrica, Rússia, etc.

De tota manera continuava –iniciada des de mitjan segle XVI, a partir del Concili de Trento– **la instrucció catequètica**, que ocupava un lloc preferent i determinant en la formació de la mentalitat popular. Els religiosos es preocupaven prou bé que la doctrina cristiana o el catecisme s'ensenyés al poble durant la missa major dels diumenges, i pensant-hi es redactà expressament el *Catecisme Gui-*

142 PONS GURI, J.M., "Estudiants de Sant Feliu de Guíxols a l'estudi dels pilots d'Arenys de Mar", Jornades d'homenatge a Lluís Esteva, Sant Feliu de Guíxols, 1996.

xolenc[143]. A la tarda dels dies festius tenien lloc diversos actes pietosos, al monestir i a l'església de Sant Joan. I de tant en tant, els arribava una santa missió per a refermar-los encara més en la religió.

L'any 1741 el bisbe Baltasar de Bastero demanava repetidament que els pares ensenyessin la doctrina cristiana i que els nens anessin a les classes de doctrina. I, en tot cas, els demanava –als pares– que els ensenyessin la doctrina tot anant en la barca, atès que

"Y com succehesca molt sovint que los pares fan embarcar y viatjar a alguns minyons petits de cosa de set anys de edat y que ab la repeticio seguida dels viatges no solament no continuaran a aprendrer la Doctrina, sino que sels olvida facilment lo poch que saben[144]."

A més a més, al poble continuava havent-hi el ministre o familiar del **Sant Ofici o Tribunal de la Inquisició** –Fèlix Andreu i el confiter Francesc Sicars ho varen ser un temps– que vetllava per la religió, per la puresa de la sang i de les idees i pels bons costums dels seus veïns; i que, a canvi, gaudia de molts privilegis. En aquest període almenys tres persones de Sant Feliu varen ser jutjades per la Inquisició: un monjo, suspecte d'utilitzar malament el sagrament de la confessió, un curandero supersticiós i un enemic del monestir, partidari entusiasta de la Revolució Francesa. Era el cas de Sebastià Vidal, taper i negociant, que entre 1782 i 1795 fou denunciat pel familiar del Sant Ofici Jeroni Andreu, per haver manifestat públicament que no creia en *Bula de la Cruzada*, ni en les devocions a les imatges del sants. També se li imputà d'escampar entre els veïns de Sant Feliu les idees revolucionàries del país veí i de ser enemic del monestir i dels monjos. Tanmateix Sebastià Vidal, que es considerava un bon cristià, no estava sol; darrere seu hi havia altra gent del poble més liberal que pensava com ell i fins i tot religiosos, com mossèn Narcís Marcillach de la comunitat de Sant Joan, que testimonià a favor seu[145].

Indubtablement, la nova societat basada en el progrés de la manufactura surera i en les noves idees hagué de lluitar contra unes arrels mentals molt fondes, fruit de la tradició, els costums i les inèrcies col·lectius[146].

No obstant això, el poble no deixava de divertir-se veient comèdies, fent saraus i ballant a la Plaça[147]. També es llogava la sala gran de l'Hospital per a ballar-hi per carnestoltes, fer-hi teatre i volatins[148].

Fins i tot les celebracions religioses esmentades, junt amb els aplecs i les processons, els proporcionaven distracció i lleure. Per la Mare de Déu d'agost s'escenificava la festa. Si la sequera arribava a ser molt preocupant, s'anava en processó fins a la cova del Sant, al Fortim, per demanar la pluja que, de vegades, els era concedida. (**Text 4**).

A l'inventari d'una família guixolenca, hi figuren diversos instruments musicals: orgue, espineta, massacort, baix i guitarra.

143 CERVERA, J.M. - MARQUÈS, J.M., "Nota sobre un catecisme del segle XVIII, de Sant Feliu de Guíxols", *EBE* 4, 1985.

144 ADG, Visites Pastorals. Informació que ens ha proporcionat Miquel Borrell.

145 JIMÉNEZ, A.,"La Inquisició a Sant Feliu, el s. XVIII", *Informatiu de l'Arxiu i del Museu* núm. 9, 1991.

146 BORRELL, M., "La polèmica entre l'Hospici de Girona i ...", o.c. (1997).

147 JULIÀ, B., "Cultura guixolenca del s. XVIII", *Àncora*, 27-10-1988.

148 Id. "Solidaritat guixolenca", *EBE* 15, 1996.

Text 1

AHMSFG, 26 de febrer de 1784
TESTIMONI

" Totas las Donas de est Pahis que deuan viurer de son treball estan ocupades a filar fil de sadináles i de est fil ellas matexas sel treballan, y nefan xarcia per agafa Anxoba y Sardina Demanera que tots los Pescadors que pescan en semblants Xarcias, dende cop Lliura fins a la Galicia tot son xarcia de est pahis.

Item est Pahis se troban unas quaranta Botigas de Brrilers a cada Botiga son 2, 3 a 4 homens que fabrican per jornal, un home fará 30 Barrils apoca diferencia y cada baril ple de Aygua fará 15 lliures que estos Barrils serbexen per confitar tota la anxoba, ô saitó se agafa en est realme, Demanera que alguns anys se agafan passat de sent mil Barrils anxoba.

Item 10 mestras de taxidos, y ab estos nia un que traballa cotonina per fer Belas per los Bastiments y los restants traballan per fer roba per los avitans de esta Vila.

Item 10 casas cordés que estos tots traballan ormetx per los Bastiments y per Pescadors per pescar Peix.

Item 50 fabricas de taps que en esta vila estarán empleats 200 homens y cada home faráuns dias los altres 1300 taps cada dia.

Item Eudalt Asols de esta Vila, y ja en temps de son Pare ja tenia la fabrica de unas 600 Donas que traballan Puntas de fil blanch, y las fa treballar fora de esta Vila, per estar ocupadas a la xarcia com tenim dit, si que estas Donas la te en Palamós, La Bisbal, tossa y Lloret.

Item lo dit, y en nom de Eudalt Asols y Compañia oposat una fabrica de mitjas de coto, y fil, que ja está en al nº de 25 talers, y Continuament ne be Plantán motiu que afet plantar tres Mestras fransessos afer talers, y quans ne fassen, Dit asols y sos Companys, ban plantan, cada taler uns ab altres fan 3 parell Mitjas, 12 Mlñons per Bobiná, 12 Donas per Dobla de cotó y 10 Donas per cosir Mitjas y 4 per Brodar. Lo cotó ja be filat de fora regne. Per adobar ditas mitjas después de Bogadejas sete una Premza ab sos cartrons corresponents, y tota las ditas Mitjas se Premsan".

Text 2

SANT FELIU DE GUIXOLS EL 1790.

Francisco de Zamora.

Diario de los viajes en Cataluña. Ed. Curial

"Llegamos a San Feliu y, habiendo venido el Administrador de Rentas a vernos nos excitó la especie de que en la costa corren las mismas razones, respecto de franceses, que en la frontera, por el comercio de vino y pesca que tienen estos naturales, aunque son gente más ruda.

San Feliu de Guíxols está situado a orilla del mar, la mayor parte en llano, en un hondo rodeado de montes con muy buena playa delante del pueblo. Sus calles son anchas, bastante derechas, y blanqueadas.

La plaza es muy capaz y llana.

Subimos a ver la capilla de San Telmo, que es pequeña, pero tiene muy buenas vistas, descubriéndose gran trozo de mar y los cabos de Tosa y punta de Palafurgell; y por otra parte, los Pirineos, Palamós i la ermita de San Sebastián de Palafurgell.

En este monte se crían viñas y muchos guisantes tempranos en ellas. Hay diez o doce embarcaciones para el comercio de América, 80 ó 90 para el de Levante, y otras tantas para pescar en España y Francia y la anchoa.

Se fabrican aquí las redes que llaman sardinales, y se surten de ellas en España, Mallorca y parte de Francia. Las hacen las muchachas, son de lino hilado al revés, torcido de dos hilos, y cocido un poco. Se trabajan con molde y aguja, y gana cada muchacha 2 reales o 5 sueldos.

No se puede figurar el gran número de casas que aquí se hacen. Se han roto las rocas para formar algunas, cuyos tejados se ven en escala, y a pesar de traer la cal y yeso de Gerona, y alguna de Barcelona.

Todas las casas son de piedra y cal.

La cala donde suponen se ha hecho San Feliu atraviesa de la cala de Calasanz hasta el puerto.

Hay unas 1.200 casas y 1.500 matriculados, y una mala batería para defender el puerto.

Hay administración de entrada y salida.

Según algunas escrituras que hay en el monasterio, el invierno (*falta text*), y así el verano van a Pals y a Gerona.

La cala de Calasanz sirve de lazareto.

Sólo se coge vino y trigo para cuatro meses.

Se bebe agua de pozo, no obstante ser fácil traer una fuente que hay en el monte Calvario.

El monasterio está bien situado. Es un edificio capaz. En él vi el retrato de Don Fr. Benito Peñelles,

monje que fue de aquí, y después obispo de Mallorca y singular bienhechor de este monasterio. En el archivo de él se guardan las banderas con que se pretende que fue un Abad a la conquista de Mallorca. El monasterio mantiene cuatro torres antiguas. En la librería vi un libro en folio, en pergamino, impreso en Montserrat, cuyo título es *Lectionarium sanctorale secundum consuetudinem monachorum nigrorum observantia ordinis almi Patris Benedicti congretionis eiusdem sacti Benedicti Vaisolitani. Anno MDXXIIIII.*

En la sacristía vi un San Feliu de plata, hecho en Mallorca, remitido por el obispo Pañelles. No vale nada.

La iglesia, que es parroquia, es sumamente pequeña para el pueblo. El altar de San Benito y el del Santo Cristo son buenos. El ara del altar mayor es magnífica. Los demás altares, malísimos, y llena la iglesia de bancos. En el claustro antiguo hay dos o tres sepulcros, y algún otro en la iglesia.

Vi en la casa de Josef Falgueras una bandera de damasco que suponen era de la armada de Don Juan de Austria. Otra tiene un pescador llamado Julián.

Hay muchos taponeros, cuyo comercio está aquí en mucho auge, habiéndome dicho que lo quitan en agosto del árbol, cortándolo de arriba a abajo, para después irlo despegando con una cuña de madera. También me dijeron que el corcho de estas cercanías era más fino que el de Darnius y Agullana, pero que habían preferido aquel hasta ahora los ingleses por ser más llano; pero que habiendo puesto los de estos contornos más atención en allanarlo, lo llevaban ya igualmente.

Hay boticarios y dos abogados, que son dicho Pachot i el Dr. Pla.

Vi los ridículos bailes que hacían en la plaza.

La iglesia de San Juan es puramente una ermita con 18 capellanes.

El hospital es regular, con alguna renta.

No hay maestro de primeras letras, y así no hay patrón que sepa escribir.

Hay 8 fábricas de botas de vino y 40 de barriles de anchoa.

No hay gremios.

Las mujeres, a más de las redes, destripan y salan la anchoa.

Vi una piedra ramificada de estos contornos".

Text 3

(AHMSFG, Sec. XXIX, núm. 4)
L'AIGUAT DE 1732.

"Verdadera y breve relacion de la avenida de las aguas y los estragos que hizo en la villa y terminos de seteibre de 1732.

A la tarde del dia 16 de 7bre de este año 1732 se pronosticó ya en lo encapotado del cielo, preñes de las nubes y truenos a la part del mar, mucha parte lo que havia de sucerder, de lo que avia dado el cielo infelizes presagios, quando en otra possible tempestad sucedida a los 9 del mismo mes quitó a esta villa el remedio contra nublados despidiendo una centella que rompió o hendió la campana mayor[149] que avia servido 145 años de freno a tales tempestades. Oyéndose pues a las 12 de la noche al entrar el dia 17 muchos truenos por la parte de tierra y cerca de las 3 empezó a llover con tal fuerza, y abundancia, que [oir]se el ruhido con el de los truenos continuos, parecia al mas valiente que o avian de pereser al estruendo, o anegarse en tal diluvio las mas fuertes fabricas de la villa, puestos todos sus habitadores en necessario temor, y evidente necessidad; lo que empezó a crecer, quando vieron sus casas y calles llenas de agua, siendo estas ríos unas de quatro palmos, otras de cinco, y otras de siete y ocho de fondo, por donde nadavan arboles muy gruesos abrazados con las parras que sostenían. Pitas con sus raices de siete, y ocho quintales de peso. Nogales de raiz arrancados, jasenas de 25 a 30 palmos, arcas llenas y vacías, y varias que el agua sacó de las casas de sus dueños, sin que aun las piedras se librasen de ser arrastradas, sacando de su quizio hasta un poyo[150] muy fuerte que avia en la plaza en parte donde el agua tenia menos corriente; novedades todas, que asseguran nunca aver visto los naturales. Cayeronse en esta avenida dos casas, en la una de las quales murió un hombre, y en la otra un niño[151]que se halló entre las ruinas, aviendo desaparecido hasta ahora una muchacha de 15 años que el agua se llevo con una arca sobre la qual defendia su vida. Todo lo qual añadió nuevo dolor a todos, al que devian padezido quando en la avenida (como todos estaban necesitados) no avia padres para hijos, ni amigos para amigos, porque rodeados de aflicion temían su ultima ruina sin poder salir a las calles, y no

confiando mucho de las casas, temian ya mas las piedras que baxavan que el agua que subia; y es cierto que no irse tras ella la mayor parte de la villa se debio a estar el mar quieto, y a haver rompido la agua de las Comas por la huerta del Monasterio a hallar por él atajo a su propia madre, sin explayarse por la villa ya (y principalmente) por aver mandado el abad[152], movido de su zelo, y commovido de los gritos de los vecinos, sacar hasta la puerta de la Iglesia el Ss. Sacramento; a cuya presencia bolvieron atras las aguas que inundaban ya a la mitad del cimenterio superando su cerco que es muy alto; lo que bolvio a executar el dicho Abad en la segunda avenida que fue a las 7 de la misma mañana, la que sino fue tan abundante como la primera [solo es o fué] porque solo fue punto menos; pues no fue tan peligrosa, ya porque se pudo prevenir, y previno, ya porque en la luz del dia, aunque escasa, iva el juizio de los naturales menos y escasa. Ya cesando la tempestad y torvellino que movio esta segunda avenida se vieron otros estragos, como de muchas casas, de no poder pasarse los caminos por causa de los barrancos, y quiebras, a todo lo que acudió la vigilancia del Mag. Bayle[153]y regidores con las mas exacta prontitud, mandando atajar, y fortalecer los lugares por donde se podia seguir algun daño al Pueblo, y acomodar los caminos, haciendo el Bayle visuras de todo, y en especial de los Almasenes Reales como son el Alfolí, casa de Granos, y Aduana en las quales nadavan sal, granos y mercadurias, por tener dentro seis palmos de agua. Tambien se vieron en otras casas levantados los entresuelos a fuerza de la agua, nadar las cubas varias, y llenas, y una aceyte y gra que de mucho tiempo sera el termino mas esteril, respecto de averse llevado el agua lo mas substancioso de las tierras, lo qual convertido en lodo aun no se han podido sacar de muchas casas, ni de las calles. Otras cosas particulares sucedieron, que si viendolas aun no se crehen passadas, oyendolas no se crheran sucedidas; por lo que no se refieron individualmente, como tampoco los sustos, clamores, y llantos de la gente ya en las passadas avenidas, ya despues en las noches siguientes en las que (prevenidas y aun ardiendo theas en la villa por amenaza) el tiempo, desampararon todos los de parte del Monasterio sus casas; para que no se tenga por ponderacion, lo que aun no excediendo el coto de relacion senzilla, quizá pareciera otra cosa de lo que ha sido, porque fuera qualquiera expresion para su inteligencia corta; quando la mayor especulacion del suceso para su comprehensión no basta".

Manual d'Acords 1722-1746, F. 197.

"*Die decima septembris millesimi septingentesimo trigessimo secundo. Convocatis et congregatis Magr. Dr. Petro Tauler fiat cum omnibus decurionibus [vulgo "regidors"] et assistentia Mgci. Baiuli Universitatis. Unanimes et conformes deliberaverunt sequentia, utique,* que attenent lo die desaset del corrent ha volgut Deu N.Senyor per los pecats del Poble invadir la present vila y terme ab tanta abundancia de pluja que ha ocasionat gran estrago perdent diferents individus las vidas, hiziendes, la cullita dels raims molt despreciada, cases caigudes, camps ensorrats i ab lo perill eminent de major ruina en las casas per ser estas antiguas, i de inutils materials fabricadas, no obstant la Providencia dels reparos per poder habitarlas, assò és, que es queden los habitants ab la miseria de tanta perdua inhabils per lo sustento corporal, y al mateix temps incapassos de poder pagar la Real Imposició del Castrato Reial lo present Ajuntament, y delibera se fassa representació de est las al Excm. Señor Capità General y al molt Iltre. Señor intendent General a fi se diguen est afligit comú y particulars alliberant-los de su paga del Catastro a que no podan cumplir deixant a llur consideració la justificació de tanta pèrdua. *De quibus actas presentias me Salvattore Roura nott. et secret. infra, et pro testibus Joannie Civils et Raphaelle Rigau laboratoribus dictis presentis ville adconvocatis".*

Text 4

Processó per a demanar la pluja
(AHMSFG, M.A. f. 333, 15 de maig de 1717)

"En nom de Deu y del gloriós Patró y martir St. Feliu sie. Amen.- Sie notori a tot lo poble de la vila de Snt. Feliu de Guixols, de com havent la divina providencia per los pecats dels homens mortificat los individuos ab la sterilitat de la pluja de manera que los fruits de la terra estavan ab poca esperança de multiplicar per esser molts de ells sechs y los altres no poder granar. Zelosos los pares de Republica de la total conservació de dits

individuos afligits suplicaren al molt Rnt. president del monestir de dita vila fos servit ab la Rnt. Comunitat disposar el fer pregarias per la pluja saludable y convenient, ab tant necessitat, com en efecte el bon cuydado de dit Re. President ordena posant sos ulls a la pietat del poble afligit el die tres dels corrents y infrascrits mes y any despres de vespras quant la major part del poble estava congregat cantarse la litania ab la deprecació de la desitjada pluja devant la Sta. Imatge y reliquias del molt gloriós Patro y Martir St. Feliu continuantse los dies seguents ditas rogativas y veneint lo die nou dels dits baix escrits mes y any diumenje, dits Mag. Pares de la republica tornaren de nou suplicar al dit P. President que en attencio de no pogut encara lograr lo benefici de la pluja per lo alivio del poble fos servit disposar una solempne professo aportant la dª sa Imatge de nostre Patró Snt. Feliu al lloch de Calassans hon fou y patí martiri. En efecte lo prop die després de vespres se forma professo molt solempne assistint tota, o, la major part de la Rnt. Comunitat aportant quatre sacerdots la referida Sta. Imatge y Reliquias de nostre Pº ab talem y antas y devant la professo las banderas y Snt. Christo de la passio assistint, a aquella, dits Magnifichs Pares de la Republica y la major part del poble ab grandicima devoció, a tant Santa empresa i fou servit la divina magestat suspendre lo castich de la esterilitat de la pluja donant de los sels soberants pluja saludable sens trons ni llamps quant los dies antecedents ab molts trons y llamps no se havia pogut alcansar. Misteri y Providencia gran del altissim Deu ab la intercessió de dit Nostre snt. Patró, que antes de exir la professo començà a plourer de manera que exint fora y continuantse dita professo fins al dit lloch de Calassans y a fins tornada á la Iglesia sempre y sense parar plogue de manera que las canals de las teuladas de las casas anavan rahonablement y se mullaren tots assistints dita Sta. professó.- Lo endema dia deu a la punta del die reiterà la pluja y plogue tant com dit dia antecedent. Se arrossegà lo temps y al cap de pochs dies no havent desistit los nuvols tornà a plourer ab tot sosego de modo que resta assegurada la anyada ab poca perdua que solament se malograren molts dels llegums y assenyaladament las favas per ocasió del puago que las marxita. Esta es la verdadera relació del succehit y per ço se continua al manual dels negocis comuns de la universitat dita pnt. vila, per mi Salvador Rovira Notts. y secretari de dita universitat al 15 maig 1717".

149 Es tracta de la campana major, coneguda com de la Santa Creu. Segons un altre document posterior, aquesta campana es trencà l'agost de 1732, quan donava el senyal de gropada, i diu que va ser construïda l'any 1582. La nova campana que l'haurà de substituir serà motiu d'una altra polèmica entre el monestir i la universitat.

150 Antigament a Sant Feliu hi havia els famosos pedrissos, uns seients de pedra construïts a cada banda de la porta de les cases, quan no hi havia voreres. Servien de contrafort dels edificis, de seients i de sosteniment d'una post de fusta arrambada a la porta d'entrada de la casa per a evitar que, quan plovia molt, l'aigua hi entrés. Contra la voluntat popular, al llarg del s. XIX, s'anaren traient.

151 Hi moriren Pere Jaume Carreras, pescador, Elisabet Prats, donzella de 16 anys i el nen d'un any Garau Prat.

152 Es tractava de l'abat reelegit Isidor de Couvarem (1729-1733).

153 N'exercia el càrrec el senyor Antoni Pau Ayguaviva.

BIBLIOGRAFIA

BARBAZA, Y., *El paisatge humà de la Costa Brava*, Edic. 62, 1988

BOADAS, J., "Aproximació a les transformacions del litoral català a la fi del segle XVIII: en el cas de Sant Feliu de Guíxols", Ir Congrés d'Història Moderna, 1984.

ESTEVA, Ll., "El celler del monestir en el segle XVIII", *Àncora*, 24-03-1966.

ESTEVA, Ll., "Fra Benet Pañelles i Escardó, abat de la ciutat i bisbe de Mallorca", *Àncora*, FM 1970.

JULIÀ, B., "Una història clínica del segle XVIII, *Boletín del Colegio de médicos de la provincia de Gerona*, núm. 75, 1978.

JULIÀ, B., "Notes guixolenques del segle XVIII", *Revista de Girona*, núm. 102, 1983.

JULIÀ, B., "Sant Feliu de Guíxols. 1701-1705", *EBE*, 16, 1997.

MOLAS, P., "El gremi de sastres de Sant Feliu de Guíxols (1768-1828), *Àncora*, Nadal 1990

MOLAS, P., "Notes sobre la petita noblesa del Baix Empordà a l'Edat Moderna", *EBE*, núm. 8, 1989.

TORRENT, J., "Capítols d'història del temple parroquial. Les obres d'agençament de l'església dels anys 1751-1754", *Àncora*, Nadal 1973.

TORRENT, J.,"El bombardeig de Sant Feliu (1747) i el Fortí", *EBE* 5, 1986, pàg. 151-175.

ANYS	SANT FELIU DE GUÍXOLS	CATALUNYA	EL MÓN
1701	L'abat Jiménez demostra que les Eroles eren del terme guixolenc (contenció de la Vall d'Aro)	Felip V convoca Corts i jura les Constitucions Catalanes	Formació de la Gran Aliança de la Haia
1702			Inici de la Guerra de Successió
1705	Benet Panyelles és elegit abat del monestir	L'arxiduc Carles d'Àustria entra a Barcelona i és declarat rei per les Corts	Pacte de Gènova
1707		Batalla d'Almansa amb victòria de Felip V Decret de Nova Planta a València	Unió d'Anglaterra i Escòcia: Gran Bretanya 1711. L'arxiduc Carles, emperador d'Àustria
1714		Felip V entra a Barcelona i aboleix les institucions catalanes: Capitulació de Pedralbes	1713. Pau d'Utrecht: repartiment de les possessions espanyoles
1716	Sant Feliu té 431 cases. Comença la fabricació de la nau de guerra *El Catalán*	Decret de Nova Planta a Catalunya	Guerra entre Àustria i l'imperi otomà als Balcans
1725		Felip V es compromet a concedir un perdó general i a restituir títols i béns	Tractat de Viena entre Felip V i l'arxiduc Carles d'Àustria contra Anglaterra
1732	Es produeix un aiguat de funestes conseqüències	Comença l'auge de les exportacions d'aiguardent del Principat	
1737		Primera fàbrica d'indianes a Barcelona	1742. Celsius inventa l'escala centígrads de temperatures
1747	Apareixen els primers tapers als documents. Data de l'arc de Sant Benet	1749. Crisi de subsistències a Mallorca, mentre és atacada per pirates barbarescos	1748. *L'esperit de les lleis* de Montesquieu
1759		1760. Presentació del *Memorial de Greuges* a Carles III	Decret d'expulsió dels jesuïtes a Espanya

Anys	Sant Feliu de Guíxols	Catalunya	El món
1762			Rousseau: *El contracte social*
1768		Prohibició de l'ensenyament en català	1769. Watt inventa la màquina de vapor
1776		1778. Decret de llibertat de comerç amb Amèrica	Declaració d'independència dels EUA
1781	Ja hi ha uns 50 obradors de taps que donen feina a uns 200 treballadors	Una flota hispanofrancesa expulsa la població britànica i jueva de Menorca	Reconquesta de Menorca
1787	Sant Feliu és la vila més important del litoral gironí i la tercera de la província		1788. *Crítica de la raó pràctica* d'Emanuel Kant
1789	Sant Feliu té magisteri per a l'ensenyança de primeres lletres	Escassetat i revoltes populars: "Rebomboris del pa"	Inici de la Revolució Francesa
1793	La vila envia nombrosos sometents i bucs per a la guerra amb França	Guerra Gran contra la França revolucionària	Execució de Lluís XVI
1795		Pau de Basilea i final de la Guerra amb França	
1796			Tractat entre Espanya i França Comença la guerra contra Anglaterra, que paralitza el comerç amb Amèrica
1798			Destitució de Godoy
1799			Cop d'estat de Napoleó

Capítol VIII

De la fi de l'antic règim a l'esclat liberal

(1800-1874)

De la fi de l'antic règim a l'esclat liberal

El període que va de 1800 a 1874 és summament complex, sobretot si ens fixem en la seva inestabilitat política. És una etapa agitada i, aparentment, contradictòria. Les expressions biennis, triennis, dècades i sexennis que indiquen una alternança successiva en el poder d'absolutistes i liberals, de moderats i progressistes, poden fer ballar el cap a qualsevol.

Però tots aquests canvis en el vèrtex polític no poden fer-nos perdre de vista que, a la base, les transformacions del segle XVIII varen acabar amb el vell sistema que anomenem Antic Règim (1789-1833), i que anaven constituint lentament l'Estat espanyol liberal. Hi ha, doncs, un element de continuïtat: l'assentament de la industrialització és progressiu. Això no vol pas dir que no hi haguessin uns moments d'aturada –durant la Guerra Gran i del Francès– amb uns costos humans i materials evidents.

En aquesta etapa, l'emigració a Amèrica de més de dos mil guixolencs és segurament el factor més peculiar de la història de Sant Feliu. Un fenomen que no es pot explicar només per raons econòmiques –que n'hi havia–, sinó també per una estratègia comercial. La indústria surera era capaç d'absorbir la mà d'obra que provenia de la crisi comercial. Mentre s'imposava la indústria del tap, les noves idees que apuntaven al final del segle XVIII van anar transformant –amb moltes dificultats– la realitat social i política local.

Un bon testimoni de l'avenç industrial va ser l'organització del moviment obrer, a Sant Feliu, durant el Sexenni Democràtic (1868-1874). L'estira i arronsa entre els propietaris del suro, partidaris del lliurecanvisme exterior, i el proteccionisme que exigien els fabricants de taps, en l'àmbit local, reproduïa les difícils relacions entre industrials i polítics en l'àmbit de l'estat-nació que estava sorgint.

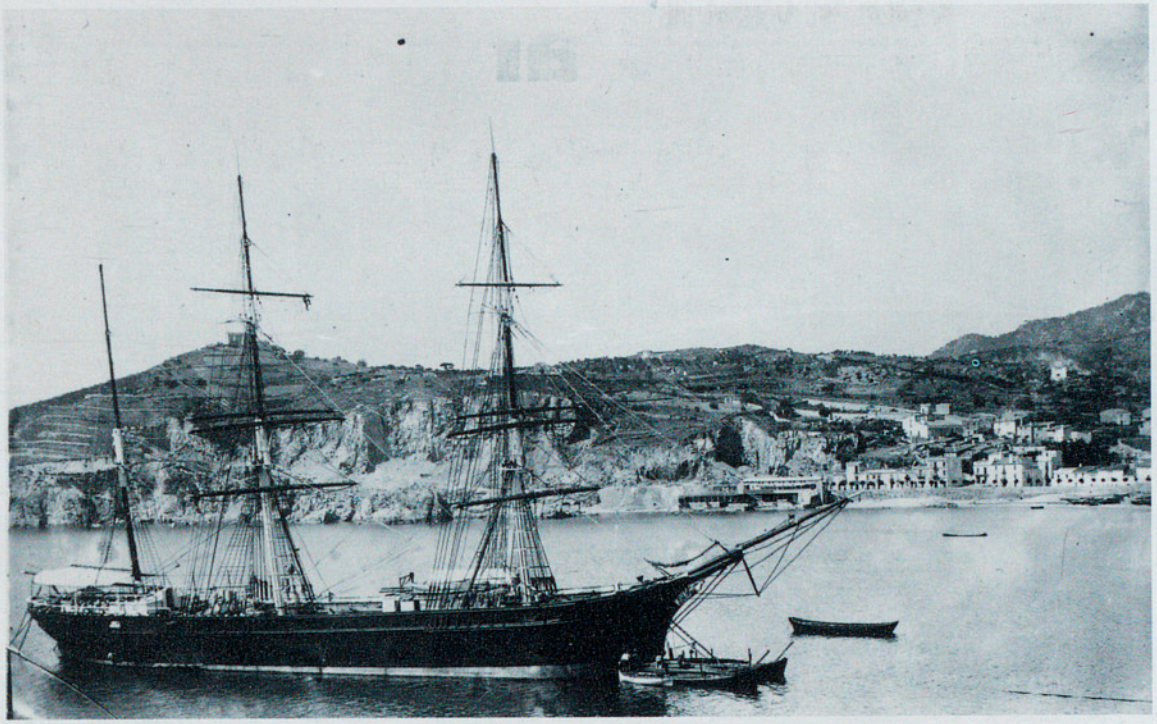

Veler a la badia

A partir de 1824 foren nombrosos els guixolencs que emigraren a Amèrica. Els motius de l'emigració no eren tan sols econòmics. N'hi havia també d'estratègia comercial.

POBLACIÓ

Dades demogràfiques

A cabem de veure que Sant Feliu de Guíxols, l'any 1785, tenia 5.090 habitants. El 1802 ja havia superat els 6.000. I sobre aquest nombre es mantingué fins a l'any 1834, que arribà als 6.669. Però, tres anys després en tenia només 5.662. S'havia iniciat, per tant, una –no pas lleugera– davallada demogràfica que arribà fins a la dècada de 1850, quan començà la recuperació. Concretament el 1857 Sant Feliu tornà a tenir més de 6.000 habitants. Una xifra entorn de la qual el nombre de la població guixolenca es mantingué durant els anys seixanta.

Per consegüent, **el creixement demogràfic del segle XVIII va continuar** sense fissures extremes fins a l'any esmentat de 1834, malgrat la incidència

POBLACIÓ DE SANT FELIU

1787-1840

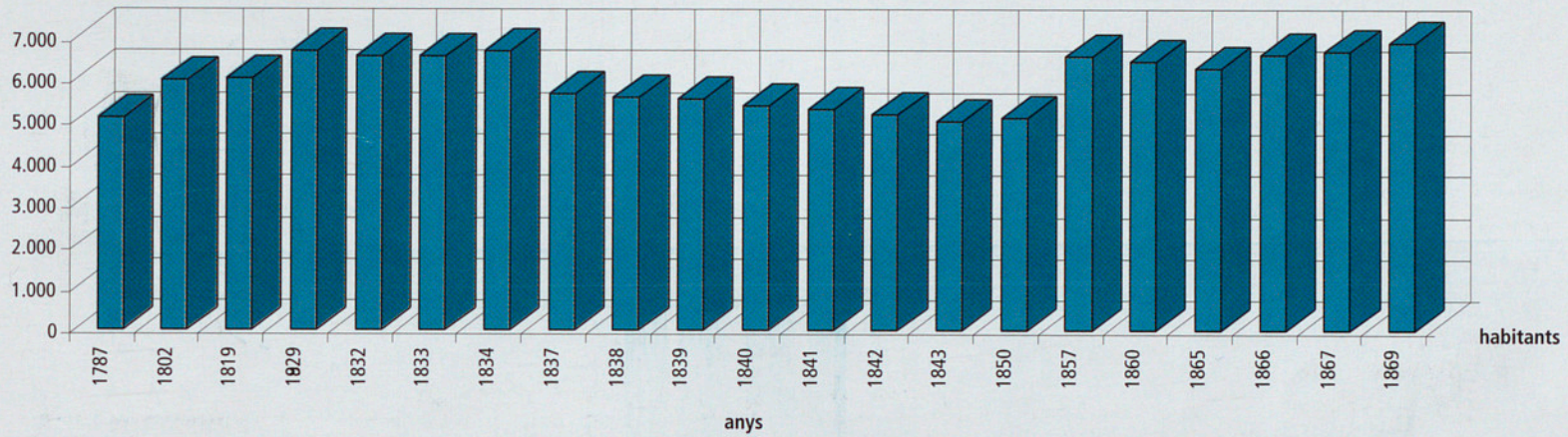

MORTALITAT I NATALITAT

XIFRES BRUTES

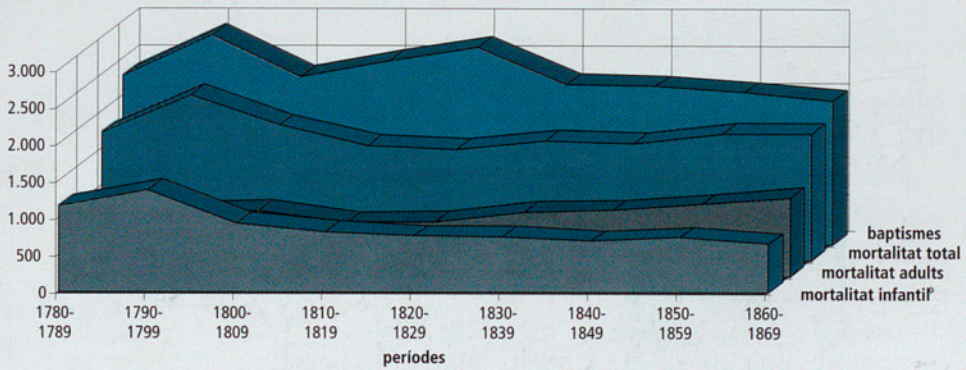

*La mortalitat infantil correspon als òbits d'albats (infants fins als 12 anys), així enregistrada als llibres parroquials.

de la guerra i de la fam de començament de segle, que causaren una mortalitat superior a la normal.

En les xifres aportades en aquest paràgraf, s'hi pot constatar perfectament que l'esmentat creixement es basava essencialment en la disminució sistemàtica de la mortalitat infantil i en l'augment de la fecunditat. La mortalitat d'adults, durant el mateix període, amb alguna oscil·lació, es mantingué encara alta.

L'any 1837 una epidèmia de còlera assolà també la població guixolenca i, en part, fou causa de la inflexió de la corba fins llavors ascendent de la població ganxona. Altres accidents d'aquest tipus, potser no tan importants, incidiren en el creixement vegetatiu de la vila.

D'altra banda, no es produí –sembla– cap fenomen significatiu d'immigració. Els nascuts fora de Sant Feliu, segons el padró de 1834, eren 615 (el 9,22% de la població), dels quals 127 havien vingut a residir-hi abans de 1800, i 488 entre 1800 i 1834.

L'emigració a Amèrica de tants joves guixolencs hagué de modificar, a més a més i d'alguna manera també substancial, la nupcialitat i, per consegüent, la taxa de fecunditat de la població. La davallada demogràfica –al final dels anys 30, durant els 40 i al començament dels 50– anava, doncs, estretament relacionada amb l'anomenada *aventura americana*, de què es parlarà més endavant.

Taxes per mil habitants

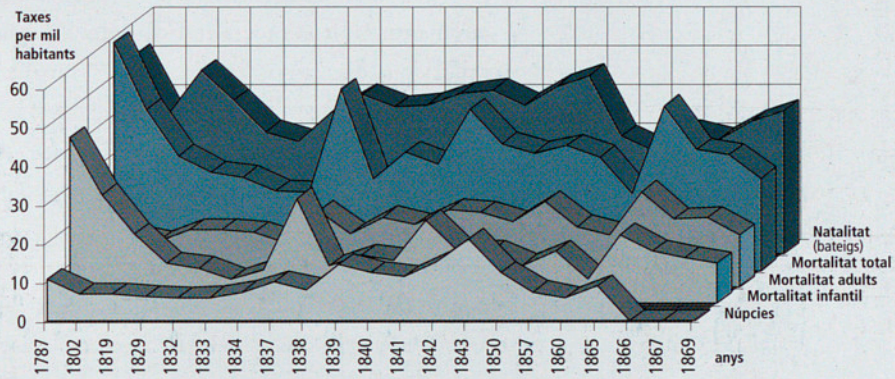

Resum comparatiu dels habitants de Sant Feliu per edats

any 1834

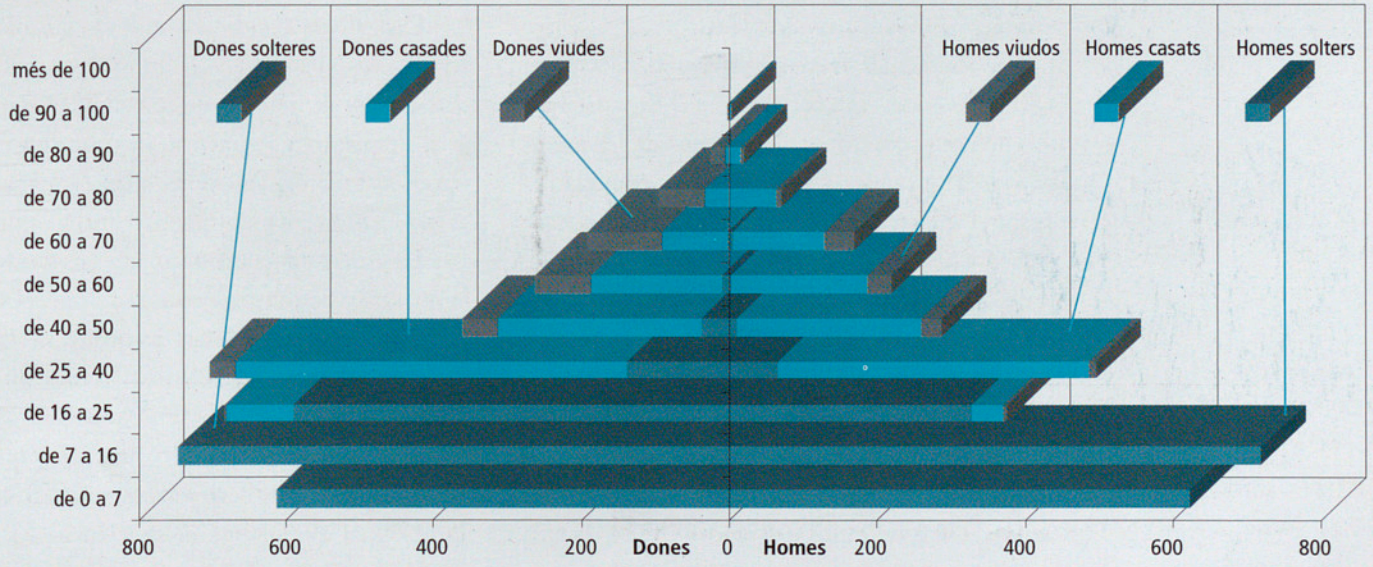

La Guerra del Francès

Com s'ha vist, **els anys 1794-1795 i 1809 augmentà molt la mortalitat d'adults i d'infants** a causa de la guerra contra el país veí en revolució (la Revolució Francesa), que tingué dues fases: la Guerra Gran o del Rosselló (1794-1795), en ocupar els francesos l'Empordà, i la invasió napoleònica (1809-1813).

Durant el 1794-1795, Sant Feliu hagué de contribuir amb el sosteniment de partides del sometent i amb diners. Mentre que la vila esdevingué l'hospital de l'exèrcit espanyol en lluita a l'Empordà. L'hospital de la vila no era suficient i s'hagué d'habilitar el monestir i l'església de Sant Joan. Per aquesta raó, a Sant Feliu, hi moriren i hi foren enterrats més de tres-cents soldats.

En assetjar els francesos la ciutat de Girona (1809), els guixolencs participaren en la resistència amb homes –sobretot artillers– dins de les muralles i amb queviures i municions, i organitzant i pagant el sometent que hostilitzava les forces franceses fora de les muralles, al litoral i a les Gavarres. També, mitjançant les activitats corsàries al mar.

Els francesos entraren a Sant Feliu el juny de 1809, i hi tornaren, amb el general Verdier, a començament de 1810.

Malgrat la prudència normal del poble, es produí alguna acció individual heroica, com la del capità ajudant de camp del baró d'Eroles, Narcís Massanas, que va ser afusellat pels francesos a Pont de Molins el 9 de juny de 1811.

D'altra banda, almenys s'ha de deixar constància que alguns guixolencs es prestaren a col·laborar amb els francesos.

La guerra, doncs, tingué uns costos humans i materials molt elevats per a la població de Sant Feliu.

Emigració a Amèrica

S'ha constatat, al començament, que entre el descens de la població guixolenca en les dates esmentades i l'emigració a Amèrica hi ha una relació força directa. A partir de 1835 començava a minvar seriosament la població, mentre que alhora s'incrementava el volum d'emigració.

Deixem de banda ara que els guixolencs, al segon terç del segle XVIII, i fins i tot molt abans dels decrets de llibertat de comerç (1765 i 1778), ja es desplaçaven a Amèrica. Però no fou fins a la tercera dècada del vuit-cents quan l'emigració vers el Nou Continent esdevingué realment voluminosa.

La primera documentació que ens fa adonar de la quantia d'aquest fenomen és un ofici del 18 de març de 1834, el comentari del qual ja va ser publicat en un setmanari guixolenc[154]. El més interessant d'aquell document és, per una banda, que s'hi relacionen nominalment els 226 guixolencs que entre 1824 i 1834 varen haver d'emigrar de Sant Feliu. I, de l'altra, que intenta de precisar-ne les causes,

154 JIMÉNEZ, A., "Crisi del comerç marítim i emigració a Sant Feliu de Guíxols (1824-1834)", *Es Corcó* 8, 1981.

dels qui "por falta de trabajo se han marchado de la presente Vila".

Dels 226 emigrants, més del 82% anaren a Amèrica, especialment a Cuba i Puerto Rico. Sens dubte el comerç cubà i porto-riqueny, gairebé controlat tot per catalans, oferia moltes més oportunitats als joves ganxons.

Aquí no es pot oblidar, però, que també emigraren a altres llocs d'Europa, Àfrica i de la Península (Andalusia), i a la mateixa costa catalana, preferentment a ciutats portuàries relacionades amb el comerç.

Quant a la professió dels emigrants, cal subratllar que els comerciants i els homes de mar representaven un alt percentatge (77%).

Per tant, hom pot establir amb molta seguretat que un motiu important del nombrós èxode de guixolencs fou la crisi del comerç colonial que s'arrossegava des del final del s. XVIII. Tanmateix, la crisi comercial no en fou l'únic factor. Resta encara per estudiar l'atracció que exercí sobre el jovent guixolenc el mite de la riquesa fàcil a ultramar.

Però, a més de la manca de feina generalitzada que s'esmenta en el document de 1834, s'observa que entre els artesans i treballadors que emigraven hi havia força tapers.

L'aturada econòmica, doncs, comprenia també la resta de les activitats econòmiques tradicionals a Sant Feliu.

A partir de 1834 i 1835, amb la publicació d'una Reial ordre, es regulà amb més obertura la sortida a l'estranger. Disposició legal que va facilitar l'emigració del país cap a les Antilles. Entre el 1835 i el 1862 la mitjana anual d'emigració guixolenca vers Amèrica era de 41 persones, i assolí el punt més alt entre 1836 i 1839.

Segons la documentació municipal estudiada per Cèsar Yáñez, **més de 2.000 guixolencs varen anar a Amèrica** en els dos primers terços de segle.

S'ha de fer notar que el gruix de ganxons que emprenien l'aventura americana el fornien els joves d'11 a 20 anys.

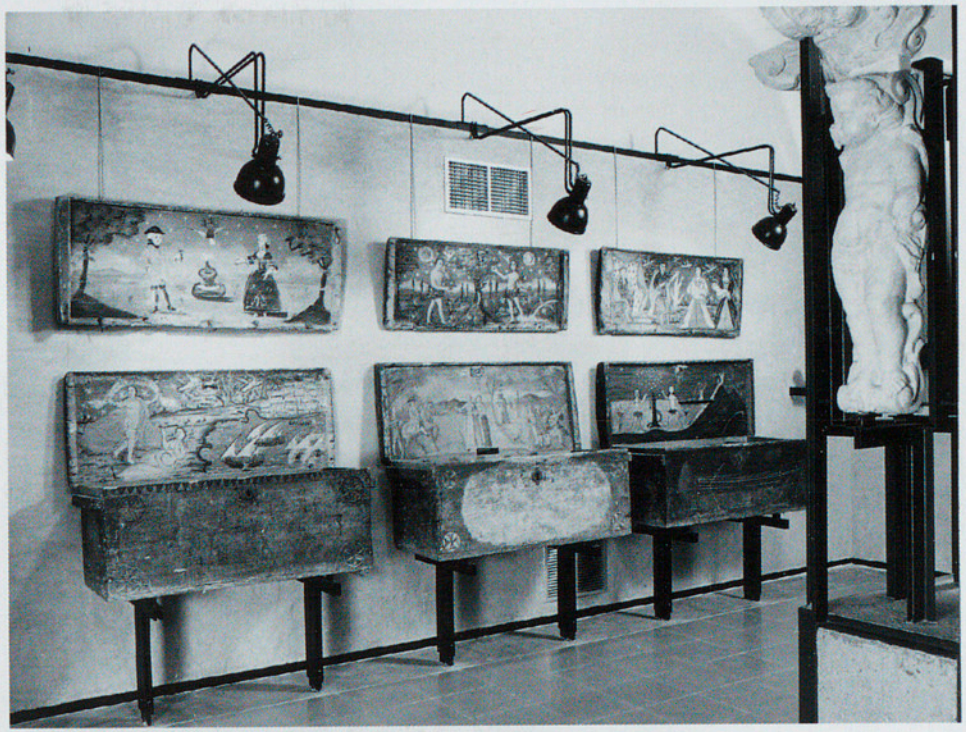

Caixes de mariner
al Museu de la Ciutat
(Fot. C. Mitjà)

Detall d'una caixa de mariner

Entre 1835 i 1842 s'embarcaren cap a Amèrica 370 guixolencs havent pagat una fiança, segons consta en el Registre de Passaports que es conserva a l'Arxiu Històric. D'aquests, 250 anaren a Cuba; 56 a Puerto Rico; 23 a Montevideo; 4 a Brasil; 6 a Nova Orleans; 3 a Haití i 28 a "Amèrica".

Més de 40 es dirigiren a Marsella, d'on probablement alguns sortirien cap al Nou Continent.

De 1857 a 1860, 297 demanaren passaports per a traslladar-se a Amèrica, dels quals 147 (50%) deien d'anar a Nova Orleans, segons l'estudi fet sobre passaports.

En les mateixes dates (del 22 de maig de 1857 al 26 de desembre de 1860), l'Ajuntament tenia enregistrats, com a guixolencs que havien sortit a l'estranger, 350. D'ells, 257 (73%) es dirigiren a Amèrica.

Hi hagué, doncs, concomitància entre emigració i descens de la població guixolenca. I també n'hi hagué entre les causes: la crisi del comerç colonial i l'estancament de la indústria del suro.

Així i tot, no es tractava pas d'una emigració estrictament individual i desesperada per part d'aquells membres de la comunitat més desemparats, que procedissin de les capes socials més pobres de la població, sinó que tot fa pensar que hi havia també tota una estratègia familiar. Les famílies de patrons d'embarcacions i les de comerciants eren les que hi tenien més tirada. També les més nombroses i arrelades a Sant Feliu, i de les de millor posició en l'estructura social, eren les que tenien més facilitats d'emigrar a Amèrica, pels costos de la sortida i del viatge i sobretot per les oportunitats de col·locar-se en l'economia americana.

Això, però, no vol pas dir que les famílies ganxones no sentissin profundament l'esquinç dolorós de la separació d'alguns dels seus membres. (**Text I**).

L'any 1830 tingué lloc el motí de la Teulera a Santa Cristina, contra la llibre exportació de la matèria primera, el suro.

EL TREBALL

El suro

a] Del final del XVIII al començament del XIX

Tot fa pensar que l'elaboració de taps, durant els primers decennis del s. XIX, es trobava en una fase d'estancament o de depressió. Si més no, havien canviat les circumstàncies de gran expansió de què parlava el ja citat Zamora:

"Hay muchos taponeros, cuyo comercio está en mucho auge" (1790).

Com a punt de referència ens és útil de recordar l'esmentat document de 1784, que ens revela que a Sant Feliu aleshores hi havia 50 obradors de taps que donaven feina a 200 homes. Tres anys després, però, uns fabricants guixolencs manifestaven al rei que les seves activitats econòmiques no funcionaven prou bé a causa dels desacords amb els comerciants d'exportació:

"Las Fábricas de este oficio, en años atrás, en esta Villa, fueron algo florescientes y pujantes, pero decayeron muchos, antes de la Guerra última con los Yngleses".

Tant és així que l'esborrany d'un informe de 1789 parlava de només 26 fàbriques de taps de suro.

Per conseqüent, els primers símptomes seriosos de crisi (manca de matèria primera, escassetat

Bullir el suro.

Llescar.

L'any 1833, a Sant Feliu hi havia 60 fàbriques de taps i 540 treballadors.

de capital, retrocés de mercat de treball, atur i tancament d'obradors) els trobem plenament l'any 1791, quan es plantejà amb més duresa la qüestió d'aranzels entre fabricants i propietaris, un antagonisme d'interessos que planaria amenaçadorament, durant molts lustres, sobre una indústria orientada bàsicament cap a l'exportació.

Els tapers Francesc Jofre, Pere Sentí i Agustí Vila, com a representants dels fabricants guixolencs, havien demanat a les autoritats de duanes que es prohibissin, en aquest corregiment, l'embarcament i, per tant, la sortida de suro en planxa. Les raons que adduïen eren: l'escassetat de matèria primera; que no se'ls respectava el dret al tempteig; que els treballadors i sobretot el jovent *(mancebos)* es quedaven sense feina i que algunes fàbriques s'havien vist obligades a tancar per manca de capital per adquirir suro.

Els propietaris del suro i els comerciants de pannes, és clar, no ho veien així. I els governs estrangers, per la seva banda, anaven augmentant els drets d'entrada del suro elaborat.

Malgrat la complexitat de la qüestió, crida l'atenció alguna de les al·legacions que exposaven els propietaris. Deien:

"Los mancebos que trabajavan en ellas [fàbriques] a jornal, los quales como havian llegado últimamente a ganar 9 y 10 & por millar de tapones en lugar de 6 & que antiguamente se dava, trabajavan una dos partes del dia con lo que ganavan ya un buen jornal y empleavan el restante en ociosidades, disoluciones viciosas hasta haverse hecho insolentes, y ahun perjudiciales a la sociedad común".

S'ha de suposar que les guerres del Rosselló i del Francès agreujaren encara més la situació econòmica del nostre país, en paralitzar una producció que s'exportava sobretot a Europa. Així i tot, com és ben conegut, el 1803 es constituí a Sant Feliu un gremi de tapers.

Després de la guerra es reprengué l'exportació de taps i de pannes de suro, cosa que replantejà de nou la pretensió proteccionista per part dels fabricants guixolencs, que tornaren a demanar que el govern els l'acollís favorablement.

En aquestes circumstàncies de desacord, es produïren alguns avalots el 1820 i el 1833.

b] Entre 1819 i 1825

Segons les dades donades pels fabricants, el nombre de treballadors de suro el 1819 era 180 –menys que el 1784– a mitjan del segon decenni era de 295. No cal dir que els industrials atribuïren aquest augment de treballadors a les mesures aranzelàries proteccionistes endegades per l'Estat dins les coordenades de l'antic règim. De manera que varen transcórrer uns anys de relativa tranquil·litat social en aquest món, ben contradictori, del suro. I segurament perquè es mantingué la política esmentada.

Fos com fos, per la resposta de l'Ajuntament a una circular del govern militar i polític de Girona de **26 de juny de 1825**, ressenyada al *Manual d'acords*, sabem la situació en què es trobava aleshores la indústria guixolenca:

"1. Que el número de fabricantes de tapones de esta villa, según relacion de los encargados de la hermandad del oficio, es de dos cientos cincuenta: el de carradores, que son los que preparan el corcho para elavorarlo, de veinte y los toscadores y cocedores del mismo corcho es de veinte y cinco, y su total de dos cientos noventa y cinco."

2. Que el corcho que se necesita anualmente para el trabajo de los susodichos, sacado de la mano del cosechero es de veinte y cinco mil quintales y puesto al pie de fabrica de doce mil quinientos quintales."

"3. Que la bala de tapones finos compuesta de treinta mil, se vende a quarenta y un duro plata, la de bas finos a catorce y la de comunes a siete duros tambien la bala."

"4. Que se elaboran con cuchillo."

Tanmateix, des de 1819 ja es tenia notícia d'una màquina estrangera (a Londres i a París) de fer taps "de un golpe". Però ignoraven tots els detalls dels seus avantatges.

A la *matrícula* de l'Ajuntament, com a tapers que pagaven contribució industrial el mateix any de 1825, només hi figuraven: Carles Pla, Antoni Font, Pere Anglada, Antoni Carreró, Joan Viader, Thomàs Robert, Pere Prats Manxaire, Rafael Pruneda, Josep Prats, Joan Jofre, Jeroni Nadal, Agustí Calvet, Jaume Iglesias, Manuel Puig, Pere Estrada, Francesc Barceló, Josep Mestras, Josep Martí, Feliu Ponsjoan, Amer Vilà, Josep Martí, Viuda de Francesc Ferrer, Feliu Bosch, Francesc Calsada, Gerard Cama i Joan Ba*[ll]*ell.

Carrar.

D'altra banda, en el padró de 1829 només constaven com a tapers 193 guixolencs. Una xifra relativament molt petita al costat dels 593 matriculats [73 absents, la majoria a Amèrica] i dels 302 pagesos. Les definicions de mots com *matriculats, mancebos, treballadors, mossos, rascadors,* etc. resten encara molt ambigües.

Lògicament, doncs, les xifres que s'obtenen a partir d'aquests documents (matrícules i padrons) són molt desiguals i tenen un valor relatiu, ja que les classificacions professionals que ens donen s'han de prendre amb molta precaució.

c] De la fi de l'absolutisme a la d'Espartero (1830-1843)

A la darreria dels anys vint i començament dels trenta, últims, doncs, de la Dècada Ominosa de l'absolutisme de Ferran VII, va esclatar un altre aldarull important, que hom coneix amb l'expressió "motí de la Teulera".

La presència de compradors estrangers que venien a negociar *in situ* l'embarcament a Palamós i a Sant Feliu de pannes de suro, i el permís que la casa comercial de Barcelona, Josep Casals i Remisa, havia aconseguit, commogué els tapers de la comarca, que s'hi oposaren violentament. Fins i tot hi hagué d'intervenir el bisbe a favor dels industrials tapers per raons estrictament d'ordre públic, davant la indecisió de les autoritats civils.

En una altra resposta, aquesta de **1833**, a una circular del subdelegat de la província, l'Ajuntament de Sant Feliu va ser molt més explícit pel que fa al nombre de fàbriques de suro, els que hi treballaven i el nom dels fabricants: **60 fàbriques i 540 treballadors**. (**Text 2**).

A partir de llavors la fabricació de taps s'estancà més encara, i oscil·là entre les mesures proteccionistes i les liberalitzadores. De manera que els avenços d'aquella indústria anaven lents, ja que les xifres que ens donà Madoz eren molt inferiors a les de 1833, és a dir: 42 fàbriques que donaven feina a més de 500 persones.

Així, l'estancament –relatiu– del ram del suro anava paral·lel a la davallada demogràfica i a l'emigració en massa vers Amèrica. Això no impedí, però, que el 1842 es fundés a Sant Feliu la casa bancària R. Valls Vicens per a cooperar amb el comerç surotaper.

Crisi comercial

Dins la crisi general del sistema absolutista –l'antic règim– cal situar la davallada del comerç americà que, com la del suro, arrencava de les dues darreres dècades del segle XVIII. La pèrdua del control polític i mercantil sobre les colònies i el canvi de mètodes i drets del comerç marítim n'eren també causa.

Un altre motiu, aquest més local, va ser la incidència de la supressió de la duana de Sant Feliu (1829) habilitada per al comerç amb l'estranger.

Pels volts de 1860 Sant Feliu comptava amb 140 embarcacions.

Com a exponent del que diem, vegeu la reducció d'embarcacions comercials que es produí entre 1824 i 1833:

Any:	1824	1829	1833
Embarcacions de 1a classe	23	19	8
Embarcacions de 2a classe	30	20	13
Embarcacions de 3a classe	30	27	21

Així i tot, té interès saber les mercaderies importades i exportades els anys esmentats.

Mercaderies importades de l'estranger

Cànem, bacallà, perpal, llenceries, cuiros, lli per filar i manufacturar el cordam. Material que, un cop elaborat, es vendria al Principat i a Espanya.

Mercaderies importades del Regne i províncies:

Arròs, oli, garrofes, sardines salades, fruita seca, plom, alcohol, blat, cànem, faves i suro per elaborar.

Mercaderies exportades a l'estranger europeu:

Paper blanc i d'estrassa, nous, oli, olives, pesca salada, taps, sabates, encaixos i blondes, rodets de fil i ceràmica del país.

Mercaderies exportades al Principat i al Regne

Carbó, fusta per a la construcció, per fer pipes, bótes, vasos "para caldos de las fábricas de esta villa", arròs i diferents fruits i gèneres procedents de les collites del "corregimiento".

Quant al comerç de cabotatge pel que fa als anys 1844-1845, vegeu en el **text 3** les xifres que donava Madoz.

Agricultura, pesca i altres treballs

Amb relació a temps anteriors, s'ha de dir que el progrés de l'extensió de la vinya continuà, encara que feblement. Recordem que el predomini de la vinya sobre els altres conreus era absolut.

En el conreu en general –el del cereal era insignificant–, s'hi produí un lleu retrocés. A pesar de tot, hi havia sis molins fariners: dos d'aigua –utilitzats només a l'hivern–, el d'en Pellicer i el d'en Blanch[155]; tres de vent a la "serra dels molins de vent" (avui carrer de les Eres): el de Dalt (més al nord, actual molí de vent), el del Mig (al puig Marí) i el de Baix (can Burgell), i un de vapor al carrer de Sant Ramon, de Josep Bernich[156].

Barques de mitjana en plena tasca de càrrega

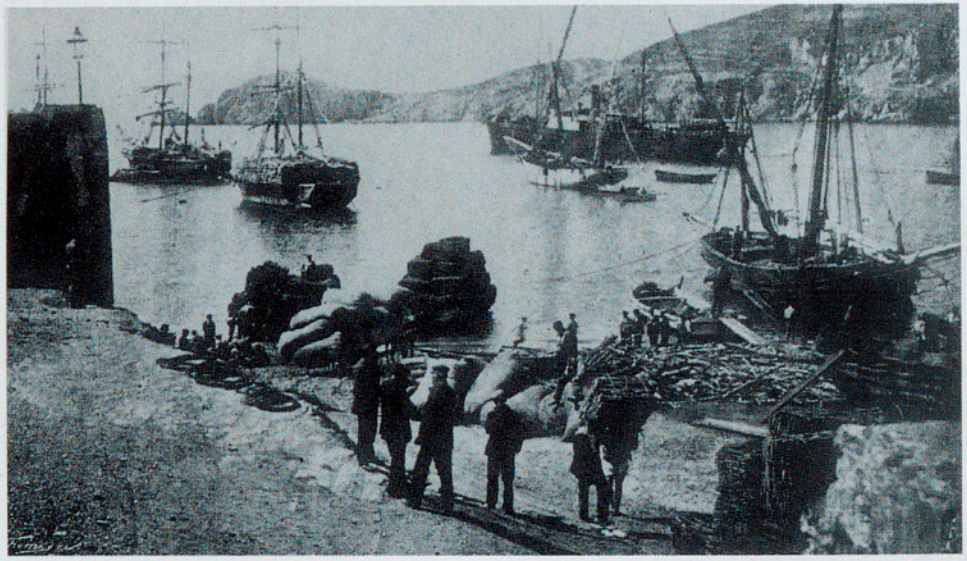

155 ZARAGOZA, E., "Molins d'aigua i de vent a la Vall d'Aro i a Sant Feliu", *Àncora*, 1-09-1988.

156 Les aigües que llençava la màquina crearen un veritable problema al vianant que transitava pel carrer (M.A. (58), 20-08-1861).

Es va procurar, en canvi, **afavorir l'extensió de les suredes.**

També hi havia continuïtat pel que fa al predomini de la propietat, molt petita i fragmentada. El monestir, el propietari més gran, deixà de ser-ho per les lleis desamortitzadores (1837) i les propietats van ser comprades per la burgesia d'aquí i de fora.

També disminuïren –quantitativament, en relació al segle XVIII– les barques de pesca. En una relació de 1818, de declarades, n'hi constaven tan sols 27 –una xifra molt inferior a les 80/90 que donava Zamora–, quatre de les quals no pagaven contribució a causa de la seva situació econòmica, qualificada de pobra[157]. Tanmateix, atès el capital que representaven els altres vint-i-quatre llaguts i el benefici que obtenien, es pot deduir que la feina era rendible. Els llaguts de pesca eren diferents. Quatre eren valorats en 1.500 rals i en 1.200; tretze, en 1.000 i quatre, en 800.

Però d'embarcacions de pesca n'hi havia d'haver més, ja que Quintanilla pels anys seixanta en comptà –entre embarcacions de pesca i comercials– 120: 73 de rem (215 tripulants), 32 costaneres de vela llatina (160 tripulants) i 15 de vela de creu (quadrada, trapezoïdal o rodona), amb 105 tripulants[158].

Les drassanes guixolenques continuaven treballant força. De 1824 a 1845 s'hi construïren 264 llaguts, 4 pailebots, 6 bergantins i 6 pollacres. De 1859 a 1863 se n'hi bastiren 28 (16 embarcacions de rem, 10 costaneres de vela llatina i 2 de vela quadrada)[159].

Hi havia un mestre d'aixa, responsable i artesà principal, que dirigia la construcció de les embarcacions. El calafat les impermeabilitzava. El serrador, el fuster, el ferrer, el corder... eren els altres operaris. Pere Patxot, Josep Rifà, Joan Boada, Llorenç Boada i Josep Anglada varen ser mestres d'aixa de molta anomenada durant aquella època. Com ho foren també les embarcacions *Sant Antonio, Concepción, Amnistia, Merced* (1840), *Numa, Gesoria, Rita* (1853), *Bravo* (1853)[160], *Antonio* (1857-58, per a la casa comercial dels Vidal de Marsella), *Panchito* (1866), *Galofré* (1871), etc. Vaixells que eren pilotats per grans patrons: Cosme Calzada i Busquets,

157 AHMSFG, Sec. VIII, núm. 16. "Quadern de la pesca per la Contribució de l'any 1818".

158 QUINTANILLA, *La provincia de Gerona. Datos estadísticos*, Girona 1865, pàg. 341.

159 Id.

160 Bergantí que "al ser botado zozobró en esta rada..." (SALA, "Memorias....", o.c.

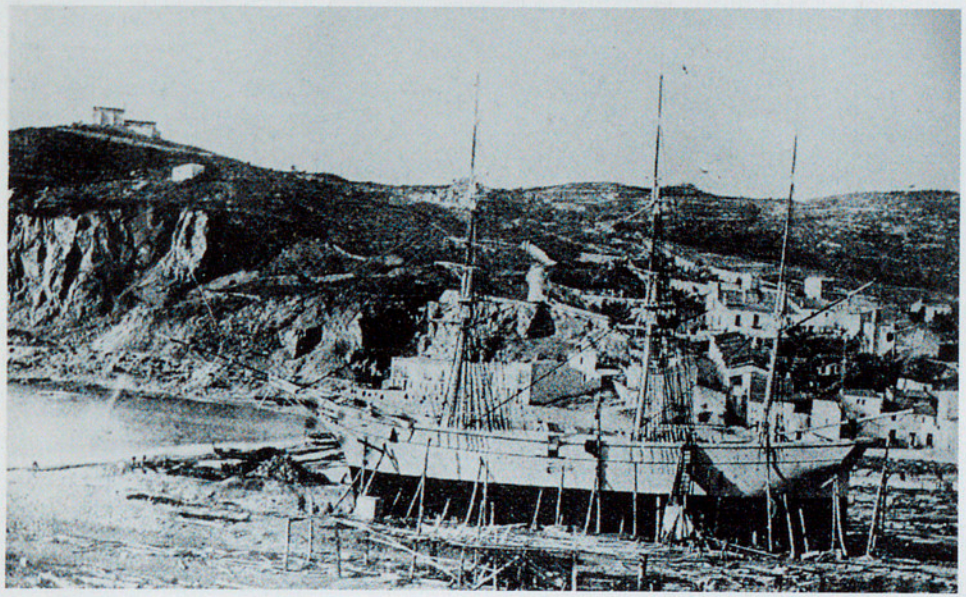

Construcció d'un vaixell a les drassanes de Sant Feliu

Jaume Cibils i Puig

pare de **Cosme Calsada i Pons**[161] (1836-1898), Benet Comadira, Benet Carreras... La construcció de falutxos, goletes, pollacres, bergantins i bricbarques que patronejaven els capitans/pilots –alguns d'ells continuaven passant per l'Estudi de Pilots d'Arenys[162]– tenia molt a veure amb **les rutes comercials a Amèrica**. Els velers, carregats de sal, vi o altres productes d'aquí, podien descarregar a Montevideo. Allí carregaven el *tasajo* –carn de bou salada i seca– ,que portaven a Cuba com a aliment de la població esclava dels *ingenios*. De les Antilles i de Nova Orleans els velers retornaven a la Península amb cafè, sucre i cotó. En la ruta de l'Uruguai, el guixolenc Jaume Cibils i Puig (1806-1888) creà un autèntic imperi comercial (*Cibils & Jackson*)[163].

161 TORRENT, J., "Gente de mar de antaño. Los Calzada de San Feliu de Guíxols", *Àncora*, 31-12-1970/4-02-1971.

162 Feliu Baster, Jeroni Baster, Bartomeu Bosch, Josep Plaja, Joan Baster, Josep Reig, Antoni Rovira, Salvador Quintana i Bosch, Daniel Llagostera, Pere Nadal, Fèlix Juera, Josep Cañellas, Francesc Tomàs, Josep Arxer, Ramon Patxot, Ramon Llagostera, Josep Andreu, Benet Llagostera, Josep Sibils, Francesc Calsada, Benet Pla, Antoni Romaguera, Frederic Roig, Cosme Calsada i Pons.

163 *Informatiu de l'Arxiu i del Museu*, núm. 10, 1992; VILÀ, A. M., *Navegants i mercaders*, Lloret de Mar, 1989.

XIFRES DE MATRICULATS

1832-1844

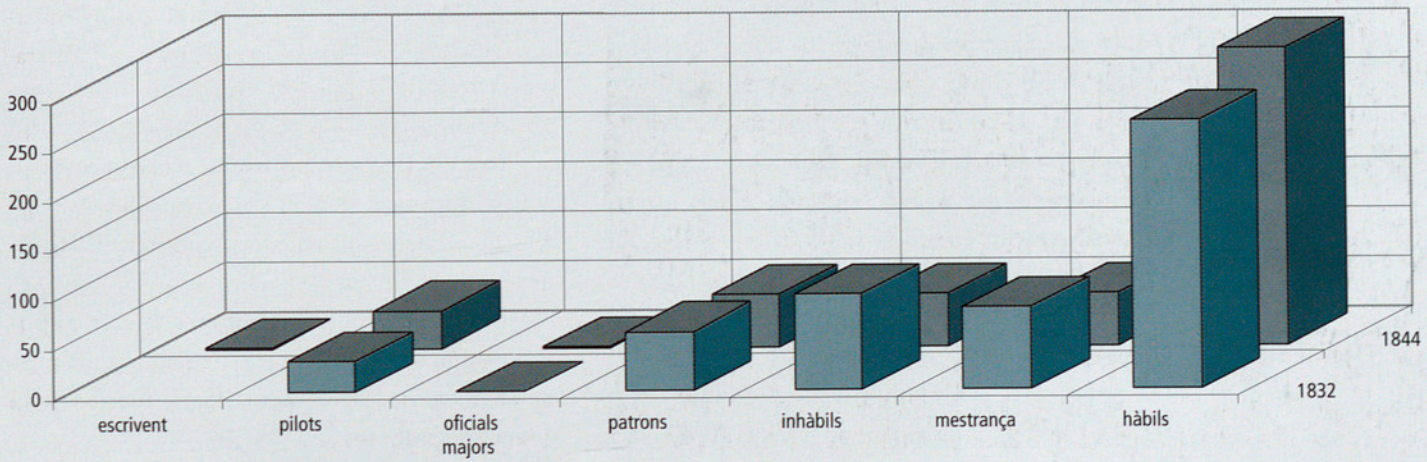

El capità Cosme Calsada

La gent que vivia de la mar, els *matriculats*, seguia constituint un sector de treballadors força nombrós i de gran mobilitat: marxar de "campaña", canvi de categoria, baixes, etc. Les nostres xifres, pel que fa a 1832[164] i 1844, són molt semblants a les que dóna Madoz.

Recordem aquí que, quant al sector del suro, 42 fàbriques donaven feina a uns 500 treballadors el 1844. A partir de llavors, el grup dels qui hi treballaven anà augmentant en detriment del nombre dels matriculats, cada vegada més reduït. Aquesta disponibilitat de mà d'obra era un factor que determinava els nous emplaçaments industrials, fins i tot d'estrangers. **H. A. Bender** instal·là la seva fàbrica a Sant Feliu el 1851, i **Guillem Bucknall** el 1858.

El pas de la botiga o obrador a les grans naus al voltant d'un pati –diguem-ne fàbriques– s'anava fent molt abans de la introducció de la maquinària, quan els empresaris decidiren que calia controlar el ritme de tot el procés de producció del tap.

L'any 1863 Francesc Puigjarniscle, Antoni Vinyes i Guillem Bucknall figuraven, respectivament, en el cinquè, sisè i onzè llocs dels majors contribuents de la província de Girona[165]. No cal dir que els tres eren fabricants de taps.

Hi havia a Sant Feliu altres **obradors o establiments** on molts guixolencs desenvolupaven el seu ofici. Així, el 1834 hi havia:

13 obradors de teixits de tela de lli, cànem i cotonines per a velam, amb 36 telers que ocupaven 60 teixidors. Això sense comptar les dones que filaven a casa.

13 d'espardenyers i corders que ocupaven 40 persones
4 d'adobers, amb 7 treballadors
4 que fabricaven sabó (sabó dur i tou)
13 botigues de roba i de mercaderies diverses
15 mestres paletes
12 de fusters
17 de ferrers, serrallers, ganiveters, calderers i llauners
3 de xocolaters
15 de flaquers
9 de confiters
17 obradors de boters i barrilers
2 de basters
17 de sastres
21 de sabaters
1 mestre de veles
3 taverners
3 hostalers

I altres oficis que, per bé que no s'esmenten en aquest document, també s'exercien: fideuers, carnissers, adroguers, revenedors, comerciants, traginers, etc.

El 1803 els tapers constituïren la seva corporació gremial sota l'advocació de sant Joan Baptista. Trenta anys després, però, només funcionava el gremi dels sastres[166].

164 AHMSFG, Sec. XIV, núm. 44 "Lista de los individuos de todas clases que componen la Matricula de Sn. Feliu de Guíxols. Año de 1832".
165 QUINTANILLA, o.c.
166 MOLAS, P., o.c.

L'ESPAI URBÀ I LES VIES DE COMUNICACIÓ

El nombre de cases de la vila augmentà d'acord amb el creixement de la població. De 1.200 cases que hi havia el 1790[167] es passà a les 1.326 habitades, segons el padró de 1829. El 1858 es mantenia sobre les 1.300, segons el cadastre d'aquell any[168].

El padró de veïns de 1867 enregistrava 1.400 habitatges, 62 magatzems/fàbriques i 39 horts o patis dins del nucli urbà.

La vila, el 1833, ja tenia dos carrers amples –el dels Arbres i el Portalet–, amb fileres d'arbres per passejar. I un any després, davant del carrer del Mar i amb la col·laboració de molts guixolencs s'inicià el passeig Cristina, el passeig de Sant Feliu.

Sembla que als guixolencs i a les autoritats locals se'ls desvetllà un nou interès pel *hermoseo* i neteja de la ciutat. **El mateix any –1833– es construïa per fi un nou cementiri** als afores de la vila; allà on és avui. En uns terrenys de vinya aleshores coneguts com a mas Pintor, "al territorio de Mascanada", on ja anteriorment s'hi havien sepultat els militars morts a la guerra contra els francesos. Desaparegué així l'insà cementiri que voltava l'església parroquial.

Les ordenances dels anys 1846, 1847 i 1848 disposaven:

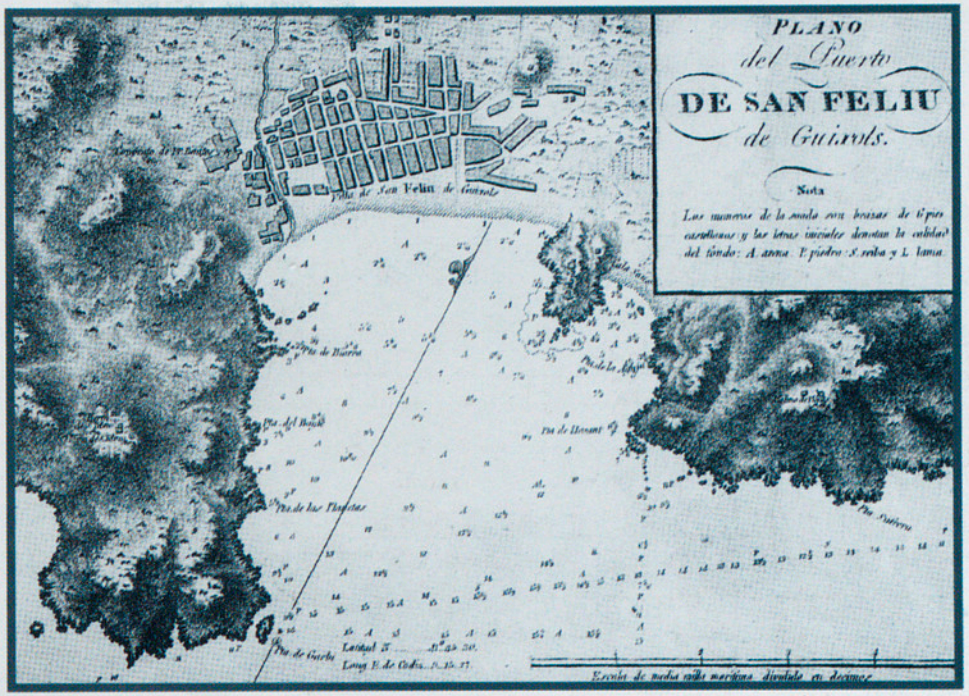

Plànol del port de Sant Feliu (s. XIX)

"La limpia de las letrinas, estiércoles u otros depósitos inmundos, no podrá hacerse sinó después de las nueve de la noche en otoño e invierno, y después de las diez en primavera y verano.

No podrá haber montones de estiércol en ninguna calle de la población.

Nadie podrá hacer aguas mayores ni menores en las calles, plazas, paseos ni demás pasajes públicos.

Se prohibe cebar y tener cerdos estancados en la calle. Si bien se permite matar cerdos frente la casa de sus dueños o interesados, es con la precisa condición de dejar el sitio limpio.

Todo vecino está obligado a conservar con el

167 ZAMORA, o.c.

168 AHMSFG, Sec. VIII, núm. 22. Pel que fa a la quantitat de cases, la xifra que dóna Madoz per l'any 1845, de 1.141 cases, no sembla versemblant. I les que dóna Quintanilla per l'any 1865, de 1.307, es correspon amb el nombre que enregistra el cadastre. No obstant això, el nombre de cases que donen els padrons d'habitants és sempre superior al del cadastre, ja que inclouen patis, magatzems i cases deshabitades.

L'any 1834 s'inicià el Passeig guixolenc.

Dibuix anònim de la platja (Ca. 1852)

El 1867 Sant Feliu tenia 1.400 habitatges.

debido aseo los frentes de su habitación, debiendo además de regarlos mañana y tarde en los meses de junio, julio, agosto y septiembre..."

"Ningún conductor de carruages podrá ir montado dentro de la Vila, escepto los de Galeras ú otros carruages que por su forma deben guiarse desde el pescante: los carreteros deberán guiar a pie sus carros, los tartaneros sus tartanas y los arrieros sus acémilas.

No se podrán dejar carruages en las calles y plazas durante la noche, sin poner á su inmediación un farol encendido que arda desde el anochecer hasta que sea de día".

Disposicions que, és clar, anaven totes acompanyades de la corresponent sanció econòmica.

També, a mitjan segle, hi hagué voluntat de posar una mica d'ordre a les construccions urbanes, quant a alineacions i rectificacions. Així l'Ajuntament guixolenc féu aixecar els primers plans, parcials i a escala: el de l'arquitecte provincial **Martí Sureda** (1853)[169] i el de **Josep Gallart** (1858).

Entre 1858 i 1865 s'obrí la carretera de Girona i l'Eixample (carrers de Capmany, Mercè i Concepció). Els còmodes pedrissos –seients de pedra que hi havia al costat de les cases– anaven desapareixent a mesura que s'hi feien voreres.

L'any 1862 l'Ajuntament reclamà el territori dels Guíxols, que havia estat inclòs en una subhasta de liquidació de béns propis nacionals, i restà de propietat municipal. Però la part de terreny compresa entre el camí de Calassanç i el que avui és carrer de Colom ja era en bona part edificat.

Entre 1866 i 1872, per segona vegada, s'intentà de construir cases al passeig del Mar. Els promotors eren importants i estratègicament ben situats en l'administració. L'Ajuntament, però, denuncià l'operació fraudulenta i els autors foren jutjats[170].

Molt de tant en tant, un terrible temporal desfeia tota la cura posada en l'aspecte de la vila. Com aquell del desembre de l'any 1840 que ens descriu el *Llibre Vermell*, i el de l'aiguat de Sant Ferriol (setembre de 1850).

L'enllumenat públic –d'oli primer i, després, de petroli– i les fonts públiques resolgueren altres necessitats de la població guixolenca.

169 "Plano geométrico de la calle del Mar, paseo de Cristina i plaza de la Constitución de la villa de San Feliu de Guixols...".

170 ESTEVA, LL., "Sant Feliu de Guíxols. Segon intent d'alçar blocs de cases als passeigs propers a la platja", *EBE* 10, Sant Feliu de Guíxols, 1991.

L'abundant aigua dels pous s'utilitzava a les cases per a cuinar. I la de beure, l'anaven a buscar a la font de la Pedrera –que el 1829 s'arranjà, i s'hi adjuntaren dues aixetes i un dipòsit– i a la de Monticalvari. El 1834 encara no hi havia cap font pública dins del nucli urbà. Una de les primeres va ser la de la Plaça, que el guixolenc resident a Cuba, Feliu Cabarrocas, el 1859 lliurà als seus conciutadans. El 1854 es constituí la companyia Lloveras –Lloveras i Cia.– a fi de portar l'aigua als habitatges guixolencs.

El 1847 s'aixecà la torre del rellotge a la casa de la vila.

Les vies de comunicació per terra amb altres poblacions eren encara força deficients. A Palamós i a la Bisbal, s'hi podia anar amb carro, per un camí de 20 *pies* d'amplada que presentava moltes dificultats. La carretera de Girona, amb més amplada –24 *pies*–, tot just el 1864 tenia 26,25 Km arranjats, com a carretera de segon ordre, i la resta s'anava fent.

Per anar a Girona, el 1848, s'hi estaven normalment unes 4 hores i en canvi a la Bisbal, 5 hores i mitja.

Els altres camins eren tan accidentats que només hi podien circular les rècules de mules o ases.

El 1865 Sant Feliu comptava amb 37 carruatges de dues rodes i una sola cavalleria per a traginar mercaderies, i amb cinc tartanes de luxe per a passatgers.

El 1862 l'Ajuntament de Girona demanà la construcció d'un moll a la badia de Sant Feliu, petició que fou defensada al Congrés de Diputats a Madrid pel Sr. Forgas. (La vila ja ho havia demanat el 1819 i, tot i que s'havia concedit, no s'havia pogut dur a terme). De nou, doncs, es donà permís. Però el capital a invertir-hi no arribava. S'havia demanat als guixolencs residents a Amèrica la seva aportació. Encara calia esperar.

De 1856 a 1861 havien entrat a Sant Feliu 1.138 vaixells amb trenta-sis mil tones. De naus estrangeres, només n'entraren 53 amb 2.858 tones.

CANVIS SOCIALS I POLÍTICS

Com s'ha dit, les idees de la Revolució Francesa havien reforçat el malestar social de la nostra gent contra el vell sistema que els obligava a pagar els drets senyorials i els delmes. I aquelles càrregues eren per a

Detall del monestir: la Porta Ferrada

un senyor –l'abat–, contra qui, en la llarga història de greuges, s'hi afegia –segons l'opinió popular–, que en els anys difícils de la guerra s'havia absentat, i havia deixat desemparats el monestir i els seus feligresos.

Es refermava, doncs, el convenciment que era possible de canviar i renovar tot aquell, més discutible encara, antiquat muntatge socioeconòmic. La qüestió no era pas tan simple. Si es vol emmarcar aquests canvis locals, caldrà recordar que –a tot el país– el fet industrial català i el mercat nacional havien d'incidir forçosament en la qüestió política general. Per a l'interior de Catalunya s'exigia l'alliberament polític de totes les traves que posaven els vestigis de l'antic règim –llibertat i independència individual i d'empresa– però al mateix temps –per contra– es reclamava que l'estat esdevingués protector i intervencionista respecte a l'exterior.

1814 - 1868

La vila contribuí amb tres mil duros –mai més reintegrats– a finançar el retorn de Ferran VII, qui, tot seguit, va restaurar la monarquia absoluta.

Després d'aquell engany polític, no és rar que molts guixolencs aprofitessin el moviment revolucionari de 1820 per assajar un nou model de govern local inspirat en la Constitució de 1812. El 10 de març a Sant Feliu, amb entusiasme popular, es proclamà la Constitució de Cadis. No hi mancaren falses il·lusions ni els aldarulls de costum contra els benedictins. Per l'octubre es decretà l'exclaustració general dels frares, i la comunitat de monjos es dissolgué el 15 de març de 1821, davant el perill de revolta contra el convent per part d'un bon nombre de constitucionals. Com era d'esperar, el consistori guixolenc aprofità l'avinentesa política per a impugnar amb força les prestacions senyorials i els delmes. Algunes propietats dels religiosos van ser exposades en subhasta pública i l'edifici del monestir esdevingué fortalesa.

Tot i que a la vila hom havia creat tres companyies de nacionals voluntaris, no fou possible d'evitar que l'estiu de 1822 hi entressin **les forces reialistes que comandava el cèlebre mossèn Anton**, que calaren foc a 44 cases de la població, exigiren 20.000 duros i assetjaren les forces liberals i els membres de l'Ajuntament que s'havien refugiat al monestir.

L'experiència liberal, però, no durà molt. Per la primavera de 1823 els francesos entraren al poble i, simbòlicament, trencaren la làpida de la Constitució que havia estat fixada al frontís de la casa de la vila. Els guixolencs no oposaren resistència oberta. Però la rebuda fou silenciosament hostil.

Els monjos tornaren a fer-se càrrec de la parròquia i de les seves propietats i rendes. I fins a la mort de Ferran VII la repressió apaivagà els ànims revolucionaris del poble.

En morir el rei absolutista, la fallida de l'antic règim ja era irreversible davant d'una societat en transformació. La revolució burgesa anava per bon camí cap a la creació de l'estat-nació modern,

L'any 1822 les forces reialistes comandades per mossèn Anton calaren foc en algunes cases de Sant Feliu.

uniforme. **La divisió d'Espanya en províncies** administratives intentaria esborrar els vells regnes de la Península.

La regència de Maria Cristina fou celebrada els primers dies d'agost de 1833 amb tota mena d'actes. I, més tard, el flamant passeig del Mar rebria el nom de *Paseo de Cristina.*

Una vegada més, ara ja l'última, els monjos benets foren objecte de tota mena d'insults i amb violència es va portar a terme l'exclaustració. Eren els últims dies de juliol de 1835.

Amb l'expulsió dels monjos acabava una lluita secular, en establir l'abolició definitiva dels drets senyorials i del delme eclesiàstic (1837). L'Estat es declarava successor dels drets i les pertinences del convent suprimit.

De tots aquells béns, el consistori en conservà l'ermita de Sant Elm fins a l'any 1860 i l'edifici de l'exconvent. Després de la desamortització, la biblioteca i l'arxiu del monestir passaren a la Delegación de Hacienda de Gerona[171].

Mentrestant, un altre aspecte que hem de destacar d'aquella època és l'**esperit de solidaritat** que es manifestà en la creació de les primeres associacions d'ajuda mútua. El 1846 es constituí la primera societat per a eximir o redimir el jovent ganxó de la servitud de les "quintes", d'haver de fer obligatòriament el servei militar. I el 1854 es formà la germandat de socors mutus anomenada Sociedad de Socorros Mutuos La Concordia.

Les arrels de l'anticlericalisme

Seria un error de pensar que l'antimonaquisme acumulat durant tants de segles d'història desembocà o fou la causa de l'anticlericalisme del segle XIX. No. Amb el desmantellament institucional i patrimonial –la desamortització– l'Església es veié obligada a buscar un nou espai social i cultural en una societat canviant i redefinir-hi la seva influència. A Sant Feliu, un cop expulsats els monjos i amb una parròquia per fi secularitzada, es produí de seguida el desencant –la frustració– davant les dificultats econòmiques per a mantenir la parròquia. Reapare-

171 D'allà, molt més tard, el gruix de la documentació es dipositá a l'Arxiu de la Corona d'Aragó. Actualment es troba molt dispersa: n'hi ha a Girona, a Montserrat, a la Biblioteca Nacional de Madrid i en mans particulars. També n'hi ha a l'Arxiu Municipal de Sant Feliu.

El monestir a mitjan segle

El federal
Pere Caimó

La data de 1833 és particularment significativa: mort de Ferran VII, intents constitucionals i de desamortització.

gueren –almenys per pocs anys– els odiats delmes. Vingué, llavors, una contribució especial a fi de mantenir el culte catòlic i la clerecia. No cal dir que la impopularitat d'aquests nous impostos es troba en les arrels de l'anticlericalisme que es començà a manifestar entre la població guixolenca.

Miquel Surís i Baster (1825-1856), diputat guixolenc a les Corts Constituents de 1854, defensà la llibertat de cultes enfront de la confessionalitat de l'Estat establerta pel Concordat de 1851 que rehabilitava el poder social i temporal de l'Església.

Malgrat la visita i la predicació d'Antoni M. Claret el 1845 i altres intents d'evangelització –les santes missions– no s'impedí que cada vegada més, a la vila, s'exterioritzessin actituds –cada vegada més radicals– de clericalisme i d'anticlericalisme en la vida quotidiana, arribant a la seva màxima expressió durant el Sexenni Democràtic, sota la figura del **federal Pere Caimó i Bascós (1819-1878)**.

Només en posarem algun cas.

"1852. Yendo de noche en muy solemne procesión el Viático por la calle Mayor, en la travesía de la de los Arboles, el inglés Enrique Bucknall no se arrodilló. Esta impiedad produjo escándalos y disputas entre los clérigos, y el citado inglés, que era protestante"[172].

La polseguera –desproporcionada– que aixecà el fet de batejar una criatura amb uns dies de retard s'allargà més d'un any (1853-1854). En parlaren els diaris de Barcelona i Madrid, i hi polemitzaren públicament l'alcalde Rafael Patxot –que multà el padrí, Pere Caimó–, el sancionat, Ramon Pi, l'esmentat Miquel Surís i Baster i el notari Maria Josep Sala.

El Sexenni Democràtic (1868-1874)

Amb el triomf de la Revolució de Setembre (1868), la Junta de Sant Feliu hagué de fer front a l'animositat popular contra el rector Joan de la Creu Geonès, àlias mossèn Vinagre[173], a qui s'obligà a desocupar l'edifici de l'exconvent.

El conegut ideòleg i polític Fernando Garrido, acompanyat de l'etnòleg Elie Reclus, visitaren Sant Feliu el 4 de novembre de 1868, i deixaren bona constància de l'acollida de Caimó i de l'ambient progressista i republicà que es respirava a Sant Feliu. (**Text 4**).

Al cap d'un any de la revolució, l'entusiasme que descrivia el cronista Reclus havia esdevingut un trist desengany. Per l'octubre de 1869, els republicans federals estaven molt descontents de la política que el general Prim havia instaurat i s'aixecaren en armes. Els d'aquestes contrades, sota el comandament de Pere Caimó –cabdill de la revolta–, es concentraren a la Bisbal. Era el **foc de la Bisbal**. L'aixecament federal fracassà. Com a conseqüència d'aquell fet, Caimó va ser empresonat i, pocs dies després, jutjat i condemnat a mort. El general Prim, de tota manera, l'indultà i li commutà la pena capital per la de

172 SALA, "Memorias...", o.c.
173 MANEL DE L'HORTA, "Mossèn Joan", *Ganxoneries*, 1925.

confinament a les Filipines. Essent diputat a Corts, es deslliurà de l'empresonament a Cadis i de l'embarcament cap a Filipines. Va ser simplement desterrat. Pel març de 1870 era a Mònaco, on escriví *Sucesos de la Bisbal y su distrito. Reseña de la insurrección republicana federal del mes de octubre de 1869*[174].

"Triste y abatido era el semblante de todos los republicanos de esta Villa desde el fatal momento en que su querido Caymó cayó en poder de las tropas del Gobierno, pasando los días desde aquel entonces de zozobra en zozobra, por la senzilla razón de que ora se decía que iba a fusilar a su idolatrado padre (pues este nombre le da el partido republicano de esta Villa), ora que le iba a deportar a Fernando Poo, ora a Canarias y por último a Filipinas; y júzguese cuál sería el júbilo de los ardientes republicanos de esta vecindad al tener noticia cierta de que se le había dado permiso para pasar a vivir libre al estrangero! Sí, grande fue su placer; pues que al recibir la referida noticia, los jóvenes, niños y mujeres dejaron sus quehaceres, se fueron a buscar la música, recorrieron las calles al son de la farandola, reuniéndose la muchedumbre en la plaza, en donde pasó alegremente la tarde y noche de ayer, concluyéndose la función dando una brillante serenata a la esposa e hijas del mártir de la República, ciudadano Caymó y Bascós"[175].

Essent de nou alcalde, Pere Caimó instaurà pel seu compte al municipi el **registre i el matrimoni civil** i, més tard, utilitzà el temple parroquial com a caserna, després de detenir i expulsar de Sant Feliu el senyor rector. La laïcització, amb l'anticlericalisme, marcava profundament el pensament polític dels republicans federals guixolencs.

Durant la República, Caimó organitzà els voluntaris per fer front als carlins –una facció de Savalls havia entrat a la vila l'any 1873. El juny de 1874 va ser de nou empresonat a Barcelona i condemnat a dos anys d'exili.

El clima de llibertat que regnà aquests pocs anys va fer possible que els sindicats obrers es poguessin organitzar. A partir de 1870, doncs, **l'associacionisme obrer començà a agafar força** també a Sant Feliu. Però aquest és un tema que es tractarà més extensament en el proper capítol.

ENSENYAMENT I CULTURA

Durant aquella època continuà la penetració de la llengua castellana. La documentació, fins i tot les partides parroquials per manament exprés del bisbe de Girona, Dionís Castaño Bermúdez (1828), reflecteixen el progressiu abandonament de la llengua catalana.

Al començament de segle funcionava una única escola sostinguda pel municipi. El govern –l'Estat– es desentenia de la qüestió.

Dos mestres impartien l'ensenyament primari. Mentre hi havia els monjos els alumnes assistien als oficis conventuals i escoltaven la doctrina cristiana, que havien d'aprendre de memòria a partir de cinc

Senyals amb banderes emesos des de Sant Elm (Arxiu Municipal de Girona)

Exclaustració violenta dels monjos benedictins l'any 1835.

174 Barcelona, 1870.
175 *Boletín Republicano*, 22-12-1869.

Casino dels Nois

El 1851 es constituí el Casino dels Nois.

anys. Un costum que deuria continuar molts lustres. Amb la *Doctrina Cristiana*, els infants havien d'estudiar també *Urbanidad, Ortología, Caligrafía, Historia Sagrada, Gramática y Ortografía castellana, Aritmética general aplicada a usos mercantiles e Historia de España.* La castellanització havia arribat plenament a l'escola.

El 1841 l'escola municipal passà a ocupar l'exconvent.

Hi havia persones que donaven classes particulars i dues escoles privades de nenes: Nostra Senyora dels Dolors (1815) i el Sagrat Cor de Maria (1830).

El 1858, una comunitat de monges carmelites de la caritat es feia càrrec de l'assistència dels malalts de l'Hospital.

També la vila i Girona, de manera massa efímera, tingueren la seva Acadèmia Nàutica, sota una mateixa direcció. Miquel Pou i Lustró "Piloto de 2do. de alturas de la Real Armada, 1ro. de la carrera de Indias", el 1807, quan encara era director nàutic de Sant Feliu, s'adreçà a l'Ajuntament de Girona per a demanar el trasllat, a Girona, de l'Acadèmia que tenia aquí. Gràcies a aquella breu experiència coneixem avui les matèries que hi estudiaven els alumnes: aritmètica general i correspondència mercant; àlgebra; geometria; trigonometria; maneig del globus terrestre i celeste; geografia amb lectura i confecció de plànols; pràctica d'aixecament de plànols i mapes de costes, ports, illes, etc.; curs nàutic o de navegació seguint el llibre de text oficial de les escoles nàutiques d'Espanya, de l'autor Gabriel Siscar. Com en la d'Arenys, els alumnes ingressaven molt joves i, un cop examinats de teòrica i maniobra, havien de passar a la part pràctica, navegant.

El 1834 trobem que ja es formà un gabinet de lectura o cercle de literatura, d'on segurament sorgiria més tard un casino. Aparegueren associacions de debat i intercanvi d'idees, tant a través de mitjans orals com escrits. La lectura esdevingué més popular i les publicacions periòdiques eren més habituals.

Segons les dades de què es disposa ara, el casino guixolenc més antic fou el de **La Unión**, que era de 1840. I l'inici del de **La Constancia (els Nois)** arranca del 17 de gener de 1851[176].

176 JIMÉNEZ, A., "El Casino dels Nois: cent anys de vida guixolenca", *Revista de Girona*, núm. 138, gener-febrer 1990.

No hi faltaven pas els aplecs, els saraus, les danses (els cavallets, per exemple), els balls, les il·luminacions, etc. La celebració del Carnaval constituïa l'esdeveniment més divertit de l'any, festa que era aprofitada sobretot per a escarnir els clergues, els militars i les autoritats. Per això, sovint, o la prohibien o la censuraven:

"1. En los tres dias de carnaval, se tolerará al público el uso de máscaras, desde las diez de la mañana hasta las cinco de la tarde.

El que usáre máscaras antes ó después de dichas horas sufrirá (sea cual fuese su sexo) la multa de treinta a trescientos reales vellón, según su posibilidad pecuniaria. Los padres pagarán por sus hijos menores.

2. Se prohibe todo traje militar y eclesiástico, incluso las vestas de las congregaciones ó cofradía, bajo la misma pena señalada en el art. 1.

3. Si alguna máscara insultáre de palabra, ó tan siquiera se atreviese á poner la mano sobre otra persona, autorizo á la parte ofendida á que arranque la máscara al insolente para conocerle, dándome parte en seguida, que le exigiré irremisiblemente (sin distinción de sexo) la multa de trescientos reales vn., sin perjuicio de sumariarle si la gravedad del insulto diere lugar a ello. -San Feliu de Guixols, 14 de febrero 1847.- Juan Tomás, Alcalde de esta Villa".

Un vell i estès costum ganxó –repetidament denunciat, prohibit i sancionat– de la vila del vuitcents era el dels anomenats **codolets** (de veu falsa, de màscara o atac feridor) que consistia en un diàleg en veu alta entre dues o tres persones un xic allunyades, en què es blasmava públicament un veí o una veïna, i s'ultratjava així la seva reputació. Pel que sembla, aquest costum tenia greus conseqüències socials, ja que els monjos ho denunciaren al començament de segle i diversos alcaldes ho prohibiren:

"D'ordre del senyor Alcalde que a les deu hores de la nit les tavernes i cases de joc siguin tancades, no hi hagi reunions de gent, que no vagin sinó de dos o de tres, sens menar ruido ni fer codolets, sota pena de 30 sous (1822)".

També sota pena de multa imposada per l'alcalde Rafael Patxot, el 1857 els homes s'havien de banyar a la Pedrera i les dones a Calassanç.

Els guixolencs amb les seves creences, tradicions, festes i els jocs (el joc de la pilota, jugat al carrer a què donà nom: carrer de la Pilota) s'alliberaven de les tensions del difícil viure quotidià i es distreien. Tot allò constituïa també la seva pròpia cultura. L'afecció dels guixolencs al teatre, hem de suposar-ho, venia de lluny. Però fins l'any 1843 no sembla que disposessin d'una sala construïda expressament. El Teatre Alsina del carrer de la Processó fou, doncs, el primer. I l'alcalde Rafael Patxot no permetia que ningú hi entrés un cop alçat el teló. Fins en aquests detalls d'ordre arribaven les disposicions de l'alcaldia.

El mateix any que es constituïa el Casino dels Nois –1851– el guixolenc **Ferran Patxot**, *Ortiz de la Vega*, publicava la seva famosa novel·la *Las ruinas de mi convento*, que es reeditä i fins es traduí a altres

Casino
La Unión

Làpida
dels Caimó
(C. Mitjà)

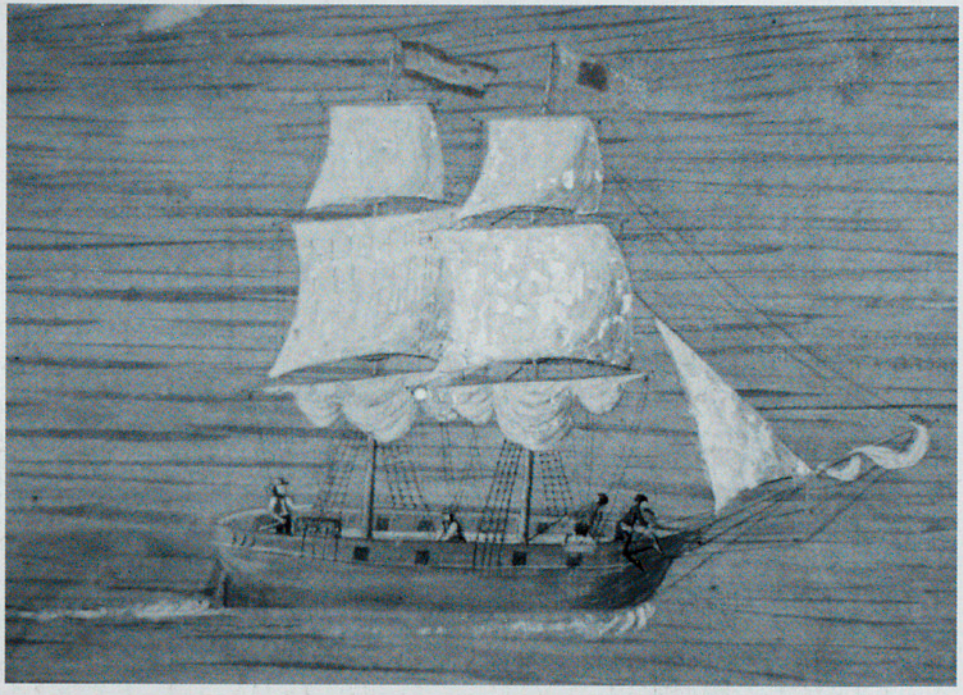

Detall del quadre pintat per Pere Caimó, 1857 (Fot. N. Sanchis)

L'any 1841 l'escola pública s'emplaça a l'exconvent –de propietat municipal.

idiomes. Deu anys més tard, Ernest Vidal i Calzada publicà la novel·la *Eugenia o la mujer del comerciante*, que tingué molt menys èxit[177].

Amb Ferran Patxot (1812-1859) altres guixolencs despuntaren pels seus coneixements. És el cas de **Josep Roura i Estrada (1797[178]-1860)**, químic, que descobrí l'anomenada pólvora blanca; Josep Presas, escriptor i polític; Narcís Sicars i Lligoña, home de lleis; els germans Barraquer i Llauder, Joaquim (enginyer militar) i Tomàs (advocat); mossèn Narcís Marcillach; Jeroni Basart, pare, àlias Rufo; el citat Miquel Surís, etc.

La mentalitat de l'època –de la Renaixença– s'expressava també en l'afany divulgatiu de monografies locals i en la mitificació dels personatges i episodis històrics. En aquest context s'ha de llegir la petita obra de Joaquim Sala i Martí *Relato histórico del origen, servicios y glorias de la villa de San Feliu de Guixols y conmemoración de sus más ilustres y distinguidos hijos*, 1861 i la –molt més reeixida i interessant– d'Emili Grahit, *Memorias y noticias para la historia de la villa de San Feliu de Guixols*, de 1873[179].

El mateix any, 1843, van néixer a Sant Feliu els cosins Joan Goula i Soley (1843-1917), que destacarà com a director d'orquestra i de masses corals, i Ermengol Goula i Catarineu (1843-1921), que ho farà com a actor i director d'escena.

Un vessant gens estudiat de la rica personalitat del cabdill federalista **Pere Caimó** és l'artístic. Efectivament, el polític guixolenc va pintar la seva vila des del molí de les Forques. D'aquests quadres tan curiosos i interessants, també des del punt de vista històric, se'n conserven tres força iguals. El del Museu –de 1857, dedicat al casino La Constancia– i el que es guarda al Casino dels Nois són amb seguretat els més ben acabats.

Cal fer esment també d'**Antoni Maria Vidal i Calsada (1806-1868)**, Salvador Vidal i molts altres benefactors[180], ja que amb les seves donacions privades es pogueren dur a terme moltes obres necessàries per al poble, quan les inversions de les institucions públiques no hi arribaven.

177 Barcelona, Librería de D. Juan Oliveres, editor. 1861.

178 Moltes publicacions ens donen equivocada la data del seu naixement, en avançar-la deu anys.

179 Certamen de 1873. Asociación literaria de Gerona, 1874.

180 TORRENT, J., "Benefactors guixolencs. Antoni Vidal (1806-1868), *EBE* 7, 1988.

Text 1

AHMSFG. 1854.
Carta de Pere Pascual a la seva esposa.

"Sagua la Chica 2 de Julio de 1854
Sra. Dña. Maria Pascual y Carbó

Mi querida Esposa, tengo recibida tu apreciada fecha 24 de febrero, la que me á llenado de alegria al ver todos estan sin nobedad; como yo gozo de una perfecta salud a D. G.

Estimada Esposa, después de la alegria de esta carta te contesto he derramado muchas lágrimas cuando mes hablas de esta separación que tenemos y de lo que dicen nuestros estimados hijos; en particular de la respuesta que te dió la Sintita que te dijo: á pobre Padre; cuando valdria más que estuviera con nosotros que le daríamos lo que necesitara; sí Maria soy pobre Padre porque estoy lejos de la familia; á si podia dar algún vuelo de cuando en cuando o si tú y toda la familia podrán venir a vivir conmigo, entonces sería feliz.

En cuanto mi salud por ahora es tan buena como la que he tenido en toda mi vida; tu me dices que temes por mi salud yo siempre temo por la tuya; pero porque no cojas un natural de divertirte y hacer años; yo trabajaré cuatro o seis años de dia y de noche mientras tu estés contenta y vivas alegre. En cuanto a lo que dices de las seis onzas no las habias recibido, José me dijo que habia mandado orden para que te las entregaran; cuando las acabes o antes, avisa; que más adelante si tengo salud y no hay ningún contratiempo no tendrás que avisar más. Ahora todavía se trabaja por gastos del tejar.

Dirás a mi padre que si hay proporción me mande un poco de semilla de *seba* y de *pebra* y de algunas otras las que a él le parece. Pero poca de cada clase de la que mande. Y dile a él y a los demás parientes y amigos que no les escribo porque hay poca proporción y estoy muy ocupado; que de todos me acuerdo, hasta de la población y del paseo y de las diversiones que hay, que yo aquí me divierto con bueyes i negros.

Creo sabrás la poca fortuna que ha tenido tu hermano Gerardo en la Isla de Cuba, que Dios lo haya perdonado.

En cuanto a los asuntos de tu Padre con José, no te metas en nada porque José me dijo que la muerte de su Hermano, no la perdonaría nunca en la vida; y así quisiera yo no estuvieras comprometida en nada ni te comprometes. Dile a Panchito que me gustan mucho sus adelantos y que acabe de aprender que de aqui un año lo mandaré a buscar. Darás muchos abrazos de mi parte a todos nuestros hijos, a toda la familia y amigos y tu los recibirás de tu hermano Joselito y demás familia; y tu recibe los afectos de un Esposo que no te apartas un momento de su memoria y desea abrazarte.

Dile a mi hermano Jose que hago ladrillo y teja muy bueno que la teja al pie de horno vale 25 pesos ó duros al mil y el ladrillo grande una onza al mil y el chiquito 12 duros.

Pedro Pascual "

Text 2

AHMSFG, 21 de febrer de 1833.
Resposta de l'Ajuntament a la "Circular del Sr. Subdelegado de esta Provincia".

"Relación de las Fabricas existentes en esta Villa con expresion de los nombres por quienes son dirigidas, o a quienes pertenecen, número de operaciones y estado en que se hallan".

Nombre de los dueños de la fábrica	*Fábricas*	*Nº de operarios*
Pere Puig	1	8
Antoni Font	1	12
Benet Batet	1	6
Francesc Batet	1	2
Eudald Amat	1	2
Amer Vilar	1	13
Miquel Martí	1	7

Tomás Ponsjoan	1	2
Francesc Taulet	1	2
Cristòfol Massana	1	6
Gerard Font	1	7
Agustí Raurich	1	7
Narcís Martí	1	8
Mr. Piquet	1	12
Josep Pla	1	9
Manuel Font i Puig	1	14
Jeroni Vilanova	1	15
Gerard Rufí	1	4
Pere Prats	1	2
Pere Estrada	1	8
Rafael Patxot	1	13
Josep Taulet	1	23
Jaume Iglesias	1	3
Antoni Cruz	1	3
Francesc Barceló	1	3
Agustí Calvet	1	2
Francesc Calsada	1	12
Jaume Camps	1	8
Joan Jofre	1	2
Josep Andreu	1	3
Josep Vicens	1	2
Feliu Bosch	1	2
Josep Guinart	1	38
Gerart Cama	1	61
Jaume Robert	1	18
Pere Font	1	2
Jerònim Nadal	1	9
Pere Nadal	1	6
Antoni Comas	1	6
Joan Viader	1	6
Pere Nadal	1	7
Eduard Anglada	1	4
Feliu Anglada	1	1
Josep Martí	1	2
Pere Busquets	1	19
Narcís Rufí	1	12
Gerard Prats	1	2
Josep Torrent	1	5
Josep Morera	1	5
Josep Costa	1	6
Francesc Roig	1	3
Jerònim Bernich	1	2
Joan Baell	1	7
Jaume Mauri	1	13
Jaume Roig	1	4
Lluís Perdrieux	1	8
Mr. Delord	1	2
Mr. Jacas	1	5
Mr. Bartra	1	2
Joan Bosch	1	3
Totales	**60**	**480**

A mas estan ocupados en estas Fabricas para hervir y raspar el corcho 60

540

El ramo de Fabricas de tapones de corcho desde 1819 en que por R. Decreto se impuso el derecho de 99 reales, vellon, por quintal al corcho en pana que se entrase para el estrangero se halla en una estado muy regular y quasi puede decirse en aumento. No quitandose el espresado derecho es muy presumible no decaerá este ramo, ni dejará de ser en favor de los cosecheros de dicho fruto, y de otra parte también continuarán en ganar su sustento una infinidad de individuos pertenecientes a otros oficios y no menos la marineria que con sus barcos conducen al Estrangero los tapones de corcho elavorados en estas fabricas...".

Text 3

MADOZ, P. *Diccionario geográfico-estadístico-histórico*.
Madrid, 1845, pàg. 602-604.
(Edició facsímil de Curial, Barcelona 1985).
GUÍXOLS (San Feliu de): (.....)

CALIDAD Y CIRCUNSTANCIAS DEL TERRENO. Es poco fecundo; pero el esmero y laboriosidad de sus cultivadores lo hacen productivo; la parte llana que contiene, es pequeña y casi toda poblada de huerta con norias para su riego, y en la

parte montuosa se ven los cerros y colinas plantadas de viñedo, olivos y frutales en abundancia, algunas destinadas al cultivo de cereales y legumbres, y las montañas cubiertas de bosques, arbolados de alcornoques, que dan mucho corcho, cuya producción es uno de los principales ramos de ind. y de comercio; le fertilizan dos riach. que se forman de las vertientes de los montes circunvecinos.

Los CAMINOS carreteros conducen á Barcelona y á Gerona y se hallan en regular estado. De estas dos cap. se recibe el CORREO por conductor particular, los miércoles, jueves y sábados, y se despacha los martes, jueves, viernes y domingos.

PRODUCCIONES: centeno, cebada, legumbres, patatas, vino, aceite, hortalizas, frutas y abundante corcho; cria caza con escasez y pesca del mar en particular de sardina.

INDUSTRIA: 42 fáb. de tapones de corcho, en que se emplean mas de 500 personas de las que depende la subsistencia de otras tantas familias; una de jabon, varios telares de licozo ordinario de lino y cáñamo; dos molinos harineros de agua, solo servibles en invierno y primavera por falta de agua; uno de vapor, 3 de viento, 2 de aceite; una alfareria, marineria, arreos de pescar y un astillero de barcos mercantes, notable ya en el siglo XVIII, en cuya atarazana se construyó un navio de línea y otras naves para la espedicion al reino de Sicilia, segun Montaner cronista de aquel tiempo. En él se han construido también desde el año de 1824 al 45 inclusive

246 laudes con	927 tn.
4 pailebotes	180 id.
6 bergantines polacras goletas	610 id.
6 polacras bergantines	605 id.
Total 262	2.322 id.

debiendo entenderse este valor, solamente de los cascos de los buques, cuyas cantidades parciales constan en los respectivos asientos de cada uno de ellos, por las contratas verificadas con los maestros constructores. Pertenecen á este distrito marítimo 8 embarcaciones de vela cuadrada, de porte de 100 toneladas arriba, 11 de igual clase que no pasan de 100 cada una y 37 de vela latina de varios portes hasta 50 toneladas, en que tienen ocupacion 51 patrones que hay en esta matrícula, y parte de los 323 marineros hábiles de que consta la misma.

COMERCIO. La prosperidad á que había llegado, y en que se hallaba esta v. 50 años atras, ha disminuido notablemente por la paralizacion del comercio y la escasez de pesca, cuyos ramos eran considerables recursos: tambien era notable el número de barcos mercantes que contaba esta industriosa pobl. y se construian en su astillero, lo cual proporcionaba ocupacion á una multitud de gente, y lo mismo la abundante pesca de anchova y sardina: en la actualidad el comercio se halla en decadencia y el pescado se ha desviado de estos mares, de modo que la concurrencia de barcos de tráfico y de pesca se halla reducido á un muy corto número; la esportación de corcho elaborado, sostiene algun movimiento mercantil, y este se manifiesta mas detalladamente en los adjuntos estados de aduana.

POBLACION Y RIQUEZA: 1,199 vec., 5,487 alm. CAP. PROD. 17.506,400. IMP.: 437,600.

Fueron probablemente los ant. hab. de esta v. los gessorienses de que habla Plinio, condecorados en el fuero del Lacio ant., y adscritos al conv. jurídico de Tarragona.

Text 4

4 de novembre 1868. Fernando Garrido i Elie Reclus visiten Sant Feliu. (CLARA, J., *El federalisme a les comarques gironines*).

"Es ya de noche cuando llegamos a San Feliu. A tres o cuatro kilómetros de la población nuestras tartanas son rodeadas por una banda de chiquillos, que son como la vanguardia republicana. Más adelante, dos kilómetros antes de llegar, hay un gentío inmenso en la carretera, que nos recibe con entuasiastas aclamaciones. Una banda de

música llena el aire con las notas del himno de Riego. Es desplegada al viento una bandera roja, y la multitud, iluminada por una doble fila de antorchas, reemprende la marcha hacia la ciudad. La llama de las antorchas, sacudida con fuerza por el viento, permite distinguir las barretinas catalanas; las camisas garibaldinas; una nube de muchachos vestidos de marineros y llevando en el gorro la palabra *republicano*; un grupo muy numeroso de jóvenes de ambos sexos llevando en la gorra o en un brazal las iniciales R.F. -República Federal-, y una masa compacta, apiñada, ruidosa, contenta, como celebrando una gran fiesta.

A un lado y otro de carretera se veían muchísimos hombres en el tronco y en las ramas de los olivos. La chiquillería constituía la escolta de las tartanas. Y aquella multitud iba engrosando. De la misma ciudad, llegados corriendo, y de las aldeas próximas se les sumaban sin parar nuevos individuos. La luz agitada de las antorchas nos permitía apreciar en la obscuridad el número de los que intervenían en aquella procesión. ¿Dos mil? ¿Tres? Acaso más. Todo aquello era fantástico. Los gritos de "¡Viva la República Federal!" eran contestados por la multitud con toda la fuerza de sus entusiasmos y de su fe.

¡Qué triunfo para Garrido! Doce años antes había tenido que correr esta misma comarca y atravesar esta misma ciudad huyendo, perseguido, no pudiendo demorar su estancia en casa de los íntimos, ya que el general Zapatero había pregonado su cabeza, y darles hospitalidad representaba para sus amigos un peligro de muerte. Y ahora el ex proscrito y su antiguo y fraternal amigo Pere Caimó entraban emocionados y sonrientes en medio de una multitud inmensa que les aclamaba. El autor de estas líneas era presa de una sensación hasta entonces desconocida. Nunca se había presenciado una entrada triunfal que no fuera para odiar al triunfador (...).

Hubo que subir al Ayuntamiento para saludar a la multitud desde el balcón. Los dos reyes del momento se miraban en silencio, cohibidos tal vez por la consciencia de su personalidad. Mas luego se desahogaron riendo a carcajadas, cuando se enteraron que uno de los guardias civiles que acababa de ponerse a sus órdenes havia preguntado: "Pero ¿qué general es ese? y de que el pregonero encargado unas horas antes de anunciar la llegada de *insigne republicà* (insigne republicano), había voceado en todas partes, inocentemente desde luego, al *indigne republicà* (indigno republicano).

Fuimos a descansar bajo los techos fieles de los días tormentosos. Somos huéspedes de Caimó. Don Pedro, que ha vivido en Cuba unos cuantos años ha logrado amasar una pequeña fortuna, se ha construido una casa sencilla y confortable. Se entra en ella por un pórtico luminoso al fondo de un pequeño jardín. Al centro de este jardín hay una estatua blanca que se levanta sobre un macizo de follaje.

La dueña de la casa nos acoge con el semblante iluminado por la alegría. Las dos hijas, Leocadia y Nemesia, siguen con muda admiración todos los movimientos del amigo de su padre.

La reunión de aquella noche debía celebrarse en un amplio salón de baile. El auditor era simpático y estaba animado de un entusiasmo frenético. Pero el orador, a pesar de que estuvo muy bien, no rayó a la altura que en otros casos. Los discursos precedentes le habían puesto afónico. Las emociones repetidas habían agotado su resistencia.

La juventud de la ciudad, precedida de una banda de música, nos acompañó al Casino *La Constancia*. Y en *La Constancia* esta juventud se declaró partidaria vehemente de la separación de la Iglesia y el Estado. Además, para responder a la petición de algunas sevillanas en el sentido de que fuera mantenido el presupuesto del culto, quedó acordado que las mujeres de San Feliu elevarían al Gobierno una demanda en favor del matrimonio civil.

Jueves, 5 noviembre

Por la mañana paseamos durante media hora. Visitamos el puerto (...).".

BIBLIOGRAFIA

BARBAZA, Y. *Le paysage humain de la Costa Brava.* París. (1988); *El paisatge humà de la Costa Brava.* Barcelona: Ed. 62, 1966.

JIMÉNEZ, A. "Sant Feliu de Guíxols." Girona: *Quaderns de la Revista de Girona,* 8, 1986.

SALA, F.-SALA, M.J, "Memorias históricas de la villa de San Feliu de Guíxols desde su fundación hasta el siglo XIX...", 1860, *In: Estudis sobre temes del Baix Empordà,* 4. Sant Feliu de Guíxols, 1985.

Dades demogràfiques

IGLÉSIAS, J. "Demografia històrica del Baix Empordà". XX Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos. Museu, Sant Feliu de Guíxols, 1977.

La Guerra del Francès

BATLLE, LL. "Los corsarios de Sant Feliu de Guíxols en la Guerra de la Independencia". *Àncora,* FM 1959.

BUSSOT, G. "El capità Narcís Massanas" *(1786-1811). Col. Estudis guixolencs, 5.* Ajuntament, Sant Feliu de Guíxols, 1989.

Emigració a Amèrica

JIMÉNEZ, A. "Crisi del comerç marítim i emigració a Sant Feliu de Guíxols (1824-1834)". *Es Corcó,* 8, 1981.

JIMÉNEZ, A. "Demografia, emigració a Amèrica i estancament de la indústria suro-tapera a Sant Feliu, la primera meitat del segle XIX". *L'estoig,* 2, 1990.

JULIÀ, M. "Emigración guixolense a Nueva Orleans (1857-1860)". *Revista de Girona,* 84, 1978.

YÁÑEZ, C. "L'emigració guixolenca a Amèrica durant el segle XIX", *L'Avenç,* 99, 1986.

YÁÑEZ, C. "Sortir de casa per anar a casa. Comerç, navegació i estratègies familiars en l'emigració de Sant Feliu de Guíxols a Amèrica, en el s. XIX." *Col·lecció d'Estudis Guixolencs* 7, Sant Feliu de Guíxols, 1992.

YÁÑEZ, C. *Saltar con red. La temprana emigración catalana a América. 1830-1870.* Alianza América, Barcelona, 1996.

SONESSON, B., *Catalanes en las Antillas. Un estudio de casos.* Fundación Archivo de Indianos, 1995.

El treball

CALZADA, J., "Incidència surera a Sant Feliu de Guíxols en el segle passat", XX Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos. Museu de SFG, 1977.

MADOZ, P., *Diccionario geográfico-estadístico-histórico de España.* Madrid, 1845. Edició facsímil. Barcelona, Curial, 1985.

MEDIR, J., *Historia del gremio corchero.* Madrid: Alhambra, S.A., 1953.

L'espai urbà

ESTEVA, LL. "Enllumenat públic mitjançant fanals d'oli (1855)";"Enllumenat públic mitjançant petroli (1863)", *Àncora,* FM 1981.

El passeig del Mar compleix 150 anys. Museu, Sant Feliu de Guíxols, 1984.

ESTEVA, LL. "Expansió nord-oest de la vila guixolenca". *Àncora,* FM 1990.

ESCORTELL, J. "Algunes dades guixolenques de mitjan segle dinou", *Àncora,* 15-02-1968.

QUINTANILLA, P. *La provincia de Gerona. Datos estadísticos, ...* Gerona: Imprenta Dorca, 1865. Cf.

TORRENT, J., "Urbanisme guixolenc vuitcentista. Els primers plans d'alineació vial a escala", *Àncora,* FM 1978.

Canvis socials i polítics

JULIÀ, B.., "Solidaritat guixolenca. Segle XIX", *EBE* núm. 15, 1996.

BORRELL, M., "Les lluites del poder municipal entre el monestir i la vila de Sant Feliu de Guíxols, la insaculació de l'any 1803", *EBE* núm. 15, 1996.

CERVERA, J. *Història del Monestir de Sant Feliu de Guíxols.* Girona, Caixa Provincial, 1984.

CLARA, J.-JIMÉNEZ, A. *El federal Pere Caimó, (1819-1878).* Barcelona, Ed. Pòrtic, 1975.

HURTEBISE, *Bosquejo histórico de la Villa de San Feliu de Guíxols...* Ms. 1905. Sant Feliu de Guíxols, *Àncora,* 1970.

JIMÉNEZ, A., "L'anticlericalisme a Sant Feliu de Guíxols i comarca a l'època contemporània", *Església i societat a la Girona contemporània*, Quaderns del Cercle 9, Girona 1993.

JIMÉNEZ, A., "El servei militar obligatori: un problema del comú, a la vila de Sant Feliu de Guíxols (1835-1870)", *Exèrcit i societat a la Catalunya contemporània*, Quaderns del Cercle, Girona 1995.

TORRENT, J. "Del Sant Feliu vuitcentista. Cessió de l'ex-monestir a la vila (any 1843)". *Àncora*, 27-11-1986.

ZARAGOZA, E. "Los monjes de Sant Feliu y la exclaustración de 1820". *Àncora*, 24-10-1874.

ZARAGOZA, E. "Quejas del Ayuntamiento constitucional de Sant Feliu contra los monjes de la villa", *Àncora*, 21-11-1974.

Cultura

CANET, J. "Breus notícies sobre els vells casinos populars de Guíxols". *L'Avi Muné*, 7-V, 1932.

ESTEVA, LL. "El Casino dels Nois de Sant Feliu de Guíxols". *Revista de Girona*, 1978-1979.

ESTEVA, LL. "Guixolencs il·lustres. Ferran Patxot i Ferrer. (Ortiz de la Vega, 1812-1859)". *Quaderns d'Informació Municipal*, 5, 1979.

FÀBREGAS, P.A., *Josep Roura i Estrada (1787-1860). Un científic català del segle XIX*, Gas Natural, 1993.

JIMÉNEZ, A. "El Casino dels Nois: cent anys de vida guixolenca". *Revista de Girona*, núm. 138, 1990.

JIMÉNEZ, A. "Aproximació de la història de l'ensenyament de Sant Feliu de Guíxols, amb motiu dels 50 anys de l'Escola Gaziel," Sant Feliu de Guíxols, Servei de Publicacions i d'Arxiu de l'Ajuntament. *Col. Estudis Guixolencs, 2*, 1988.

MARTÍNEZ, M.D., *Josep Roura (1797-1860), precursor de la química industrial catalana*, Col. 4 Techne, 1993.

Anys	Sant Feliu de Guíxols	Catalunya	El món
1808	A pesar de la Guerra del Francès el creixement demogràfic continuà	Inici de la insurrecció de Catalunya contra les tropes franceses	Comença la Guerra del Francès, motivada per la invasió de la Península per part de les tropes napoleòniques
1810	El govern fa el decret per fortificar les Illes Medes i la vila els envia provisions		Corts a Cadis que faran la Primera Constitució Espanyola (1812). Inici de la independència de les colònies americanes
1814	El general francès, en retirada, fa pagar 5.000 pesos a la força a Sant Feliu	Els francesos abandonen Barcelona	Ferran VII reestableix l'absolutisme a tot Espanya
1815	Algú cala foc a la casa de la cúria	1817. Afusellament del general Lacy	Batalla de Waterloo i exili de Napoleó Congrés de Viena/Santa Aliança
1820-23	A la vila s'assaja un nou model, liberal, de govern local. El 1822 forces reialistes calen foc en algunes cases	1822. Els absolutistes constitueixen una regència a la Seu d'Urgell	Trienni Constitucional, després del qual es produeix la pèrdua definitiva de les colònies americanes
1824	Nombrosos guixolencs emigren a Amèrica (motius econòmics i d'estratègia comercial)		1827. Mor Beethoven
1830	"Motí de la Teulera" a Santa Cristina, en contra de la lliure exportació de suro		Revolucions liberals a Europa Independència de Bèlgica
1833	Sant Feliu celebra la regència de Maria Cristina	Publicació d'*Oda a la Pàtria* d'Aribau Fundació de la fàbrica tèxtil El Vapor, dels germans Bonaplata	Ferran VII mor i s'inicia la construcció de l'estat liberal espanyol Inici de la Primera Guerra Carlina
1834	S'inicien les obres del passeig guixolenc 1835. Exclaustració violenta dels benedictins	1836-37. Lleis de desamortització	
1840	Es construeix la capella de l'Hospital		Regència d'Espartero (1841-43)
1844	1845. Antoni M. Claret visita la vila i hi predica		S'inicia la dècada moderada (gov. espanyol)

ANYS	SANT FELIU DE GUÍXOLS	CATALUNYA	EL MÓN
1848	1847. S'alça la torre del rellotge a la casa de la vila	Primer ferrocarril: Barcelona-Mataró	Insurreccions democràtiques, nacionalistes i obreres a tot Europa K. Marx: *El manifest comunista*
1851	Es constitueix el Casino dels Nois		
1854	S'eixampla per darrera l'altar major de l'església	Conflicte de les "selfactines" que provoca el primer moviment antimaquinista	Comença el Bienni Progressista en el govern espanyol (1854-56)
1855	Se celebra efusivament el natalici d'Espartero Arriben 750 fusells per a la milícia	Primera vaga general a Catalunya Lleis dels ferrocarrils	Desamortització de Madoz
1856	Fortes pluges erosionen una vinya i destrueixen un edifici		Comença la segona etapa d'hegemonia moderada al govern espanyol (1856-68)
1859	Nova numeració de les cases	Primers jocs florals restaurats	Darwin: *Origen de les espècies*
1864	Rafael Patxot i Ferrer, de nou és nomenat alcalde	Intent de pronunciament progressista de Prim al País Valencià	Constitució de l'Associació Internacional de Treballadors (AIT) a Londres
1868	Es constitueix la Junta Revolucionària	Primeres eleccions municipals amb sufragi universal masculí	S'inicia el Sexenni Revolucionari amb l'enderrocament de la monarquia borbònica
1869	Alçament federal en aquestes contrades comandat per Pere Caimó	Victòria electoral republicana Alçament de partides carlines	S'aprova una constitució molt liberal (general Prim). Comença la monarquia de Savoia
1870	Eleccions municipals	Congrés obrer a Barcelona	
1873	Mn. Geonès és empresonat	Vaga general a Barcelona	Primera República Espanyola
1874	Pere Caimó és de nou empresonat i condemnat a l'exili	Els carlins ocupen Olot i Vic	Cop d'estat del general Pavia. Pronunciament de Martínez Campos, inici de la Restauració amb Alfons XII

Capítol IX

Quan la vila esdevingué ciutat

(1874-1910)

Quan la vila esdevingué ciutat

Els decennis que assenyalen el pas de la vila del vuit-cents –com l'anomenava Gaziel– a la ciutat –títol que Sant Feliu rebé oficialment el 1902– del segle XX, varen ser anys –en bona part– d'expansió econòmica i de creixement demogràfic i urbanístic. En aquest sentit, és necessari destacar la forta immigració que acollí la ciutat. L'expansió de la fabricació i el comerç de taps del final del segle XIX, junt amb les grans obres de construcció, el tren i el port, atragueren població forastera. La tendència d'augment demogràfic, a partir de 1910, canvià bruscament.

L'aparició de noves fonts energètiques, com l'electricitat, i les novetats tecnològiques, com el motor d'explosió i la maquinària, a la llarga tindran un impacte determinant sobre la indústria del suro. De tota manera, el maquinisme –a Sant Feliu– s'hi va introduir amb cert retard per diverses raons. Així i tot al final d'aquest període ja s'insinuà el paper –i la contradicció– del progrés tècnic (especialment de la mecanització), que, per una banda representava a llarg termini un avenç econòmic, però que, per l'altra, immediatament posava en perill la feina dels treballadors. Podia comportar atur, un problema molt actual.

D'altra banda, ni la fil·loxera ni la crisi de l'activitat a les drassanes i del comerç marítim no es notaren en el mercat de treball.

El republicanisme federal, majoritari, i el catalanisme minoritari eren les dues forces polítiques que marcaven el joc dels poders i del govern local.

L'obrerisme, fonamentalment llibertari, anava creant les seves associacions de defensa, i el nombre d'associats va anar en augment.

La passió per la cultura, pel saber científic, s'encomanava a totes les classes socials. A les festes de sempre i al teatre s'hi afegí una possibilitat més de lleure: el cinema.

Panoràmica general, entre 1905 i 1909

POBLACIÓ

És prou clar que el creixement de població –paral·lel a l'expansió de la indústria surera, a l'eufòria urbanística i a les grans obres (construcció del ferrocarril i del port)– era fruit de la forta immigració que atreia el desenvolupament i la consolidació de les activitats industrials i comercials desenvolupades a la ciutat. Així, doncs, durant aquest període augmentà espectacularment la importància de la població activa del sector secundari, que representarà més de la meitat de l'ocupació al final del segle XIX.

Sant Feliu, en aquest temps, esdevingué –quant a població– capdavantera dels pobles del Baix Empordà.

El moviment demogràfic es mantingué positiu fins al començament del segon decenni d'aquest segle.

Segons el segon gràfic, el màxim absolut de les mitjanes anuals de naixements se situa a Sant Feliu entre els anys 1895 i 1910, la qual cosa ens revela **una arribada considerable d'immigrants**. L'augment del nombre absolut de naixements seria, doncs, conseqüència –no pas causa– de l'augment de població.

L'any 1905 Sant Feliu tenia 12.580 habitants.

El moviment demogràfic es mantingué positiu fins a l'any 1910. A partir de llavors, la tendència de creixement canvià.

POBLACIÓ DE SANT FELIU

1872-1910

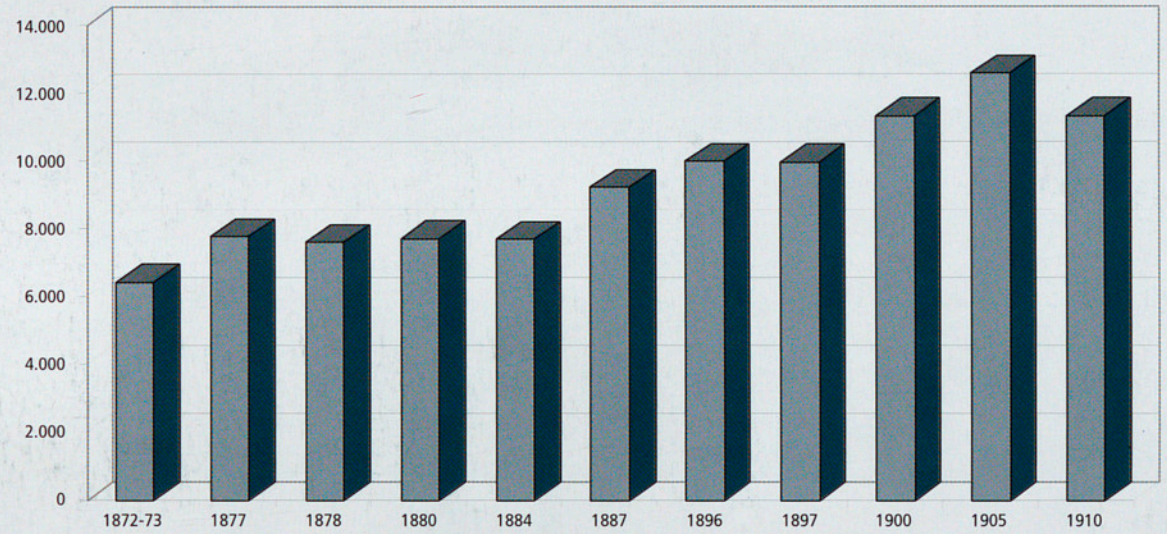

MOVIMENT DE NAIXEMENTS I DEFUNCIONS SEGONS ELS REGISTRES PARROQUIALS

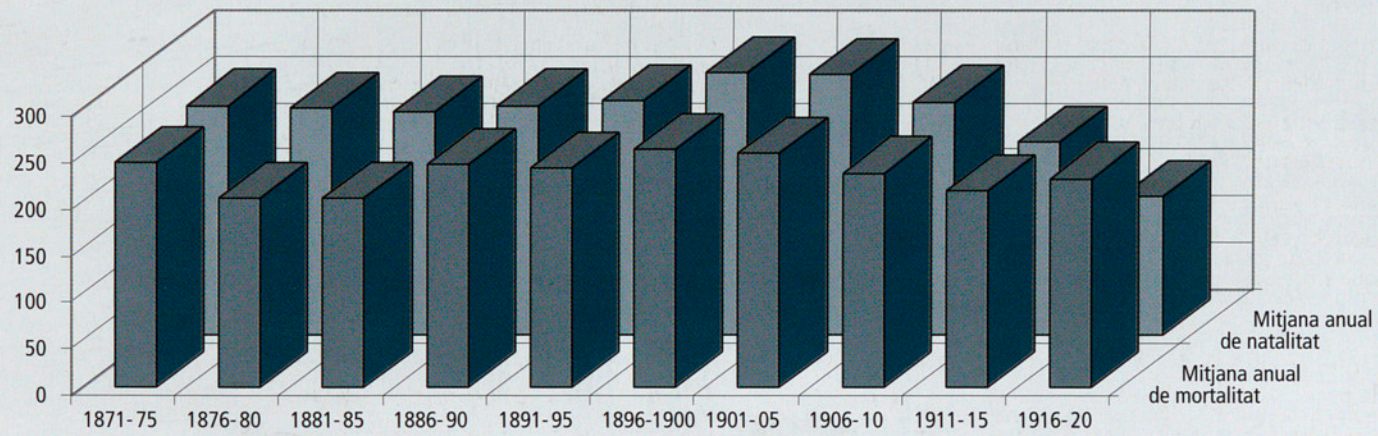

A l'expansió de la fabricació i el comerç de taps –que apuntà pels volts de 1880– i de la construcció, s'hi sumaren les obres d'esplanació i fàbrica del tren que començaren el 1889. Va ser necessari que vinguessin obrers de fora d'aquesta comarca. En vingueren especialment de la província d'Osca, i molts d'ells ja es varen quedar a Sant Feliu.

I el mateix passà amb les obres del port, que començaren l'any 1904.

Aquesta tendència demogràfica ascendent canviarà bruscament a **partir de 1910**.

Temporal a la badia

Entre 1881 i 1883 la fil·loxera destruí la vinya.

EL TREBALL

Les drassanes i la pesca

Entre 1881 i 1883, les vinyes que omplien les terres de secà en feixes d'escassa amplada es veieren danyades totalment per **la fil·loxera**. Els treballadors que alternaven el conreu de la terra amb la fabricació de taps o la pesca es dedicaren només a una sola feina. I, sense replantar les vinyes, abandonaren els terrenys, que s'ompliren de pins, arbre que no exigia cap mena de cura; o bé se substituïren –les vinyes– per suros.

El 1893-94 **les drassanes** foren traslladades a la platja de Calassanç per un acord municipal, decisió contra la qual els pescadors protestaren. Aquella tradicional activitat, que havia estat tan important a la vila, a partir de 1870 perdé el seu ritme de treball de la mateixa manera que en la majoria de les drassanes de tota la costa de llevant, que es veieren abocades gairebé a la seva fi. Les causes les podríem trobar en la seva inadaptació a una construcció naval tècnicament renovada, que exigia que els bucs fossin metàl·lics i moguts a propulsió mecànica. D'altra banda, la independència de les últimes colònies, especialment Cuba, incidí negativament en la construcció de velers i en el comerç marítim.

Amb la davallada de la navegació, els mariners –com a sector social– perderen importància numèrica entre la població guixolenca treballadora. El 1877 la gent de mar arribava tan sols al 8,82%

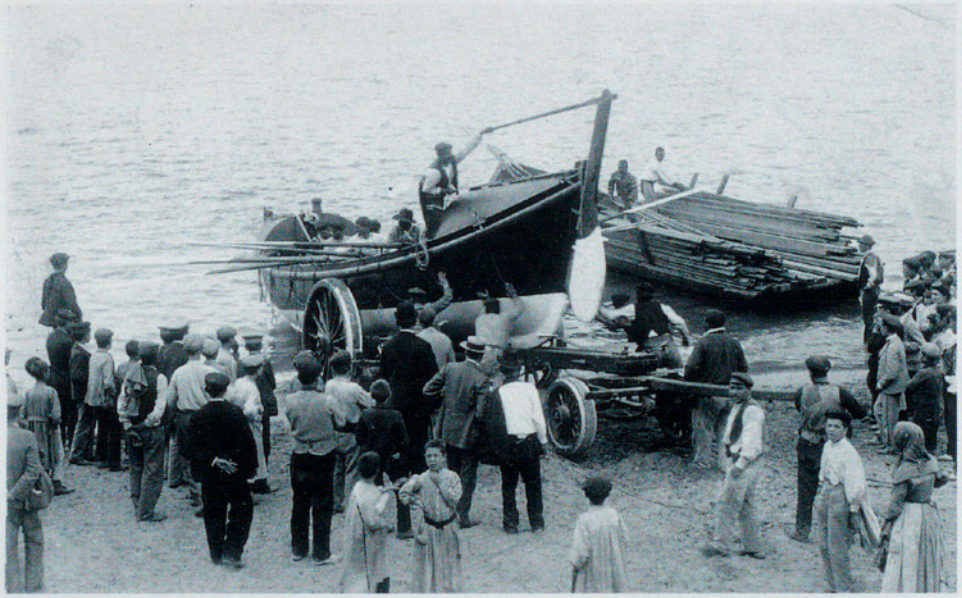

El bot de salvament *Boera*

L'any 1889 s'alçà l'edifici del Salvament.

(200), mentre que els tapers constituïen el 37,92% de la població activa, amb 860 persones que treballaven a la indústria del suro.

El comerç de cabotatge també anà minvant a causa dels nous mitjans de transport terrestres. Tampoc, doncs, a les drassanes no s'hi construïen embarcacions mitjanes. Només els pescadors els encarregarien els tradicionals llaguts de sardinals. Als famosos mestres d'aixa Llorenç Boada i, sobretot, Josep Bosch (conegut pels mariners per Pep Bassó, mort el 1897), els succeïren Emili Bosch Jordà, Jeroni Ventós i Ricard Esteva.

Amb la disminució de l'activitat a les drassanes, anaren desapareixent tots aquells treballs que en depenien: teixidors de veles, corders, ferrers, calafats, etc.

A les platges guixolenques continuaren haventhi els llaguts de pescadors, que subsistien de la dedicació a la mar, i que només en l'època dels sardinals es podien guanyar mitjanament bé la vida, a través de la pesca de la sardina i de l'anxova que, preparada als saladors, en grans quantitats era exportada, sobretot a Itàlia. Evolucionaven les xarxes d'arrossegament, que en formes més elementals ja s'utilitzaven antigament. Raó per la qual la llei hagué de fixar un període de temps per a aquesta classe de pesca i una distància mínima (a sis milles) de la costa.

Les xifres següents poden servir per a donar una idea del volum de la **indústria pesquera** a Sant Feliu cap al 1887:

Peix agafat durant tot l'any ....47 tones 26.000 PTA
Peix salat i premsat.....17 tones 13.000 PTA
Peix venut fresc.....14 tones
Peix exportat a l'estranger, fresc.....0,6 tones
Peix exportat a l'estranger, salat.....17 tones
Peix exportat a la Península, fresc.....7 tones
Peix exportat a la Península, salat.....17 tones
Vaixells 40 Pescadors 160

El 1886 es constituí la delegació local de la Sociedad Española de Salvamento de Náufragos que, el 1889, aixecà **l'edifici del Salvament** i féu construir el bot *Miquel Boera* (1898). L'eficàcia de la SESN local va ser força minsa, sobretot després d'haver-se construït el port i el moll de l'abric.

Amb un sol molí de vent on moldre el blat conreat als voltants de Sant Feliu, el 1880 hi havia una fàbrica de serrar moguda a vapor, on a més de serrar fustes –moltes procedents d'Amèrica del Nord, Suècia i Noruega–, s'hi trituraven els rebuigs del suro, que després serien utilitzats en altres aplicacions.

En resum, doncs, ni la destrucció de la vinya per la fil·loxera, ni el declivi de l'activitat de les drassanes i, alhora, del comerç marítim, no determinaren un descens demogràfic en aquest darrer terç del segle, ans al contrari. Fou a partir de 1875-1880 quan Sant Feliu experimentà el creixement més espectacular de la seva població.

Junt amb la construcció, la indústria surera era la que absorbia més mà d'obra.

Fabricació de taps

Així, doncs, la indústria i el comerç del suro es van anar perfilant com l'activitat econòmica que donava més ocupació als guixolencs: als que es veien obligats a deixar el seu antic treball a les drassanes o a la navegació, i fins als treballadors dels pobles del voltant i a forasters.

A partir de 1880 hom pot considerar que la fabricació i el comerç del tap entrà en una època d'expansió. El nombre de fàbriques s'ampliava: Vi-

Sala d'una fàbrica

Llescant suro.

nyas i Cia. (1867) [C/ dels Arbres]; Vinyas, Huygen i Cia. (1877) [C/Sant Isidre]; J. Rovira (1871, 1876, 1884, 1891) [Cra. de Girona]; Ferrer i Cia. (1876) [C/Mascanada]; Ferrer, Brugada i Cia. (1886); T. Brugada i Rifà (1889); Batet (1869, 1887, 1895 i 1899) [Cra. de Palamós]; Perdrieux[181] (1872) [C/ Tueda]; Tornabells (1888) [C/Havana-Santa Magdalena]; Badosa i Soler (1889) [C/Santa Magdalena]; Dausà (1891) [C/Girona]; Sala (1892, 1896) [Pl. Monestir]; Burgell (1893, 1896) [C/ Santa Teresa]; Pecher (1881, 1894 i 1898) [C/Pecher]; Bender (1882, 1898) [Cra. Tossa-Passatge del Bruc]; Villà (1898) [Cra. Palamós]; Salip (1894, 1899) [C/ Huguet i Surís]; Nadal (1899) [Cra. Girona]; O. Canadell (1885, 1904) [C/Surís]; C.A. Greiner i fills (1906) [C/Pecher-Bruc]; Estrada i Cia. (1877) [C/Eres], Sebastià Cateura (1888) [C/ Huguet], etc.

Segons Medir, el període que va **de 1880 a 1899** va ser el més afortunat per a la indústria surera. Efectivament, així sembla indicar-ho tot, malgrat les crisis de 1894 i 1899 que hi hem constatat. Una tranquil·litat política –i, relativament, social– coincidí amb una bona conjuntura internacional. Amb els progressos de l'embotellament de la cervesa i d'altres begudes alcohòliques –malgrat els efectes negatius de la fil·loxera– es multiplicaren els mercats consumidors europeus i l'americà, i augmentà la demanda de taps –l'exportació es triplicà–, en uns moments de depreciació de la pesseta. Hi havia

mà d'obra disponible que, com hem vist, procedia dels sectors econòmics en crisi i de la immigració. L'artesania, el treball a mà davant d'un simple taulell, anava encara en augment. Hi havia capital que provenia del comerç marítim i de la construcció d'embarcacions, capital repatriat de les colònies (1894-1900), estalvi i reinversió.

A pesar de l'afany associatiu de l'època i de la necessitat de crear organismes representatius de l'economia (Fomento de la Industria Corcho-Taponera [1892], **Cambra de Comerç** [1905], etc.), no fou possible d'endegar una política comuna a propietaris de la matèria primera i a industrials. Els interessos, irreconciliables, d'uns i altres varen continuar un desacord i un antagonisme que esdevingueren crònics.

181 Perdrieux, com Batet, ja hi eren a la llista de 1833 (Text 2, del tema anterior).

Fàbrica Pecher

Fins en aquests moments, a Sant Feliu s'havien donat els dos factors clàssics de la localització d'una activitat industrial: proximitat de la matèria primera i proximitat del consum, que representaven una considerable reducció dels costos de transport. Quan començà a fallar el primer –ara el suro del país era insuficient– la incorporació d'Andalusia i Extremadura, com a productors de matèria primera, guanyà importància en el sector surotaper. Però l'experiència de tot un segle d'exportació de taps sortits dels establiments artesanals d'aquests rodals havia aportat dos actius indispensables per al manteniment de la indústria local: l'habilitat manual dels operaris i el coneixement de l'enrevessament del negoci de l'exportació[182].

Els avenços tecnològics

Al començament de segle, el panorama econòmic, en l'àmbit local, canvià substancialment. Decaigué la prosperitat de l'últim decenni de segle per un conjunt complex de factors: l'escassetat de suro que era exportat sense elaborar, l'impacte de la pèrdua del mercat ultramarí i els avenços lents de

Fent taps a mà.

182 ZAPATA, S., "Corcho extremeño y andaluz, tapones gerundenses", *Historia industrial* 10, Universitat de Barcelona, 1996.

El port l'any 1902

El 29 de juny de 1892 s'inaugurà el tren de Sant Feliu.

la tècnica i de la maquinària, enemiga del taper que veia amenaçat el seu lloc de treball. Encara que l'obrer era hostil a les màquines per l'instint de conservació, el maquinisme progressava principalment als darrers països que s'havien incorporat a la indústria del suro. L'evolució era irreversible i el treball manual a poc a poc començà a ser substituït per un treball més mecanitzat –de motor de gas, primer–, i els vells tallers es transformaren gradualment en fàbriques que incorporaren també els avenços tècnics.

Aquests progressos del maquinisme de tombant de segle facilitaren la creació de **tallers mecànics**, com el de Castelló Hermanos o el de can Pernal.

Ací, però, les màquines s'hi introduïren amb un xic de retard en relació a altres països, no solament per l'oposició dels treballadors sinó per la mateixa mentalitat de l'empresari, que valorava més l'aprofitament de la matèria primera que no pas els costos de la mà d'obra. A l'inici, la manca de fonts energètiques obligava a utilitzar tan sols màquines mogudes per la força de l'home: la de llescar, carrar, calibrar, la màquina de ribot...

Aquesta última[183], encara que no revolucionà completament el procés tradicional de producció, en canvi n'augmentà la capacitat productiva –podia fer tres o quatre mil taps diaris, en comptes del miler o miler i mig que podia fer un taper a mà. De manera que, així mateix, n'alterà les relacions de producció. L'antic sistema d'aprenentatge i d'especialització se n'anà en orris. Ja no calia ser un expert per a fer funcionar una garlopa. Altres conseqüències socials: la caiguda de salaris i la utilització massiva d'una mà d'obra més barata: **la dona**.

De tota manera, el treball domiciliari subsistí. Els tallers de can Pernal podien llogar les seves màquines no només als empresaris, sinó també als treballadors que, a casa, hi podien treballar, a més de fer-hi capnets o altres feines.

Segons un estudi d'Emili Serrats, el 1897, a Sant Feliu, hi havia **290 màquines** relacionades amb l'elaboració del tap que, llavors, s'utilitzaven tan sols en la fabricació de taps de classe inferior. I, en canvi, es continuaven fent a mà aquells taps

183 La primera màquina de ribot –d'invenció probablement francesa– que es muntà a Catalunya fou obra del guixolenc Francesc Vidal i Moner, pels volts de l'any 1850. Però la seva aplicació en taps de baixa qualitat no es generalitzà fins a la darreria del segle passat.

El 9 d'abril de 1904 el rei Alfons XIII posà la primera pedra del port.

que necessitaven d'una destresa especial per a treure'n el millor aprofitament possible de la matèria primera, per tal que així fossin més valorats.

El mateix any, la ciutat tenia 2.135 treballadors del suro, 1.196 homes i 140 dones. I quatre anys més tard, el 1901, la indústria surotapera donava feina a 2.734 homes i 453 dones.

Per a l'embalatge de taps es necessitava canemàs, que proporcionaven les fàbriques de teixits de Pere Girbau, Rufí Romà, Antoni Xifró i Godo i Cia, el 1895; i Estrada Girbau, Dídac Roura i Salvador Vilà el 1905.

Els mitjans de transport

Els transports terrestres, molt dificultosos encara, es feien amb carro. El 1865 la població comptava amb 37 carruatges de dues rodes i una sola cavalleria per al transport de mercaderies, i 5 tartanes de luxe per a passatgers.

Pel que fa als marítims, hi havia una línia de vapors entre Seta i altres ports del Mediterrani. Joan Fortó i Jordà era el consignatari més important a Sant Feliu.

Abans de construir-hi el port, el carregament/descarregament es feia al racó de Llevant mitjançant barcasses.

En aquest context d'unes vies de comunicació no gens fàcils per al desenvolupament normal de la indústria i de l'eterna rivalitat amb Palamós[184], s'ha de situar la iniciativa guixolenca d'establir una línia de ferrocarril –aplicació del vapor als mitjans de transport– que enllacés la vila amb la ciutat de Girona. El 1889 Joan Casas i Arxer va obtenir la concessió d'un ferrocarril de via estreta –75 centímetres d'amplada– després que ell mateix, amb Enric Heriz i Campaneria en redactessin la memòria del projecte que l'enginyer, Carles Cardenal, va elaborar tècnicament.

La inauguració del tren de Sant Feliu, el 29 de juny de 1892, va ser possible no solament per la intervenció personal de Joan Casas i Enric Heriz, sinó també pel suport i entusiasme de tot el poble i

184 El 1887 Palamós estrenà el primer carrilet que circulà per les comarques gironines, que enllaçava el port amb la línia del ferrocarril de Barcelona a França a l'estació de Flaçà.

Estació de Sant Feliu

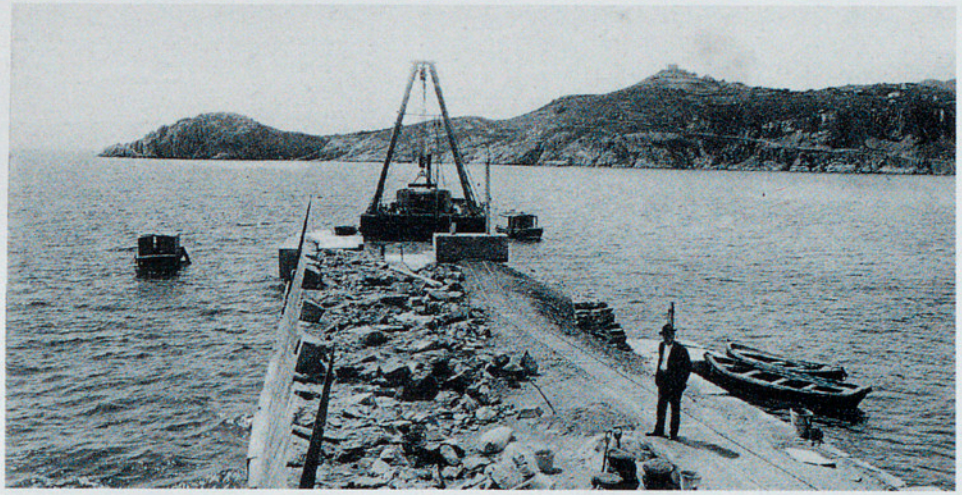

El port en construcció

La ciutat anava creixent en diverses direccions: per l'Eixample, per la Carretera de Girona i de Palamós.

per l'aportació de capital exclusivament guixolenc. La nostra premsa se'n féu ressò, amb frases com "¡¡Loor a los iniciadores!! ¡¡Gloria al pueblo de San Feliu!".

Es féu coincidir la inauguració del tren amb una importantíssima exposició d'art als jardins d'en Casas/Ferrer, a Mascanada.

El 1901 aparegué i s'aprovà el projecte del port que, per la intervenció personal de **Salvador Janer i d'Eduard Carbonell**, el 1904 es començà a realitzar. Circumstància que s'aprofità per fer-hi venir el rei Alfons XIII. Es feia realitat un vell somni dels guixolencs, que fou útil per a la protecció de les embarcacions en dies de temporal i per l'activitat comercial mantinguda durant els primers anys. Funció que, més tard, s'afeblí notablement.

Si bé el braç de l'escullera fou inicialment útil, com acabem de dir, d'altra banda –estèticament– limità moltíssim la perspectiva del mar, i empetità la badia i la platja, que quedà una "mica engabiada". Circumstància negativa que els escriptors Gaziel i Pla mai no han deixat de lamentar.

EL CREIXEMENT URBÀ

La superfície edificada a Sant Feliu guanyava terreny, com es pot constatar en el plànol de 1885 fet per R. Pardo de Figueroa. Anaven desapareixent les terres de conreu compreses entre el carrer del Mall i la riera de Sant Amanç/Monestir, on s'anava edificant. Aquest creixement pel pla (C/Capmany, Pecher...) constituïa **l'eixample guixolenc**.

Oberta la carretera de Girona i els carrers Mercè, Concepció, Sant Martirià, Marquès de Robert, Santa Magdalena, la ciutat s'estengué ràpidament cap a la part alta.

La ciutat també s'eixamplava per la banda de la carretera de Palamós i de la nova estació del tren.

S'enderrocà la muralla del convent (1897), i restà així configurada la plaça del Monestir, allí on antigament hi havia hagut el cementiri extingit el 1834.

La idoneïtat urbanística del nucli de la ciutat –les rambles i sobretot el Passeig– l'erigí en l'espai urbà preferit de la burgesia industrial i comercial guixolenca. Mentre que l'extensió edificada més enllà i més amunt dels carrers de la Rutlla i de

El rei Alfons XIII visita Sant Feliu (1904).

l'Hospital, es deixà per a habitatges de la classe treballadora i per a la instal·lació de fàbriques i magatzems.

La prosperitat econòmica d'aquest final de segle va facilitar que la ciutat es dotés de les infraestructures més modernes: l'aigua domèstica, les clavegueres, la il·luminació de gas a les cases (1882) i als carrers (1883) –mentre persistia la de petroli– i el telègraf (1882). El 1907 l'electricitat arribà a les cases i, un any més tard, l'enllumenat públic era mixt: d'electricitat i de gas *nou* (de la fàbrica nova de la carretera de Palamós), i s'aboliren definitivament els fanals de petroli i de gas *vell* (de la fàbrica vella del carrer de Santa Magdalena).

També s'alçaren edificis públics, com el del Salvament de Nàufrags (1889-1890), l'escorxador (1889), un alberg infantil per a servei de les dones treballadores (1899), l'**Asil Surís** (1904) "para ancianos pobres y niños desamparados de la ciudad de San Feliu de Guixols"...

Els passeigs del Mar i dels Guíxols, ja ben arreglats, disposaven de bancs per a repòs dels qui hi passejaven.

La construcció del port varià profundament l'estructura natural del turó dels Guíxols, que quedà migpartit pel carrer de Colom. A més, va fer desaparèixer la platja de Calassanç i afectà també la platja del davant –d'on es treia sorra per als blocs

Plànol aixecat l'any 1885, de Rafel Pardo de Figueroa. A la dreta, tomba de la família Casas, de Puig i Cadafalch

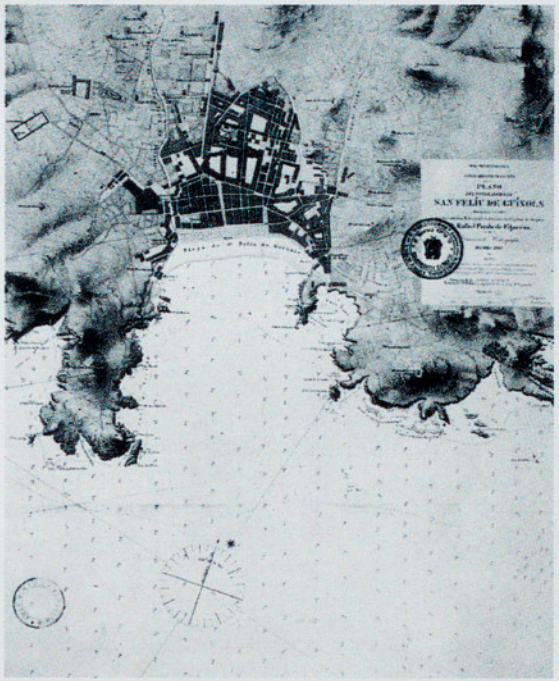

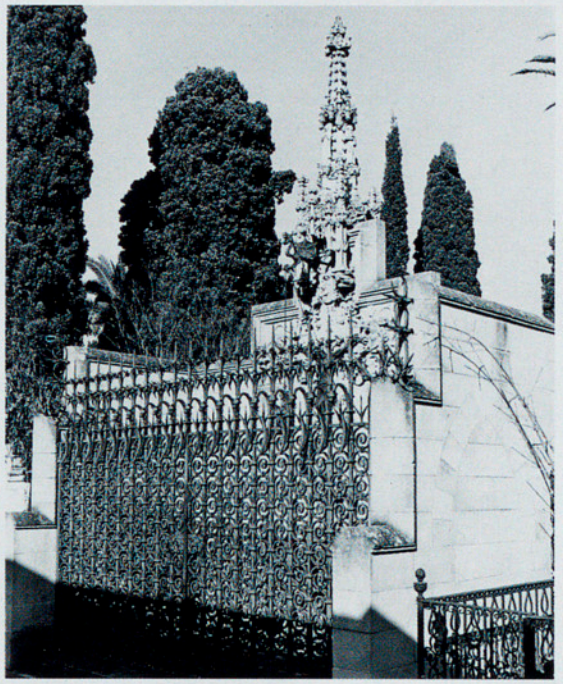

del moll– i una part del Passeig, que s'hagué de protegir amb blocs de pedra.

Els panteons del cementiri –projectats per l'arquitecte gironí Manuel Almeda i realitzats pel contractista Pere Pascual— també reflectien l'esplendor social de les famílies guixolenques més benestants (el d'en Casas, de Puig i Cadafalch; el del marquès de Robert, obra de l'arquitecte Joan Martorell i Montells; les escultures fúnebres dels germans Vallmitjana a les tombes dels Llagustera...), que sobresurten de la senzillesa de la resta de tombes i nínxols.

El progrés no solament permeté de dotar la ciutat de millors serveis, sinó també de replantejar-se la ciutat en el seu conjunt. Les noves i nombroses demandes d'habitatge comportaven la necessitat de reformar i eixamplar l'espai urbà de manera més adequada i racional.

En aquest marc, el Pla de reformes de **l'arquitecte General Guitart i Lostaló (1859-1926)** era la resposta a aquesta situació que, de fet, es plasmà en el Pla de l'Eixample de Sant Feliu. El pla Guitart recollia el creixement urbà d'aquells anys i intentava d'unir-lo a la zona vella. A pesar de les

traves legals, el Pla podia haver influït més en la població d'aquells anys, si no hagués estat perquè el període de plena vigència coincidí amb la crisi econòmica i amb la davallada demogràfica del primer decenni de segle. El Pla de reformes de Guitart, doncs, no va aconseguir de ser un pla ideal, ben acceptat per tothom, per la complexitat –entre moltes altres dificultats– d'haver de conjugar els interessos dels més privilegiats amb els col·lectius. No obstant això, la planificació urbanística de Guitart va ser molt important per a les reformes del moment i les posteriors, tant que pràcticament ha arribat fins als nostres dies.

També destacà la personalitat professional de Guitart com a arquitecte privat, que es reflectí perfectament en no pocs edificis guixolencs d'una singular bellesa: **Casino dels Nois** (1889), Asil (1904), Farmàcia Ruscalleda (1909), els darreres de la casa de Josep Maruny (1909), l'enderrocat Casino El Guixolense –dels Senyors– (1909), etc.

Cal ressaltar, d'altra banda, l'interès de Guitart per la Porta Ferrada i les seves torres, monument que ell considerava extraordinari i digne de ser restaurat. En aquest sentit, el 1896 reclamà la presència d'Emili Grahit i Manuel Almeda, en representació de la Comissió de Monuments, perquè redactessin el conegut informe "Monumento Románico de San Feliu de Guíxols" amb un dibuix d'Almeda.

Deixant de banda les actituds ideològiques i les circumstàncies familiars que envoltaren la persona de **Pere Pascual**, cal destacar també, aquí, l'ingent i excel·lent tasca que aquest mestre d'obres desenvolupà a la ciutat del final de segle i començament de l'actual. Citarem només alguns edificis que ja demostren el que acabem de dir; Casa Sibils (1892), Llibreria Viader (1902), Casa Ribot (1904), l'aparador de can Canals (1904), el Cineorama (1907), la casa Brugada (1910)... Totes aquestes cases foren projectades i bastides per ell.

L'estatge social del Casino La Unión (1889), obra de **l'arquitecte Manuel Almeda**; les cases Patxot (1882 i 1895, anteriors a l'actual edifici de 1917-1920) i el seu vistosament enlairat observatori[185] signat per l'arquitecte Francesc de P. Villar i Carmona; els magnífics edificis Llagustera (1889 i 1890), Ball-llovera (1898 i 1899) i Maynegre, amb la resta, embelliren –"tacant-la de color rosa"– la ciutat.

185 Enguany s'acompleix el centenari de l'Observatori Català, de Rafael Patxot

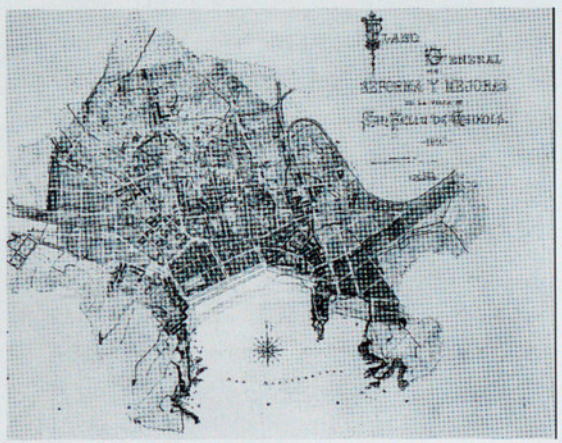

"Plano General de Reforma y...," de l'arquitecte General Guitart, 1897

A sobre, el Casino dels Senyors. A dalt, a la dreta l'Observatori Català (Casa Patxot). Al costat el Cineorama A baix a la dreta, la casa Maynegre

Guitart i Pascual foren, sens dubte, els qui més influïren en la formació arquitectònica i urbanística del Sant Feliu durant aquest període. No foren, però, els únics. **Fèlix de Azúa i Ildefons Casamor** –arquitectes municipals– intervingueren també amb gust en la transformació urbana de la ciutat.

L'arquitecte Joan Bordàs i Salellas, aleshores encara estudiant, serà el futur continuador de l'obra dels dos primers.

Tot plegat va fer possible que Sant Feliu rebés de la Corona –mitjançant un reial decret– **el títol de ciutat**. Era l'abril de 1902 quan el pregó del nunci ho donà a conèixer als veïns –ciutadans– de Sant Feliu. Segons *Llevor* –setmanari catalanista– la notícia va ser rebuda per la majoria de la gent "com qui sent ploure o a tall de broma". Els regionalistes volien restar importància a tot allò que venia concedit de Madrid.

EVOLUCIÓ SOCIAL I POLÍTICA

REPUBLICANISME FEDERAL I CATALANISME

Un cop superats els canvis del Sexenni i la breu experiència de la República –amb la darrera carlinada–, la Restauració imposà una estabilitat política que coincidí amb aquella etapa de prosperitat per als negocis de la burgesia comercial i industrial de Sant Feliu.

Can Canals

Tanmateix, els efectes socials del benestar d'uns pocs ben aviat es deixaren sentir. D'un poble gran, en sorgia una petita ciutat industrial. D'un sistema de vida tradicionalment pescador/mariner i artesanal es passava ràpidament a una població de fàbriques, de societats anònimes, d'inversors estrangers, de lliure competència... S'havia format una nova diversificació social: propietaris, fabricants, comerciants, tapers assalariats, paletes, etc. La indústria surera va crear uns tipus socials d'obrers perfectament definits: bullidors, toscadors, carradors, tapers, repassadors, triadors, maquinistes (normalment dones), embaladors, bastaixos, aprenents, etc.

En resum, apareixia una classe burgesa heterogènia i un proletariat que, si vivia relativament bé

Detall del drac de can Canals.
A la dreta, l'asil

El 1898 es va fundar la cooperativa de consum La Guixolense.

en les circumstàncies pròsperes de què parlem i en relació al nivell de benestar de la majoria treballadora d'altres poblacions industrials, anava prenent consciència de la seva situació de desigualtat respecte als amos, pel que fa a la distribució –poc justa– dels guanys de la productivitat.

Els nous sistemes de relacions laborals, la nova mentalitat prenia cos amb el desvetllament ideològic –pel contacte amb les idees europees, amb les lectures...– i impel·lien uns i altres a descobrir la necessitat d'unir els esforços per aconseguir més força. Un doble moviment de solidaritat de signe contrari i d'enfrontament entre obrers i patrons sacsejaria el teixit social.

El 1893 es creava el Centro Federal, de caire polític, republicà, però també instructiu i recreatiu, després d'unir-se les diferents faccions republicanes de Sant Feliu de Guíxols. Aquest **republicanisme, federal** i enemic del lliurecanvisme, enllaçava amb la tradició republicana de Sant Feliu, anticlerical i progressista del Sexenni; però, en aquells moments, presentava novetats: l'associacionisme polític i la participació en la lluita electoral a partir del sufragi universal. Aquest republicanisme del final de

segle va ser adoptat per una majoria de la burgesia industrial i comercial de la nostra ciutat. **Josep i Francesc Irla i Bosch, Narcís Duran i Juera, Rafel Piñol i Maymí, Salvador Albert** i molts altres guixolencs destacaren en aquest partit polític, i el setmanari *El Programa* (1900-1934) en fou molts anys el seu únic portaveu.

Mentrestant, un altre sector minoritari de la burgesia –propietaris/rendistes i industrials– va adoptar el regionalisme polític, un catalanisme conservador i clerical que cristal·litzà en la creació del **Centre Català**, que el 1901 va ser admès a la Unió Catalanista i que, després, s'adherí a la Lliga. *Llevor* (1901-1907) en fou el seu setmanari. El Centre Català era "una societat eminentment patriòtica, política i social" –deia Pere Pascual, un membre destacat de l'agrupació–, però també era cultural: celebrava vetllades artisticoliteràries d'alt interès cultural. Joan Casas i els seus fills Lluís i Agustí, Rafael Patxot, Marià Vinyas, Lluís Martí, Pere Colomer, Josep Palahí, Josep Gassiot, tots ells molt erudits i ben relacionats amb personalitats catalanes, com el canonge de Vic, Jaume Collell (sovint s'hostatjà a casa de Pere Pascual) i el poeta Joan Maragall. Ja abans, el 1892, el citat Pere Pascual, d' Unió Catalanista, participà, com a compromissari comarcal, en les Bases de Manresa[186]. Com ho va ser també Joan Vicens i Puig, de Solius.

Tant Sant Feliu com la seva comarca van ser sempre federals. Els republicans guanyaren pràcticament sempre les eleccions al municipi guixolenc perquè, de fet, comptaven amb el suport de la majoria de treballadors. En general, els republicans federals de Sant Feliu –uns d'una manera més paternalista i interessada; altres, més sincerament– tenien en compte, en els seus discursos propagandístics, la problemàtica obrera.

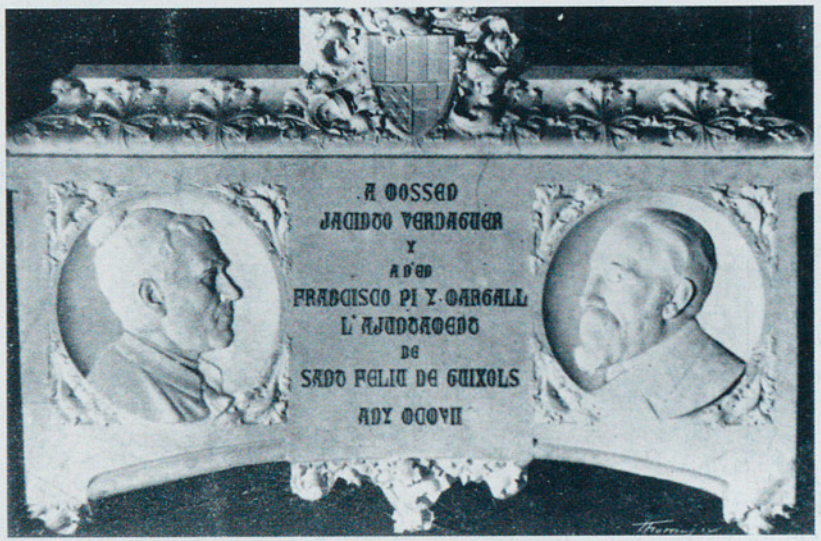

Làpida dedicada a Verdaguer i Pi i Margall

La minoria catalanista, més conservadora en els plantejaments socials, hagué d'assumir el paper d'oposició permanent en el govern local.

Però, en moments concrets, catalanistes i republicans coincidiren més d'una vegada, com quan se signà un pacte electoral conegut amb el nom de Solidaritat Catalana, el 1906; l'any del Primer Congrés de la Llengua Catalana i de *La nacionalitat catalana*, de Prat de la Riba.

186 JIMÉNEZ, A., "Pere Pascual i Baguer", a *Homes del Catalanisme. Bases de Manresa. Diccionari biogràfic.* Ed. R. Dalmau, Barcelona 1995, pàg. 180.

Aplec a Sant Pol, dedicat a Salvador Albert

Any 1900. Vaga d'obrers del suro i de la construcció, de funestes conseqüències.

L'any 1907 els regidors municipals –de majoria federal– feren col·locar a la sala de sessions de l'Ajuntament una làpida amb les efígies conjuntes del sacerdot i poeta Jacint Verdaguer i del cap del republicanisme federal, Pi i Margall. La làpida, projectada per l'arquitecte municipal General Guitart, fou realitzada per l'escultor Manuel Fuxà.

Políticament aquest període acabà **el 1910** amb la victòria electoral –al districte de la Bisbal–, molt sonada, de Salvador Albert –aleshores un jove desconegut, secretari de la Cambra de Comerç, representant del republicanisme federal– sobre el famós Francesc Cambó, l'home més important i conegut del catalanisme conservador a tot el país.

El moviment obrer

Els obrers, com s'ha dit, també s'associaven com a defensa enfront d'un sistema que els discriminava injustament. Crearen els seus sindicats, les cooperatives de consum i de producció, diverses societats d'ajuda mútua i els seus setmanaris.

L'any 1870, havent fracassat l'insurreccionisme federal que havia encapçalat Pere Caimó, a Barcelona es constituí la Federació Regional de la Internacional, que tot seguit s'introduí en els ambients dels treballadors de la indústria surotapera i de la construcció. El 1872, l'AIT (Associació Internacional de Treballadors, Primera Internacional) a Sant Feliu ja comptava amb vuit seccions obreres que agrupaven cap a cinc-cents afiliats. El sindicalista guixolenc Genís Vidal informava sobre aquest fenomen des de l'òrgan de la Federació. Per l'agost del mateix **any 1872** tingué lloc un míting sindicalista al qual hi van assistir molts obrers –es parla de mil cinc-cents obrers!– on intervingué la famosa Isabel Vilà i Pujol[187]. Pocs mesos després, a la tardor, el Manual d'acords de l'Ajuntament enregistra una vaga de paletes acompanyada de disturbis[188].

L'edició de diversos setmanaris amb capçaleres com *El Proletario*, dirigit pel **sindicalista Joaquim Salgas i Bonal**, *La Redención Obrera* (1900), etc. donen compte del que estava passant. A tota la contrada tenia lloc un transvasament gradual de militants obrers, del federalisme cap a l'anarcosindicalisme.

187 FERRER, F., *Isabel Vilà i Pujol. La primera sindicalista catalana*, Crònica de Llagostera, 1996.
188 M.A., 26-10-1872.

En aquest sentit és ben significatiu el record d'un dirigent obrer nascut a Palamós, Hermòs Plaja:

"Per l'abril de l'any 1900 Pi i Margall va donar un dels darrers mítings de la seva vida a la Bisbal i hi vam anar amb carro l'Eusebi Carbó, que era molt amic meu, el seu pare, el meu i jo. Sempre recordaré que en acabar la xerrada Pi i Margall, agafant-nos a l'Eusebi i a mi va dir als republicans federals que emplenaven la sala: "El vostres fills ja no seran republicans, seran anarquistes"[189].

A partir de 1890 s'implantà la celebració de la **festa del Primer de Maig** per a reivindicar una jornada laboral de vuit hores i altres millores socials. I en el Saló Torrent se succeïren les conferències i els mítings a favor de l'anarquisme, sobre la situació de la classe obrera i de la necessitat d'unir-se per a tenir més força en la lluita per als seus drets. El 1890 arribà **la primera vaga general**. Del desembre de 1899 al març de 1900, a Sant Feliu tingué lloc la més conflictiva i llarga del moviment obrer guixolenc, que acabà amb la mort d'un obrer –Joan Soler– fruit d'una duríssima repressió de la guàrdia civil que posà punt final a una mena de rebel·lió popular. En varen ser protagonistes El Progreso –associació d'obrers paletes– i La Labor Corchera –associació d'obrers de la indústria surotapera. En presentar els triadors les seves reivindicacions en una sola fàbrica, gairebé tots els altres fabricants, en bloc, decidiren de tancar les seves fàbriques. Tant empresaris del republicanisme federal com del catalanisme. Resumint molt, la qüestió de fons plantejada –a part del tema dels esquirols forans que enverinaren més del compte les tensions habituals entre la patronal i els sindicats– no fou tant la quantitat concreta d'augment de sou demanada, com el fet d'haver de reconèixer –i acceptar– les exigències de l'associacionisme obrer que actuava conjuntament. La patronal de Sant Feliu es negava a negociar demandes col·lectives.

A Rafael Patxot i Jubert (1872-1964), que integrava la patronal que s'oposà als treballadors, li passà una cosa molt semblant a la que li succeí al seu avi, el cèlebre alcalde Rafael Patxot i Ferrer (1810-1886). Aquest darrer, en un avalot, va ser agredit a cops de roc l'any 1883. Al nét, arran de la vaga de 1900,

Làpida de l'obrer mort en la vaga de 1900

189 FABRE, J., i HUERTAS, J.M. "Conversa amb Hermòs Plaja. El pare de dues Acràcies", *L'Avenç* [395], 1980

1909. Setmana Tràgica. Es cremà l'església de Sant Joan i se saquejà el col·legi dels *Hermanos*. Es tancà l'Escola Horaciana i el Centro Instructivo Obrero.

L'església de Sant Joan cremada

entre altres coses li varen apedregar la casa. La resposta de tots dos a aquests fets paradoxals va ser la mateixa: tancar la fàbrica i traslladar-se a Barcelona.

El 1903 n'hi havia 35, d'entitats populars: vuit d'ajuda mútua, tres casinos, tres cooperatives, onze sindicats obrers, dues confraries de pescadors, etc.

El 1907, en un marc més ampli, el moviment Solidaritat Obrera expressava el sentiment de solidaritat –apolític i revolucionari– de la classe treballadora. Només n'hi havia una, de solidaritat, que convingués als explotats: la solidaritat de *classe*.

190 *Boletín Corchero. Revista quincenal de la Industria-Corcho-Taponera.* Sevilla, 1909. També Medir, o.c., pàg. 247 i seg.

a] La Setmana Tràgica

Imatges de sant Joan salvades de la crema

Els fets de la Setmana Tràgica exterioritzaren de nou tot el malestar contingut en el si de les classes populars. **L'estiu de 1909**, en incrementar-se la mobilització de tropes cap a la impopular guerra del Marroc, la indústria del suro havia entrat en una fase de contracció econòmica greu:

"En San Feliu de Guixols algunas casas se han visto obligadas a despedir la mayor parte de sus operarios; mayormente los que tienen relaciones comerciales con Inglaterra, pasan una época calamitosa"[190].

Conscient de la delicada situació –els preus dels queviures de primera necessitat s'apujaven– **l'alcalde de la ciutat, Josep Irla i Bosch**, intentà inútilment de pal·liar-ne els efectes.

La setmana de l'11 al 18 de juliol s'intensificà la campanya contra la guerra i es convocà els treballadors a una vaga general per a la setmana següent, convocatòria que la majoria dels obrers guixolencs secundaren. Els inicis prengueren un caire absolutament pacífic, fins que la manifestació arribà a la fàbrica del senyor Carles Panzin, on començaren els incidents. Al matí del dia 28 de juliol, part de la manifestació concentrada davant de l'Ajuntament es dirigí cap a l'església de Sant Joan. Amb petroli ruixaren la porta de la capella, trossejada a cops de destral, i hi calaren foc. Després de les flames, l'edifici religiós restà ruïnós, inservible. També se saquejà el col·legi dels *Hermanos*. Llegiu el **text 3**.

Una vegada més, a Sant Feliu, es manifestava l'anticlericalisme dels qui veien l'Església com la justificadora i aliada de l'ordre social i del poder establert i, doncs, corresponsable de l'opressió dels treballadors.

Immediatament, la repressió governamental va recaure contra els presumptes responsables i contra institucions que, en principi, no hi tenien res a veure. Però s'aprofità l'avinentesa per a fer-les desaparèixer. Aquest fou el cas de l'escola laica. Antoni Sabater i Mur, director de **l'Escola Horaciana** de Sant Feliu, rebé l'ordre de tancar l'escola, sota el pretext de no haver estat legalitzada a temps. També es disposà la desaparició del Centro Instructivo Obrero.

b] Condicions laborals

Quant a les condicions laborals i salarials dels obrers, hem de dir que oficialment, el 1884, es treballaven 10 hores diàries, però en realitat se'n treballaven més, de les 6 del matí fins les 6 de la tarda fent un breu parèntesi a l'hora de dinar.

Segons la feina, en algunes fàbriques es treballava el matí dels dies festius; i en altres, els dilluns es feia festa.

El nombre d'obrers variava molt d'una fàbrica a una altra. N'hi havia amb més de 200, quan altres només en tenien 10 o menys encara.

Hi treballaven homes, dones i nens. Normalment els nens, a partir de 10 anys, treballaven d'aprenents encara que no estaven ocupats tot el dia.

Instituto Geográfico y Estadístico

Provincia de Gerona. Ayunt.º de San Feliu de Guixols

Año de 1910. 1er Semestre.

Jornales

	Hombres tipo máximo		Hombres tipo mínimo		Mujeres tipo máximo		Mujeres tipo mínimo		Niños tipo máximo		Niños tipo mínimo	
	Ptas	cts	Ptas	cts	Ptas	cts	Ptas	cts	Ptas	cts	Ptas	cts
Obreros fabriles é industriales	4	"	2	75	2	50	1	50	2	"	1	25
Id de oficios diversos	4	"	3	"	1	50	1	"				
Jornaleros agrícolas (traceros)	3	25	2	50								

Sn. Feliu de Guixols 12 Agosto de 1910

El Alcalde

Les noies començaven a treballar als 16 anys i, moltes, un cop casades, hi tornaven, a la feina.

Les dones, que normalment no es barrejaven en el treball amb els homes, es dedicaren cada vegada més a fer anar la màquina de ribot, o garlopa, moguda a mà –a ben introduïda–, per la simple raó que se'ls pagava menys que a l'home, com veurem més avall. En la mesura que s'introduirà la maquinària en la fabricació del tap, la presència de la dona guixolenca a la fàbrica serà més nombrosa.

Els sous podien variar molt segons la classe de treball a què es dedicava l'operari, i segons la dificultat i destresa de cadascú.

Així el 1884 un carrador guanyava entre 12 i 14 rals diaris, mentre que el taper en guanyava 11.

Pels volts del mateix any, sovint es treballava a preu fet. Es pagava el treball en relació directa a la quantitat fabricada i a la seva qualitat o classe. Així, un miler de taps *mitjos llargs* es pagaven a raó de 14 rals, i altres (*topetes, curts puntuts i tomanyins*) a 4 i fins a 3 rals.

El 1897 bullidors, raspadors, carradors, triadors i embaladors tenien un jornal fix, que podia anar de 2,50 PTA a 4, que cobraven els triadors.

Els tapers i refinadors treballaven a preu fet, a tant el miler.

Entre la nostra població tampoc no va ser possible d'evitar el fort sotrac psicològic que per als guixolencs representà **la pèrdua de Cuba, Puerto Rico i Filipines** (1898), colònies amb què Sant

A∴ L∴ G∴ D∴ G∴ A∴ D∴ U∴

LA RESP∴ LOG∴ GESORIA NÚMERO 379.

Regularmente constituida en los Vall∴ de San Feliu de Guixols (Gerona), bajo la Obediencia de la Sob∴ Gr∴ Log∴ Simb∴ del Gr∴ Or∴ de España.

A

envia.

S∴ F∴ U∴

QQ∴ HH∴

Verificadas en este Vall∴ las elecciones de DDig∴ y OOf∴ segun previenen las Constituciones; y deseosos de estrechar, cada dia mas los lazos que unen á todos los masones, tenemos el honor de remitiros nuestro Cuad∴ Log∴, suplicándoos nos dispenseis el obsequio de favorecernos con la remision del de esa R∴ Log∴, caso de no haberlo verificado.

Recibid qq∴ hh∴ el ab∴ frat∴ y osc∴ de paz.

Vall∴ de San Feliu de Guixols 1 de Enero de 1888 (e∴ v∴)

El Ven∴ Maes∴
Jaime Ventura Ferrer
Jupiter gr∴ 30∴

Por ac∴ de mi Rsrp∴ Log∴
El Se∴ G∴ S∴
Jaime Bertran
Daguerre gr∴ 3.°

Imprès de la lògia maçònica Gesoria de Sant Feliu, 1888

Feliu hi tenia tants de lligams. Foren inútils les rogatives que el prelat feia fer a la parròquia:

"a fin de obtener del Todopoderoso el triunfo de nuestras armas, en la injusta i rapaz guerra que nos hace el ambicioso y coloso Yankee".

El retorn dels primers soldats ferits i dels repatriats a Sant Feliu –després, el 1903, també constituirien una societat– mostrava visiblement aquell desengany col·lectiu.

CULTURA

Un tret ideològic comú al republicanisme federal i als sectors més avançats del moviment obrer va ser la defensa de les doctrines del lliurepensament o laïcisme: celebrar casaments, batejos i enterraments estrictament civils; confiar l'educació dels fills a les escoles racionalistes, etc.

Segons aquest corrent ideològic, es crearen societats de caire laic: la institució lliurepensadora García Vao (1887), **la lògica maçònica Gesoria (1888)**, el Fomento de la Enseñanza Laica (1889), quan ja havia aparegut **la primera escola laica**, La Verdad, el 1885.

La ideologia política (republicanisme, catalanisme) o sindical –a Sant Feliu, essencialment d'orientació apolítica i anarquista, com hem dit– marcava molt la vida de les persones.

L'Església evangèlica, per la seva banda, intentà també d'implantar-se a Sant Feliu. El 1891, al nou Saló Torrent, un pastor evangèlic donà una conferència sobre "El Cristianismo primitivo según las Sagradas Escrituras". I el 1895, al carrer del Sol, 2, s'inaugurà un local destinat al culte i a la propaganda evangèlica, del qual se'n féu responsable Francesc Bardolet. Uns anys més tard Locàdia Caimó –filla de qui havia estat líder del republicanisme i de l'anticlericalisme guixolenc– abraçà el protestantisme[191].

Però ni el laïcisme de l'ensenyament, la premsa i les associacions, ni la predicació evangèlica –sembla– no arrelaren ni feren canviar unes idees i uns costums religiosos que de temps immemorial s'anaven passant de pares a fills.

La majoria de republicans, teòricament lliurepensadors, continuaren portant els seus fills a les escoles privades, religioses.

Quant a l'Església catòlica, l'any 1896 hi tenia al poble 11 sacerdots i 6 convents (55 religiosos). I, uns anys més tard, mossèn **Sants Boada i Calsada (1875-1936)** inicià el seu personal apostolat *social*. Fundà, entre altres, l'Ateneu Social (1907), una caixa d'estalvis (1907) i una cooperativa de consum (1908).

191 CLARA, J., "Els protestants," *Quaderns de la Revista de Girona 53*. Girona, 1994.

En aquesta època la premsa local conegué un ressorgiment espectacular.

Òpera *Marina*, a la platja (1910)

Postal de balls del Casino dels Nois

La premsa local experimentà un ressorgiment espectacular: *Eco Guixolense, El Noticiero, Bajo Ampurdán, El Guixolense, La Lealtad, Cap i Cua, Sol i sombra, El Proletario, Lo Trapacer, El Racionalismo, El Siglo XX, La Comarca Federal, El Programa,* etc. També arribaven -i es llegien- publicacions espanyoles i estrangeres.

L'esperit burgès es reflectia en la cultura. I els treballadors veieren en el saber un mitjà d'alliberament i de promoció social. De manera que uns i altres emprengueren una tasca engrescadora i activa, de manera pròpia i diferenciada, en aquest sentit.

El llegat del benefactor guixolenc Antoni Vidal, mort a Marsella, serví per a constituir i mantenir el col·legi que portà el seu nom (1871-1872).

El mestre de l'escola pública **Telesfor Izal** redactà una *Gramática Castellana* (1872) per a l'ús de les escoles de Catalunya. Tractava de facilitar l'ensenyament de l'espanyol a partir del català, l'única llengua que parlaven i coneixien bé els alumnes.

Amb les escoles confessionals (Cor de Maria [1865], Carmelites [1879], Divina Pastora [1888] i Germans de les Escoles Cristianes [1891]), la laica –també d'iniciativa privada– i les públiques, s'iniciaren classes nocturnes per als obrers. I la renovació pedagògica de Pau Vila, al final d'aquest període, també arribà a Sant Feliu. L'escola racionalista esdevingué l'Escola Horaciana.

L'any 1900 començà a funcionar un alberg infantil, amb capacitat d'acollir 40 infants.

Sorgiren, aleshores, tot un reguitzell de societats populars i culturals que intentaren de completar l'ensenyament privat i públic. El **Centro Recreativo** (1884), que creà el certamen literari de Sant Feliu (1884-1886), el **Centro Instructivo Obrero**, Centro Obrero, Fraternal, etc.; els casinos burgesos i menestrals –Guixolense, La Unión, La Amistad, La Constancia (dels Nois)– i les seves seccions de lectura i biblioteca eren uns testimonis d'aquell esperit i de l'associacionisme cultural. Les societats

L'any 1900 començà a funcionar un alberg infantil.

corals, Gesoria i Avant, les primeres orquestres, les bandes, els teatres, l'Escola de Belles Arts i la magnífica Exposició de 1892... eren altres testimonis de la vitalitat artística que animava els guixolencs.

No hi faltaven tampoc les vetllades literàries i musicals més elitistes, les del Centre Català.

L'esmentat **Rafael Patxot i Jubert**, membre del Centre i d'Unió Catalanista, entre 1896 i 1897 va posar en funcionament l'observatori que instal·là a la seva casa del Passeig, on desplegà una tasca científica important. Com a resultat, publicà *Meteorologia catalana. Observacions de Sant Feliu de Guíxols* (1908)[192].

En conseqüència, va ser una època en què les impremtes rebien més encàrrecs que mai. D'aquelles, en sobresortí la tasca i el bon fer de Viader. Amb fulls de suro imprimí el famós *Quijote de la Mancha* el 1905. **Octavi Viader** va ser l'editor de les publicacions del Centre Català i de moltes altres; totes elles de qualitat.

Estampà la majoria dels llibres escrits pels nostres lletraferits, que es decidien a utilitzar definitivament la llengua catalana per a expressar sentiments i idees: Francesc Marull, el maragallià Salvador Albert, Josep Lloveras i Roig, Mn. Josep i Joan Compte, etc. La participació dels escriptors ganxons i l'organització a Sant Feliu de Jocs Florals va posar de manifest aquella eufòria literària.

El pintor Jaume Pons i Martí (1855-1931) s'establí a Sant Feliu l'any 1878. Donà classes i exposà algunes teles a l'aparador d'una botiga del carrer Major antic. La seva producció pictòrica a Sant Feliu va ser important.

Sant Feliu també va ser una ciutat capdavantera pel que fa a l'edició d'àlbums fotogràfics, des de 1882 amb el de J. Bertran, i el d'Amadeu Mauri al començament d'aquest segle. La presència del gran historiador Hurtebise, arxiver i arqueòleg, a començament de segle féu possible la reordenació del fons documental i, amb l'excavació del poblat ibèric del Fortim, l'inici d'un petit museu. A més, ens ha llegat els millors coneixements que actualment tenim de la història medieval de Sant Feliu.

Malgrat tot el que acabem d'enunciar, val a dir que, segons dades oficials de 1910, el tant per cent d'habitants de Sant Feliu alfabetitzats –que sabien llegir i escriure– sobre el total de població (11.327) era del 57%, és a dir 6.513. Un percentatge lleugerament superior al d'Olot, però inferior al de Figueres i Girona.

TEMPS LLIURE I DIVERSIÓ

A més de col·laborar en les seves associacions, hi havia treballadors que llegien les publicacions i els llibres més moderns, que seguien les conferències del Centro Recreativo i s'anaven posant al dia sobre tot tipus de teories liberals. Cal insistir, però, que aquest clima de llibertat ideològica i de costums –com hem dit abans,

192 JIMÉNEZ, A., "Centenari de l'Observatori Català de Rafael Patxot", *Informatiu de l'Arxiu i del Museu* 26, gener 1997.

El 1898 s'obriren els banys d'en Baldomero.

es tractava d'una emancipació més teòrica que pràctica per a la majoria de la població ganxona– espantava una minoria mentalment tradicional i moralista.

La participació en les corals, el bon gust per la música i l'afició al teatre es combinaven amb sortides al camp, berenades i **aplecs**. A Sant Amanç, pel novembre, s'hi feia la castanyada. I pel maig, l'aplec de Sant Baldiri reunia nombrosos veïns de Tossa, Llagostera, Sant Feliu i la Vall d'Aro.

El 1898 s'obrí al públic el balneari/banys de la Pedrera, d'en Baldomero Pilot. Els banys i els jocs a l'aigua (la famosa cucanya), les carreres de cintes amb bicicleta, etc., eren altres de les moltes distraccions del moment.

Ball al Saló Goula (1900 ca.)

Les festes més celebrades eren les de Sant Pere, Sant Feliu, Nadal, Cap d'Any, Carnestoltes, el Corpus i sobretot la Vuitada, que era una setmana d'animació, balls, passades i de funcions religioses per barriades.

Era costum d'engalanar els carrers i els balcons de les cases amb banderes, gallardets i domassos.

Qualsevol ocasió era ben aprofitada (uns nuvis que retornaven del seu viatge, l'arribada d'un polític) per a fer-hi una ***passada*** amb les serenates de les orquestres guixolenques.

Al Passeig, durant l'estiu, s'instal·laven **els primers cines** en barraques o envelats: els *cinematógrafos* Jaume Tell, Vilallonga, Polak, Moderno, etc. A partir de 1906 començà a haver-hi els cinemes amb local propi: Lons'or (1906), Internacional (1906), El Guixolense (1907), Cineorama (1907) i el Mundial. Al Teatre Vidal o Novedades, també s'hi afegiren sessions de cinema.

Repetim, però, que una de les aficions més generalitzades de la població era assistir a les funcions de teatre i sarsuela. (Recordem que l'any 1861, segons dades de Quintanilla, la població disposava de 600 localitats i es representaren 30 funcions dramàtiques.)

El 1883 es clausurà el Teatre Alsina (1843-1883) per l'estat lamentablement ruïnós en què es trobava.

Dos anys després s'inaugurà a la carretera de Girona **el Goula**, que de fet era una reestructura-

Cinema Mundial, al carrer de Girona

ció de l'antic Saló Roca. I el 1901 es construí, a la mateixa carretera, l'excel·lent Teatre Vidal (on hi havia hagut el Saló-Cafè Torrent).

A part hi havia el saló de ball de la viuda Lloveras al carrer de Girona. Allí després s'instal·là el Cinema Mundial.

Per l'agost de 1910, a la platja, es representà l'òpera *Marina*.

La importància de l'espectacle teatral, com a activitat de lleure, va fer que el 1886 es creés una secció de teatre infantil.

No es pot oblidar que abundaven els cafès i les tavernes on tenien lloc les habituals tertúlies –d'indubtable valor social–, i on no faltaven els cants inspirats pel tast del bon vi que s'hi servia. Finalment, en acabar aquest apartat, no podem ocultar que a la ciutat hi havia també cases de prostitució, i reservats o antres on tenien lloc jocs d'atzar prohibits.

Text 1

Preus dels productes de consum més habituals entre 1906 i 1910

Producte	Quantitat	Màxim	Mínim
Pa de blat 1a classe	Kg	0,43 PTA	
Pa de blat 2a classe	Kg	0,40 PTA	
Pa de blat 3a classe	Kg	0,35 PTA	
Carn de vaca "la más cara"	Kg	2,70	
Carn de vedella	Kg	2,50	
Carn de xai	Kg	2,25	
Carn de porc (fresca)	Kg	2,25	
Cansalada	Kg	2,50	2
Arròs	Kg	0,75	0,50
Cigrons	Kg	0,65	0,50
Patates	Kg	0,25	0,20
Mongetes	Kg	0,60	0,50
Roger	Kg	3	2,50
Tonyina fresca	Kg	2,50	2
Bacallà	Kg	1,50	1,25
Llagosta fresca	Kg	3	2,50
Sardina fresca[193]	Kg	2,25	0,50
Sardina salada	Kg	1	1
Anxova	Kg	0,60	0,50
Verat	Kg	0,75	0,75
Lluç	Kg	2,50	2

Producte	Quantitat	Màxim	Mínim
Pixopalo	Kg	1,75	1,75
Marisc fresc	Kg	1	0,75
Farina	Kg	0,50	0,40
Llet	litre	0,80	0,50
Ous	dotzena	2	1,25
Vi comú	litre (1906)	0,40	0,30
Vi comú	litre (1910)	0,50	0,45
Sucre	Kg	1,55	1,15
Carbó vegetal	Kg	0,13	0,11
Carbó mineral	Kg	0,08	0,08
Carbó cook	Kg	0,06	0,06
Llenya	100 Kg	3,12	2,50
Petroli	litre	0,80	0,80
Electricitat	10 bugies	3	
Fruites	Kg	0,50	0,40
Hortalisses comunes	Kg	0,25	0,25
Cafè	Kg	6	5,50
Sabó	Kg	0,80	0,80

193 El preu màxim o la quantitat de la sardina fresca, als vells pescadors de Sant Feliu, els sembla poc fiable. Probablement errònia.

Text 2

Despeses corrents, anuals, d'una família treballadora

Mitjana del lloguer
de l'habitatge obrer, entre .....180 i 160 PTA[194]
Alimentació (llum, aigua ... .1.430 PTA
Vestit, calçat (brusa, espardenyes...) ..... 250 PTA
Mobiliari..... 50 PTA
Instrucció fills..... 40 PTA
Societat de socors mutus i metge .....22 PTA
Quota del casino .....7,20 PTA
Altres despeses
(begudes, tabac, teatre, etc.) .....200 PTA
Imprevistos (malalties, etc.)..... 34,80 PTA

194 Aquesta és la xifra que ens dóna una estadística de l'Arxiu, pel que fa al lloguer d'un habitatge a Sant Feliu. Medir hi posa 216 PTA al cost del lloguer, però cal tenir en compte que ell recull un estudi fet a Palamós per Martí Roger.

Text 3

APSFG, Carta/informe del rector mossèn Jaume Puig, sobre els fets de la Setmana Tràgica (1909)

"Relación de algunos sucesos acaecidos en San Feliu de Guixols durante la setmana trágica de julio de 1909.

Cerca de las 10 de la mañana del dia 28 de julio de 1909, Turbas desenfrenadas, electrizadas y movidas por ocultos y públicos instigadores, so pretexto de

hacer una pacífica manifestación popular contra la guerra de Melilla y llamamiento de los reservistas, irreligiosas o impías sedientas de lo ageno, recorrieron las calles, paseos y plazas de esta hermosa, industrial y comercial ciudad de San Feliu de Guixols, e incendiaron la puerta de la iglesia de Sant Juan, filial de la parroquia, la rociaron con petróleo, de que con violencia se apoderaron del almacén del comerciante D. Jaime Vives Puig, la partieron a hachazos y avivaron el fuego con faginas y astillas que robaron a distintos panaderos. A las cinco de la tarde del citado día se me presentó el joven D. José Rodas Valls ex-seminarista, casado, a fin de salvar del incendio el Santísimo Sacramento. Recibidas las debidas y prudentes observaciones, despreciando el peligro, insultos y burlas del público, penetra en la iglesia y capilla del Santísimo, en la cual se experimentaba un calor asfixiante, toma el sagrario medio calcinante, y con toda reverencia y lleno de fe lo trae a mi casa. Con suma alegria y satisfación mia y de mis familiares es depositado en el sagrario parroquial. A primera hora de la mañana del 29 fue posible penetrar en la sacristia y sacar la cómoda de pocos años construida, los ornamentos sagrados que diariamente servian y librarlos de la rapiña de los incendiarios. Es lo único que ha salvado. Todos los demás ornamentos, ropas, custiodados en armarios y cómodas no existen en la sacristia, altares, sillas, imágenes, confesionarios, han sido pasto de las llamas, incluso el órgano, harmonium de la Hijas de Maria, que accidentalmente se hallaba en la iglesia, cantorales y archivo de dicha iglesia, que tambien ha quedado destruida.

Luego de incendiada la iglesia de Sant Juan pasaron a incendiar el hermoso, higiénico y bien montado colegio de Sant José de los Hermanos de la doctrina cristiana, el que fue brutalmente saqueado, quedando del todo destruido.

Todas las comunidades religiosas, excepto las dos que residen en edificios del Ayuntamiento, esto es el Hospital y Asilo Surís, abandonaron ante las energúmenas e inminentes amenazas de los incendiarios, sus residencias, llevándose consigo el Santísimo, que con suma veneración quedaban en las casas de los particulares, donde se refugiaban. Gracias a la intervención de la escasa fuerza armada de esta población cuyo Jefe con 7 o 8 individuos, después de cerca de dos horas de haverse iniciado los incendios, con valor rayando a la temeridad salió a despejar las calles y deshacer las Turbas, lo que consiguió con una porción de descargas al aire haciendo frente al propio tiempo a los disparos que huyendo les hacian los revoltosos, nada sufrieron las comunidades y clero ni sus edificios, ni tampoco los particulares.

Esto es lo que me ha parecido decir a V.E.I. el 6 de los corrientes.

San Feliu de Guixols 10 de Agosto de 1909.

Jaime Puig, párroco. (a) Los Hermanos estaban en Barcelona practicando ejercicios espirituales. Sólo habia el cocinero y otro Hermano que pudieron escabullirse.

Exmo. e Ilmo. Sr. Obispo de Gerona".

BIBLIOGRAFIA

General

BARBAZA, Y. *Le paysage humain de la Costa Brava.* París. *El paisatge humà de la Costa Brava.* Barcelona, Edicions 62, 1966.

JIMÉNEZ, A. "Sant Feliu de Guíxols". *Quaderns de la Revista de Girona,* Girona, 1986.

Població

IGLESIAS, J. "Demografia històrica del Baix Empordà" a XX Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos. Sant Feliu de Guíxols, Museu, 1977.

El treball

MEDIR, R. *Historia del gremio corchero.* Madrid, Alhambra.0

VALLS VICENS, J.M. "Sant Feliu de Guíxols (sa industria, son estat politich y social y son previndre). A Don Angel Guimerà" a *La Renaixensa,* pàg. 281-198, 1881.

DD.AA. *Centenari del tren de Sant Feliu de Guíxols a Girona.* Sant Feliu de Guíxols: Consorci per al Centenari del tren de Sant Feliu de Guíxols a Girona, 1992.

DD.AA, *Centenari del tren de Sant Feliu de Guíxols a Girona,* 1992.

BLAS, I. *El ferrocarril de San Feliu de Guíxols a Gerona.* Sant Feliu de Guíxols, *Àncora,* 1978.

BLAS, I. "Del tren de Sant Feliu. Comentaris d'un ferroviari", *Àncora.*

SALMERON, N. *El tren de Sant Feliu.* Barcelona, Terminus, 1985.
SERRAT, E., "La industria corcho-taponera en la Provincia de Gerona", *Asociación Literaria de Gerona. Certamen de 1897*, Gerona 1898.
SERRAT, E., *L'industria suro-tapera al Baix Empordá*, Impremta i Llibreria de P. Torres, 1901.
DD.AA. *El port de Sant Feliu de Guíxols.* Direcció General de Ports i Costes, 1991.

L'espai urbà

ESTEVA, Ll., "General Guitart, arquitecte. Esquema de la seva actuació a Sant Feliu" a *Quaderns d'Informació Municipal*, núm. 4, 10-09, 1979.
ESTEVA, Ll., "Actuació de l'arquitecte Guitart a Sant Feliu de Guíxols", *Estudis sobre temes guixolencs*, Museu de Sant Feliu de Guíxols, 1980.
ESTEVA, Ll., "Fites remarcables de la vida guixolenca: 1) Enllumenat públic mitjançant fanals d'oli (1855); 2) Enllumenat públic mitjançant petroli (1863); 3) Enllumenat per gas (1881), 4) Enllumenat públic per gas (1883)", a *Àncora*, 17-09-1981.
ESTEVA, Ll., "Evolució de l'enllumenat a SFG (1855-1908)", *Àncora*, 21-01-1982.
ESTEVA, Ll., *El passeig del Mar compleix 150 anys*, Sant Feliu de Guíxols, Publicacions del Museu, 1984.
ESTEVA, Ll., "Expansió nord-oest de la vila guixolenca", *Àncora* FM, 1990.
TORRENT, J., "Del Sant Feliu vuitcentista. L'enderrocament de la muralla de la plaça del monestir", *Àncora* FM, 1983.

Canvis socials i polítics

CLARA, J., "Els maçons a Sant Feliu", *Revista de Girona*, núm. 111, 1985.
CALVET, F. - ROIG, J.M. *Josep Irla i Bosch (1876-1958). President de la Generalitat a l'exili.* Ed. Teide, Barcelona 1981.
JIMÉNEZ, A., "La llarga i conflictiva vaga del 1900" a *Es Corcó*, març-abril, 1982.
JIMÉNEZ, A., "Notes per a un millor coneixement històric de la nostra Setmana Tràgica, juliol 1909" a *Es Corcó*, octubre, 1982.
JIMÉNEZ, A., "Moviment cooperatiu a Sant Feliu de Guíxols (1885-1939)" a *Estudis sobre temes del Baix Empordà*, núm. 2, 1983.
JIMÉNEZ, A., "Apunts per a una història del moviment obrer (1870-1923)" a *Revista de Girona*, núm. 120, gener-febrer, 1987.
JIMÉNEZ, A., "Associacions populars guixolenques a les darreries del segle passat" a *Se7mana*, núm. 11 i 12, 29-06 i 6-07, 1988.
JIMÉNEZ, A., "Arran d'una carta del poeta Joan Maragall" a *Informatiu de l'Arxiu i Museu*, núm. 8, juny, 1991.
JIMÉNEZ, A., "Els inicis del catalanisme guixolenc. El Centre Català (1901-1904)", *El catalanisme conservador*, Quaderns del Cercle 12. Girona, 1996.
ROGER, M., *Els tipus socials de la producció suro-tapera*, Barcelona, 1911.

Cultura

BUSSOT, G., *El fet musical a Sant Feliu de Guíxols (1865-1965 i apèndix).* Sant Feliu de Guíxols, Ed. *Àncora*, 1992.
CANET, J., "Breus notícies sobre els vells casinos populars de Guíxols" a *L'Avi Muné*, 7-V, 1932.
ESTEVA, Ll., "El Casino dels Nois" a *Revista de Girona*, núm. 85, 1978.
ESTEVA, Ll., "Guixolencs il·lustres. Rafael Patxot i Jubert (1872-1964)" a *Quaderns d'Informació Municipal*, núm. 2, 10-VIII, 1979.
ESTEVA, Ll., *El carnaval guixolenc de 1879.* Sant Feliu de Guíxols. Ajuntament, 1985.
ESTEVA, Ll., i ESTEVA, E., "Inventari de la premsa guixolenca (1878-1979)" a *Estudis sobre temes del Baix Empordà*, núm. 2, 1980.
ESTEVA, Ll., "Guixolencs il·lustres. Rafael Patxot i Jubert (1872-1964), *Quaderns Municipals*, 1979.
JIMÉNEZ, A., *Aproximació a la història de l'ensenyament de Sant Feliu de Guíxols.* (Col. Estudis Guixolencs, núm. 2). Sant Feliu de Guíxols, Servei de Publicacions i d'Arxiu de l'Ajuntament, 1988.
JIMÉNEZ, A., "El Casino dels Nois: cent anys de vida guixolenca" a *Revista de Girona*, núm. 138, gener-febrer, 1990.
JIMÉNEZ, A., "1892. Exposició de Belles Arts a Sant Feliu de Guíxols" a *Informatiu de l'Arxiu i del Museu*, núm. 12, 1992.
JIMÉNEZ, A., "La casa Patxot de Sant Feliu de Guíxols", *Revista de Girona*, núm. 174, gener/febrer 1996.
MALUQUER, J., *Rafel Patxot i Jubert, mecenes i científic*, Ed. Pòrtic, Barcelona 1994.
TORRENT, J., "Jacint Verdaguer i els guixolencs", *Àncora* FM, 1988.

El temps lliure

LLOVERAS, J., *Llevantins i cubans.* Sant Feliu de Guíxols, Estampa Viader, 1909.
"El teatre a Ganxònia" a *Àncora* FM, 1957.

Anys	Sant Feliu de Guíxols	Catalunya	El món
1880	Es publica *El Guixolense*	Primer Congrés Catalanista	
1881	La fil·loxera comença a destruir la vinya fins al 1883	Es funda la Unió Catòlica	França ocupa Tunis Pablo Picasso (1881-1973)
1882	L'alcalde Patxot és agredit públicament	Creació del Centre Català Esclata la crisi financera	El Regne Unit ocupa Egipte
1885	S'inaugura la primera escola laica	*Memorial de Greuges* Epidèmia de còlera a Barcelona	Mor Alfons XII Conferència de Berlín: grans potències europees estableixen regles per al repartiment d'Àfrica.
1888	Es funda la lògia maçònica Gesòria		Es funda la UGT i el PSOE
1890	Es comença a celebrar la festa de l'1 de Maig	Primera manifestació de l'1 de Maig	1891. Conan Doyle publica *Les aventures de Sherlock Holmes*
1892	S'inaugura el tren de Sant Feliu	Bases de Manresa	Aixecament anarquista a Jerez
1893	1894. Manifestació de 6.000 persones per qüestió dels aranzels	1894. Constitució de la Unió Republicana, coalició electoral	Es propaga des de l'Índia una epidèmia que causarà 12 milions de morts en una dècada
1895	S'aprova el Pla general de reforma i millores, de l'arquitecte Guitart	Míting de lliurepensadors a Barcelona	Sigmund Freud, amb els seus estudis sobre histèria, desenvolupa la psicoanàlisi Isaac Albéniz compon la *Suite Ibèrica*
1897	S'enderroca la muralla del convent	Repressió del catalanisme	Assassinat de Cánovas del Castillo per un anarquista. Es funda el Partit Nacionalista Basc
1898	Es funda la cooperativa de consum La Guixolense S'obren els banys d'en Baldomero	Missatge dels cinc presidents a la reina	Guerra amb els EUA i pèrdua de les colònies Aparició del regeneracionisme

ANYS	SANT FELIU DE GUÍXOLS	CATALUNYA	EL MÓN
1900	Vaga d'obrers del suro i de la construcció, de funestes conseqüències	Es crea la Unió Regionalista	Llei de protecció de la dona i el nen treballadors a Espanya
1901	Es construeix el Teatre Vidal	Creació de la Lliga Regionalista	Guerra de guerrilles a l'Àfrica del Sud
1902	Sant Feliu rep oficialment el títol de ciutat	Enric Prat de la Riba, empresonat per un article	Es reconeix el dret de vaga a Espanya Puja al tron Alfons XIII
1903	Salvador Albert publica *Soldats de la vida*	Maura és cap del Partit Conservador	
1904	El rei Alfons XIII posa la primera pedra al port	Neix Salvador Dalí	
1905	Es crea la Cambra de Comerç	Atemptat contra Alfons XIII	Primera crisi marroquina Guerra russojaponesa Intent revolucionari rus
1907	L'electricitat arriba a les cases de Sant Feliu	Fundació de Solidaritat Obrera i de l'Institut d'Estudis Catalans	Neix el cubisme amb Les *senyoretes del carrer d'Avinyó* de Picasso
1909	Es crema l'església de Sant Joan i se saqueja el col·legi Los Hermanos Es tanca el Centro Instructivo Obrero	Setmana Tràgica: revoltes obreres i repressió a causa de la guerra amb el Marroc	Caiguda de Maura Coalició republicanosocialista
1910	Salvador Albert, republicà, guanya les eleccions enfront el conservador Francesc Cambó	Fundació de la Unión Federal Nacionalista Republicana (UFNR) Constitució de la CNT	Japó s'annexiona Corea

Capítol X

De la Primera Guerra Mundial a la Guerra Civil

(1910-1939)

De la Primera Guerra Mudial a la Guerra Civil

Aquest període que estudiem s'inicià, en un àmbit internacional, amb la Primera Guerra Mundial (1914-1918), que tingué unes conseqüències socials i econòmiques especialment funestes per a la població guixolenca, que depenia només de l'exportació de taps a Europa.

A l'Estat espanyol, els conflictes socials i polítics anaven prenent, cada vegada més, un caire radical. El moviment obrer, organitzat a l'entorn de la CNT fundada a Barcelona l'any 1910, s'anava enfortint. Mentrestant, el projecte catalanista, formulat per la burgesia, va ser abandonat per aquesta, quan cregué amenaçats els seus interessos materials.

Totes aquestes circumstàncies donaven peu perquè l'exèrcit anés assumint un protagonisme creixent en la vida política, que es posà de manifest, primer, amb la dictadura portada a terme pel general Miguel Primo de Rivera, de 1923 a 1930. Després, un cop proclamada la República, l'exèrcit ja començà a conspirar per acabar amb el nou règim democràtic.

Per una banda, doncs, la radicalització dels conflictes socials no resolts ni pels governs d'una monarquia en descomposició ni pels de la nova república; i, per l'altra, la incidència violenta de l'exèrcit en la vida pública, acabaren en la desfeta de la Guerra Civil (1936-1939).

Llaguts i nanses

POBLACIÓ

Les xifres absolutes

La crisi de la indústria del suro, agreujada durant la Primera Guerra europea, era la causa de la davallada demogràfica de Sant Feliu, que en perdé l'hegemonia al Baix Empordà el 1940, en ser superada per la població de Palafrugell.

És evident que la Guerra Civil incidí també intensament, en sentit negatiu, en la població guixolenca.

De 1910 a 1940 Sant Feliu havia perdut 3.744 habitants.

De 1936 a 1940, en perdé 1.564 (17,09%).

En el marc general de tot el país, la població catalana de 1911 a 1930 experimentà un creixement demogràfic sostingut, tot i la disminució continuada de la natalitat[195].

195 CABRÉ, A., PUJADES, I., "La població", *Història econòmica de la Catalunya contemporània*. Enciclopèdia Catalana, Barcelona, 1989.

XIFRES ABSOLUTES DE POBLACIÓ

1910-1940

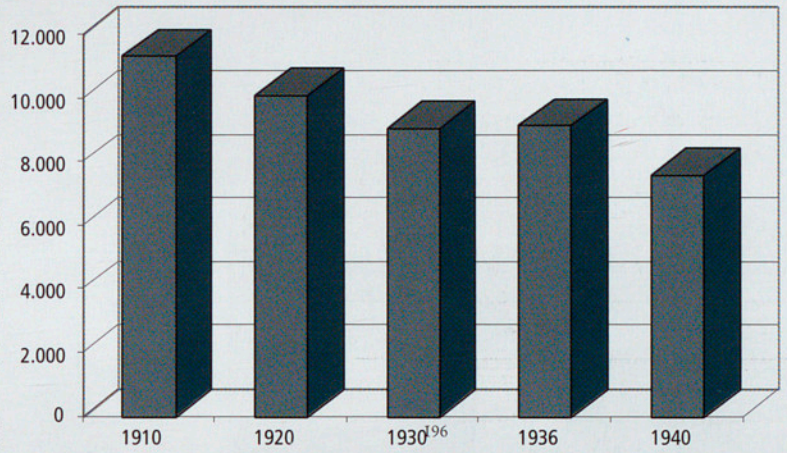

196 4.963 dones; 4.119 homes.

197 IGLÉSIES, J., "Demografia del Baix Empordà", XX Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos. Publicacions del Museu Municipal, Sant Feliu de Guíxols, 1977.

198 La causa de l'alta mortalitat d'aquest any fou la grip.

A pesar d'això, s'ha de dir que a partir de 1910 la comarca del Baix Empordà, en conjunt, inicià una **davallada demogràfica** important, tal com ha estudiat J. Iglésies[197].

NATALITAT, MORTALITAT I NUPCIALITAT

La tuberculosi, la grip i el tifus eren les malalties que més incidien en la mortalitat prematura.

Les xifres extretes dels llibres parroquials i del registre civil –aquí anotades– mostren una disminució del moviment vegetatiu de la població guixolenca. El nombre de defuncions sobrepassava el de naixements. La baixada de la natalitat era un fet:

Anys	*1877*	*1897*	*1910*	*1920*	*1930*	*1950*
‰	31,1	28	22	14,8	15,4	12,6

NATALITAT, MORTALITAT I NUPCIALITAT

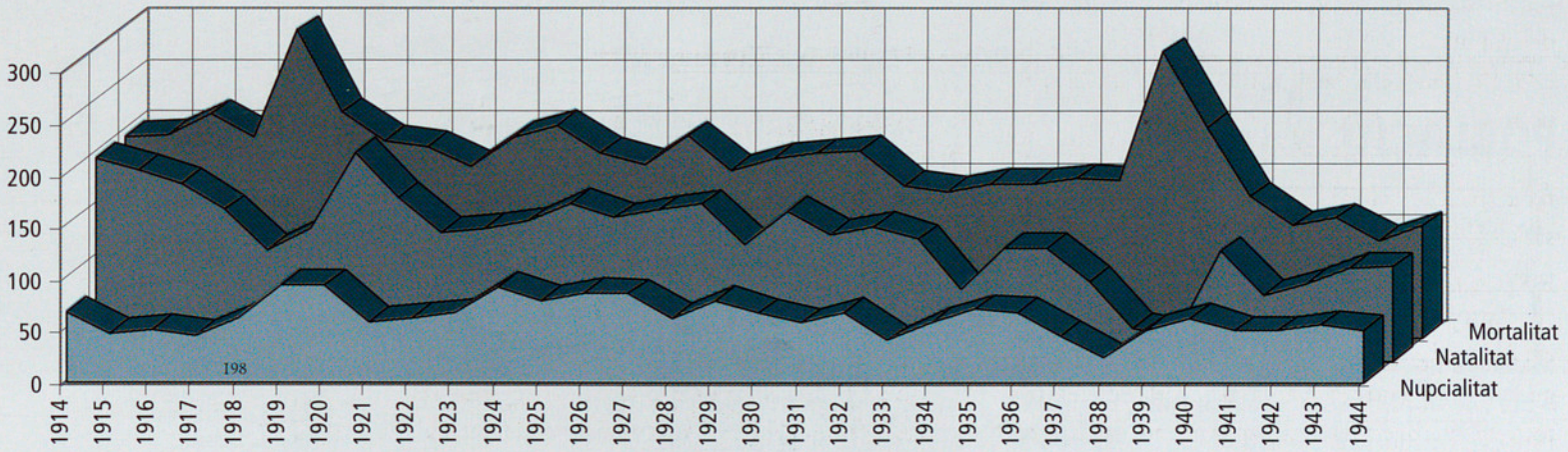

D'altra banda, la crisi econòmica afavorí **l'emigració** a les grans ciutats, a Barcelona per exemple; i a l'estranger, sobretot a Amèrica del Sud.

Origen i llengua de la població segons el padró de 1924

Segons aquest padró, el 1924 del total de 9.529 h.:

5.230 h. havien nascut a Sant Feliu.

3.156 h. havien nascut a la província de Girona.

484 h. havien nascut a Catalunya.

659 h. havien nascut fora de Catalunya.

Per tant, el 93,08% eren nascuts a Catalunya i un 6,91%, fora de Catalunya. D'aquests darrers, un petit percentatge havia nascut dins l'àmbit dels Països Catalans.

Davant d'aquestes xifres tenim que la majoria dels habitants de Sant Feliu, el 1924, havien nascut com a mínim dins l'àmbit dels Països Catalans, en un total del 94,32%.

I la majoria dels habitants nascuts a fora portaven més d'un any de residència ací. Això fa suposar que aquest percentatge d'immigrants (69,63%) ja entenia el català.

La conclusió, pel que fa a la llengua, és que **el català era la llengua de parla** comuna de tots els guixolencs, mentre que el castellà no l'entenia pas tothom, però era la llengua utilitzada pels estaments oficials i burocràtics. Amb la instauració de la República, la llengua catalana s'introduí en aquells sectors[199].

EL TREBALL

Mentre el percentatge de la població activa augmentava successivament en les activitats secundàries i terciàries, la dedicació als treballs de la mar i de l'agricultura disminuí molt[200]:

Anys	*1861*	*1878*	*1924*	*1955*
Mar	12,3	8,5	7,5	2,7
Agricultura	29,1	18,3	8,1	4,3
Indiferenciades	-	6	10,2	13,4
Secundàries	45,2	54,4	50,1	50,4
Terciàries	13,2	11,9	23,9	29
% Pob. activa	35	32	37,6	41

Sector primari

Durant aquesta etapa, l'agricultura donava feina a més d'un centenar i mig de treballadors guixolencs:

Anys	1914	165 *obrers*
	1920	180
	1924	175
	1925	140

En aquest apartat es podrien incloure, entre les diverses feines del camp, la d'obtenir carbó vegetal,

199 CROS, E., Treball inèdit.
200 BARBAZA, o.c.

les carboneres. Una producció essencial en aquesta època de guerres i, doncs, d'escassetat d'energia.

El conreu més estès i productiu de l'agricultura local era el de la vinya i el de la patata. Malgrat tot, la població era deficitària en tots els productes del camp i, doncs, havia d'importar la majoria dels aliments. També es disposava d'un mínim de ramaderia, mentre que el consum era molt superior:

Anys	*1930*	*1944*
cavalls	61	30
mules	38	48
vaques	174	96
xais	93	150
cabres	312	219
porcs	450	100

Segons dades de després de la guerra, de 1944, Sant Feliu en relació a la Vall d'Aro disposava, en hectàrees, dels tipus de terres que consten en el gràfic adjunt.

DISPOSICIÓ DE LES TERRES EN HECTÀREES

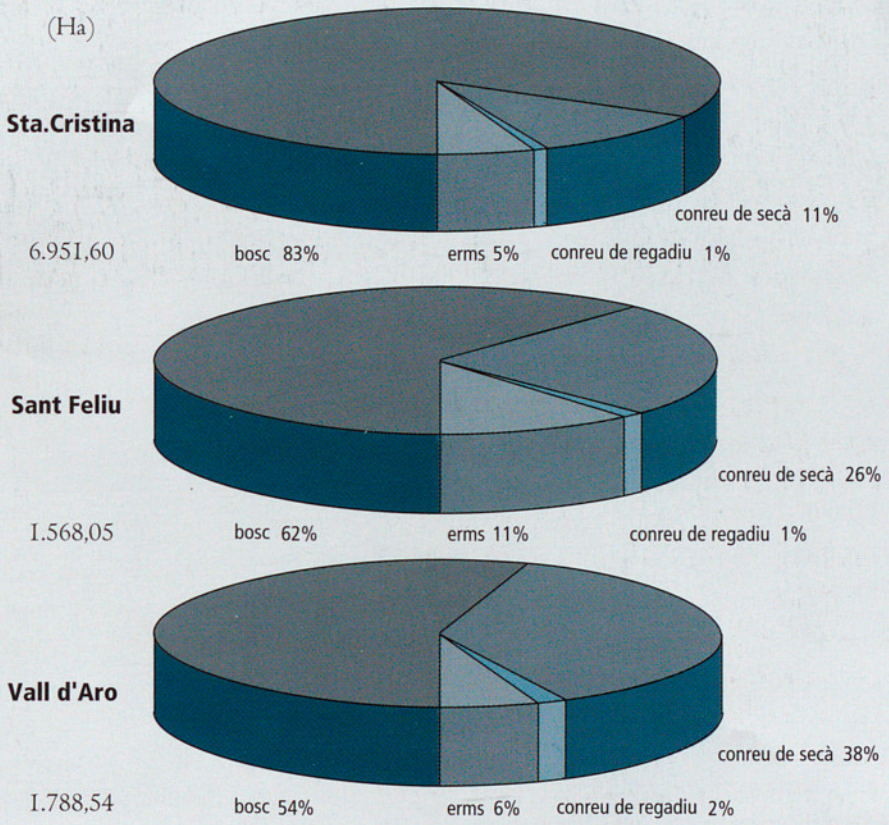

Les guerres (la Primera Europea i la Guerra Civil/Segona Europea, després) revaloraren els productes del camp (el conreu de cereals i llegums) en detriment dels boscos i, per tant, de l'àrea de l'alzina surera. A més a més, durant aquest període de guerres es talà molta superfície de sureda per a fer-hi **carbó** vegetal, molt més ben pagat aleshores.

Entre 1910 i 1925 les **tècniques de la pesca** evolucionaren prou com per a modificar el nombre de pescadors. Varià bàsicament el tipus de xarxes, el sistema d'il·luminació i la substitució de la vela pel motor. Tant en la pesca nocturna –de teranyina– com en la d'arrossegament, amb la motorització a partir de l'any 1920 i la millora de les embarcacions, aquestes podien allunyar-se més de la costa i aconseguir captures més importants. Deixaren d'utilitzar-se els

festers que cremaven teies, que foren subtituïts per l'acetilè o carbur i, després, per la gasolina.

La pesca, com l'agricultura, suavitzà les repercussions socials de les successives crisis ocupacionals de mà d'obra en la indústria surera. I la població ganxona s'autoproveïa de peix i marisc.

Segons dades de la mateixa font pel que fa a l'any 1943, les embarcacions de pesca afiliades al Pòsit eren 48 de motor d'explosió i 25 de rem, 17 es dedicaven a la pesca de cèrcol amb llums (teranyines), i 1 a la d'arrossegament. Les altres 40 es dedicaven als sardinals, al trasmall, a les nanses i a la fitora.

Durant la temporada de pesca de les teranyines (normalment de març a novembre) hi treballaven uns 225 pescadors; i la resta de l'any (tres mesos) normalment sortien a pescar, tan sols, uns 60 tripulants.

Sector secundari

El sector de la construcció ocupava 60 paletes i 75 manobres el 1914; i 55 paletes i 75 manobres el 1918. Els mestres d'obres o patrons eren 13 el 1914 i 10, el 1925-26.

És important de recordar que el turisme dels anys vint i trenta –poc estudiat encara– donà feina a obrers en l'atur. La urbanització de Sant Elm (xalets, balneari de can Rius i el projecte del Passeig marítim), la urbanització de S'Agaró, i també la construcció d'alguns trams de la carretera de Tossa animaren la construcció.

Les drassanes, encara a la platja de davant

Un altra feina tradicional de la indústria guixolenca que es desvetllà, enmig de l'ambient generalitzat de crisi del sector secundari, va ser la **naval**. La guerra revifà la demanda de construcció d'embarcacions. Les **drassanes Mayol** (el permís d'instal·lació és de 1917), en són un bon exemple. De 37 treballadors el 1918, es passà a 65 el 1919.

Llevat dels petits tallers de confecció de gorres (can Puget), de bosses de paper (La Bolsera) i de les destil·leries de can Bonet, la resta (els teixits i la maquinària de Sant Feliu) depenia absolutament de la indústria surera.

Tres fàbriques es dedicaven a la confecció del canemàs, tela senzilla per a embalar els taps, i

El 1913 hi havia 90 fàbriques de taps amb 2.700 treballadors.

Les drassanes Mayol

La indústria surotapera, amb la mecanització, es va anar transformant. La dona, mà d'obra més barata, n'ocupà molts llocs de treball.

donaven feina a un centenar de dones guixolenques (86 dones i 4 homes) el 1918. Segons la matrícula de 1925-26, les fàbriques de teixits eren: Rufí Romà (C/Jofre) amb 9 telers mecànics; l'Estrada i Girbau (C/Eres) amb 39; i Salvador Dalmau (C/Provença), amb 21.

Quant a tallers mecànics, els germans Castelló (C/Sant Isidre) –comptaven amb 60 obrers (ajustadors, torners, forjadors, modelistes i aprenents)– construïren màquines més complexes per a l'elaboració de taps de suro. També el taller de l'Isidre Pernal (C/Maragall), a més dels molins de vent, es dedicà a muntar i llogar màquines més senzilles.

Durant aquests anys, **la indústria surotapera** ja conegué una intensa transformació. Màquines de tota mena més complexes mogudes per energia elèctrica (la de llescar, la barrina, la d'esmeril, la d'escapçar, etc.) anul·laren el treball artesanal, el tap fet a mà en petits locals. Una maquinària que, a més, exigia la disponibilitat d'un capital més gran i d'haver d'invertir en infraestructura.

D'altra banda, els avenços tècnics s'anaven aplicant a la indústria. El 1913 la fàbrica Planellas i Carreró començà a produir aglomerat blanc i el 1916 discos de suro aglomerat, mentre que un any després es trobà el sistema d'alimentar els forns d'aglomerat amb la pols del suro procedent de les màquines d'esmeril.

Els efectes socials d'aquests reajustaments varen ser considerables: petits fabricants que eren absorbits per fàbriques més grans i esdevingueren assalariats, i el que és molt important, s'introduí massivament una mà d'obra més barata: **el treball de la dona**.

Es crearen noves cases comercials i es transformaren algunes d'antigues. Per exemple:

Joan Sanjaume	1920
La Casa Alemana S.A.	1920
La Suberina S.A	1920
Josep Serra Vicens	1921
Estrada i Carreró	1926
J. Vilossa (abans Rabassa i Vilossa)	1926
La Corchera Catalana, S.A.	1928
L. Planellas Caseras (abans Planellas i Carreró)	1931

Incorporació de la dona i la maquinària en la indústria

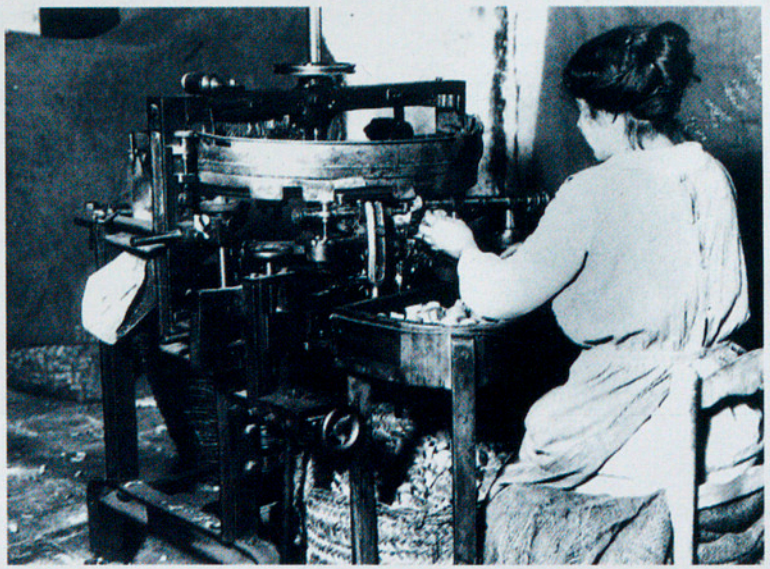

A partir de 1928 s'organitzaren els Viatges blaus, una magnífica experiència per a descobrir els encants de la Costa Brava.

Can Rius

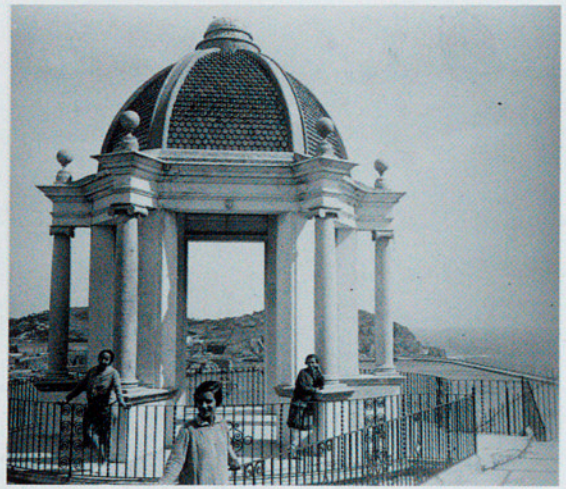

El 1913 hi havia a Sant Feliu 90 fàbriques amb un total de 2.700 treballadors, el nombre dels quals varià sensiblement per la crisi del sector. El 1918 disminuí fortament i començà a recuperar-se a mitjan del segon decenni, sobretot entre 1926-29. La incidència de la Primera Guerra Mundial fou negativament molt forta, tal com veurem a l'apartat 4 d'aquest tema.

El 1931 començarà un altre desequilibri de la citada indústria, que arribà fins al final del període que estudiem.

Sector terciari

Hi hagué un cert retard en el descobriment de la Costa Brava per part dels barcelonins, sobretot a causa de les males comunicacions, tot i que des de 1912 ja funcionava un servei regular d'autobusos Palafrugell-Caldes, que continuaren Ribot, Font i Artigas (societat anònima el 1923, **SARFA**), a més del tren de Sant Feliu.

Tanmateix, als anys vint, Sant Feliu ja comptava amb un nucli estable d'estiuejants. El 1922 s'inauguraren els Banys Sant Elm, un dels establiments millor equipats del país. I el mateix propietari, **Pere Rius i Calvet**, entre 1915 i 1930 construí una quinzena de torres seguint un projectat passeig marítim.

L'escriptor J. Langdon-Davis donà a conèixer Sant Feliu als anglesos. I el 1928 s'organitzaren els **viatges blaus**, magnífica iniciativa del guixolenc Santiago Marill per a fer descobrir els encants de la Costa Brava, centrada a Sant Feliu i S'Agaró.

La família Ensesa de Girona, amb el concurs i

la col·laboració de l'arquitecte Rafael Masó i Valentí (1880-1935), inicià a S'Agaró la nova construcció, modèlica, d'una ciutat residencial-jardí. Per la revetlla de Sant Jaume, el 24 de juliol de 1924, s'estrenà el primer habitatge Senya Blanca, de Josep Ensesa i Gubert (1892-1981). Després s'alçà l'Hostal de la Gavina (1929-1934) i la Taverna del Mar (1929 i 1936).

L'oferta hotelera de Sant Feliu es concretava en tres establiments de nom: l'Hotel Murlà, l'Hotel Marina (1910) i el tradicional i antiquíssim Hotel de les Noies. A part, hi havia tres pensions: El Sabre, Sant Elm i la de J. Vila.

En total, en temps de la República la ciutat comptava amb unes 167 cambres.

EL TRANSPORT

El transport bàsic de viatgers i de mercaderies per mitjà del ferrocarril, de vapor i veler, es completava, el 1912, amb els carruatges de Josepa Bagué, viuda de Sabertí (C/St. Llorenç) que feia el trajecte per a viatgers de Sant Feliu a Palafrugell. Mentre que Narcís Ribot (C/St. Joan) cobria el de Sant Feliu-Caldes de Malavella. Pel que fa a les mercaderies, Mariano Prats (C/Surís) s'encarregava de fer-ne el transport de Sant Feliu-Girona, i Pere Dispés (C/Jofre) el de Sant Feliu a Caldes.

D'altra banda el veler goleta *Comercio* de l'Irla i Cia.[201] ho feia per mar directament amb Barcelona; i, per carretera, la Pepeta Vidal.

Calia, però, comunicar els dos mitjans de transport més importants de Sant Feliu. Per això la companyia del tren sol·licità la concessió d'un ramal de via que, passant pel carrer Gravina, unís l'**estació amb el port**. Això es demanà el 1915, i cinc anys més tard ja s'havia construït el magatzem al port. Tanmateix, fins el 1923 no començaren les obres del ramal, que s'inaugurà un any després.

Fins el segon decenni de segle no es generalitzà l'ús de l'automòbil i de l'autocar.

La companyia de Narcís Ribot amb Font i Artigas –d'on sorgí, com hem dit, la SARFA, el 1923– fou la primera que va motoritzar el servei regular, amb autobusos, per a passatgers entre Palafrugell i Caldes amb parada a Sant Feliu.

El nombre de vehicles inscrits a la població era el següent:

Anys	*1924*	*1925*	*1926*	*1927*	*1930*
Automòbils privats	23	25	32	46	63
Camions automòbils	4	5	6	10	26
Motocicletes	4	4	5	8	?
Bicicletes	112	114	111	108	?

El 1925 hi havia 350 carros, carretes i tartanes registrats, mentre que el 1930 hi havia 161 carros de dues rodes i 18 carruatges lents (*hipomóviles!*) de viatgers.

Després de la Guerra Civil, els vehicles matriculats eren aquests:

201 Comprada l'any 1913.

Anys	*1939*	*1940*	*1941*	*1942*	*1943*	*1944*
Automòbil turisme	24	16	27	32	36	37
Taxis	10	2	5	4	4	5
Camions	15	18	21	23	21	21
Motocicletes	2	4	9	12	14	13
Bicicletes	253	280	294	306	315	342
Carruatges (tracció animal)	150	162	165	165	167	182

Al final dels anys vint, la competència del transport per carretera –junt a la crisi econòmica dels anys trenta– condicionà molt el desenvolupament normal del ferrocarril guixolenc.

Sant Pol, l'any 1934

El moll

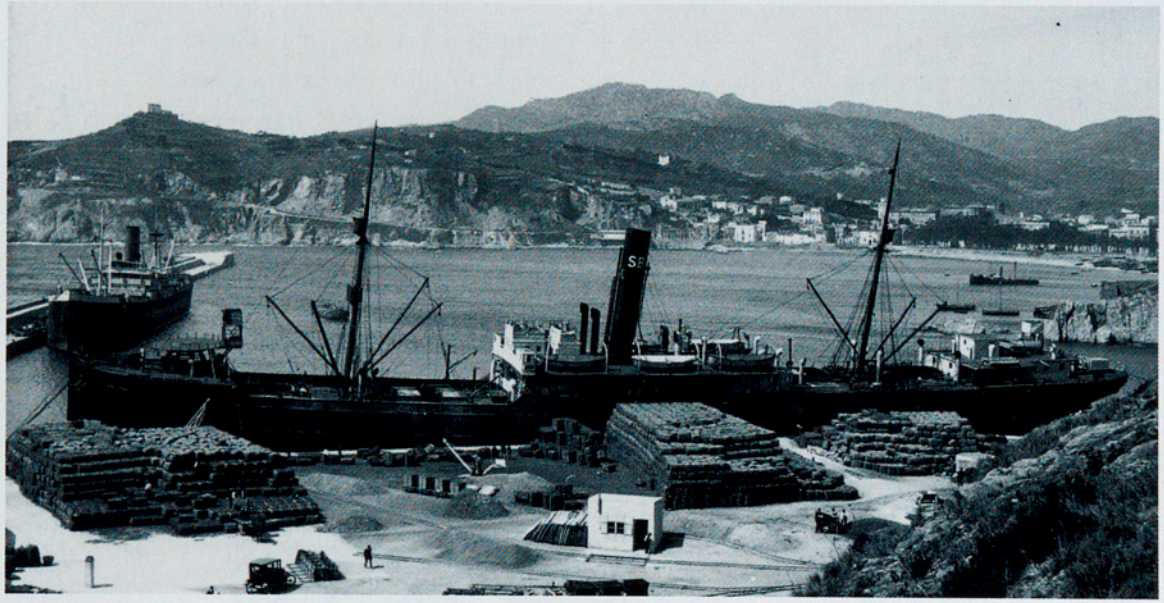

L'any 1924 va ser inaugurat el ramal del tren fins al port. L'any 1925 hi havia, a Sant Feliu, 350 carros, carretes i tartanes.

LA DEPRESSIÓ ECONÒMICA

Causes

L'esclat de la Primera Guerra Mundial va representar un agreujament molt acusat de la crisi econòmica de la indústria surotapera, ja iniciada anteriorment. El sector es trobava en un moment de readaptació –ja esmentat–, quan s'enfortia la competència estrangera (EUA i Portugal) i continuava el tradicional conflicte entre productors i industrials. La qualitat de la matèria primera –el suro– es veié rebaixada per la manca de repoblaments adequats i per la tala d'alzines per a combustible i fusta, que comportava un guany millor i fàcil als propietaris.

Amb la guerra, el tancament del mercat exterior –sobretot l'alemany, base d'aquesta indústria– comportà la pèrdua d'una moneda forta i estable i, doncs, de la possibilitat de reinvertir en la seva mecanització. A més a més, es van haver de buscar mercats alternatius i d'afinar la competitivitat amb la producció d'altres països.

El període més agut d'aquesta **profunda depressió anà de 1914 a 1923**. Un cop acabada la guerra el novembre de 1918 –acabament que els guixolencs celebraren l'estiu de 1919–, aquest no es traduí en una solució del conflicte econòmic i la crisi de la indústria surera continuà uns quants anys més.

A Sant Feliu, aquest mal moment del sector industrial es veié acompanyat de la crisi financera, amb la suspensió de pagaments del Banc de Barcelona (1921), la fallida del Banco del Ampurdán (1922) i del Romaguera (1922). Per poder sostenir el crèdit s'hagué de fundar ací la societat Crédito y Docks de San Feliu de Guíxols (1921). La fallida de les banques arrossegà algun fabricant, que hagué de tancar el negoci.

Conseqüències socials

La població guixolenca, que vivia exclusivament d'una sola indústria i del seu comerç amb l'estran-

Índex d'exportació de suro

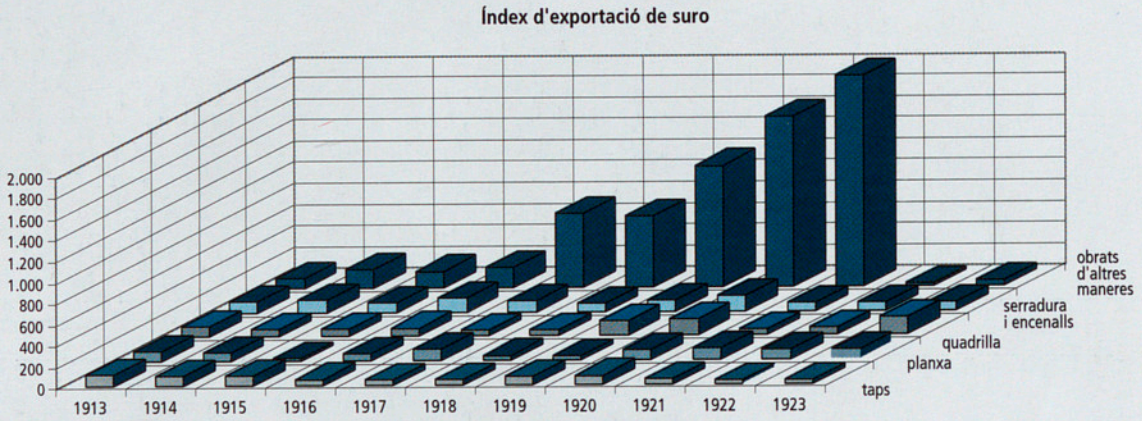

FONT: Surós, J. "La CNT al Baix Empordà (1918-1923)". *Estudis sobre temes del Baix Empordà*, núm. 6.

Els mercats europeus es tancaren a les exportacions de taps.

Treballadors del tren, 1928

Entre 1914 i 1923 la penúria econòmica i social va ser molt gran. Famílies senceres hagueren d'emigrar a les grans ciutats.

ger, n'havia de patir més que cap altra les conseqüències. La conseqüència immediata de la crisi va ser **la reducció del nivell d'ocupació i l'atur.**

"El fantasma de la fam, com negra torbonada, havia aparegut amenaçador en l'horitzó, ofegant sobtadament la joia d'un poble en plena festa major"[202].

El 1915, a Sant Feliu ja hi havia oficialment 773 obrers sense ocupació. El que vol dir que, de fet, el nombre real de treballadors sense feina podia ser més gran.

Al llarg de la guerra la situació empitjorà, en minvar l'exportació del suro manufacturat: el 1921 es va exportar un 60% menys que el 1913. De tal manera que el 1921, segons Medir, hi havia 458 obrers que treballaven tota la setmana, 459 només podien treballar-ne mitja i 1.312 estaven completament a l'atur[203].

Amb l'atur coincidí **la inflació** i el deteriorament general del nivell de vida de la classe obrera.

Ja hem dit abans que la guerra europea revalorà els productes bàsics del camp (el blat, sobretot, els llegums i la carn). De seguida féu acte de presència, per una banda, l'especulació sobre aquests aliments, l'acaparament i, per tant, la seva escassetat, en trencar-se els circuits normals de transport, de comercialització i de proveïment.

En resum, doncs, podem dir que mentre uns pocs s'enriquien amb l'especulació d'aliments, a la

202 "Serenitat", *El Programa*, núm. 557, 15-08-1914.

203 La informació que dóna R. Medir contradiu les dades que el municipi envià al delegat regional d'Estadística de l'Institut de Reformes Socials referides a 1920. Segons l'Ajuntament, aquell any la indústria del metall tenia 76 obrers que cobraven un jornal de 8 ptes.; la indústria del cànem, 76, amb un jornal de 3'50; i, finalment la indústria del suro tenia 2.111 obrers que cobraven entre 3'50 i 5'50 ptes. Tots treballaven només vuit hores, sis dies a la setmana **i en cap de les indústries no hi havia treballadors a l'atur.**

majoria de la població li era molt difícil d'adquirir-los en disparar-se'n els preus exageradament.

El gran augment que experimentà la farina, article imprescindible en el mercat lliure per a l'exportació a Europa, obligà les autoritats a intervenir-la. Es creà un comissariat de proveïments que exigí als municipis de repartir la farina intervinguda proporcionalment a les declaracions jurades que presentaven els flequers i les cooperatives. En aquest sentit, a Sant Feliu es produïren diferents escàndols que tingueren com a protagonistes la cooperativa La Unión i el mateix Ajuntament, governat pels republicans federals, que foren acusats de fer-ne les reparticions d'acord amb els seus interessos polítics, segons la crítica de l'oposició.

D'altra banda, els salaris dels obrers de la indústria surera no pujaven en la mateixa proporció –ni de bon tros– que ho feien els preus. És a dir que juntament amb l'atur i la inflació, el poder adquisitiu dels jornals dels treballadors –dels que tenien la sort de treballar– disminuïa considerablement.

Salari real del surotaper

Anys	*1914*	*1920*	*1925*
Índex de preus	100	199	163
Id. salari nominal	100	124	174
Id. salari real	100	62,3	106,7

(Font: Surós J., "La CNT al Baix Empordà", o.c.)

L'emigració de famílies senceres a les grans ciutats i a l'estranger i la fam varen ser també altres

Treballadors de la construcció desmuntant l'Observatori Català de R. Patxot, 1911.

conseqüències de la crisi. Als obrers sense feina que es quedaren a la ciutat, primer se'ls va socórrer mitjançant ajudes canalitzades per la Comissió d'Auxilis. Després –no sense un procés conflictiu entre els sindicats i les autoritats locals federals– es creà un menjador per a pobres. En efecte, el 1915 es creà una **Cuina econòmica**, a càrrec municipal i per subscripció de persones i entitats que hi aportaven diners o queviures, que va atendre la demanda de 125.554 racions de menjar el 1916, i de 43.063 el

Carrer de la Riera, 1915.
A la dreta, el racó de Garbí

1918. L'Ajuntament, aquell any, hi destinà en el seu pressupost una partida de 40.000 pessetes.

D'altra banda, les institucions oferien treball comunitari (carretera de Tossa) per a ocupar els treballadors a l'atur.

Aquesta situació de penúria va ser un element important, entre altres causes, de l'enfortiment de la solidaritat obrera i, doncs, de l'augment de la conflictivitat social.

El 1918 la Federación Local de Sindicatos Obreros –CNT– aplegà totes les organitzacions d'oficis i indústries, que comptà amb 3.200 afiliats el 1919. El setmanari *Acción Social Obrera* n'era el portaveu.

Les vagues se succeïren, sobretot entre 1917 i 1920. En aquelles circumstàncies, la lluita obrera no va ser estèril. S'aconseguiren millores econòmiques i socials.

En aquest apartat de les conseqüències de la crisi econòmica de la guerra europea, i generalment sempre, cal subratllar el rol desenvolupat per la dona i el pes que hagué de sostenir. Les dones treballaven en pitjors condicions laborals que no pas els homes i cobraven per la mateixa feina la meitat de sou. La dona obrera, a més del treball, havia de fer la feina de casa i tenir cura dels fills, administrar escrupolosament l'estalvi i compartir la lluita o l'atur de l'home. També ella, doncs, creà les seves societats d'ajuda mútua.

Les cooperatives de consum obreres: La Guixolense (1898-1939), La Unión (1899-1923?) i la de l'Ateneu Social (1908-1936)[204] i les caixes d'estalvis (la de l'Ateneu [1907] i la Municipal [1911]) foren altres societats d'iniciativa local que ajudaren els treballadors a sobreviure. El 1924, la

204 Mossèn Sants Boada, fundador de l'Ateneu, creà el 1923 una cooperativa de producció de capses de suro aglomerat (Suber C. de P.) per a donar feina als socis de la cooperativa en atur.

Caixa de Pensions obrí les seves oficines a la rambla Vidal, i absorbí les dues que hi havia a Sant Feliu. La de l'Ateneu Social fou absorbida el 1928.

Quan l'Estat no preveia en els seus pressupostos generals la seguretat social de tots els ciutadans, el **mutualisme** dels treballadors havia de cobrir-los en cas de malaltia, i preveure'n la jubilació i vellesa. Per sort, l'1 de març de 1914 s'havien fusionat nou germandats d'homes per a constituir una sola mutualitat més potent, La Previsión Guixolense; així s'aconseguí de resistir durant la llarga crisi.

A partir de 1923 es començà a remuntar la crisi i, entre 1926 i 1929, els negocis de la indústria surera milloraren notablement.

Redreçament industrial que varià, negativament, després de 1930 amb una altra depressió agreujada per la Guerra Civil, amb una economia de guerra que prosseguí durant els primers anys del franquisme.

Alimentació, preus dels queviures i altres despeses

Segons un estudi de l'època, 1918[205], l'alimentació –en general– consistia en:

Matí: cafè amb llet, vianda del dia anterior, sopes, etc.

Migdia: escudella i carn d'olla i, generalment, postres.

Berenar: pa amb oli, pesca salada i tomates.

Vespres: carn i verdura, o granes.

Festes extraordinàries: s'hi afegia un plat de carn o de peix.

Preus dels queviures

Producte	*1914*	*1915*	*1918*	*1920*
Pa (1 quilo)	0,40	0,50	0,60	1 PTA
Farina (11,5 quilo)	5,50	6,90	-	12 PTA
Vedella (1 quilo)	3	2,25	4,50	4,50
Bacallà (1 quilo)	1,50	1,90	-	3
Patates arrova	1 Kg	0,16	2,50(a)	0,50 Kg
Llet (1 litre)	0,45	0,50	0,60	0,80

205 PELEGRÍ, J., "La comarca del Baix Empordà. Estudi econòmic-social de la repercussió de la Gran Guerra en les indústries que hi predominen". Estudi inèdit.

Plaça del Mercat. Al fons, el mercat cobert de J. Bordàs

Casa Patxot

Oli (1 litre)	1,40	1,40	2,20	2,70
Sucre (1 quilo)	-	1,37	-	2,50
Vi (1 litre)	0,40	0,60	0,50	0,80
Carbó (11,5 Kg)	-	1,20	-	3,25
Ous (dotzena)	1,40	1,80	2,40	5
Carn de moltó (Kg)	3	-	-	4,50
Carn porc	2	-	-	4,50
(La cansalada i el llard anaven al mateix preu).				
Mongetes (Kg)	0,50	-	0,75	-
Peix (Kg)	0,40	-	2,80	-

Pel que fa a l'energia, s'utilitzava l'electricitat, el gas i el carbó vegetal –el preu del qual es doblà durant la guerra– com a llum, calefacció i força motriu.

El preu calculat per a tres llums era, el 1919, de 3,80 pessetes al mes. I pel comptador del gas s'havien de pagar prèviament 10 cèntims.

L'aigua es pagava a 2,50 pessetes al mes. Hi havia, però, molts pous d'aigua potable particulars.

El cost del lloguer d'una casa estava, en temps de la Primera Guerra Mundial, entre 150 i 170 pessetes l'any. Amb el benentès que es va deixar de pagar –el lloguer– durant aquest període bèl·lic.

El 1917, "es considerava que la despesa mínima en manutenció d'una família de quatre persones era de 2,85 pessetes diàries. Si el cap de família guanyava un màxim de 3,75 pessetes i tenia la sort de poder treballar quatre dies la setmana encara li faltaven 4,95 pessetes setmanals per poder satisfer les necessitats només d'alimentació"[206].

El 1931 la ciutat tenia 2.988 edificis.

206 SURÓS, J. o.c. pàg. 171.

207 Pel juny de 1930 hi havia "un total de 2.976 edificios, de los cuales 2.552 se destinan a vivienda y 424 a otros usos y existen además 14 albergues, 2 destinados a vivienda y 12 a otros usos" (M.A. 1930).

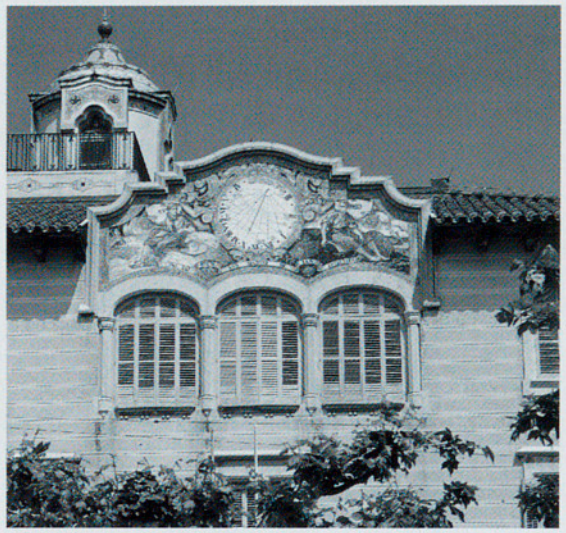

LA CIUTAT

SITUACIÓ

EL 1931, LA CIUTAT comptava amb **2.562 habitatges** i 426 edificis destinats a altres usos. Dels primers, 661 eren d'un sol pis; 1.513, de dos; 601, de tres; 51, de quatre, i només 3 eren de cinc pisos[207].

A Sant Feliu mai no va existir una colònia d'obrers, com en altres indrets, a la ciutat veïna de Palamós, per exemple. És a dir, no s'hi construïren habitatges exclusivament per a tapers, o cases barates o protegides pels empresaris, sinó que tots els habitatges eren particulars i, en general –com s'acaba de dir– la majoria eren formats per uns baixos i un primer pis, la distribució dels quals era: menjador,

cuina, rebost i eixida a baix; i els dormitoris, a dalt.

En general, les condicions higièniques de la majoria d'habitatges de Sant Feliu les podríem classificar de regulars, de no excessivament bones. Al començament del període que estudiem, hi mancava una xarxa general de clavegueram, per la qual cosa, a les cases hi havia pous negres o secs –pous Mouras– i comunes amb uns dipòsits que periòdicament s'havien de buidar.

Una part de les aigües residuals anava, per mitjà de les clavegueres, a les rieres que desguassaven a la platja. Una altra part anava directament al carrer, on es recollia en uns dipòsits fets a les cunetes; i la resta, als pous negres.

La humitat del subsòl es pot dir que era alta i que perjudicava la salut dels habitants.

L'amplada de les vies públiques anava dels cinc als dotze metres. I els carrers amb pendent eren pavimentats amb pedra ordinària, mentre que el terra ferm dels altres era format per grava i sorra.

Els veïns tenien cura de la neteja dels seus carrers, mentre que la brigada municipal tan sols netejava el passeig i la plaça.

La població es nodria d'aigua potable que procedia de diferents fonts o mines, ja explotades el segle passat per companyies anònimes: Les Comes (Lloveras i Cia), La Rovellada (Robert i Cia), Mina del Norte (Pere Màrtir Estrada i Cia.), Arbre del Rei (Pla i Bernat i Cia.), La Paz (Oliveras), Quatre Arbres (Palahí).

L'aigua, canalitzada per canonades de ferro, arribava a uns repartidors alts (placeta de Sant Joan i el Puig, per exemple) des d'on es distribuïen les **plomes contractades** pels particulars.

L'empresa Aguas Potables de San Feliu de Guíxols, S.A. es constituí el 23 de juliol de 1922, amb la fusió de la de l'Oliveras amb la de Pere Coll i Rigau. El 1937 es municipalitzà el servei d'aigües.

Hi havia un safareig públic i el mercat del peix –que abans de 1930 tenia lloc a l'aire lliure, al carrer dels Arbres (rambla Vidal).

També eren deficients les instal·lacions de l'escola pública, adossades, per la part del Passeig, a l'edifici de l'Ajuntament, que els bombardeigs de 1938 varen destruir.

L'any 1922 es constituí l'empresa Aguas Potables, S.A.

Es cobreix la riera del Monestir.

Casa de la Campana
(rambla del Portalet)

1929-1930. Construcció del mercat cobert, obra de Joan Bordàs.

MILLORES URBANES

D'acord amb l'apartat anterior, aquí ens limitarem a ressenyar només les millores urbanes –obres públiques– que considerem essencials, seguint un ordre només cronològic: **el mercat cobert** (1929-1930), el cobriment de la riera del Monestir (1932-1934) i l'edifici dels Estudis Nous (1937).

A l'arquitecte municipal Joan Bordàs li fou encarregat el projecte definitiu del mercat cobert que, finalment, s'ubicà a la Plaça-carrer Clavé-carrer de Sant Joan. L'estructura general de la coberta és metàl·lica, amb pilars de ferro laminat en forma de creu. Hi tenien cabuda unes setanta parades per a la venda de peix, carn i aviram.

Una altra obra pública de molta importància, no solament per a la salut pública de la població sinó també per a l'embelliment de la ciutat, va ser **el cobriment de la riera del Monestir**, sovint bruta i emplaçada en un lloc ben cèntric de la ciutat. Entre 1929 i 1930 l'enginyer Jaume Lladó en confeccionà i presentà el projecte a l'Ajuntament. Però fins el 1932 el govern local, aleshores republicà, no acordà la subhasta de les obres. L'esmentat enginyer i l'arquitecte municipal portaren la direcció tècnica del cobriment de la riera, que finalitzà a la darreria de 1934.

Un altre edifici públic digne de ser destacat aquí va ser la construcció dels **Estudis Nous (1937)** a l'horta d'en Bernich.

Es dugueren a terme altres innovacions, sobretot entre el final de la dictadura de Primo de Rivera i durant la Segona República, com per exemple:

. L'extensió de la xarxa general del clavegueram (1926-1928).

. Millores en la instal·lació i el subministrament d'enllumenat públic i de força.

. Regularització de les voreres; alineacions de carrers; urbanització de la plaça del Monestir i dels jardins municipals (monument a Juli Garreta).

. La font de Sant Joan, inaugurada el 28 de juny de 1932.

. Quiosc, fanals, bancs, indicadors, etc.

En fi, tota una transformació progressiva de la ciutat que es veié interrompuda i destrossada pels bombardeigs de la Guerra Civil.

Després de la guerra s'hagué de tornar a començar lentament la urbanització de la ciutat.

En aquest capítol cal subratllar la tasca professional, pública i privada, de l'arquitecte municipal **Joan Bordàs i Salellas** (Figueres, 1888 - Barcelona, 1961), d'abans i després de la guerra. Quant a les seves obres arquitectòniques particulars, hem de fer esment de la torre de can Rius i de l'edifici del Casino dels Senyors al passeig del Mar.

L'obra de jardineria dels Arxer, per exemple, va ser un excel·lent complement de l'arquitectònica[208].

Altres edificis guixolencs destacables de l'època són: la casa Domènec Girbau (1910) de Josep Goday (Sant Pol); la casa de la Campana (1911) de l'arquitecte barceloní Bernadí Martorell i Puig; el xalet de can Casas (1914-1916) de **Rafael Masó**; les cases Patxot (1917) d'Albert Juan i Torner; la Caixa d'Estalvis (1923) també del gironí Rafael Masó[209], els moderns Banys de Sant Elm i l'obra esmentada construïda a S'Agaró.

Edifici de "la Caixa", de l'arquitecte R. Masó

208 Els jardins, un interessant tema d'història urbana, poc estudiat fins ara.

209 TARRÚS, J., -COMADIRA. N., *Rafael Masó. Arquitecte noucentista.* 1996.

CULTURA I LLEURE

Noves entitats culturals

Els sindicats obrers i les altres entitats populars, sobretot els casinos, continuaren i enriquiren amb les seves activitats l'herència cultural i recreativa rebuda d'èpoques anteriors. Una tasca que es veié enfosquida per la crisi econòmica primer, i per la repressió i censura de la dictadura després. Però amb la Segona República es revifà **l'associacionisme**.

A les primeres entitats, se'ls afegí l'Ateneu Social (1907), amb el seu Institut Popular (1910), el camp d'esports (1913) amb diverses seccions: futbol, tennis, sala d'espectacles (1914) per a cinema; el Patronat d'Obreres (1917), etc. Tot, obra personal de mossèn Sants Boada.

El 1923 es constituí l'Agrupació dels Amics de la Sardana, i el 1930 el Centre Excursionista Mar i Muntanya. Mentrestant una llengua artificiosa per a ser internacional **–l'esperanto–**, entre la germanor obrera i la infiltració politicosindical, intentava d'esdevenir un mitjà de comunicació que ultrapassés les fronteres geogràfiques i superés les barreres socials.

Congrés d'esperanto, l'any 1914

A la dreta, es dóna el nom de Zamenhoff a un carrer de Sant Feliu.

Durant la República es cobrí la riera del Monestir (C/ J. Garreta).

Aquest fenomen, a Sant Feliu, trobà un bon grup d'entusiastes. Es creà una escola, Esperanta Lernejo (1912), on ensenyà un capellà, Mn. Francesc Viver i la mestra Anita Gimeno, i es formà una entitat, Frateco, que féu possible que el 1914 la nostra ciutat esdevingués seu d'un congrés internacional d'esperanto, motiu pel qual es donà el nom de Zamenhof a la travessia dels Guíxols.

Literatura i música

Rafael Patxot i Jubert, després de publicar *Meteorologia catalana. Observacions de Sant Feliu de Guíxols*, el 1912 edità un segon volum, *Pluviometria catalana. Resultat del quinquenni 1906-1910*, on estudià el fenomen de l'aiguat de l'any 1908.

Mentrestant, els literats locals continuaven publicant –i la Impremta Viader estampant– les seves poesies: Salvador Albert i Enric Bosch i Viola. Francesc Masferrer i Albertí, en canvi, optà bàsicament pel teatre.

Quant a la prosa cal destacar la finor de la forma i els coneixements de l'Agustí Casas, autor de *Coses d'Itàlia*, i la seva valuosa aportació al treball de recopilació lexicogràfica del món del suro. En la confecció d'aquest vocabulari, hi contribuí eficaçment Casas, i el 1918 ja s'havien recollit 878 expressions locals, que després aplegaria un butlletí de la Institució Patxot.

Amb un registre de parla més col·loquial Manel Sala, sota el sobrenom de Manel de l'Horta, donà a conèixer un bon nombre de contes

humorístics guixolencs que es feren famosos sota el títol de *Ganxoneries*.

A l'entorn de la figura de **Marià Vinyas** es creà un ambient musical de gran qualitat. En aquest art, no podem deixar de citar l'obra de **Juli Garreta** (1875-1925) que va saber proporcionar a la sardana una extraordinària qualitat musical (*Juny*). I, a més, va ser autor de cançons i sobretot de música simfònica (la *Suite empordanesa* [1921] i *Pastoral* [1922]), i arribà als cims de la creació musical. El seguí, a distància, el seu gran deixeble i amic Josep M. Vilà (1904-1937).

Noves corals, orquestres i orquestrines completen el panorama musical d'aquest període.

Premsa, ràdio i cinema

Pel que fa a **la premsa**, el 1923 continuava havent-hi *El Programa* (1900-1934), republicà federal i el més antic; *L'Avi Muné* (1918-1932), independent i dirigit sempre per Enric Bosch i Viola; *Acción Social Obrera* (1919-1932), portaveu dels sindicats (FLSO) de tendència anarquista; *Palmarium* (1922-1926) independent, dirigit per Joan Sans i Amat; *Espalmatorium* (1923-1924), sense cap rerafons polític d'especial interès, si no és que anava contra el *Palmarium*. Pel novembre de 1923, doncs, ja havien desaparegut l'autonomista *Ciutat Nova* (1910-1919) i *L'Ideal* (1920-1923), setmanari del Partit Republicà Radical. El 1930 aparegué *La Costa Brava* (1930-1936), clerical; el republicà *Onada* (1932-1933) i *Proa* (1936). Cal esmentar ací la qualitat extraordinària de la *Revista de S'Agaró* (1935-1936).

Durant la Primera Guerra Mundial, un jove periodista guixolenc, resident a Barcelona, amb el pseudònim de Gaziel es va fer famós com a corresponsal de *La Vanguardia* a París, per les seves cròniques, les més llegides i comentades a Catalunya.

La ràdio, nou i rapidíssim mitjà de comunicació de masses, durant aquests primers anys penetra a les llars. El 1925 l'Avinyó ja en feia publicitat per a la venda. I al final d'aquest període, n'hi havia 212 de declarades, és a dir amb llicència.

Enterrament de Juli Garreta, l'any 1925

Cartells del cine Vidal, a la Rambla

Quant al **setè art**, el Cineorama (1907-1912) deixà aviat d'utilitzar-se com a sala d'espectacles. I el 1915 funcionaven: el Salón Novedades (cinema i teatre), el Mundial (cine), l'Ateneu Deportiu i el Saló Goula. Al final de 1931 s'inaugurà el Saló Catalunya, al nou edifici del casino El Guixolense. I a l'antic local del Casino dels Senyors, el de l'arquitecte General Guitart, hi hagué el Llevantí.

Ensenyament

Pel que fa als centres d'ensenyament i a la població escolar, el 1929 hi havia 543 nois i 558 noies, alumnes, que es distribuïen així:

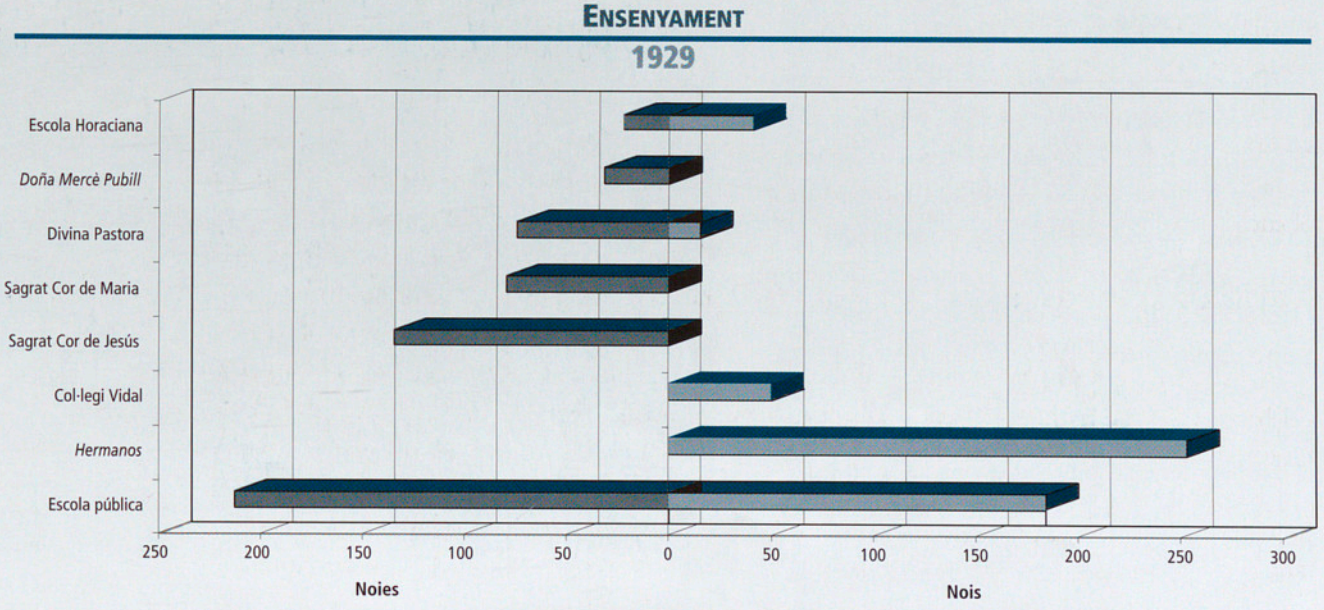

L'any 1911 es desmuntà l'observatori de can Patxot.

Entre els 11 i 13 anys, depenia, els nois i les noies deixaven l'escola. "La necessitat obliga moltes famílies a dedicar llurs fills a treballs propis de la seva edat", diu un estudi de l'època. Principalment, és clar, a la indústria surotapera i a la construcció.

A més, hi havia **l'Escola d'Arts i Oficis,** amb 50 alumnes que practicaven sobretot dibuix lineal aplicat al ram de la construcció. L'arquitecte Joan Bordàs n'era el director. Hi ensenyà Berga i Boada, i Benet Albertí.

Hi havia escola d'adults i, amb professors particulars, de comerç.

El 1933 es fundà una Escola Municipal d'Idiomes, dirigida per Jaume Carreró i Mascort. I el mateix any es creà el Col·legi Subvencionat d'Ensenyament Mitjà, que passà a ser *nacional* el 1936.

En aquest capítol hem de fer esment de la curta –però curiosa– experiència pedagògica realitzada per Narcís Masó a l'Escola de S'Agaró durant el curs 1935-1936.

Carnavals i festes majors

La diversió popular, col·lectiva, es continuava celebrant a l'entorn dels dos grans nuclis festius: Carnaval i festa major.

La conjuntura econòmica de crisi, la censura política i la repressió de la dictadura de Primo de Rivera limitaren força l'esplendor de les festes populars. Així, les festes de Carnaval de 1920 varen ser desanimadíssimes, i es recordaven amb nostàlgia les celebracions del final del segle passat. Fonamentalment consistiren en balls al casino El Guixolense i al Salón Novedades (a càrrec del casino La Constancia), estrena de pel·lícules (*Fémina, El rey del circo, La mujer y la ley...*), i vetllades artístiques a l'Ateneu i al Col·legi Sant Josep. A més dels tradicionals partits de futbol de l'Ateneu Deportiu.

Més tard, a mesura que se superava –lentament– la crisi, reaparegueren les disfresses i comparses, i també la ***passada***, que invitava tothom a participar en els balls del Saló Goula i del Teatre Novetats.

La cucanya

El 1930 es fundà el Centre Excursionista Mar i Muntanya.

Envelat al Passeig, 1920

La *passada* era la manera tradicional d'invitar a la participació de les festes.

Les festes de Carnaval, en temps de la República, celebrades amb més llibertat, guanyaren engrescament.

Quant a les festes majors, depenia –com ja s'ha dit– del moment econòmic. Si els recursos materials eren mínims, s'aguditzava la imaginació. Així, no era estrany que amb **la tradicional cucanya** es fessin al mar carreres de somals i, al Passeig, persecució de porcs!

Els estiuejants, però, animaven les festes d'agost: balls, sardanes, concerts i focs artificials. **Exposicions d'artistes locals** (Josep Blanch, Josep Palahí, Josep Lloret, Galofre Oller, Gertrudis Romaguera, **Josep Berga i Boada** [+1923], Joan Bordàs, Benet Albertí i Bosch, etc.).

El 1920 vingué l'Esbart Folklòric de Catalunya, i el 1921 s'organitzà una famosa carrera de motos.

No cal dir que, en plena temporada estiuenca, a les ofertes de lleure dels casinos s'hi sumaren les dels Banys de Sant Pol, Banys de Sant Elm, el Mono-Pol Bar, el Lion d'Or, etc., que ampliaren l'oferta de lleure.

AVIONS, SUBMARINS I ELS ESPORTS

Tanmateix, aquest període històric començà amb la celebració d'un esdeveniment insòlit: la **Gran Festa d'Aviació** dels dies 7 i 8 de desembre de 1913, que tingué com a protagonista Lucien Demazel, que mostrà la seva destresa pilotant un avió biplà, davant la gentada i les autoritats que s'havien concentrat al camp d'en Riembau, a la Vall d'Aro.

Aquest moment va ser recollit per les càmeres d'un important fotògraf de Sant Feliu, **Ricard Mur** (1880-1939), que –amb en Mauri i en Manetes– deixà una excel·lent obra fotogràfica, artística i documental del període històric de la ciutat.

Una nota curiosa de l'època la proporcionà la visita al port de cinc submarins, el setembre de 1923. La inusitat de l'espectacle atragué al moll la presència de nombrosos guixolencs curiosos.

Una altra novetat de la vida quotidiana d'aquells temps va ser la consolidació dels esports de massa. El més important serà, sens dubte, el futbol, que aparegué de manera organitzada el 1914, amb

l'Ateneu Deportiu Guíxols. A poc a poc, el futbol anà arrelant i ben aviat sorgí un nou club, d'aires més progressistes, sota el nom de Guíxols Sport. La confrontació ideològica local arribà a plantejar-se també en l'àmbit esportiu, cosa destacable d'aquells anys.

El futbol guixolenc assolí grans èxits durant els primers anys 20 (Campionat de segona categoria), però després perdé força amb la desaparició dels dos equips abans esmentats. Aleshores es creà el Club CEIDA, de curta durada. Amb la República, el futbol es veié representat pel Casal dels Esports i, acabada la guerra, varen ser els falangistes els encarregats de reorganitzar de nou el futbol, fins que a mitjan dels anys quaranta hom fundà el CF Guíxols.

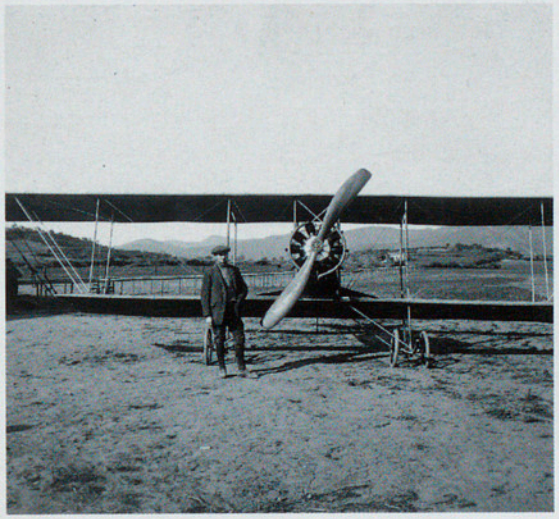

L'aviador L. Demazel a la Vall d'Aro, 1913

Els camps de futbol eren a l'antiga horta d'en Donatiu i de mossèn Santos (La Corchera), en un solar de la carretera de Palamós i a Vista Alegre.

Altres esports tingueren vida a la ciutat, com la natació i el waterpolo (a can Rius), el ciclisme i el motociclisme.

EL CONTEXT POLÍTIC

Marc polític general

a] Els anys de la Mancomunitat

El 1914 es creà a Catalunya la Mancomunitat –òrgan representatiu del nacionalisme català burgès. La Lliga Regionalista, com a partit, hi esdevingué dominant.

Els anys de la Primera Guerra Mundial significaren per a Catalunya en general –llevat, com s'ha vist, d'aquesta comarca, abocada a la crisi de la indústria del suro– una revifalla econòmica i alhora una activació de la vida política, dins els paràmetres constitucionals de la Restauració en crisi.

La indústria tèxtil i metal·lúrgica/mecànica i la burgesia catalana conegueren moments d'eufòria. I, mitjançant la Mancomunitat, es dugué a terme un programa de govern important per al conjunt del país.

El 1917 morí Prat de la Riba. El mateix any tenia lloc l'Assemblea de Parlamentaris.

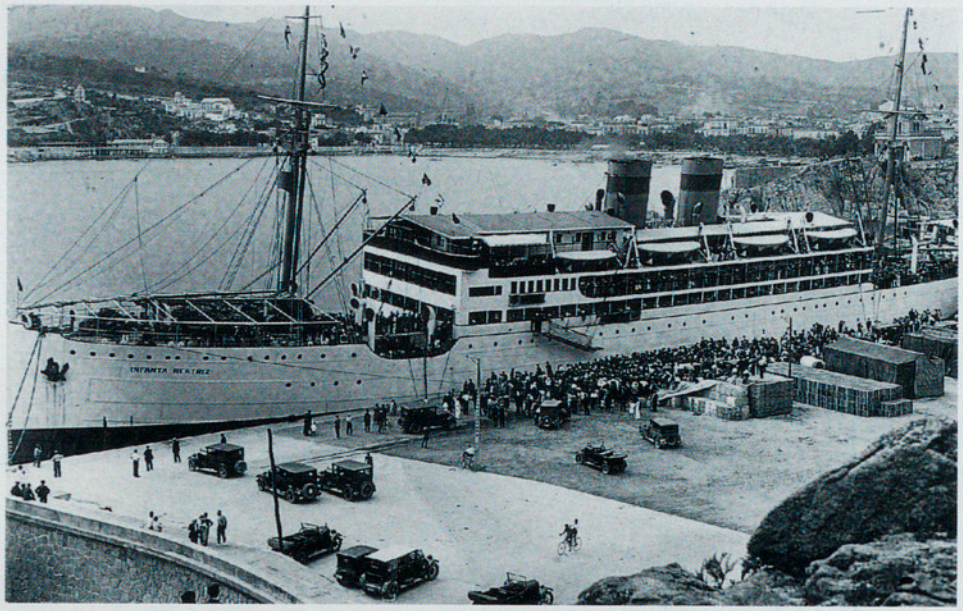

La motonau *Infanta Beatriz* desembarca més de 1.200 turistes, any 1928.

1914. Mancomunitat de Catalunya.
1917. Assemblea de Parlamentaris.

Si a l'inici de la guerra hi hagué un increment de la producció (per la demanda dels països en guerra), la manca de previsió econòmica i d'inversió en la indústria comportà després una forta conflictivitat econòmica, social i política. De tal manera que, amb l'ascens de l'organització anarcosindicalista i les conseqüències de la Revolució Russa, es produïren vagues molt importants: la general d'agost de 1917, l'anomenada *Canadenca* (1919) i els durs i violents enfrontaments socials –el pistolerisme– que s'esdevingueren sobretot a Barcelona, entre 1919 i 1923. El gran sindicalista Salvador Seguí, el Noi del Sucre, i l'advocat laboralista Francesc Layret en foren víctimes destacables.

b] La dictadura de Primo de Rivera

Davant de la conflictivitat social, el 1923 la burgesia catalana optà pel seu interès de classe i donà suport a l'aparell de repressió del poder de l'Estat, que es posà en mans d'un militar, el general Primo de Rivera. Així començava una etapa de dictadura que durà fins al 1930.

Immediatament s'inicià un procés de censura i repressió –no esperada pels sectors catalans que li donaren el suport inicial– que afectà totes les institucions catalanes, i que comportà la clausura de totes les seves activitats. També els dirigents polítics i sindicals eren vigilats, controlats.

A partir de la caiguda i l'exili del general Primo de Rivera, el règim monàrquic va perdre gran part del seu suport social.

De manera que el 12 d'abril de 1931 triomfaren els republicans en unes eleccions municipals.

El 14 d'abril era proclamada la República.

c] La Segona República i la Generalitat de Catalunya (1931-36)

Aquell mateix dia –14 d'abril– mentre Lluís Companys proclamava la República, Macià proclamava la República Catalana integrada en la Federació Ibèrica.

De fet, però, s'arribà poc després al consens: renunciar a la República Catalana a canvi d'una

autonomia regida per un govern propi: la Generalitat. L'Estatut de Núria, que comptà amb el plebiscit unànime del poble i que les Corts espanyoles varen retallar, configurà el marc autonòmic. El Parlament de Catalunya proclamà llibertats i legislà lleis progressistes. Amb les reformes republicanes hom pretenia de modernitzar l'Estat.

Mentrestant, però, el canvi polític i institucional no es veia acompanyat d'un canvi de l'estructura econòmica del país. L'economia i la convivència social s'anaven deteriorant. L'agricultura espanyola i la catalana eren una assignatura pendent, una qüestió ben difícil de resoldre (Llei de contractes de conreu). Com ho era també, de complexa, la separació de l'Església de l'Estat; de satisfer les reivindicacions del moviment obrer; el feminisme; els nacionalismes, etc.

Per tant, la pervivència de la conflictivitat obrera era una realitat. El sindicat majoritari era la CNT, dins del qual es formà un nucli més radical, la FAI.

L'augment de la tensió política es va manifestar plenament en els fets d'octubre de 1934.

Finalment, l'enfrontament polític s'anava polaritzant a l'entorn de dos blocs oposats: el Front Català d'Ordre (Lliga, tradicionalistes, radicals, CEDA) i el Front d'Esquerres o Front Popular (Esquerra Republicana, socialistes, comunistes...).

El triomf de la coalició electoral d'esquerres en les eleccions del 16 de febrer de 1936 animà els monàrquics, les dretes i els militars a accelerar els preparatius per a l'aixecament militar que esclatà el juliol de 1936.

Regidors empresonats per haver signat el plebiscit, 1924.

La guerra –d'altra banda, no esperada per la immensa majoria de la gent– a Catalunya va comportar un procés revolucionari: una nova estructura econòmica i social. També, però, el patiment de les conseqüències pròpies d'una guerra civil: repressió, morts, bombardeigs, gana, etc.

Marc polític local

Durant la primera etapa d'aquest període els republicans dominaren la política local. Els federals Vilas, Irla Bosch, Carreró, Duran, Mas i Gruart foren successivament alcaldes de Sant Feliu.

Dos republicans guixolencs ben aviat superaren l'àmbit estrictament local per projectar la seva

Can *Plàcido*

14 d'abril de 1931. Proclamació de la República. Salvador Albert i Josep Irla actuaren políticament més enllà dels límits estrictament locals.

Macià visita Sant Feliu. Irla, Campà, etc., 21 de juny de 1931.

acció política vers un horitzó més ampli: Salvador Albert i Pey[210] i Josep Irla i Bosch.

La dictadura de Primo de Rivera alterà la normalitat de la vida política i civil de la ciutat. Es dissolgueren i clausuraren els grups polítics catalanistes i els Pomells de Joventut. Varen ser empresonats per pocs dies els regidors que s'havien adherit al plebiscit d'afirmació nacionalista del CADCI. Amb les disposicions anticatalanes se censurà la premsa local i s'imposà la llengua castellana. Desaparegué la via democràtica que regia els antics ajuntaments, i els governs locals fidels a la dictadura administraren o gestionaren sense el rigorós control de l'oposició.

a] La Segona República

La inesperada notícia de l'adveniment de la República, el 14 d'abril de 1931, va omplir de joia el cor dels federals guixolencs, republicans de tota la vida. Les organitzacions obreres –Federació Local de Sindicats, amb la seva figura capdavantera, Francesc Isgleas– l'acolliren amb cert escepticisme. L'agitació social que tingué lloc durant la República no era cap novetat –com intentaran de justificar els partidaris de l'aixecament feixista–, sinó la continuïtat del llarg moviment iniciat el darrer terç del segle passat, tal com hem intentat d'explicar.

210 Salvador Albert nasqué a Palamós el 1868. Però desenvolupà la seva vida professional, cultural i política a Sant Feliu de Guíxols. Morí a Cerdanyola l'any 1944.

Sigui com sigui, l'avenç polític era un fet. Tot seguit, proclamada la República, es normalitzà l'ús de la llengua catalana i l'Estatut d'Autonomia, en el referèndum del 2 d'agost, va ser acceptat per l'absoluta majoria de guixolencs.

Josep Irla va ser nomenat comissari delegat de la Generalitat a Girona i assumí progressivament un important protagonisme polític a Catalunya. I el diputat a Corts Salvador Albert –el candidat més votat a tota la província en les eleccions generals del 28 de juny de 1931– rebia el nomenament d'ambaixador a Bèlgica.

L'Esquerra Republicana de Catalunya (el Centre Republicà Federal de la ciutat hi havia ingressat) continuà essent hegemònica a Sant Feliu de Guíxols.

Inauguració del monument a J. Garreta. FM, 1932

LA GUERRA CIVIL

En arribar a la nostra ciutat la funesta notícia de la sublevació de l'exèrcit amb el suport de les classes socials benestants, Francesc Campà i Viarnés presidia l'Ajuntament constitucional.

Aquest esdeveniment –no caldria dir-ho– produí entre les autoritats republicanes locals un gran desconcert i incertesa.

Des del 19 de juliol de 1936, el poble treballador organitzà improvisadament la seva defensa per mitjà del Comitè local de Milícies Antifeixistes, en la constitució del qual participaren "tots els sectors polítics i sindicals afectes al règim" democràtic, legalment constituït (Partit Comunista, Joventuts d'Esquerra, la UGT i la CNT-FAI).

Tanmateix, les actituds que dominaren en aquell poder d'acció més revolucionària foren les de la CNT-FAI, i el seu objectiu immediat va ser d'assegurar l'ordre públic revolucionari i atendre principalment el reclutament de les milícies que havien d'anar a lluitar al front.

El Comitè, doncs, assumia la funció política (la gestió municipal), la policial, la militar i l'econòmica.

En efecte, a partir del 21 d'octubre de 1936 el *cenetista* cap del Comitè antifeixista, Cristòfor Sala, signava ja tota la correspondència com a president

Francesc Isgleas va ser el dirigent anarcosindicalista més important del moment.

Camió col·lectivitzat, juliol 1936 (Fot. Gandol)

del Consell Municipal, mentre que Francesc Isgleas esdevenia conseller de Defensa de la Generalitat de Catalunya.

La repressió

Els primers mesos de guerra el Comitè dugué a terme una dura repressió contra les persones suposadament còmplices del feixisme, que podien col·laborar amb el cop d'estat militar.

S'organitzaren escorcolls domiciliaris. Es prohibí als capellans l'accés a la parròquia, que fou objecte de saqueig. A fora, es cremaren altars, imatges, l'orgue i altres objectes de culte. Es féu baixar –i es trencà– la imatge que hi havia a la fornícula de l'arc de Sant Benet.

Seu del Comitè de Guerra (Fot. Gandol)

Els locals religiosos esdevingueren magatzems o escoles, o van ser ocupats per organitzacions polítiques i sindicals.

S'empresonà els guixolencs presumptament relacionats, d'alguna manera, amb la sublevació feixista.

Al marge de l'acció del Comitè, l'alcalde Campà –mentre fou a la ciutat– salvà la vida del rector mossèn Àngel Dalmau i de tres capellans més.

A mitjan agost era assassinat Ricard Castelló, a la carretera de Tossa, per motius de venjança.

El 30 d'octubre de 1936 el creuer franquista *Canarias* bombardejava la badia de Roses, i fins s'arribà a pensar que es tractava d'un desembarcament dels facciosos. Com a revenja pel pànic creat per aquest fet, s'escolliren deu empresonats que, conduïts al cementiri, foren arbitràriament executats el 31 d'octubre.

Els bombardeigs

L'aspecte més sinistre de la guerra en la vida quotidiana de la reraguarda varen ser els bombardeigs.

El creuer *Canarias* va ser el primer a donar el senyal de perill.

Les autoritats de Guíxols –que així és com es veié reduït el nom de la ciutat– intentaren de prevenir els atacs navals i aeris que des de Mallorca l'aviació legionària italiana llançaria indiscriminadament contra la població civil. Es construïren refugis, vingueren artillers –sobretot bascos– amb canons de molt poca capacitat antiaèria, es donaren normes, etc.

Al mercat, fugint de les bombes (Fot. Gandol).

En resum, es calcula que foren 37 els bombardeigs, amb uns 70 guixolencs morts i 130 de ferits. Uns 600 edificis es veieren afectats, dels quals 50 foren totalment ensorrats (entre ells l'edifici de l'Ajuntament i les escoles velles). També els carrers, les voreres, etc., presentaven esquerdes i esfondraments.

Les col·lectivitzacions

Una nova estructura econòmica i social es començà a conformar, inspirada en el vell ideal anarquista d'una societat autogestionària. Tanmateix, la desarticulació dels mercats i circuits comercials espanyols, les necessitats de guerra, la manca d'homes que eren al front i la curta durada de l'experiència mediatitzaren moltíssim aquella situació revolucionària.

Un informe de l'any 1936 diu textualment que "el Comitè de fet controla tota la producció. S'ha socialitzat la Companyia d'Aigües, gas i electricitat, i el tren de Sant Feliu de Guíxols. El gran atur que tenia aquesta població s'ha resolt amb dites incautacions i 2.500 ha de terrenys de regadiu que també s'han incautat".

Els habitatges i el transport també varen ser col·lectivitzats. L'abandó d'alguns edificis, tallers i fàbriques per part dels seus propietaris hi jugà un paper important en aquest procés. Altres serveis

Refugiats andalusos a S'Agaró (Fot. Gandol)

Molts guixolencs, fugint dels bombardeigs, es refugiaren a la Vall d'Aro.

com farmàcia, barberia, rajoleria, fusteries, etc. varen ser municipalitzats. **El cooperativisme** va ser la manera de socialitzar el consum, que aviat esdevingué ben precari. També la construcció i el camp varen ser col·lectivitzats. Potser va ser en aquest darrer sector on s'experimentà la nova organització econòmica amb més èxit local: Granja Avícola Municipal i els regadius de la Vall d'Aro.

Pel que fa a la indústria del suro, sembla que les directrius col·lectivitzadores no l'afectaren pas molt. Es limità a establir-hi un **Comitè de Control Obrer**, amb l'objectiu de col·laborar amb la direcció i de vetllar per l'acompliment dels plans de treball.

La nova orientació de l'economia local donada pel Comitè es trobà amb l'oposició de la majoria de partits polítics, sobretot d'ERC.

Vida quotidiana

La por als bombardeigs i la manca gradual d'aliments bàsics obligaren bona part de la població a viure temporalment a les masies de la Vall d'Aro i de Santa Cristina. Efectivament, les dificultats de trobar menjar i combustible eren cada vegada més grans. Unes necessitats que els obligaven a fer anar la imaginació per a intercanviar-se productes o per anar-los a buscar a pagès.

Es començaren a menjar coses que abans mai no s'havien menjat. **Els artillers bascos** arribaren a cuinar gats, per exemple.

Les monedes de plata i de coure –més apreciades en el mercat negre– anaven desapareixent. De tal manera que l'Ajuntament hagué d'emetre paper moneda.

El conflicte social s'allargava més del que uns i altres havien pensat i imposava unes condicions més dures i inhumanes per a tots.

Guixolencs joves al front –amb les conseqüents notícies de les seves morts. Presència de nombrosos refugiats que calia acollir i alimentar, tot i que la Generalitat hi esmerçava alguns recursos. Ferits de **les Brigades Internacionals de S'Agaró**. Cinc d'ells hi moriren i foren enterrats al cementiri ganxó.

Absència total, almenys públicament, de vida religiosa. Pintades en algunes cases d'"aquí viu un desertor", que recordaven que altres havien fugit o s'havien amagat, per les raons que fossin.

També es veié alterada la normalitat de la vida escolar.

Als teatres i cines, que havien estat confiscats i convertits en serveis públics, es passaven pel·lícules soviètiques amb una càrrega ideològica important. Els objectius eren la solidaritat amb els combatents i la propaganda.

L'acabament de la guerra

El 3 de febrer de 1939 Sant Feliu va ser ocupat per l'exèrcit franquista. S'iniciava així una dictadura militar que durà a terme una extensa i conscient repressió política i cultural a fi de restituir per la força i pel seu compte l'ordre social i la unitat espanyola.

Qualsevol guixolenc que hagués destacat en algun sentit durant el període republicà podia incórrer en la Ley de responsabilidades políticas; calia només una

Enterrament d'un brigadista internacional (Fot. Gandol)

Propaganda antifeixista (Fot. Gandol)

Una miliciana (Fot. Gandol)

El 3 de febrer de 1939 Sant Feliu va ser ocupat per l'exèrcit franquista.

simple denúncia. D'aquesta manera, uns hagueren d'optar per l'angoixa i incertesa de l'exili. Alguns –molt més tard– retornaren; però altres moriren lluny d'aquí, als camps de refugiats o de concentració francesos, o als nazis, on foren exterminats nou conciutadans.

Els guixolencs republicans més confiats anaren a la presó, que s'omplí de gom a gom.

Uns quants d'ells, **set, foren injustament ajusticiats a Girona.**

Acusats de delicte comú, ho foren també els joves Josep Piqueras Canet i Josep Torroella Ferrer.

Mentrestant, els presoners de guerra ompliren els camps de concentració i els batallons de treballadors espanyols.

Treballadors i funcionaris acusats de *rojos* varen ser apartats –*depurats*– dels seus llocs habituals de treball, etc.

Així, doncs, s'iniciava la postguerra i el llarg període de dictadura militar del general Franco, objecte d'estudi del tema següent.

Si a la tardor de 1936 el gran escriptor guixolenc **Gaziel** havia donat suport –estampant la seva firma– a la insurrecció militar, seguint com altres catalans il·lustres la iniciativa de Cambó, en acabar la guerra en lamentà els resultats:

"Res no ha quedat en peu del que era nostre: ni el Govern, ni les Institucions, ni la cultura, ni tan sols la senyera. Només ens resta, com un tros trossejat i sense ànima, la nostra vençuda terra catalana.

Sí, hem perdut; Catalunya ha perdut!".

Text I

Els morts de la Guerra Civil

(JIMÉNEZ, A., *La guerra civil a Sant Feliu de Guíxols (1936-1939)*, Col. Estudis Guixolencs, 9).

COGNOMS	NOM	EDAT	DOMICILI	LLOC MORT	PROVÍNCIA	DATA	CAUSA	FONT
Aleñà Rourich	Narcís	60	SFG	Llambilles	Girona	–/07/36	Repr.repub	ADG
Boada Calzada	Sants	62	Pl. de la República, 8	Cementiri	Ciutat	31/10/36	Repr. repub	AHMSFG
Calzada Marsal	Emili	66	Pl. Sant Joan	Cementiri	Ciutat	31/10/36	Repr. repub	AHMSFG
Castelló Badia	Ricard	66	-	Cra. de Tossa	Ciutat	16/08/36	Repr. repub	AHMSFG
Compte Figueras	Pere	52	C/ Hospital	Cementiri	Ciutat	31/10/36	Repr. repub	AHMSFG
Font Brugué	Lluís	51	SFG	St. Martí de Llémena	Girona	21/08/36	Repr.repub.	ADG
Font Sabaté	Francesc	61	SFG	St.Martí (Cantallops)	Barcelona	13/08/36	Repr.repub.	ADG
Giménez Gómez	Ángel	27	-	Cementiri de SFG	Ciutat	28/01/39	Repr. repub	AHN Causa
Girbau Valls	Enecó	54	C/ Capmany, 1	Cementiri	Ciutat	31/10/36	Repr. repub	AHMSFG
Magí Camps	Adelard	71	C/ Sant Joan, 25	Cementiri	Ciutat	31/10/36	Repr. repub	AHMSFG
Mas Bernatallada	Lourdes	33	Pl. Monestir, 9	Quart	Girona	—/08/36	Repr. repub	AHN Causa
Mas Bernatallada	Mercè	36	Pl.Monestir ,9	Quart	Girona	—/08/36	Repr. repub	AHN Causa
Noguer Roca	Josep	56	C/ Creu, 45	Cementiri	Ciutat	31/10/36	Repr. repub	AHMSFG
Peralló Cuní	Josep	67	C/ Capmany, 15	Cementiri	Ciutat	31/10/36	Repr. repub	AHMSFG
Romà Roca	Rufí	39	C/ Jofre, 4	Cementiri	Ciutat	31/10/36	Repr. repub	AHMSFG
Vilaret Xarnach	Josep	66	C/ Rutlla	Cementiri	Ciutat	31/10/36	Repr. repub	AHMSFG
Vivas Borjas	Josep	55	Cra. de Girona, 26	Cementiri	Ciutat	31/10/36	Repr. repub	AHMSFG
Albertí Bas	Clara	38	Mas Liceu	Fenals	Vall d'Aro	18/02/38	Bombardeig	AHMSFG
Alonso Bullido	Amadeo	20	Natural de Mallorca	Moll	Ciutat	23/02/38	Bombardeig	AHMSFG
Anton Pérez	Josep	32	mariner	Moll	Ciutat	10/03/38	Bombardeig	AHMSFG
Arabia Bota	Josep	51	C/ Salmerón, 34 (Magdalena)	Plaça	Ciutat	22/01/38	Bombardeig	AHMSFG
Arnau Juncà	Benet	56	C/ Girona, 36	Cra. de Palamós	Ciutat	24/07/38	Bombardeig	AHMSFG
Balam Soler	Gerard	22	C/ J.de Pau, 22	Passeig	Ciutat	13/08/37	Bombardeig	RC SFG
Bas Ferrer	Joan	25	C/ Algavira,119	Plaça	Ciutat	22/01/38	Bombardeig	AHMSFG
Bas Rumaní	Josepa	29	C/ de la Riera, 12	Plaça	Ciutat	22/01/38	Bombardeig	AHMSFG
Basart Bosch	Antoni	63	C/ J. Costa (Sant Roc)	Passeig	Ciutat	13/08/37	Bombardeig	RC SFG
Bordas Moré	Josep	52	Pl. Monestir, 4	Plaça	Ciutat	22/01/38	Bombardeig	AHMSFG
Callol Sallés	Joan	66	C/ Trav.Barceloneta, 10	Passeig	Ciutat	13/08/37	Bombardeig	RC SFG
Calsada Gispert	Rosa	17	Cra. de Palamós	Domicili	Ciutat	24/07/38	Bombardeig	AHMSFG
Campos Bequerú	Tomàs	28	artiller	Ciutat	Ciutat	06/11/37	Bombardeig	L'Autonom.
Carré Quintana	Pere	-	-	Girona	Girona	17/01/39	Bombardeig	AHMSFG
Cassà Vidal	Josep	7 m	C/ F.Romaguera, 9	Domicili	Ciutat	26/11/38	Bombardeig	AHMSFG

COGNOMS	NOM	EDAT	DOMICILI	LLOC MORT	PROVÍNCIA	DATA	CAUSA	FONT
Claramunt Costa	Jaume	5	Cra. de Girona	Domicili	Ciutat	26/11/38	Bombardeig	AHMSFG
Cols Raurell	Joan	65	-	C/ Santa Magdalena	Ciutat	26/11/38	Bombardeig	AHMSFG
Costa Pla	Martí	70	C/ F. Galán,37 (Creu)	Plaça	Ciutat	22/01/38	Bombardeig	AHMSFG
Dardé Costa	Cristina	34	Ridaura	Cra. de Girona	Ciutat	26/11/38	Bombardeig	AHMSFG
Dausà Carreras	Margarita	31	Ridaura	Cra. de Girona	Ciutat	26/11/38	Bombardeig	AHMSFG
Domingo Roca	Carme	9	C/ S.Seguí,16 (Penitència)	Passeig	Ciutat	13/08/37	Bombardeig	RC SFG
Domingo Roca	Concepció	1	C/ S.Seguí,16 (Penitència)	Passeig	Ciutat	13/08/37	Bombardeig	RC SFG
Dubon Ambrosio	Joan	56	Pl. de Girona, 3	Cra. de Girona	Ciutat	26/11/38	Bombardeig	AHMSFG
Fàbregas Calvet	Teresa	28	Cra. de Palamós	Domicili	Ciutat	24/07/38	Bombardeig	AHMSFG
Figueras Lluhí	Francesc	69	C/ A. Guimerà, 11	Passeig	Ciutat	13/08/37	Bombardeig	RC SFG
Fontanella Puig	Miquel	58	C/ F.Galán, 35 (Creu)	Passeig	Ciutat	13/08/37	Bombardeig	RC SFG
Gil Salvà	Josep	26	-	Celrà	Girona	15/04/38	Bombardeig	RC GIRONA
Güell Pujol	Pere	56	C/ A. Guimerà,18	S'Agaró	Ciutat	24/07/38	Bombardeig	AHMSFG
Landete Mateo	Josep	43	C/ Bailén,7	Plaça	Ciutat	22/01/38	Bombardeig	AHMSFG
Llusent	Joaquima	54	Cra. de Palamós	S'Agaró	Ciutat	24/07/38	Bombardeig	AHMSFG
Marquès Bonet	Narcís	44	C/ Santa Llúcia	Plaça	Ciutat	22/01/38	Bombardeig	AHMSFG
Mas Vives	Josep	66	-	Hosp. de Girona	Girona	26/11/38	Bombardeig	AMG.Reg.C.
Masferrer Pujals	Antoni	56	C/ Creu, 61	-	-	13/08/37	Bombardeig	AHP
Massa Bou	Rosa	63	C/ . F. Galán (Creu)	S'Agaró	Ciutat	24/07/38	Bombardeig	AHMSFG
Massós Duran	Miquel	52	C/ Garrofer, 4	Estanc cra. Girona	Ciutat	26/11/38	Bombardeig	Oral
Menció Sureda	Cebrià	41	C/ Campaneria, 8 bis	Plaça	Ciutat	22/01/38	Bombardeig	AHMSFG
Mulà Llovet	Pere	73	C/ Santa Llúcia, 22	Domicili	Ciutat	26/11/38	Bombardeig	AHMSFG
Pagès Pascual	Benet	30	C/ F. Galán,88 (Creu)	Plaça	Ciutat	22/01/38	Bombardeig	AHMSFG
Pallí Verdaguer	Josep	49	Barcelona	S'Agaró	Ciutat	24/07/38	Bombardeig	AHMSFG
Perales García	Manuel	52	Av. 14 d'abril de 1931	mar	Ciutat	22/10/37	Bombardeig	AHMSFG
Perarnau Llambí	Narcís	38	C/ Garrofers, s/n	Passeig	Ciutat	13/08/37	Bombardeig	RC SFG
Pons Nualart	Concepció	61	-	C/ Santa Magdalena	Ciutat	26/11/38	Bombardeig	AHMSFG
Portas Vila	Joaquim	75	C/ Salmerón, 19	Plaça	Ciutat	22/01/38	Bombardeig	AHMSFG
Rico Perelló	Dolors	35	C/ A.Guimerà, 23	Plaça	Ciutat	22/01/38	Bombardeig	AHMSFG
Roldós Cucarella	Angela	60	C/ Santa Llúcia, 32	Domicili	Ciutat	26/11/38	Bombardeig	AHMSFG
Rondós Capdevila	Rita	39	C/ Provença, 2	Domicili	Ciutat	26/11/38	Bombardeig	AHMSFG
Salas Carreras	Pere	39	C/ Algavira, 51	Passeig	Ciutat	13/08/37	Bombardeig	RC SFG
Sanchís Salomó	Concepció	6	C/ Bartrina, 9	Passeig	Ciutat	13/08/37	Bombardeig	RC SFG
Saumell Ramonacho	Dolors	34	C/ Guimerà, 23	Plaça	Ciutat	22/01/38	Bombardeig	Oral
Saurí Fàbregas	Catalina	3 m	Cra. de Palamós,	Domicili	Ciutat	24/07/38	Bombardeig	AHMSFG
Soler Aguilar	Francesc	74	C/ Péixer, 30	Plaça	Ciutat	22/01/38	Bombardeig	AHMSFG

COGNOMS	NOM	EDAT	DOMICILI	LLOC MORT	PROVÍNCIA	DATA	CAUSA	FONT
Subirà Fosà	Pere	63	C/ Galcerán, 5	Plaça	Ciutat	22/01/38	Bombardeig	AHMSFG
Vidal	Eura	28	C/ F. Romaguera,9	Domicili	Ciutat	26/11/38	Bombardeig	AHMSFG
Viñolas Esparch	Narcís	62	C/ St. Domingo, 80	Cra. de Girona	Ciutat	26/11/38	Bombardeig	AHMSFG
-	Àngel	-	-	Platja d'Aro	Vall d'Aro	04/02/39	Front	APSFG
Aicart Prades	Francesc	30	C/ Milans	Desaparegut	-	—/12/38	Front	Oral
Aiguaviva Rodà	Emili	35	-	Borges Blanques	Lleida	09/01/39	Front	R.C.
Albertí Calzada	Fermí	17	C/ Sant Joan	Front de l'Ebre	-	—/—/38	Front	Oral
Albertí Gafas	Alfons	-	-	Hospital de Manresa	Barcelona	01/01/38	Front	AHMSFG
Albertí Juanola	Jaume	27	C/ Bartrina	Desaparegut	-	-	Front	Oral
Albertí Ribas	Josep	20	C/ Nou del Garrofer, 34	Segre	-	17/12/38	Front	R.C.
Albiol Castells	Narcís	-	-	Front de l'Ebre	-	—/11/38	Front	AHMSFG
Alonso Caballero	Salmiro	-	-	Platja d'Aro	Vall d'Aro	04/02/39	Front	APSFG
Altrachs Serrat	Josep	18	C/ Girona, 124	Hospital de Manresa	Barcelona	03/11/38	Front	AHMSFG
Alvarez	Emilio	-	-	Platja d'Aro	Vall d'Aro	04/02/39	Front	APSFG
Andrés Arxer	Pere	31	-	Maquinensa	Saragossa	09/11/38	Front	R.C.
Ararà Chalandard	Simon	25	-	Cubells	Lleida	31/12/38	Front	R.C.
Armengué Casas	Lluís	-	-	Segre	-	12/11/38	Front	AHMSFG
Arnau Pou	Josep	25	-	Coll de Nargó	Lleida	07/10/38	Front	AHMSFG
Artau Vila	Joan	19	-	Artesa	Lleida	06/01/39	Front	R.C.
Ayats Robert	Pere	33	C/ Trafalgar,6	Ulldemolins	Tarragona	07/01/39	Front	R.C.
Badosa Pedrosa	Lluís	27	-	Front de l'Ebre	-	—/—/38	Front	Oliva
Basart	Martí	-	-	-	-	-	Front	Oral
Berenguer García	Antoni	24	-	Terol	Terol	25/12/38	Front	R.C.
Besós	Joan	-	-	Reus	-	—/—/39	Front	Oliva
Blanco	Juan	-	-	Platja d'Aro	Vall d'Aro	04/02/39	Front	APSFG
Bohigas Mir	Joan	33	C/ Guimerà, 2	Desaparegut	-	—/—/38	Front	Oral
Bragama	Emilio	-	-	Platja d'Aro	Vall d'Aro	04/02/39	Front	APSFG
Bravo Montesinos	Francesc	-	-	-	-	04/10/38	Front	AHMSFG
Brunsó Montells	Joan	47	-	Artesa del Segre	Lleida	30/11/38	Front	R.C.
Buscarons	Tomàs	-	-	-	Màlaga	—/—/—	Front	Oliva
Caballé Güivas	Francesc	38	-	València	València	15/01/39	Front	R.C.
Cabarrocas Juanals	Benet	26	-	Vallfogona (Balaguer)	Lleida	22/05/38	Front	R.C.
Callol Ribas	Enric	30	C/ Campaneria,13	-	-	-	Front	Oral
Calzada Balmaña	Gaspar	38	-	Tremp/Coll de Nargó	Lleida	17/11/38	Front	AHMSFG/RC
Canyet Cañellas	Santiago	-	-	Desaparegut	Toledo	-	Front	Oral
Caporale ignoto	-	-	-	Platja d'Aro	Vall d'Aro	04/02/39	Front	APSFG

COGNOMS	NOM	EDAT	DOMICILI	LLOC MORT	PROVÍNCIA	DATA	CAUSA	FONT
Caporale ignoto	-	-	-	Platja d'Aro	Vall d'Aro	04/02/39	Front	APSFG
Carbó Mas	Albert	32	C/ Metges, 4	Hospital Militar	Barcelona	12/09/38	Front	AHMSFG
Carbó Puig	Josep	22	Notaria, 16	Desaparegut	-	-	Front	Oral
Carré Puignau	Teodor	-	C/ Sta. Margarida	Figueres (Hosp.)	Girona	—/01/39	Front	Oral
Casanovas Miró	Agustí	19	C/ St. Joan, 39 ´	Serra de Pàndols	Tarragona	—/—/38	Front	Oral
Casellas	Sebastià	-	-	-	-	-	Front	Oral
Casta Morera	Francesc	23	-	Alcubierre	Osca	16/06/37	Front	R.C
Castelló Breix	Joan	-	-	Hospital de Manresa	Barcelona	—/11/38	Front	AHMSFG
Castelló Hériz	Julià	22	C/ St. Ramon, 41	Desaparegut	-	—/—/38	Front	Oral
Cien Fuegos	Luis	-	-	Platja d'Aro	Vall d'Aro	04/02/39	Front	APSFG
Clara Manegat	Josep	35	C/ Trafalgar, 27	Prades	Tarragona	09/01/39	Front	R.C
Clarà Risech	Joaquim	19	-	Girona (Hospital)	Girona	-	Front	Oral
Codina	-	23	Les "campanetes"	-	-	—/—/37	Front	Oliva
Colomer Maruny	Arseni	21	C/ Sol, 37	Zuera	Saragossa	14/03/38	Front	AHMSFG/RC.
Colomer Prats	Joan	29	-	Agramunt	Lleida	23/12/38	Front	AHMSFG
Comadira Buxó	Florenci	35	Trav. Riera	Ferides front	-	França	Front	Oral
Compte Romà	Antoni	21	-	Sector Sud (Ebre)	Tarragona	02/11/38	Front	R.C.
Cordoba	Anselmo	-	-	Platja d'Aro	Vall d'Aro	04/02/39	Front	APSFG
Costa Fló	Benet	-	Mascanada	Monzón, Hosp .militar	Saragossa	22/12/37	Front	Oral
Costa Morera	Francesc	23	-	Sierra de Alcubierre	Osca	16/06/37	Front	R.C.
Costa Morera	Joan	-	-	Alfambra	Terol	-	Front	Oral
Cruañas March	Josep	31	C/ St. Josep, 8	Front del Segre	-	20-01-39	Front	AHN(Causa)
Cruañas Planas	Joan	23	Cra.Palamós	Front Ebre	Osca	10/10/38	Front	AHMSFG
Dallongeville	Georges	30	Courriets (França)	Hospital de S'Agaró	Ciutat	19/05/38	Front	AM Castell
Dalmau Marañà	Emili	34	C/ Mercè, 5	Vianixa	Lleida	06/01/39	Front	R.C.
Dalmau Peronella	Llorenç	27	Castell d'Aro	Front de l'Est	-	27/04/38	Front	AHMSFG
Dalmau Peronella	Narcís	-	-	-	-	-	Front	Oral
Dardé Balmaña	Joan	-	-	Cervera	Lleida	24/02/39	Front	R.C/ Oliva
Del Pozo Nadal	Josep	-	-	Màlaga	Lleida	—/—/—	Front	Oliva
Delgado Alcela	Juan	-	-	Platja d'Aro	Vall d'Aro	04/02/39	Front	APSFG
Dobon Marlí	Enric	26	-	-	-	—/05/37	Front	AHMSFG
Dobon Marlí	Germà	-	-	-	-	-	Front	Oliva
Duane	Kelvin	25	EUA	Hospital de S'Agaró	Ciutat	20/05/38	Front	AM Castell
Ediami	José	-	-	Platja d'Aro	Vall d'Aro	04/02/39	Front	APSFG
Ehina	Elbira	-	-	Platja d'Aro	Vall d'Aro	04/02/39	Front	APSFG
Escriba Andújar	Josep	-	C/ R. Casanovas, 60	-	-	05/06/38	Front	AHMSFG

COGNOMS	NOM	EDAT	DOMICILI	LLOC MORT	PROVÍNCIA	DATA	CAUSA	FONT
Estañol Albertí	Carmelo	37	-	Berga	Barcelona	27-01-39	Front	R.C./AHSFG
Esteban Vilaseca	José	-	Alferes BTG. Sierra Avila	Platja d'Aro	Vall d'Aro	04/02/39	Front	APSFG
Esteva Pastells	Rufí	-	C/ Gorgoll	Banyoles (accident)	Girona	—/03/38	Front	Oral
Fagard	Paul	27	França	Hospital de S'Agaró	Ciutat	18/05/38	Front	AM Castell
Farrarons Juanals	Benet	26	-	Vallfogona (Balaguer)	Lleida	22/05/38	Front	AHN (Causa
Farrerons	Agustí	-	-	-	-	—/—/38	Front	Oliva
Ferrer Ardid	Enric	19	C/ St.Pere, 40	Desaparegut	-	—/—/38	Front	Oral
Ferrer Gelabert	Antoni	25	C/ Lligoña, 7	Desaparegut	-	—/—/38	Front	Oral
Fontàs Tort	Pere	24	-	Sta. Maria de Meià	Lleida	23/12/38	Front	R.C.
Fornós Moré	Jaume	25	Sta.Magdalena, 55	Pl. de Màlaga	Màlaga	—/—/36	Front	Oral
Franc	Bartomeu	-	-	Estret de Gibraltar	-	29/09/36	Front	Oliva
Fumadó	Lluís	-	-	Front Aitona-Serós	Lleida	—/11/38	Front	Oral
Gabarró	Albert	-	-	Borges Blanques (hosp.)	Tarragona	-	Front	Oral
Gallego	Joan	-	-	-	-	—/—/38	Front	Oliva
Garcia	Isaac	-	-	Platja d'Aro	Vall d'Aro	04/02/39	Front	APSFG
García	José	-	-	Platja d'Aro	Vall d'Aro	04/02/39	Front	APSFG
Gargallo Ribes	Tomàs	-	Campaneria, 6	Ejulve	Terol	—/03/38	Front	AHMSFG
Garreta Lacasa	Colom	25	St.Domènec, 83	Desaparegut	-	-	Front	Oral
Gascó	Vicent	28	França	Hospital de S'Agaró	Ciutat	13/06/38	Front	AM Castell
Gascons Fusté	Ramon		-	-	França	-	Front	Oral
Gaso Gordela	-	-	-	Platja d'Aro	Vall d'Aro	04/02/39	Front	APSFG
Gay Raventós	Pere	41	-	Per ferides	-	16/12/42	Front	AHN
Gesco Gómez		38	-	Platja d'Aro	Vall d'Aro	04/02/39	Front	APSFG
Girbau Estrada	Ricard	28	-	Front de l'Ebre	-	08/04/38	Front	AHN(Causa)R.C
Gispert Regualta	Joan	25	-	Vallecas	Madrid	03/04/38	Front	R.C.
González	Evaristo	-	-	Platja d'Aro	Vall d'Aro	04/02/39	Front	APSFG
González	Evaristo	-	-	Platja d'Aro	Vall d'Aro	04/02/39	Front	APSFG
Grande	Julián	-	-	Platja d'Aro	Vall d'Aro	04/02/39	Front	APSFG
Guillem Montaner	Francesc	28	Carreró del gas	-	Lleida	—/—/38	Front	Oral
Guillem Montaner	Josep	26	Carreró del gas	-	Lleida	—/—/38	Front	Oral
Iglesias Prujà	Miquel	18	C/ St. Ramon, 21	Hospital	Barcelona	14/12/37	Front	AHMSFG
Irene	Salumino	-	-	Platja d'Aro	Vall d'Aro	04/02/39	Front	APSFG
Jacomet Alsina	Francesc	-	-	Front de l'Ebre	-	31/07/38	Front	AHMSFG
Joan Pont	Josep	22	C/ Sta. Magdalena, 65	Belchite, desaparegut	Saragossa	—/—/37	Front	Oral
Jordà Gispert	Vicenç	23	C/ St.Antoni, 24	Desaparegut	-	-	Front	Oral
Jordán Cañadas	Pere	-	C/ St. Domènec	-	-	-	Front	Oral

COGNOMS	NOM	EDAT	DOMICILI	LLOC MORT	PROVÍNCIA	DATA	CAUSA	FONT
Juanals Sardó	Joan	31	-	Balaguer	Lleida	23/05/38	Front	AHMSFG/RC
Lessentier	Maurice	32	Olió (França)	Hospital de S'Agaró	Ciutat	26/07/38	Front	AM Castell
Llaurador Ribot	Martí	-	-	-	València	02/02/38	Front	Oliva
Llorens Estruch	Òscar	-	-	-	-	-	Front	Oral
Lopez Bernal	Julià	-	-	Front de l'Ebre	-	23/08/38	Front	AHMSFG
López Adhroer	Rafael	-	C/ St. Ramon	Deusto (Hosp.)	-	—/—/38	Front	Oral
López Gegunde	Josep	24	C/ St.Domènec, 5	-	-	-	Front	Oral
Lorca Lloret	Blai	36	Segre	-	-	—/—/38	Front	Oliva
Mantes Martí	Josep	33	-	Baén	Lleida	12/08/38	Front	R.C
Mantovani	Giovanni	-	-	Platja d'Aro	Vall d'Aro	04/02/39	Front	APSFG
Marañà Duran	Robert	-	-	Marbella	Màlaga	29/01/37	Front	AHMSFG
Martí Pou	Joan	19	-	-	Lleida	—/—/38	Front	AHN(Causa)
Masimino	-	-	-	Platja d'Aro	Vall d'Aro	04/02/39	Front	APSFG
Matarrodona Cama	Joan	25	Pl. de la República, 17	-	-	-	Front	Oral
Matas	Joan	28	-	-	Lleida	—/—/—	Front	Oliva
Matas Rey	Joan	30	-	Calaf	Barcelona	22/01/39	Front	R.C.
Mateu Juanals	Antoni	37	-	Segre	-	13/11/38	Front	R.C.
Mató	-	28	-	Tremp	Lleida	—/—/38	Front	Oliva
Monsup	Agapito	-	-	Platja d'Aro	Vall d'Aro	04/02/39	Front	APSFG
Montesinos	Eugeni	-	-	Front de Madrid	Madrid	-	Front	Oral
Mora Chester	Alfred	-	-	Clínica de Manresa	Barcelona	12/11/38	Front	AHMSFG
Nadal Ragolta	Antoni	21	Cra. de Girona,78	Alfambra	Terol	07/11/38	Front	AHMSFG
Nadal Ragolta	Josep	22	Cra.de Girona, 78	Port de la Selva	Girona	—/06/37	Front	Oral
Navarro Paredes	Ramon	-	-	Puigcerdà (accident)	Girona	08/02/39	Front	AHMSFG
Oliveras Janer	Salvador	26	C/ S. Seguí, 13	Torregrossa	Barcelona	25/12/38	Front	AHMSFG
Pagès Carreras	Josep	-	-	Tremp	Lleida	—/05/38	Front	Oral
Palencia	Juan	-	-	Platja d'Aro	Vall d'Aro	04/02/39	Front	APSFG
Pérez Folgado	Joan	-	-	València	Ciutat	01/02/39	Front	R.C
Pibernat Vicens	Robert	34	-	Front Segre (Balaguer)	Lleida	02/01/39	Front	AHMSFG
Planas Puig	Emili	19	C/ Garrofers, 30	Clín. Militar, Valls	Tarragona	31/10/38	Front	AHMSFG
Planes	Joan	-	-	-	-	—/—/39	Front	Oliva
Pons Rosell	Francesc	-	C/ Salmeron, 65	Hospital de campanya	-	—/12/38	Front	AHMSFG
Prats Bosch	Joan	19	C/ Sant Domènec, 22	Front de l'Ebre	-	15/08/38	Front	AHMSFG
Puig Bardas	Aureli	27	-	Tremp	Lleida	—/—/38	Front	Oral
Pujolar	Ricard	-	-	-	Lleida	—/—/38	Front	Oliva
Puntí Codina	Joan	-	-	Hospital	Guadalajara	—/02/38	Front	AHMSFG

COGNOMS	NOM	EDAT	DOMICILI	LLOCMORT	PROVINCIA	DATA	CAUSA	FONT
Rabassedas Reyné	Josep	19	C/ St. Domènec, 22	Front Ebre	-	15/08/38	Front	AHMSFG
Ribas Juncà	Josep	21	-	Belchite	Saragossa	26/02/38	Front	R.C
Ribas Turón	Francesc	35	-	Cogull	Lleida	15/01/39	Front	AHMSFG
Ribera Pau	Josep	-	-	Corbera	-	23/08/38	Front	AHMSFG
Rigau Barnés	Lluís	25	C/ Gorgoll, 13	Montsec	-	-	Front	Oral
Rodríguez Martínez	Marcel·lí	20	-	Alcalà de la Selva	Terol	22/05/38	Front	AHMSFG
Romero Nadal	Josep	-	Màlaga	-	-	-	Front	Oral
S.E.M. BTG.Sierra Av	-	-	Orata (Italia)	Platja d'Aro	Vall d'Aro	04/02/39	Front	APSFG
Sais Bou	Pere	39	-	Vic	Barcelona	30/01/39	Front	R.C
Sais Ferrer	Pere	-	C/ St. Domènec, 92	Hospital del front	-	11/08/38	Front	Oral
Sala	Tremp	-	-	-	Lleida	—/—/38	Front	Oliva
Salgas Cruz	Vicenç	-	-	Front de Terol	Terol	—/—/38	Front	Oral
Sanchiz Ibáñez	Francesc	-	-	Tordera (accident)	Girona	—/—/38	Front	Oral
Saura Bargeli	Joan	18	-	Barcelona	Barcelona	17-09/38	Front	R.C.
Sens Galí	Josep	-	-	Front d'Aragó	-	—/03/38	Front	AHMSFG
Serg. 4 Ep. 4 Plot.	-	-	-	Platja d'Aro	Vall d'Aro	04/02/39	Front	APSFG
Sold. Ignoto	-	-	-	Platja d'Aro	Vall d'Aro	04/02/39	Front	APSFG
Sold. Ignoto	-	-	-	Platja d'Aro	Vall d'Aro	04/02/39	Front	APSFG
Sold. Ignoto	-	-	-	Platja d'Aro	Vall d'Aro	04/02/39	Front	APSFG
Soldado Ignoto	-	-	-	Platja d'Aro	Vall d'Aro	04/02/39	Front	APSFG
Soldado Ignoto	-	-	-	Platja d'Aro	Vall d'Aro	04/02/39	Front	APSFG
Soler Tauler	Martí	-	Mas Candell	Front de l'Ebre	-	10/10/38	Front	AHMSFG
Tares Angelo, cap.	-	-	-	Platja d'Aro	Vall d'Aro	04/02/39	Front	APSFG
Tarrades Soler	Francesc	-	C/ Alba	-	-	-	Front	Oral
Torrent Rabell	Alfons	25	C/ Rius i Calvet	Front de Madrid	Madrid	—/11/36	Front	Oral
Valls Triadú	Lluís	-	-	Hospital de Manresa	Barcelona	22/08/38	Front	AHMSFG/RC
Vancells Bona	Francesc	33	C/ Mall 27,2n-2a	Donzell d'Agramunt	Lleida	—/—/38	Front	Oral
Veber Victoriano	Jesús	-	-	Platja d'Aro	Vall d'Aro	04/02/39	Front	APSFG
Verges Carbó	Lluís	20	-	-	Extremadura	29/08/38	Front	R.C
Vicens Soley	Ricard	-	C/ Pau Claris, 28	-	-	25/07/38	Front	AHMSFG
Vidal Thomas	Santiago	22	C/ St. Joan, 2 pral.	Desaparegut	-	-	Front	AHMSFG
Vila Budó	Josep	32	C/ Algavira, 76	Desaparegut	-	25/12/38	Front	Oral
Vilata Moratal	Ricard	-	-	-	Desaparegut	—/—/—	Front	Oliva
Viñals Juanals	Lleida	-	-	-	-	—/—/38	Front	Oliva
Xargay Zamora	Josep	27	-	-	-	22/06/38	Front	AFMSFG
Xifró Sellés	Joaquim	32	C/ Clavé	-	-	-	Front	Oral

COGNOMS	NOM	EDAT	DOMICILI	LLOC MORT	PROVÍNCIA	DATA	CAUSA	FONT
Brusi Martí	Miquel	33	-	Verges	Girona	28/07/39	Repr.franq.	Solé, J.M.
Campà Viarnés	Francesc	37	-	Cementiri	Girona	16/03/39	Repr. franq.	ADG/Solé S
Castro Martínez	Joan	47	-	Cementiri	Girona	24/03/39	Repr. franq.	ADG/Solé S
Colom Palasí	Manuel	41	-	Cementiri	Girona	16/03/39	Repr. franq.	ADG/Solé S
Comas Xandai	Lluís	47	-	Palafrugell	Barcelona	27/11/41	Repr.franq.	Solé, J.M.
Corominas Calvet	Joaquim	33	-	L'Estartit	Girona	22/10/39	Repr.franq.	Solé, J.M.
Darna Planellas	Joan	35	-	Cementiri	Girona	12/08/39	Repr. franq.	ADG/Solé S
Deulofeu Millet	Miquel	64	C/ Alba,33	Presó	Barcelona	1946/47	Repr.franq.	Oral
Güitó Palé	Albert	49	pl. Monestir, 2	Presó	Girona	1941	Repr.franq.	Oral
Llenas Cruañas	Josep	-	-	La Guardia	Pontevedra	25/02/39	Repr. franq.	AHMSFG
Llorens Collell	Bernabé	64	-	Cementiri	Girona	16/03/39	Repr. franq.	ADG/Solé S
Parxés Vatlle	Martí	33	-	Vilobí d'Onyar	Girona	25/04/39	Repr.franq.	Solé, J,M.
Piqueras Canet	Josep	18	C/ Campaneria, 33	Cementiri	Girona	10/03/41	Repr. franq.	ADG
Plaja Planellas	Joan	32	-	Cementiri	Girona	07/12/39	Repr. franq.	ADG/Solé S
Ponce Jerez	Pere	45	-	Llagostera	Girona	12/05/39	Repr.franq.	Solé, J.M.
Sala Ferrer	Pere	52	-	Castell d'Aro	Girona	11/05/39	Repr.franq.	Solé, J.M.
Solà Robles	Teodor	27	-	Salt	Girona	25/04/39	Repr.franq.	Solé, J.M.
Sureda Castelló	Ròmul	64	-	Presó	Girona	01/01/40	Repr. franq.	ADG
Tauler Perals	Josep	52	C/ Concepció, 15	Cementiri	Girona	25/04/39	Repr. franq.	ADG/Solé S
Torroella Ferrer	Josep	20	C/ Cubias, 18	Cementiri	Girona	10/03/41	Repr. franq.	ADG
Coll Cervosa	Josep	33	C/ Gorgoll, 3	Monsburg	Alemanya	02/11/41	Camp conc.	M. Roig
Cubell Cosp	Joan	24	-	Monsburg	Alemanya	02/11/41	Camp conc.	M. Roig
Inconi Oliveras	Joan	29	-	Monsburg	Alemanya	04/04/41	Camp conc.	M. Roig
Llorens Estruch	Salvador	-	-	Marsella (resist.)	-	-	Camp conc.	Oral
Lorens Estruch	Josep	-	-	Marsella (resist.)	-	-	Camp conc.	Oral
Morgat Clos	Lluís	34	C/ St. Domènec, 29	-	-	28/11/41	Camp conc.	M. Roig
Parramon Ponjuan	Francesc	29	-	Gusen	Alemanya	30/11/41	Camp conc.	M. Roig
Ribas Juncà	Josep	-	-	Gusen	Alemanya	31/01/42	Camp conc.	Trián. Azul
Ribot	Joan	-	-	Maquis	França	-	Camp conc.	Oral
Ruscalleda Lloveras	Ricard	38	C/ St. Pere, 15	Gusen	Alemanya	12/08/41	Camp conc.	M. Roig
Sabater Roquer	Ricard	38	Cra. de Girona, 12	Gusen	Alemanya	20/01/42	Camp conc.	M. Roig
Sanchiz Ibáñez	Joan	31	C/ St. Martirià, 34	Hospital de Pamiers	Arièja, Fr.	09/05/39	Camp conc.	AHMSFG
Savidó Fàbregas	Joan Anton	24	C/ Rutlla, 11	Krasnig-Borg	-	10/02/43	Camp conc.	R.C.

BIBLIOGRAFIA

JIMÉNEZ, A., *La Guerra Civil a Sant Feliu de Guíxols,* Col. Estudis Guixolencs, 9, Sant Feliu de Guíxols, 1995.

1. Població

BARBAZA,Y., *El paisatge humà de la Costa Brava,* Ed. 62, Barcelona, 1988.

CLARA, J., "Una nova font per a l'estudi de la repressió franquista: el padró d'habitants del 1940. Aplicació al Baix Empordà", *Estudis sobre temes del Baix Empordà,* núm. 9, 1990.

PEBRE, S., "Demografia ganxona" a *L'Avi Muné,* 19-I-1924, "El descens de població de la nostra ciutat", *Costa Brava,* núm. 37, 1931.

2. El treball

HERNÁNDEZ, S., "La jornada de vuit hores a Sant Feliu de Guíxols, el 1919" a XX Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos, 1977.

"Empreses i treballadors del suro a Sant Feliu de Guíxols" a *Estudis sobre temes guixolencs,* núm. 2, 1980.

JIMÉNEZ, A., "Moviment cooperatiu a Sant Feliu de Guíxols" a *Estudis sobre temes del Baix Empordà,* núm. 2, 1983.

JIMÉNEZ, A., "Política de col·lectivitzacions assajada per la CNT-FAI a Sant Feliu de Guíxols durant la Guerra Civil", *La Guerra Civil a les comarques gironines (1936-1939).* Girona, Cercle d'Estudis Històrics i Socials, 1986.

LLAMPAYAS, J., "Nuestra industria", *Memoria de Trabajos y Comerciales.* Años 1933 y 1934. Sant Feliu de Guíxols: Cámara Oficial de Comercio, Industria y Navegación de Sant Feliu de Guíxols, 1934.

*MEMORIAS de la Cámara de Comercio, Indústria y Navegación de Sant Feliu de Guixols,*1933, 1933/34, 1939-1943 i 1944.

SURÓS, J., "La CNT al Baix Empordà: Del Congrés de Sants a la Dictadura de Primo de Rivera", *Estudis sobre temes del Baix Empordà,* núm. 6, 1987.

VILARET, J., "Les monedes de cooperativa de Sant Feliu de Guíxols" a *Estudis sobre temes del Baix Empordà,* núm. 2, 1983.

3. Societat

BUSQUETS, J. "La persecució religiosa al Bisbat de Girona", *Revista de Girona,* núm. 116, maig-juny, 1986.

CALVET, F.,; ROIG, J.M., *Josep Irla. President de la Generalitat de Catalunya a l'exili.* Ed. Teide, Barcelona, 1981.

CORNELLÀ, P. "Dos gironins expedientats: Josep Irla i Bosch, Dàrius Rahola i Llorens", a *Presència,* desembre, 1980.

HERNÁNDEZ S., "La cuina econòmica de Sant Feliu de Guíxols (1915-1918), *Patrimoni i història local. Jornades d'homenatge a Lluís Esteva i Cruañas,* Ajuntament de Sant Feliu de Guíxols, 1996.

JIMÉNEZ, A., "Cop d'estat a Sant Feliu de Guíxols? Agost de 1917", *Es Corcó,* abril, 1981.

JIMÉNEZ, A., "Als cinquanta anys de la proclamació de la Segona República a Sant Feliu de Guíxols", *Es Corcó,* octubre, 1981.

JIMÉNEZ, A., "Els bombardeigs a Sant Feliu de Guíxols durant la Guerra Civil (1936-1939)", *Àncora,* 25-08 i 1-09, 1983.

JIMÉNEZ, A., "Sant Feliu sota les bombes", *Se7mana,* núm. 7, 7-VI, 1988.

JIMÉNEZ, A., "Artillers bascos i catalans a Sant Feliu de Guíxols, 1936-1937", *Revista de Girona,* núm. 120, set.-oct., 1988.

JIMÉNEZ, A., "Els nostres morts de la Guerra", *El Carrilet,* des. 1990.

JIMÉNEZ, A., "El republicanisme guixolenc reflectit en les eleccions del període republicà (1931-1936)", *La II República, 60 anys després.* Girona, Cercle d'Estudis Històrics i Socials, 1991.

JIMÉNEZ, A., "El govern local guixolenc, sota la Dictadura de Primo de Rivera", *La Dictadura de Primo de Rivera.* Girona, Cercle d'Estudis Històrics i Socials, 1992.

JIMÉNEZ, A., "L'anticlericalisme a Sant Feliu de Guíxols i comarca a l'època contemporània", *Església i societat a la Girona Contemporània,* Quaderns del Cercle, 9, Girona, 1993.

JIMÉNEZ, A., "Primer semestre de crisi social a Sant Feliu de Guíxols, als inicis de la depressió econòmica de la primera guerra europea (juliol 1914-gener 1915)," *Patrimoni i història local. Jornades d'homenatge a Lluís Esteva i Cruañas.* Ajuntament de Sant Feliu de Guíxols, 1996.

JIMÉNEZ, A., La Guerra Civil a Sant Feliu de Guíxols *(1936-1939), Col. Estudis Guixolencs, 9,* 1995.

4. Urbanisme

AGULLÓ, F., "La reforma del Passeig del Mar", *L'Avi Muné,* FM, 1929.

BORDÀS, J., "Mercats", *L'Avi Muné,* agost, 1928.

BORDÀS, J., "Quatre mots sobre la plaça del Mercat", *La Costa Brava,* FM, 1930.

BORDÀS, J., "Reformes de la ciutat", *La Costa Brava,* FM, 1934.

ENSESA, J., "S'Agaró cumple 30 años", *Revista de S'Agaró,* estiu, 1954.

BORDÀS, J., "Urbanització de s'Agaró", *L'Avi Muné,* FM, 1926 i 1927.

GANDOL, V., "Historia de nuestros baños", *Revista de S'Agaró,* estiu, 1954.

JIMÉNEZ, A., *Guia històrica de Castell d'Aro i s'Agaró.* Ajuntament de Castell-Platja d'Aro i S'Agaró, 1996.

PLA, J., "Josep Ensesa i Pujades. Els orígens de S'Agaró i els seus resultats", *Revista de S'Agaró,* estiu 1974.

5. Cultura i ensenyament

BERGA, M., *John Langdon-Davies (1897-1971). Una biografia anglo-catalana.* Ed. Pòrtic, Barcelona 1991.

BUSSOT, G., *El fet musical a Sant Feliu de Guíxols (1865-1965 i apèndix).* Sant Feliu de Guíxols, *Àncora,* 1992.

BOSCH, A., "Historial del Centre Excursionista Mar i Muntanya", *L'Avi Muné,* 1931.

CIVIL, F., "Juli Garreta, dels nostres compositors, el darrer romàntic", XXX Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos, 1977.

ESTEVA, Ll., i ESTEVA, E., "Inventari de la premsa guixolenca (1878-1979)", *Estudis sobre temes del Baix Empordà,* núm. 2, 1878-1979.

JIMÉNEZ, A., "Tot recordant Pau Vila i les nostres escoles", *Es Corcó,* març, 1981.

JIMÉNEZ, A., "Al cinquanta aniversari de la seva mort: Rafael Piñol i Maimí (Barcelona 1866-Sant Feliu de Guíxols 1932), pedagog, periodista lliurepensador, federal i cooperativista", *Es Corcó,* maig, 1982.

JIMÉNEZ, A., *Aproximació a la història de l'ensenyament de Sant Feliu de Guíxols. Amb motiu dels 50 anys de l'Escola Gaziel.* Sant Feliu de Guíxols, Servei de Publicacions i Arxiu de l'Ajuntament de Sant Feliu de Guíxols, 1988.

MARQUÈS, S., "Narcís Masó i la seva obra: l'Escola de S'Agaró", *Estudi General (Miscel·lània commemorativa del desè aniversari del CUG),* vol. II. Girona, Col·legi Universitari, 1981.

MARQUÈS, S., *Narcís Masó, pedagog de l'Escola Activa.* Diputació de Girona, 1990.

MUÑOZ, J., *El futbol a Sant Feliu.* Sant Feliu de Guíxols, Servei de Publicacions i Arxiu de l'Ajuntament de Sant Feliu de Guíxols, 1988.

PALAHI, J., "Josep Lloret, eximi aquarel·lista", *La Costa Brava,* FM, 1933.

RIFÉ, J.,; ROMERO, M., "El wagnerisme a Girona durant l'època modernista", *Revista de Girona,* núm. 143, 1990.

TORRENT, J., "L'ensenyament a Sant Feliu de Guíxols. El Col·legi Vidal i el mestre Joan Esteva i Vilallonga", *Estudis sobre temes del Baix Empordà,* núm. 2, 1983.

"Monument a Garreta", *La Costa Brava,* FM.

Butlletí del Centre Excursionista Mar i Muntanya (núm. I, gener 1931-desembre 1935). Sant Feliu de Guíxols, Imp. Comas, 1936.

CANUT PELLICER, *Juli Garreta,* Biblioteca de la Sardana, Barcelona, 1926.

VINYAS, M., *Juli Garreta, l'home i l'artista,* Sant Feliu de Guíxols, 1955.

Anys	Sant Feliu de Guíxols	Catalunya	El món
1912	Narcís Duran i Juera, mestre racionalista i periodista, és alcalde	Es vota a les Corts el Projecte de mancomunitats	Assassinat de Canalejas Protectorat del Marroc Guerres Balcàniques
1914	Comença la penúria econòmica i social	Constitució de la Mancomunitat (Enric Prat de la Riba)	Comença la Gran Guerra o 1a Guerra Mundial (1914-18)
1915	Es crea una Cuina econòmica per alimentar els necessitats	Es crea l'escola Montessori	Itàlia entra a la Gran Guerra
1917	Es revifa la construcció d'embarcacions i s'instal·len les drassanes Mayol	Assemblea de parlamentaris Mor Prat de la Riba	Els EUA entren a la guerra Triomfa la revolució bolxevic a Rússia
1918	Es publica *L'Avi Muné*	Cambó és ministre	Govern Nacional de Maura Acaba la Gran Guerra
1919	Surt el setmanari cenetista *Acción Social Obrera*	Vaga de la Canadenca a Barcelona, els obrers assoleixen la jornada de 8 h de treball	Aixecament espartaquista a Alemanya Tractat de Versalles
1921	S'estrena a Barcelona la *Suite empordanesa* de Juli Garreta	Se celebra a Lleida el ple de les federacions regionals de la CNT	Desastre de l'exèrcit espanyol a Annual a la Guerra del Marroc Conferència de desarmament, Washington
1922	Gaziel lloa Octavi Viader	Fundació d'Acció Catalana i d'Estat Català	Mussolini arriba al poder
1923	El capità de la guàrdia civil destitueix l'Ajuntament elegit pel poble	Cop d'estat de Primo de Rivera Instauració d'una dictadura militar	Cop d'estat fracassat de Hitler Revolució turca
1924	S'inaugura el ramal del tren fins al port de Sant Feliu 1925. Mor Juli Garreta	Antoni Rovira i Virgili funda la *Revista de Catalunya*	1925. Comença la dictadura de Mussolini a Itàlia
1926	*Èglogues i altres poemes* de Mn. Joan M. Feixas.	Fracassa la conspiració de Francesc Macià a Prats de Molló	Fi de la Guerra del Marroc Cop d'estat a Portugal

ANYS	SANT FELIU DE GUÍXOLS	CATALUNYA	EL MÓN
1929	Comença la construcció del mercat cobert, obra de Joan Bordàs	Aldarulls estudiantils a Madrid, Barcelona i València. Es tanquen les universitats	Crac borsari de Wall Street, inici de la crisi més greu del sistema capitalista Descobriment de la penicilina
1931	Triomf dels republicans. Salvador Albert ambaixador a Bèlgica	Fundació d'ERC Generalitat de Catalunya provisional	Proclamació de la II República S'aprova una nova Constitució
1932	Francesc Macià inaugura el monument a Juli Garreta	Les Corts aproven l'Estatut d'Autonomia i Macià és president de Catalunya	Llei de la reforma agrària a Espanya
1933	Es cobreix la riera del Monestir	Companys, president de la Generalitat	Els partits de dretes guanyen les eleccions a Espanya. Hitler puja al poder
1934	Els fets polítics d'aquest any posen de manifest les tensions polítiques	Detenció del govern de la Generalitat	Revolució d'Astúries Primera purga staliniana Marxa dels comunistes xinesos
1935	Ramon Bonet és l'alcalde	Suspensió de l'Estatut	Paralització de la reforma agrària Alemanya: lleis racistes de Nuremberg
1936	Iniciada la Guerra es forma el Comitè de Milícies Antifeixistes i s'executen 10 pers. Els continus bombardeigs maten 70 pers. i en fereixen 130	Eleccions amb victòria del Front d'Esquerres. Els militars organitzen una conspiració que culmina amb un cop d'estat	Assassinat de Calvo Sotelo Esclat de la Guerra Civil
1937	S'inauguren els Estudis Nous	Fets de Maig, enfrontaments entre forces antifeixistes	El Japó envaeix la Xina
1938	L'Ajuntament és bombardejat per l'aviació feixista	Batalla de l'Ebre. Ofensiva al front d'Aragó	Hitler ocupa Àustria
1939	El 3 de febrer, Sant Feliu és ocupat per l'exèrcit franquista	Ocupació de Lleida i Barcelona i exili de milers de catalans	Ocupació de Madrid i fi de la Guerra Civil Alemanya ocupa Txecoslovàquia

Capítol XI

Sant Feliu durant el franquisme

(1939-1975)

Sant Feliu durant el franquisme

Perduda la Guerra Civil, sobre la victòria militar de Franco s'instaurà un règim dictatorial basat en la força i en la liquidació de qualsevol tipus d'oposició. Del bàndol dels vencedors, en sortiren els qui ocuparen càrrecs de govern i corporatius. La postguerra va ser llarga, però la política va ser sempre la mateixa, essencialment autòcrata i anticatalana. Segons Pierre Vilar "El dogma franquista més absolut havia estat, durant quaranta anys, la unitat d'Espanya com a nació, la condemna de qualsevol vel·leïtat d'autonomia, [era] qualificada immediatament de separatisme[211]". Hi havia molta por i la resistència va ser gairebé nul·la. De manera que les noves autoritats aconseguiren el que s'havien proposat: desfer la tradicional política dels guixolencs, el republicanisme federal, i acabar amb l'associacionisme obrer.

A pesar d'això, des del punt de vista econòmic i social, dins d'aquest període es pot distingir una primera època molt dura, i una segona època d'industrialització i de progrés material. Aquesta variació no s'ha d'atribuir a un canvi polític del règim, sinó a un munt de coincidències d'iniciatives de capitals transnacionals, d'acord amb un desenvolupament espontani molt general.

El creixement econòmic dels anys seixanta va canviar la realitat social i va tenir conseqüències mentals i culturals col·lectives, fins i tot de renovació religiosa. El turisme de masses va incidir en els costums i en l'especulació immobiliària.

A Sant Feliu, com pertot Catalunya, el fet immigratori va contribuir enormement a la consecució de nivells més alts de benestar i de consumisme.

L'afebliment d'un règim en contradicció –aspirava a integrar Espanya en el sistema neocapitalista de l'Europa Occidental sense, però, adaptar-ne les formes democràtiques– va fer possible, al final, la formació d'un ampli consens antifranquista.

211 VILAR, P., *Introducció a la història de Catalunya*, Ed. 62.

Traient la barca (Fot. Bigas).

En esclatar la Guerra Civil, Sant Feliu tenia 9.147 habitants. Havent acabat, n'havia perdut més de mil cinc-cents.

POBLACIÓ

SI DONEM UN COP D'ULL a l'estadística demogràfica del quadre (pàg. 260) de la població guixolenca de 1940 a 1975, ens adonarem de seguida de la necessitat de distingir dos períodes clarament diferents: de 1940 a 1954, i a partir de 1955.

En aquest primer apartat, doncs, es pot estimar la diferència sensible que hi ha entre l'estancament demogràfic dels primers anys i el creixement que es dóna a mitjan dels anys cinquanta. Diferència demogràfica que ja permet d'entreveure que, dins l'ample període que estudiem, caldrà sempre distingir-ne almenys les dues grans etapes de què parla la introducció.

POBLACIÓ
1940-1975

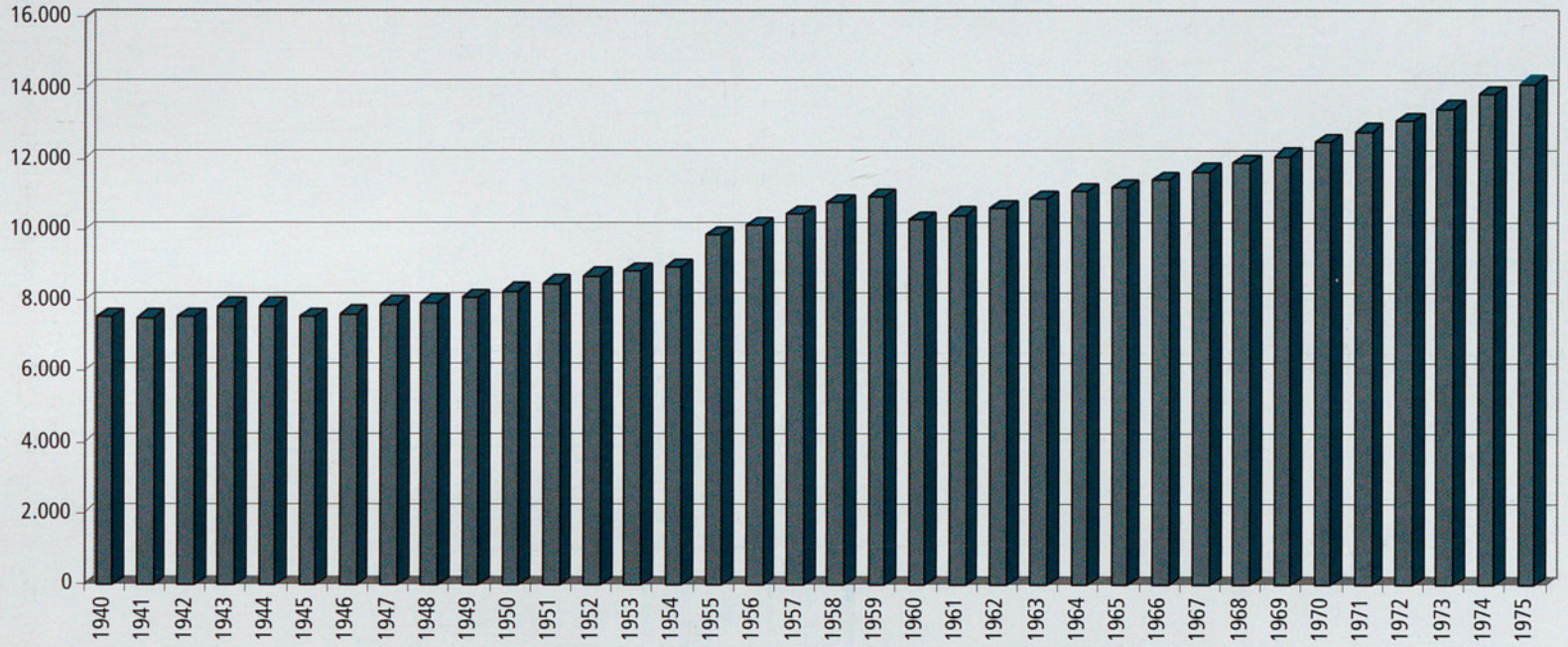

En començar la Guerra Civil, Sant Feliu tenia 9.147 habitants. **Acabada la guerra, eren 7.583**. Les causes d'aquesta davallada les hauríem de buscar en els morts al front i en els exiliats. Al front, hi moriren joves. Altres eren a la presó i molts a l'estranger.

La fam condicionà la natalitat, la mortalitat (per malalties com la tuberculosi) i, doncs, el creixement natural de la població.

La població de 1936, Sant Feliu no la recuperà –i superà– fins el 1955.

Segons el padró d'habitants, la ciutat tenia:

Any	*Dones*	*Homes*	*Transeünts*
1940	4.271	3.242	70
1945	4.153	3.284	138
1950	4.472	3.661	173
1955	5.178	4.701	-
1960	5.293	4.783	231

Com a punt de referència, vegeu la **demografia gironina** pel que fa a l'any 1960:

1 Girona.....32.242 h.
2 Olot.....17.310 h.
3 Figueres.....16.648 h.
4 SFGuíxols.....10.307 h.
5 Blanes.....9.524 h.
6 Palafrugell.....9.134 h.
9 Palamós.....8.255 h.
11 La Bisbal.....5.355 h.
18 Llagostera.....3.944 h.

Les poblacions que experimentaren un increment més gran eren les industrials: Girona (cinturó industrial: Salt, Sant Gregori, Sarrià de Ter, etc.), Olot, Blanes i Ripoll; i les turístiques (Sant Feliu de Guíxols, Palamós, Begur, etc.), mentre que les poblacions rurals i muntanyoses conegueren un notable descens: Palmerola, Bassegoda, Cistella, Queralbs, Beget, Susqueda...

Any 1965. Distribució de la població per grups i per sexes[213]:

Interval	*Homes*	*Dones*	*Total*
0-4	535	403	938
5-9	421	391	812
10-14	392	440	832
15-19	396	342	738
20-24	319	380	699
25-29	319	306	625
30-34	470	432	902
35-39	388	430	818
40-44	396	368	764
45-49	339	278	617
50-54	282	442	724
55-59	279	401	680
60-64	254	340	594
65 i més	615	871	1.148

Procedència de la població de l'any 1975:

Nascuts al municipi	53,7%
Nascuts a Catalunya	15,6
Nascuts a Espanya (la majoria d'Andalusia)	29,5
Nascuts a l'estranger	1,2

Anys	*1975*	*1981*	*1984*
Taxa de natalitat	16,48‰	11,27‰	8,69‰
Taxa de mortalitat	11,86‰	8,68‰	7,58‰
Taxa de fecunditat	66,57‰	49,81‰	37,77‰

EL TREBALL

SECTOR PRIMARI

COM ES DEIA en el capítol anterior de la història de Sant Feliu, segons dades de 1944, la ciutat disposava, en hectàrees, de: 927 de bosc; 384,5 de secà; 21,20 de regadiu i 165,7 d'erms.

El terme de Sant Feliu és petit: 1.568,05 ha, de les quals només 69,65 eren edificades.

Així, doncs, la majoria de les escasses terres de conreu eren de secà: tubercles, lleguminoses i cereals.

La pesca se situà en un nivell molt inferior respecte a altres poblacions del litoral gironí (Roses, Palamós, l'Escala i Blanes).

213 Font: INE. Estadístiques de població. Padró municipal 1965. Campistol P./Lluch E., *Les conseqüències comarcals del turisme a la Costa Brava*, Banca Catalana, 1972.

Segant el blat (Fot. Rigau).
A la dreta, bot amb xarxes.
Al fons, el nou ajuntament
en construcció (Fot. Rigau)

Els avenços tecnològics també s'imposaren en el sector de la pesca.

La vinya es veié reduïda a tan sols 15 ha.

Evidentment el percentatge de població activa dedicada a **l'agricultura** anava esdevenint més insignificant encara: el 4,3 % el 1955.

Pel que fa a la pesca, entre 1930 i 1950 la població perdé importància en relació a Roses i Palamós, on es concentrà una forta immigració de pescadors procedents de Tarragona, Castelló i Alacant. Així, el 1955 Palamós tenia 357 pescadors, Roses 464, l'Escala 334, Blanes 171 i Sant Feliu tan sols 104, xifra que restaria estabilitzada.

Pel novembre de 1939, a l'Ajudantia Militar de Marina hi constaven 135 embarcacions de pesca adscrites al terme municipal. La majoria eren de pescadors professionals, que en tenien més d'una i n'utilitzaven una o altra segons l'època i el tipus de pesca a què es dedicaven. La resta eren petits bots de rem de guixolencs que no vivien pas de la pesca, sinó que la utilitzaven –sobretot a l'estiu– per a l'autoconsum de peix.

Entre 1945 i 1947 se'n mantingué el nombre: 93 embarcacions de rem i 41 motoritzades.

El 1950 hi havia cinc vaques i divuit teranyines. De 1951 a 1954 existien: 4 embarcacions d'arrossegament, 15 teranyines amb les seves embarcacions auxiliars de pesca amb llum[214], i 24 per anar a armallades, al sardinal o altres activitats pesqueres.

Entre les embarcacions petites hi havia les dels nansaires, que amb les xaiques continuaven anant a calar nanses i al palangre. Una pesca ja tradicional. Calia trobar les roques –caladors– on hi havia la llagosta i altres peixos de roca. Els nansaires es guiaven per senyes.

214 Pels volts dels anys 50 es començà a usar el butà i el propà, per passar al llum elèctric a començament dels anys 60.

Les espècies capturades més importants eren la sardina, l'anxova, la boga, el sorell, el verat, etc. El 40% de la sardina es consumia fresca, mentre que l'altre 60% se salava. I amb la mateixa proporció es consumia l'anxova (45% fresca, 55% en salaó). Cal esmentar aquí, potser, el costum de molts d'anar cada dia a pescar amb canya al moll, i no solament com a mitjà de distracció, durant els anys difícils de la postguerra.

Va arribar la xarxa de niló que, de seguida, al començament dels 60 es va anar imposant. Va desaparèixer la del cotó i els *perols* –el Perol Vell– on es tenyien les xarxes.

El 1970 ja s'havien reduït a quatre les vaques i a dotze les teranyines. S'anava experimentant una baixa del nombre d'embarcacions de pesca, amb unes perspectives futures poc optimistes. Aquell mateix any 1970 regnava entre els pescadors una manifesta intranquil·litat pel tema de la longitud de les xarxes de teranyina, de l'art de cèrcol. Els propietaris d'aquí gairebé tots eren pescados que anaven a la mar, en vivien i volien continuar vivint de la pesca. Una llargada màxima de 300 metres els semblava suficient. Però hi havia els grans comerciants de la mar, propietaris capitalistes d'embarcacions més grosses i modernes (fondejades a Roses, la majoria) que demanaven una longitud de 500 metres, ja que tenien pressa per amortitzar les seves inversions. Finalment es decidí que la longitud fos de 400 metres.

La vaca –després *Crucero*– d'en Gay

Els plàstics, la fibra de vidre, l'acer inoxidable, la sonda ultrasònica, el radar, etc., formen part dels avenços tecnològics que s'imposaren en la pesca del nostre litoral[215].

SECTOR SECUNDARI

En els primers anys de la postguerra continuava la crisi i l'atur (el 85% dels obrers, segons el *Manual d'Acords*; un percentatge interessadament exagerat, probablement) en el sector de **la indústria surera**, a causa de la Segona Guerra Mundial i, sobretot, de l'enfonsada d'Alemanya. Fins a l'any 1949 no cessà el bloqueig internacional, i no s'obriren oficialment els mercats internacionals.

215 VICENS, J.M., "Les revolucions tecnològiques en la pesca del nostre litoral", *Àncora* núm. 2.500, desembre 1996.

L'any 1943 hi havia 82 fabricants de taps.

El 1940 comptabilitzem un total de 62 empreses que ocupaven més de cinc treballadors, a règim reduït o a jornada completa. D'aquestes, 28 fabricaven taps de suro i donaven feina a 603 obrers/obreres. Les que tenien més treballadors eren la Hijos de H.A. Bender, amb 86, i la C.A. Greiner e Hijos, amb 65.

N'hi havia quatre d'aglomerat que ocupaven uns dos-cents obrers. Hijos de E. Roselló en tenia 66, i es dedicava a làmines, llana, etc.

Cal tenir en compte, d'altra banda, que a més a més existien les petites empreses, de caire familiar, que no arribaven a cinc treballadors, i que n'incrementaria el nombre i fins i tot el dels obrers en general.

Tres anys més tard, el 1943, ja eren 173 els contribuents industrials que constaven en el cens de la Cambra de Comerç, dels quals 82 eren fàbriques de taps. Altres 18 empreses es dedicaven a diferents especialitats: làmines, discos, aglomerat, objectes i llana i paper de suro. Cal sumar-hi 22 taules de carradors que constaven a l'apartat d'arts i oficis.

Fent saquets de taps (Fàbrica Traschler).

El gruix del volum d'exportació de productes surers es dirigí bàsicament a Alemanya els anys de la Guerra Europea. Els que exportaven als altres països, per via marítima, necessitaven un certificat de navegació (Navicert) visat pels anglesos. A mesura que arribava el final de la guerra, les exportacions i la feina baixaven.

Les empreses que tenien un permís especial d'importació per a les necessitats pròpies de la seva indústria eren: La Suberina S.A., C.A. Greiner e Hijos S.A., Luis Sibils Ribas, Hijos de E. Roselló Vilá S.L., Ramón Bonet S.A. [com a fabricant de licors i comerciant], La Casa Alemana S.A., Salvador Pujol SC. de L. Moner, Joan Prioux Pansin, José Batet Hijo, Narciso Vicens, Joan Sanjaume Maymí i Hijos de H.A. Bender S.A.

Així, doncs, després de l'enfonsada d'Alemanya, els manuals d'acords dels anys 1944 i 1945, la *Memoria* de la Cambra de Comerç i l'estadística de l'Oficina de col·locació es feien ressò de la crisi de la indústria surera, causa principal de l'atur obrer. Potser, aquí, cal recordar als lectors més joves que, llavors, els treballadors que no tenien feina o que només en tenien tres dies a la setmana no cobraven de cap organisme oficial.

Triant taps, a can Granés.

A més, l'escassetat d'energia elèctrica era encara un problema afegit a la indústria l'any 1954, que es veia obligada a instal·lar motors d'explosió per a mantenir el desenvolupament normal de les seves activitats industrials.

Fins al 1958 la indústria surera, amb les seves permanents crisis i petites recuperacions, es mantingué en la mateixa configuració del començament de segle.

A partir d'aquella data, es constata una progressiva disminució i un empetitiment de les fàbriques de taps. S'accentuà la característica d'una indústria amb moltes empreses de pocs treballadors, sense que mai s'intentés la unificació empresarial.

Si el 1958 hi havia 27 empreses d'1 a 5 treballadors, el 1970 n'hi havia 35. En canvi, si pels mateixos anys n'hi havia hagut 6 (1958) de 51 a 100 obrers, el 1970 només n'hi havia 2.

El 1958 hi havia unes 130 empreses relacionades amb el suro com a matèria primera. Això sí, més diversificades: exportadors, especuladors de suro sense treballar, fabricants de carracs, de taps, de discos, de làmines, d'aglomerat, de llana o paper de suro, d'objectes de suro, etc.

Pel que fa al **nombre de treballadors en la indústria surera**:

Anys	*Nombre d'obrers*
1900	1.550
1924	1.150
1943	1.507
1958	1.517
1962	1.102
1964	891
1970	624

Quant a les altres indústries, el 1940 n'hi havia tres de **teixits**, amb 94 treballadors (Casas y Limberg, amb 22 treballadors; Vda. Rufí Romà, també amb 22, i S.A. Badico i J. Prats ["Les Sedes"], amb 50). En aquesta darrera, al final dels anys quaranta, ja hi treballaven força més de cent persones. Per altra banda, donava feina per fer a casa: borles, etc.

A partir de 1944 tornà a obrir les seves portes la fàbrica tèxtil més important, que havia estat dels Estrada i dels Girbau, i que en aquesta època era d'Olegari Soldevila i Godó (després, Godó i Trias).

A partir de 1958, es constata una progressiva disminució i un empetitiment de les fàbriques del ram del suro. Amb el turisme, el sector de la construcció incrementà el nombre d'obrers.

El 1940 continuaven treballant **els tallers mecànics** de Castelló, de J. Puig Laporta [mecànic] i d'Isidre Pernal. Quatre anys després hi havia també en Sebastià Juanico, Carles Burcet, Joaquim Massallé, etc.

La indústria Bolsera ocupava 70 treballadors.

Quant a la construcció, quatre empreses (Labrús, Franquesa, Masó i Pallí) tenien 93 obrers.

La producció i confecció del tèxtil anà en augment. De manera que el 1964 donava feina a 340 obrers. Més endavant, el 1970, la mà d'obra d'aquesta indústria experimentà un descens: 239 obrers.

El sector de la construcció també incrementà el nombre de treballadors i d'empreses (incloses les de materials de construcció):

Anys	*Nombre de treballadors*
1955	308
1960	695
1964	689
1970	1.224

Aquest increment de l'activitat de la indústria de la construcció venia originat pel creixement del sector turístic i de la demanda de mà d'obra (immigració).

El 1970, el regidor Joan Ribas presentà a l'Ajuntament una moció sobre el desenvolupament econòmic de la ciutat. Després de l'eufòria produïda pel fenomen turístic, Sant Feliu tendia a esdevenir, exclusivament, una economia de serveis, estacional, ja que el poble s'estava desindustrialitzant. Calia projectar polígons industrials i urbanitzarlos; millorar les infraestructures i buscar solucions a la manca d'aparcaments. Ja aleshores es parlava de la possibilitat de fer-los al subsòl del Passeig!

Sector turístic i serveis

El 1943 hi havia 232 contribuents censats a la Cambra de Comerç: 33 venedors de peix fresc, 12 tavernes, 12 adrogueries, 11 carnisseries, etc. I 95 contribuents classificats com a **arts i oficis**: 17 barberies, 10 pastisseries, etc., 38, pertanyien a les professions liberals (8 agents comercials, 5 metges, 4 farmacèutics...). A més de les botigues i del mercat, hi havia la possibilitat de comprar-ho *todo a plazos*, a ca l'Algans, amb deu còmodes terminis.

Si a la part baixa de la ciutat el comerç se centrava als voltants del mercat, més amunt hi havia un altre punt comercial més popular o obrer: l'entorn del Puig.

Els primers anys del decenni dels quaranta hi havia a Sant Feliu tres hotels (Noies, Marina i Murlà) i cinc fondes: Sant Elm, El Sabre, Buxó (C/Major), L'Estrella de Delfí Janer (C/Especiers) i la fonda d'Enric Cruañas (rambla Vidal).

De 1944 a –almenys– 1962, a ca l'Ametller –finca confiscada a la família Irla– funcionà la Residencia Isabel la Católica, on Educación i Descanso organitzava per torns l'estiueig de "familias obreras o productoras" –així se'n deia, dels treballadors segons

A Can Seis, cantant als turistes, 1958 (Torrent-Buch, Albertí, Charles, etc.).

el nou llenguatge del *Movimiento*– de Madrid, Saragossa, Barcelona i Girona. El 1946, en vuit torns, passaren per l'esmentada residència 416 noies.

El 1952 Langdon-Davis s'instal·là a can Rovira (camí de Sant Amanç), on obrí un petit hotel –molt peculiar, familiar– en relació a l'oferta turística normal de la Costa Brava. I un any després, l'Ajuntament constituí la Junta Local de Turisme, mentre que del 19 al 25 de gener de 1959, a **S'Agaró** tingueren lloc unes Jornades Turístiques Internacionals. En aquest apartat, doncs, no podem oblidar l'impuls i el prestigi internacional que Josep Ensesa Gubert (1892-1981) va saber donar a un turisme de qualitat. La revista, els esports, el cinema que s'hi rodà i la bona música –els festivals musicals de S'Agaró– i el continuat rigor urbanístic, el camí de ronda, el respecte pel paisatge... eren diferents manifestacions d'una manera –poc usual aleshores– d'entendre el turisme[216].

L'any 1970 el sector turístic aplegava gairebé el 54% de la població activa total (inclòs el ram de la construcció).

216 JIMÉNEZ, A., *Guia històrica de Castell d'Aro i S'Agaró*, Ajuntament de Castell-Platja d'Aro, 1996.

A pesar de la importància del turisme, Sant Feliu continuà essent una ciutat, econòmicament, polifuncional.

L'Ajuntament calculava que a l'estiu de 1959, a la ciutat, hi havia aproximadament una població total de 18.000 habitants (uns 4.000 estrangers i uns 3.000 turistes nacionals), nombre que podia pujar a 23.000 en dies puntuals de la Festa Major. Un total de 36 hotels i pensions els allotjaven, i potencialment eren clients de 10 sales de festa, 20 bars i cafès, 3 cinemes, 13 tavernes i 300 comerços.

De 1960 a 1969 es demanaren a l'Ajuntament 43 permisos per a construcció i ampliació d'hotels.

El 1965 la ciutat tenia una capacitat total d'allotjament de 5.070 places.

L'any 1970, **el sector turístic** aplegava gairebé el 54% de la població activa total (inclòs el ram de la construcció):

Distribució de la població activa de Sant Feliu Març 1970[217]

Activitats	*Nombre de treballadors*	*Percentatge*
Agricultura i pesca	**162**	**5,20**
Activitats industrials	**1.090**	**34,99**
– Tèxtil	239	
– Suro	732[218]	
– Aigua, gas, elect.	65	
– Diversos	54	
Sector turístic	**1.677**	**53,86**
– Construcció	1.224	
– Alimentació	192	
– Comerç	105	
– Hostaleria	156	
Serveis	**186**	**5,97**
– Educació	15	
– Transport	98	
– Oficines diverses	73	
TOTAL	**3.115**	**100,00**

Font: Sindicats de Sant Feliu

La majoria d'aquestes dades oficials sobre el nombre de treballadors de Sant Feliu estan per sota del real –llevat del cas dels obrers del ram del suro, ja que es calcula que, sumant-hi els autònoms, la població activa teòrica de Sant Feliu havia d'estar pels volts dels 5.000 treballadors.

El ministre Fraga Iribarne, acompanyat de Margarita Wirsing, a la Gavina.

217 CAMPISTOL, P.,-LLUCH, E., o.c. pàg. 55.

218 624, segons una altra font.

L'últim viatge del tren, 1969 (Fot. Maristany)

EL TRANSPORT

A PARTIR DE 1940, anà en augment el nombre de viatgers i de mercaderies transportats pel tren de Sant Feliu-Girona, mentre que el tràfic marítim havia disminuït moltíssim com a conseqüència de la Segona Guerra Mundial. I el transport per carretera era gairebé inexistent a causa de l'escassetat de la gasolina –el gasogen la substituïa, en els vehicles preparats– i del pèssim estat de les carreteres. De manera que **el ferrocarril** havia d'absorbir el tràfic de la majoria de les mercaderies, cosa que superava les possibilitats de la línia.

L'any 1946 es va assolir el rècord de viatgers en la història del tren: 508.305.

Tanmateix, ja el 1947, el transport per carretera presentava perspectives de recuperació. La

Una carreta pel Passeig, 1942.

mateixa companyia del tren demanà la concessió pel servei per carretera entre Girona-Sant Feliu i S'Agaró, a fi de tenir-ne l'exclusiva i evitar que un altre transportista li creés la competència. I, efectivament, a partir de 1950 es normalitzà progressivament el transport per carretera, mentre començà a disminuir el del ferrocarril i, a més, a augmentar el seu dèficit econòmic, malgrat les subvencions estatals que rebé de 1950 a 1963.

Fins als anys 60 el nombre de viatgers amb tren va ser encara significatiu, però amb l'aparició al mercat de **l'automòbil utilitari** -el popular *600*- s'ensorrà el servei. De tal manera que l'any 1969 desaparegué definitivament el tren de Sant Feliu, esdeveniment que commogué la ciutat.

La SARFA, que tenia -des de 1925- l'exclusiva de Caldes de Malavella a Palafrugell, es féu també amb les primeres línies directes de Barcelona-Costa Brava, iniciades per Viatges ABC per la Carretera Costanera S.A., i pel Costa Brava Exprés -per Vidreres-, el 1969.

El transport per carretera, a més dels viatgers, assumí des de llavors el tràfic de suro, en taps o en pannes sense elaborar.

El 1961 ja hi havia una línia d'autobusos Sant Feliu-Perpinyà. La comunicació de Sant Feliu amb Sant Pol es cobria amb la *Rubia*, la *Banyera* o els luxosos autocars del senyor Ensesa. I a partir de 1966 mitjançant el transport públic -la *Montdela*.

El diumenge 8 de desembre de 1963, s'aprofità l'avinentesa de la festa del Cincuentenario del primer raid aéreo en España Barcelona-San Feliu de Guixols 1913-1963 i la presència de Lucien Demazel, per a demanar **l'aeroport de la Costa Brava**. El senyor Josep Ensesa, en aquella ocasió, digué: "Es una pena que lo que pudo ser posible en 1913, aterrizar en la Costa Brava, hoy no pueda hacerse. ¿Qué no diríamos respecto a la necesidad de nuestro aeropuerto que no se haya dicho ya?[219]".

Pel que fa al **moviment portuari**, el tràfic de cabotatge inicialment es mantingué, per decaure posteriorment.

219 *Àncora*, 12-12-1963.

Acabada la guerra, el carbó -primera font energètica- hi arribava procedent d'Astúries per al consum local i la fàbrica de gas. El vi i el caolí van estimular el moviment del port. I la fusta i la pasta a partir de 1945 van adquirir importància, fins als anys setanta.

El port va ser també el punt de sortida dels productes extrets (espat fluor i blenda) de les mines d'Osor i, sobretot, del suro manufacturat o en planxes. L'any 1958 s'instal·là al port la grua elèctrica.

P. Albertí i Fills i Josep Sibils, n'eren les empreses consignatàries i els defensors de la seva viabilitat comercial. Perquè el port de Sant Feliu, a poc a poc, a causa dels problemes tècnics de calat, del dic que calia ampliar, etc., i, molt probablement, a causa també d'una voluntat política -manca d'inversions-, ha anat perdent importància respecte al port veí de Palamós.

Aleshores es pensà que el port es podria reconvertir en un racó de lleure de mar: amarrament de iots i d'altres embarcacions modernes. Amb la concessió del Club Nàutic, el 1970 s'ampliaren les ofertes (escola de vela, etc.).

La tensió entre el voler potenciar el port com a moviment industrial i/o com a economia d'esbarjo marítim va esclatar amb el tema de les sitges [*silos*](1968-1974[220]).

Pere Dispès Pujol (C/Santa Magdalena) i Josep Hereu Vidal (C/Mall) s'encarregaven del **transport per carretera**, juntament amb l'empresa Domingo de Cassà, l'Oliver de Palamós, en Font de Llagostera, els Transports Reunits i molts altres, mentre que el transport local amb carros anava a càrrec de Ramon Chavarria, Avelina Feixas (C/Hospital), Joan Massa Galté i Narcís Ribot i Camós. Al carrer de Sant *Domingo*, Narcís Puig en construïa i reparava.

A la rambla Vidal, Joan Bosch Cornell venia i arreglava bicicletes. També ho feia, i en llogava, en Matacàs del carrer de Sant Joan, i en Curto a la carretera de Girona.

Els cotxes envaeixen l'entrada de l'església a missa de 12, 1954.

220 *Presència*, núm. 316, 27-04-1974.

En el quadre següent es pot estimar la importància dels carros i de les bicicletes en el conjunt dels vehicles matriculats a Sant Feliu:

Vehicles matriculats

Anys	*1951*	*1952*	*1953*	*1954*	*1994*
Automòbils turisme	30	28	25	28	7.530
Automòbils de lloguer	7	9	9	10	
Autocamions	36	35	37	35	1.745
Motocicletes	15	14	15	32	1.586
Bicicletes	426	437	440	486	
Carros (tracció animal)	152	150	165	173	
Cavalleries	130	127	142	156	

Entrada de les tropes nacionals, el 3 de febrer de 1939 (Fot. Gandol)

El tragí de carros, fins i tot els de pagès, era en aquella primera època molt important. D'aquí també la rellevància de la feina dels qui ferraven els cavalls.

LA QÜESTIÓ SOCIAL

LES XIFRES ANTERIORS sobre la població i l'economia ja ens revelen una gran diferència: entre 1939-1957, i a partir de 1959. En la primera època (**a**), s'imposà una concepció tancada –autàrquica– de l'economia (intervencionisme de l'Estat franquista, consum baix del mercat espanyol, escassetat de les matèries primeres, restriccions d'energia elèctrica, etc.) que en la dècada dels 50 fracassà completament. A partir de 1959 (**b**) l'economia espanyola es liberalitzà i la qüestió social –dins les mateixes coordenades polítiques de la dictadura militar– també va canviar.

Per tant, a l'hora de parlar de la situació social dels guixolencs d'aquell període haurem de distingir-ne almenys dues grans etapes:

a) 1939-1957
i b) 1958/1975

a] 1939-1957

Durant la Guerra Civil la població havia patit molt. Quan la ciutat va ser ocupada per les tropes invasores el 3 de febrer de 1939, els guixolencs estaven cansats de la guerra, tenien por i gana, i les botigues eren buides. La cooperativa La Guixolense va ser assaltada i, malgrat l'entrada de queviures italians, el fet és que els aliments bàsics van haver de ser racionats.

Els responsables dels partits i sindicats que havien donat suport a la República fugiren a l'exili. Altres van ser empresonats, segons les denúncies –en revenja– dels guixolencs que creien que havien estat perjudicats per la República i els canvis socials que s'esdevingueren durant la guerra. Execucions sumàries: la Ley de responsabilidades políticas permetia als tribunals militars de jutjar la gent per actes comesos des de 1934. Els *desafectos* al nou règim eren portats a camps de concentració. I un llarguíssim etcètera que no podem detallar ara i aquí .

El partit únic de la dictadura, la Falange –nodrida improvisadament d'*ex-combatientes* i *ex-cautivos*– va ocupar els centres del poder local a fi d'eliminar sistemàticament de totes les institucions el tradicional republicanisme democràtic dels guixolencs, i també la llengua i la cultura.

L'Església celebrà la victòria de la *cruzada* sobre l'ateisme republicà i imposà a la població una moral arcaica i opressiva. (**Text I**).

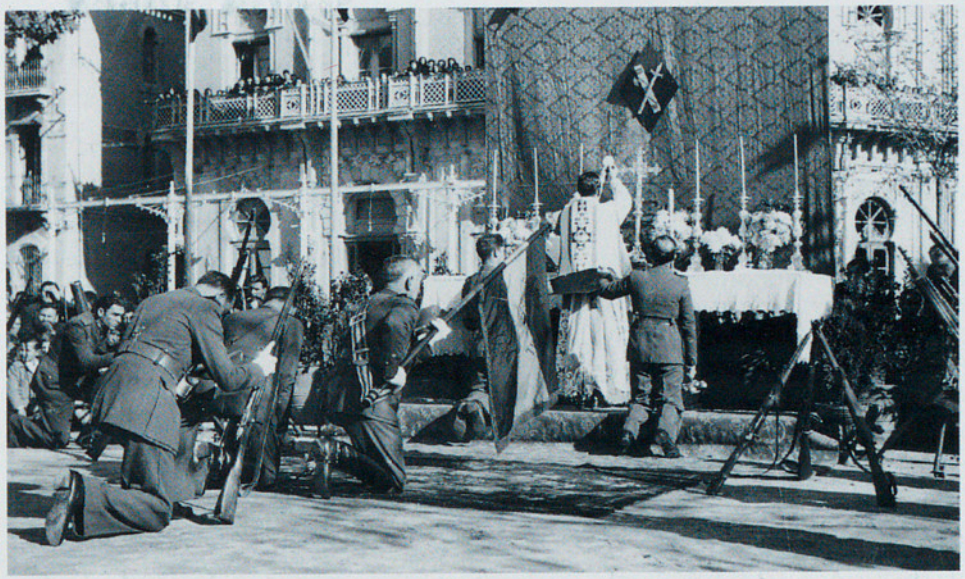

L'exèrcit ocupa la ciutat. Missa de campanya al Passeig (Fot.Rigau)

Durant la llarga postguerra continuaren –i fins s'accentuaren en alguns aspectes– les misèries de les famílies treballadores de Sant Feliu: Auxilio Social, cues de racionament, estraperlo, malalties, inseguretat social, etc.

Generalitzant, podem dir que darrere de les tropes franquistes arribaren els empresaris que havien fugit els primers dies de la revolució, i reclamaren els seus negocis expropiats, col·lectivitzats.

Sota **les lleis repressives** que buscaven la desaparició absoluta del moviment obrer –de la lluita de classes– i les millores socials aconseguides durant tants de decennis, els empresaris es veieren amb les mans ben lliures per a contractar, acomiadar i imposar condicions laborals als seus treballadors.

El 3 de febrer de 1939 la ciutat va ser ocupada per les tropes invasores.

El règim de Franco generà una nova legislació laboral que negava als treballadors el dret d'organitzar-se col·lectivament en defensa dels seus interessos. La vaga seria considerada com un delicte de sedició que seria jutjat pels tribunals militars.

Aparegueren els Sindicatos Verticales o Central Nacional Sindicalista (CNS) que aplegava conjuntament els treballadors –anomenats ara *productores*– i els empresaris, formant una sola estructura corporativista, segons les diferents activitats econòmiques.

A Sant Feliu, el gener de 1941:

"Con asistencia de la jerarquía provincial del servicio se constituyen en esta ciudad los **Sindicatos Verticales**.- En la tarde del passado jueves, tuvo lugar en esta C.N.S. la constitución oficial de los Sindicatos Verticales. Presidió dicho acto el Delegado Sindical provincial al que acompañaba su Secretario (...). Los Sindicatos constituidos fueron los siguientes:

Sindicato Local de Hostelería i Similares: Jefe, Enrique Serra Gispert.

Sindicato Local de Alimentación: Jefe, Manuel Vidal Bas.

Sindicato Local del Transporte: Jefe, Jaime Albertí Miró.

Sindicato Local de la Industria Téxtil: Jefe, Juan Estrada Barri.

Sindicato Local de la Metalurgia i Similares: Jefe, Francisco Castelló Heriz.

Sindicato Local de la Construcción: Jefe, Narciso Franquesa Vall-llosera.

Sindicato Local de Banca i Oficios: Jefe, Juan Casas Anguila.

Sindicato Local Corchero: Jefe, Ramon Calzada Jubany.

El Delegado Sindical Provincial dio toda clase de explicaciones para el buen funcionamiento de los sindicatos, prometiendo a las partes empresarias y productoras su más sincera y leal colaboración en esta empresa de reconstrucción económica de la Patria".

Evidentment, els *jefes* de la nova organització sindical –semblant a les corporacions feixistes de la Itàlia de Mussolini– eren nomenats des de dalt. Al *productor*, se li descomptava del seu salari la quota sindical; i l'empresari feia una aportació per cada un dels seus treballadors.

A pesar d'una disposició de 1939 que preveia la fusió de totes les mutualitats socials en una de sola, aquelles feren la seva via, per separat, fins a l'any 1954. Aquell any La Benéfica Guixolense, La Reformada, La Nueva Guixolense –totes tres, exclusivament de dones–, la Previsión Guixolense i La Nueva Armonía –de dones i d'homes– es fusionaren totes cinc per a constituir la **Unión Mutualista** (1955-1978). El Montepío Guixolense, d'homes, no es va voler fusionar i, en dissoldre's l'any 1961, els seus associats passaren a l'esmentada Unión. La Protectora Ferroviaria, per la seva banda, degué desaparèixer quan cessà la Companyia del Ferrocarril, el 1969.

Infants a la font del carrer Pecher, anys 40 (Fot. Rigau)

SALARIS

Entre el 1939 i el 1948 el cost de la vida es va multiplicar, mentre que els salaris reals eren molt inferiors als de 1936. La mitjana del jornal d'un treballador era de 8 pessetes diàries (agost de 1939). Mn. Narcís Gispert escrivia que el seu pare, el mateix any, treballava "entre el polvo insano de una fábrica de corcho aglomerado donde hace tres jornales a la semana al precio de 7 pesetas para el sustento de la familia, con mi hermana sujeta a medicación".

Aquesta era l'altra realitat: que, tot i la reducció de la mà d'obra pels efectes ja esmentats, continuà un temps el treball a setmana reduïda i **l'atur**. El 1939, segons Robert Pallí, a Sant Feliu 868 obrers treballaven sis jornals, 1.277 treballaven només tres jornals setmanals, i 600 es trobaven en l'atur forçós. Mesos després, el mateix gestor:

"Sr. Pallí como Delegado de la Oficina de Colocación expone que en la industria Corchotaponera existen actualmente 600 parados, 278 que trabajan tres jornales y 392 trabajan 6 jornales. Datos tomados del Censo de inscritos

El racionament era el control, per part del govern, dels queviures bàsics. D'altra banda, era escàs i insuficient.

sin contar por tanto los que no figuran en dicho censo".

El Ministeri de Treball, el 1944, concedí permís i ajut econòmic a la ciutat perquè comencessin els treballs d'obrir la carretera Sant Feliu-Sant Pol per la costa, a fi d'ocupar els obrers sense feina. Aquestes obres s'adjudicaren a l'empresa de Servià Cantó.

La CNS (Ministerio del Trabajo) no solament determinava les condicions laborals dels treballadors, sinó que marcava els índexs salarials segons la categoria de cada obrer en la seva activitat industrial. Pel que fa als salaris mínims de la indústria surera, per una jornada de vuit hores –s'havia introduït la jornada laboral de 48 hores setmanals, i aviat la setmana anglesa–, el 1942 establia, segons les diferents categories, de més a menys:

Personal masculí especialitzat: d'11'50 (llescador a mà) a 9 ptes. el peó. Personal femení especialitzat: de 7 a 5'50 ptes. Els encarregats, de 105 a 70 pessetes setmanals.

Les empleades de l'Ajuntament, en funcions docents (Maria Soler, Cecília Cateura, Francesca Audet, Maria Luis i Isabel Vivas) cobraven 75 pessetes mensuals.

En Manuel Vicens i Moner va ser designat "Agente de la Oficina y Registro Local de Colocación" amb l'haver anual de 3.500 ptes.

D'altra banda, l'estadística oficial del nombre d'obrers a l'atur i de la mitjana salarial per una jornada, l'any 1943:

Activitats	*Obrers*	*En l'atur*	*Mitjana del jornal*
Indústries			
Agrícoles i forestals	15		**15**
PTA			
Ramaderes	4		**12**
Del mar	65		**10**
Extractives	20		**16**
Construcció	284	11	**16**
Fusta	37		**13**
Tèxtil	297	9	**13**
Alimentació	90	13	**13**
Del suro	1.250	257	**11**
Siderúrg./metal·lúrgiques	59	3	**13**
Transports			
Ferroviaris	61		**11**
Per carretera	31		**15**
Comerç			
En general	51	2	**12**
Profes. liberals	32		
Altres			
Indústries	79		
Professions	348	27	
TOTAL	2.723	322	

Un any després, l'Oficina de Col·locació de Sant Feliu donava l'«Estado general laboral de San Feliu de Guíxols:

S'havia de recórrer al mercat negre, on els preus de les mercaderies no tenien res a veure amb els oficials.

Industria	*Semana entera*	*3 días*	*Paro total*
Corcho			
	230 hombres	340 hombres	70 hombres
	118 mujeres	668 mujeres	74 mujeres
Varias			
	747 hombres	- - - -	25 hombres
	326 mujeres	- - - -	22 mujeres

San Feliu de Guíxols, 1° de marzo de 1944».

Tanmateix, segons la *Memoria* de la Cambra de Comerç, de 1946 a 1947, la situació havia millorat força quant a l'atur i l'augment de la població activa:

El jornal mitjà, per dia, d'un treballador ras, assenyalat per l'Ajuntament, va seguir l'evolució següent:

Any:	*1939*	*1941*	*1942*	*1945*
Ptes.:	8	10	11	11
Any:	*1946*	*1947*	*1948*	*1949*
Ptes.:	13	14	15	16
Any:	*1951*	*1953*	*1956*	*1957*
Ptes.:	20	22,50	27,50	40

Censo Obrero Salarios Medios

Número de:		INDUSTRIAS											Transportes				Otras		TOTAL
		Agrícolas y forestales	Ganaderas	Del mar	Extractivas	Construcción	Madera	Textiles	Alimentación	Del corcho	Siderurgia y metalurgia	Químicas	Ferroviarios	Por carretera	Comercio en general	Profesiones liberales	Industrias	Profesiones	
Obreros trabajando	1946	90	4	230	—	271	29	221	16	1503	51	39	58	35	27	6	353	10	2.933
	1947	87	4	251	—	311	32	232	17	1471	53	32	63	42	29	6	341	10	2.981
Obreros en paro	1946	—	—	1	—	8	2	2	—	42	—	—	—	—	—	—	4	—	59
	1947	—	—	1	—	7	2	0	—	40	—	—	—	—	—	—	2	—	52
Obreros en total	1946	—	4	231	—	279	31	223	16	1545	51	39	58	35	27	6	357	10	2.992
	1947	—	4	252	—	318	34	232	17	1511	53	32	63	42	29	6	343	10	3.033
Jornal medio	1946	20	20	12	—	18	17	12	15	14	17	15	15	17	15	—	14	20	—
	1947	20	20	12	—	18	17	12'50	15	14	17	15	15	17	16	—	14	20	—

Rambla Portalet/carrer Major
(Fot. Rigau)

Preus

L'autarquia dels anys quaranta –a causa del bloqueig econòmic dels aliats, en part, i també per l'opció política del règim franquista– obligà el govern a assumir el control del subministrament, transport i preu dels queviures bàsics.

El consum de la carn va ser un aliment prohibitiu per als treballadors fins ben bé al final dels anys 50. Vegeu-ne el preu oficial que tenia el 1940:

Porc:	7	ptes.	*en rasa*
Vedella:	11,50	"	1a classe
	9	"	2a classe
	5	"	3a classe
Xai tendre:	12	"	1a classe
	10	"	2a classe
	8	"	3a classe
Xai fet:	6	"	*en rasa*

Quant al peix, una mateixa persona no podia comprar més d'un quilo per família. La venda havia de ser pública i no en podia sortir de la ciutat sense l'autorització prèvia de la Comandància Militar. I el preu havia de ser fixat a la pissarra de la plaça diàriament. D'altra banda, calia lliurar-ne a tots els membres de "Falange, y que en acto de servicio no puedan salir con la embarcación en que están enrolados". Gratuïtament s'havia de donar un 5% de les caixes de les teranyines a beneficència (Auxilio Social, Hospital i Asil).

Així i tot, la caixa d'anxova comprada a l'engròs a 4 i 5 pessetes es venia a 14, 22 i 30 pessetes per les peixateries intermediàries, segons les denúncies que consten a l'Arxiu. Els abusos de les revenedores de peix eren tractats a les reunions municipals.

Igualment eren tema dels gestors municipals en les seves sessions les multes imposades als venedors de llet, en comprovar que aquesta, sovint, tenia menys densitat del que corresponia.

La cartilla de racionament permetia de comprar amb cupons –en quantitats limitades, per setmanes– alguns queviures de primera necessitat, quan n'hi havia (**Text 2**), i d'una baixa qualitat alimentària. Un exemple de 1947, pel que fa a les mongetes:

"Es de lamentar que parte de las alubias racionadas estaban tocadas del insecto, haciendo constar su protesta el Sr. Ruscalleda por la forma que se obliga a los vecinos a tener que retirar forzosamente el cupo de racionamiento aunque esté en malas condiciones. Le contesta el Sr. Alcalde [Robert Pallí], que como la Delegación Provincial no acepta devoluciones, la Delegación Local correría con un grave quebranto económico si las retiráramos de cuenta, siendo un mal menor que sea retirado el cupo por los interesados, ya que al fin y al cabo sólo se trata de estar ó no de suerte"[221].

L'escassetat de gairebé tot i la insuficiència del racionament oficial no permetien la subsistència de la gent. Calia recórrer al **mercat negre**, l'estraperlo, que enriquirà alguns comerciants. Però ni les denúncies, ni les multes ni els càstigs no pogueren eliminar-lo. Es donà el cas que el mateix regidor delegat d'*Abastos*, D. Eduardo Carerach, que tenia botiga, venia una lliura del sucre racionat amb la condició indispensable de comprar-li un quilo de sabó, que ell venia a 2 ptes./Kg, producte que a les altres botigues es venia a 1'50. Així ho denuncià Rafael Vivas –excaptiu i, doncs, gens sospitós de ser *rojo*– en veure que alguns comerciants

"colaboran con los desaprensivos que para lucrarse no tienen en cuenta ni el dolor del pueblo ni que con su proceder, desacreditan ante la clase obrera la obra, a costa de tantos sacrificios, realizada por nuestro Invicto Caudillo".

En aquest mateix sentit, cal dir que a l'Hotel Marina els oficials de l'exèrcit podien menjar llagosta i exigir-ne el descompte a què tenien dret els militars. Es tracta, ben segur, d'una anècdota, però prou significativa del tarannà del nou règim.

El 1940 cessà la intervenció de la patata, i es marcà el preu mínim a 0'35 ptes./Kg, i el màxim a 0'75 ptes.

221 M.A. (136), 6-II 1947, f. 98.

La platja, 1940 (Fot. Rigau)

Als antics magatzems dels Irla, al carrer de Girona, s'hi instal·laren la cuina i els menjadors de l'Auxilio Social.

Preus dels aliments de racionament:

	1940	*1944*
Pastes de sopa	1,47 ptes./Kg	5,50
Fideus	1,47 ptes./Kg	
Arròs	1,66 ptes./Kg	4,50
Alls	2,25 ptes./Kg	
Sal	0,18 ptes./Kg	
Farro	1,30 ptes./Kg	3,80
Pot tomata	1 ptes./Kg	
Pot llet cond.	1 ptes./Kg	3,60
Llenya	0,07 ptes./Kg	
Oli	3,28 ptes./Kg	5
Pa	0,95 ptes./Kg	
Pebre vermell	0,434 l'unça	
Feix llenya	0,75	
Patates	0,35-0,75	1,25
Sucre		3,50
Sabó	1,50 Kg	3,50
Xocolata	9,25	
Cafè		23,50
Mongetes		3
Bacallà		7,75
Galetes		8
Llenties		2,50
Farina		3,25
Xoriço		16
Moniatos		1,35

Eren, evidentment, preus oficials. Però els que comptaven de debò eren els clandestins, els del mercat negre. Així, el 1946, a Girona, l'oli es venia entre 25 i 55 pessetes el litre; el pa, entre 10 i 15 ptes./Kg; el sucre, entre 30 i 60; les patates entre 2,50 i 4 ptes./Kg...

Amb aquests altres preus, fora del mercat, es feren rics i aplegaren fortunes aquells qui, des de dins del mateix sistema –ocupant càrrecs públics–, tenien la facilitat de fer-ho sense córrer cap risc.

L'Auxilio Social

Per a compensar l'injust repartiment del poc menjar, aparegueren entitats de caire benèfic.

Els primers dies de la postguerra Pere Rigau, delegat de l'Auxilio Social, era l'encarregat de distribuir el menjar que arribava aquí d'Itàlia (pasta de sopa, carn en llauna, galetes, etc.). Davant del bar Lion d'Or (rambla del Portalet) s'hi feien les cues. Cadascú s'havia de dur el cassó o pot, el dia que es repartia menjar calent. En l'esmentat antic bar, s'hi inaugurà el primer *comedor infantil* el 12 d'octubre (*Fiesta de la Raza*) de 1939. Després, **a les naus antics –magatzems– de l'Irla** (C/ Girona) es feren dos menjadors: la Cocina de la Hermandad, amb una capacitat molt gran, i el Centro de Alimentación Infantil. El mes de juliol s'havien repartit 32.136 racions. I al final de 1940, mig milió.

Una part dels ingressos arribava, en metàl·lic o en espècie, de la Delegació Provincial. L'altra part, l'havia d'aportar el poble mitjançant subscripcions (*ficha azul*), recaptacions o col·lectes (unes noies

passaven la *hucha* on s'havien de dipositar 30 cèntims), o mitjançant la compra obligatòria d'una xapa a l'entrada del cine, i altres donatius.

El rector, Mn. Àngel Dalmau, manifestava:

" que en estos momentos, para evitar posibles rivalidades, dejamos que actúe AUXILIO SOCIAL, cooperando empero las Señoras [de la Conferencia de San Vicente de Paul] a los fines de dicha Institución Benéfica y supliendo –por otra parte– las deficiencias que aparecen en el sentido espiritual, mediante la Acción Católica"[222].

Durant un temps la senyoreta Margarita Santana va ser l'"alma y sostén del Servicio", com a encarregada de l'Auxilio Social, un servei que depenia de Falange i no de l'Ajuntament, segons els gestors municipals. Per tant, la mensualitat de cent pessetes que el consistori li abonava, es va haver de canviar per la subscripció d'una *ficha azul*, pel mateix valor, a favor de l'entitat benèfica.

Així i tot, la institució no acabava de funcionar prou bé:

"Sigue la Presidencia exponiendo la lamentable impresión que tiene sobre el funcionamiento de Auxilio Social por la exiguidad e insuficiencia de las raciones que suministran que son de todo punto incapaces de sostener a **los desgraciados** que allí acuden, habiendo interesado diversas veces del Sr. Delegado Local una mejora en este Servicio y no habiendo logrado el mejor éxito, cree es llegado el momento de que el Ayuntamiento intervenga a fin de hallar los medios necesarios a este estado de cosas. Afirma que **hoy se dan dos escasísimas raciones que deben satisfacerse con un presupuesto de 0,92 céntimos por persona y por ambas raciones**[223]".

Mejador d'un campament del Frente de Juventudes, 1955

L'Ajuntament en demanà una informació més detallada al delegat local i, després, exposà la urgència d'ajuda a la Delegació Provincial. Girona, per la seva banda, exigia una millor gestió i administració per part de les autoritats de Sant Feliu. Després de la visita del delegat provincial, l'abril de 1940 es destituí Josep Julià Canadell –aleshores el delegat local–, amb la pèrdua de carnet de militant i una sanció econòmica de 500 pessetes. Aquesta acció confirmava els rumors i les denúncies del mal funcionament del servei benèfic.

222 Arxiu Diocesà, MEMORIA DE LA PARROQUIA DE SFG, primero de diciembre de 1939. AÑO DE LA VICTORIA.

223 M.A. (129), 19-01-1940, f. 318-319.

Travessia de la Riera, 1955

Per Reis:

"Comedores Infantiles de Auxilio Social.- Todos los niños asistidos, se presentarán en nuestros Comedores a las 8,45 de la mañana del día 6, para asistir a la Santa Misa. Terminando el acto religioso, les será repartido el Regalo de Reyes y servido un desayuno extraordinario".

Era la "Navidad del Pobre" que, juntament amb el "Día del Plato Único"[224], intentava d'apaivagar la mala consciència per les manifestes diferències socials.

D'acord amb la CNS, a partir de 1941 no s'efectuà cap subministrament d'aliments als adults que no presentessin el carnet lliurat per l'Oficina de Col·locació, que els acredités com a treballadors a l'atur.

Vida quotidiana

La gana dels primers anys va ser, doncs, un fet habitual. Les cues del racionament de queviures estaven a l'ordre del dia.

El pa **moreno** (barreja de diversos cereals i, fins i tot, d'aglans) era la base del menjar, pa i alguna cosa més: pa amb vi i sucre groc, amb oli i sal, amb tel de la llet i sucre, etc. El pa **blanc** fins més tard no es normalitzà. I a la taula de molts –no pas de tothom–, el farro, la xocolata de garrofa, els moniatos i les llenties, la garrofa, el nap, l'aglà, les castanyes, les cairetes, la soja, les guixes i els llobins esdevingueren aliments habituals.

No era rar que la gent de ciutat tingués a casa, al terrat o a l'eixida, aviram: pollastres, conills, etc.

La pobresa causava sovint una malaltia tan lligada als temps difícils com era la tuberculosi. També el tifus i les malalties venèries eren freqüents. L'organització de la sanitat pública era deficient i no es comptava amb una fàcil disponibilitat de medicaments eficients, com la penicil·lina. La manca d'higiene, d'altra banda, donava vida a tota mena de paràsits: puces, polls,

Hi havia la "Navidad del Pobre" i el "Día del Plato Único". La gana dels primers anys del franquisme va ser un fet habitual.

224 "Consistente en una aportación metálica, individual o familiar, equivalente al pequeño sacrificio que supone el privarse una vez a la semana de parte de la comida de un día".

xinxes, el famós *piojo verde* etc., i a malalties cutànies, com la ronya.

¿A la mort –i al més enllà– se li havia perdut el respecte quan tothom cantava allò de *Rascayú*?[225]

"Rascayú, Rascayú,
cuando mueras, ¿qué harás tú?
Tú serás, tú serás
un cadáver nada más".

Sovint s'havia de viatjar a altres pobles i a cases de pagès de fora, a buscar el menjar que aquí no es trobava, però per a circular d'un poble a un altre amb seguretat **s'havia de dur un salconduit** que es renovava cada mes i que valia 50 cèntims, més "una póliza de una peseta del Subsidio pro-Combatiente", és a dir, 1,50. Més enllà d'uns límits, calia el salconduit de fronteres.

S'havia establert el costum d'anar a la botiga a comprar fiant, amb la llibreta. Quan es cobrava la setmanada es passaven comptes amb el botiguer. Alguns d'aquests intentaren de cobrar-se els comptes pendents dels clients quedant-se les cartilles de racionament –personals i intransferibles– dels deutors, cosa que va ser prohibida expressament pel governador civil, D. Luis Mazo.

A les fonts de la ciutat, moltes vegades s'hi anava a buscar, amb càntirs i galledes, l'aigua necessària per cuinar i beure. També hi va haver, doncs, restriccions d'aigua durant molts anys, ja que el servei de la companyia Aguas Potables (els motors del Ridaura) depenia del percentatge de fluid elèctric. Tan greus varen ser que l'Ajuntament es va proposar seriosament de municipalitzar el servei d'aigües.

Les restriccions d'electricitat i les avaries de la central obligaren sovint les indústries i els comerços, que tenien motors elèctrics, a fer torns d'horaris diferents.

Les famílies havien d'utilitzar llums alternatius, de gas, de carbur i llànties. El gas, la llenya, el carbó i el carbonet eren l'energia de les cuines, de les estufes (n'hi havia que anaven amb pols de suro o amb serradures) i els brasers. Els fogons i les estufes de petroli, amb la seva especial fortor,

225 VÁZQUEZ MONTALBÁN, M., *Crónica sentimental de España*, Ed. Lumen, Barcelona 1971.

Carrer del Monestir, 1960

El molí de Vent, des de la carretera de Girona, 1958

també funcionaven. Rajols escalfats i ampolles d'aigua calenta servien per a evitar els perellons i la cruesa de l'hivern a l'hora d'anar al llit.

Les dones rentaven en els safareigs públics del Puig, on hi havia també aparells de desinfecció.

A casa, al vespre, escoltant **la ràdio** (pocs, amb el volum ben baixet, Ràdio Pirenaica) o comentant en veu fluixa els mals records de la guerra –o el procés que colpí tot Sant Feliu i la Girona de postguerra: el de les germanes Pascual–, moltes famílies feien *caps nets* per tal d'arrodonir la setmanada. I algunes dones o noies es dedicaven a servir, a fer de minyones a casa dels senyors, com ja era costum abans de la guerra.

Els petits feien vida al carrer, llegint i intercanviant-se els còmics del moment: *Flechas y Pelayos, Roberto Alcázar y Pedrín, El guerrero del antifaz, Jorge y Fernando, El hombre enmascarado, El caballero de las tres cruces, Juan Centella, Flash Gordon,* etc. No és estrany que en les especials circumstàncies dels anys quaranta el triomfalisme patriòtic es reflectís en aquests còmics. Tot i la baixa qualitat del dibuix i del guió, tingueren èxit entre un públic infantil que no podia ser exigent. Després vingueren *Diego Valor* (1954) o *El Capitán Trueno* (1956) de Víctor Mora. De tota manera, va ser en l'humor on els aficionats d'aquella època varen poder gaudir més del còmic. Dibuixants com Váquez (*Gilda*), Segura (*Rigoberto Picaporte*) i Escobar (*Carpanta* i els terribles bessons *Zipi y Zape*). L'Editorial Bruguera publicava els famosos TBO, *El Pulgarcito, Hazañas bélicas, El Jabato...* Les noies col·leccionaven *Florita* i *Chicas*.

En l'àmbit més local s'edità *Gerundín*, que tenia l'interès dels dibuixos del guixolenc Narcís Masferrer.

Seguint la moda del moment, **es jugava** a *bèlit*, a *sotets* (a boles), a *diputs*, a lladres i guàrdies, a parar i catxar o a la baldufa. Tampoc no hi faltaren –com de costum– els bàndols que jugaven a fer-se la guerra o a conquerir les bateries. Les noies, en canvi, jugaven a xancle, saltar a la corda, fireta, nines, a *Dónde están las llaves..., materile, rile, rile, ron,* etc.

Alguns nois, més grans i espavilats, *feien rodó* i ja buscaven feina i esperaven els cotxes de línia –amb gasogen al darrere– per a oferir-se a dur les maletes dels viatgers.

El 1953 el governador civil exigia que els agents de l'autoritat local evitessin "tan bochornoso" espectacle, el que oferien les criatures que demanaven regals als turistes.

Tant els adolescents com els grans llegien novel·les de l'Oeste i d'amor de l'Editorial Molino o d'Edicions Clíper –el famós *El Coyote* de J. Mallorquí– que, per pocs cèntims, es podien llogar a can Pérez. Hi havia també *Novelas selectas* d'Edicions Pueyo, les de Toray (*Hazañas bélicas*) i les de la *Bruguera* (FBI, *Búfalo, Servicio secreto...*).

Després de les novel·les dels serials radiofònics d'Antonio Losada (*La mentira, La historia de mis lágrimas...*), es popularitzà la lectura de revistes com la satírica *La Codorniz, Destino* i *Selecciones del Reader's Digest*.

La ràdio, primer, no era a l'abast de tothom. Després, amb uns preus més raonables –i la forma de pagament, *todo a plazos*–, a través d'ella, entrà a gairebé totes les cases la publicitat cantada de l'*Okal*, del *Cola Cao* o de la *verdad de Espanya* dels *Diarios Hablados de Radio Nacional*.

Els serials radiofònics (de l'esmentat Losada o de Sautier), si les restriccions de llum no ho impedien, eren seguits emocionadament per les mestresses de casa. Els homes, en canvi, estaven més pendents de la veu de Matías Prats del *Carrusel deportivo*. A Brasil, el 1950, els campionats del món de futbol despertaren *la furia española*; el gol que Zarra marcà als anglesos –com a venjança per Gibraltar– aixecà el fervor i entusiasme patriòtic. *Fantasia*, les campanyes benèfiques dels senyors Dalmau i Viñas, les emissions populars de Bobby Deglané i els concursos públics entretenien fàcilment el personal. Quant a la informació no oficial, Ràdio Andorra o la BBC s'encarregaven de fer-la arribar als pocs que hi estaven interessats.

A partir de 1960 els **discos gravats** amb microsolc substituïren les plaques, el que representava una ampliació dels enregistraments de

Jugant a soldats.

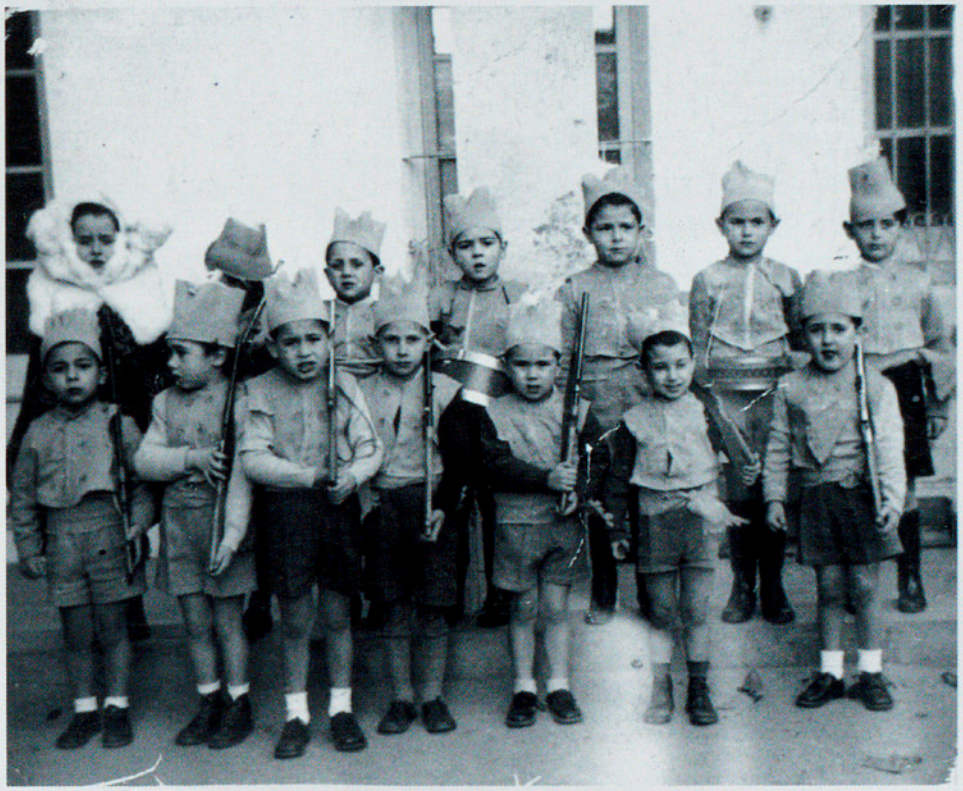

Autoritats locals (Fot. Rigau)

La presència dels soldats fins a l'any 1949 es deixà sentir a la població.

cançons. Les cançons populars de la postguerra eren les de Raúl Abril, Rina Celi, Juanito Segarra, Jorge Sepúlveda, Antonio Machín –*Angelitos negros, Dos gardenias...*– o, simplement, *Santa Marta, La vaca lechera, Una casita de papel, Dos cruces,* etc. Llavors hi havia les *tonadilleras* de Concha Piquer, Antonio Molina, Juanito Valderrama, Pepe Blanco i Carmen Morell, etc. I el cuplet de Sara Montiel. I començaren a tenir èxit cantants italians (Renato Carosone, Domenico Modugno) i altres estrangers com Nat King Cole o Paul Anka.

La presència de soldats donà un altre ambient a la població, i el seu *chusco* podia esdevenir l'esquer per a relacionar-se més fàcilment amb algunes noies. Durant la nevada de gener de 1947 els soldats encara hi eren, a Sant Feliu. Precisament aquella forta nevada va impedir la sortida de les tropes i del material del Regimiento de Córdoba, a punt de marxa. Alguns soldats ja s'hi quedaren, a Sant Feliu, en casar-se amb noies d'aquí.

Per cert, aquella nevada va donar molt de si. Per una banda va constituir una autèntica festa per a la ciutat –malgrat tots els inconvenients que comportà en les vies i els mitjans de comunicació, al tren per exemple. Deia el *Símbolo*: "El Domingo al mediodía nuestra ciudad presentava un aspecto de un Centro de Deportes de invierno". Per altra banda, segons el mateix setmanari, va ser motiu d'escàndol:

> "Lamentamos el abuso de los pantalones en nuestra juventud femenina".

I és que, aleshores, era molt mal vist que les noies vestissin amb pantalons llargs i que fumessin.

Però ni la guerra, ni la crisi posterior ni la moral dels vencedors no aconseguiren que la *Nieves*, amb més categoria, o bé la *Diana*, amb menys, tanquessin els seus negocis de prostitució, que continuaren amb èxit durant la postguerra.

El joc nocturn es continuava practicant. "El juego, según versiones, es un mal bastante arraigado en San Feliu, practicándose en varios establecimientos el de poker y dados y en algunos hasta el de bacarrá y monte", així diu un informe militar confidencial. Els locals denunciats eren el Casino Guixolense, el Café Oriente i El Dorado.

Les autoritats en tenien coneixement, i s'hi veia implicat fins i tot un inspector de policia.

Des de 1946 els guixolencs pogueren començar a temptar la sort amb altres modalitats dels jocs d'atzar, d'aposta, en crear-se a Madrid el Patronato de Apuestas Mutuas Deportivo Benéficas. Naixien les famoses travesses, les *quinielas.*

I la loteria. La de Nadal de 1946 esquitxà amb diners amb Sant Feliu:

"EL GORDO. Excepcionalmente este año el "GORDO" de la Lotería de Navidad hizo una visita a nuestra ciudad mediante participaciones adquiridas por el Recadero José Vidal, en casa del lotero D. Miguel Valdés de Barcelona. Entre los agraciados por la suerte estuvo el Rdo. Luis Patxot, sacerdote del Hospital de esta ciudad. Enhorabuena a todos los agraciados."

Mentrestant, els serenos vetllaven –teòricament– la ciutat dormida. I els escombriaires, un servei contractat al Gremi, feien servir d'abocador legal de runa cala Jonca o algun altre indret de Sant Elm. Uns i altres, per Nadal, passaven per les cases la felicitació per a rebre l'***aguinaldo***, les estrenes. El nunci ("Se hace saber..."), els drapaires ("No hi ha cap pell de conill!"), els esmolets, els repartidors de llet, cafè, diaris, pa, aigua picant, sifons, gel, programes de cine, esqueles, etc; els capellans amb sotana a qui es besava la mà, els corredors de taps, els gelaters..., figures, totes elles, que formaven part de la vida quotidiana als carrers de la ciutat.

El carretó dels gossos i els cotxes fúnebres d'enterrament, amb més o menys sacerdots i cavalls guarnits segons la categoria social del difunt; els funerals amb escolans, candela i cant gregorià. El dring de la campaneta que acompanyava la solemnitat del sant viàtic, sota ombrel·la. Eren altres aspectes –avui ja desapareguts– del dia a dia del poble.

Placeta de Sant Joan, 1940

L'any 1952 s'aboliren les cartilles de racionament.

b] 1957-1975

El 1952 s'aboliren les cartilles de racionament. A partir de llavors s'experimentà una lleugera millora en l'economia del país. El reconeixement internacional, l'ajuda econòmica nord-americana, la recuperació de les importacions, les divises dels emigrats a Alemanya –també hi emigraren guixolencs– i del turisme, l'augment de la productivitat, l'increment dels salaris i també del poder adquisitiu dels treballadors, el consum..., n'eren factors. Es tractava, però, d'una millora no generalitzada, amb alts i baixos i amb inflació. **El 1957 s'inicià un procés més clar de liberalització econòmica** semblant al model europeu –de lliure mercat–, que culminà amb el Pla d'estabilització (1959).

Carrer de l'Hospital

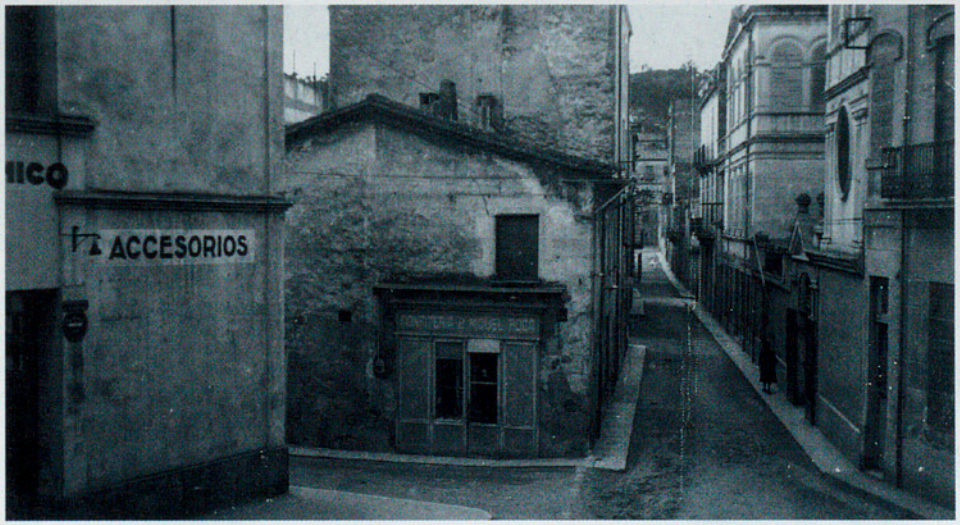

L'objectiu d'aquesta renovació del capitalisme espanyol tenia també un interès polític: l'intent de consolidar el règim franquista com una mesura de supervivència.

El turisme de masses, com a activitat econòmica, s'inicià en la dècada dels cinquanta i durant la dels seixanta assolí el màxim impacte econòmic i social. Perquè, més enllà de la realitat econòmica que va significar, l'arribada del turisme de masses va representar també un canvi important en la mentalitat, en la forma de comportament dels guixolencs –els costums es relaxaren– i en la seva cultura. Un altre element que va influir-hi, en aquest canvi, va ser **la televisió**. Si l'any 1959 ja era possible de veure televisió a Catalunya, a partir dels anys setanta es pot dir que aquell aparell havia revolucionat la manera de viure de la majoria de les famílies. Els hàbits d'oci com la lectura, el cinema, passejar i dormir perdran valor després del fet televisiu.

A Sant Feliu es crearen nombrosos llocs de treball, sobretot en el ram de la construcció –i de tot allò que s'hi relacionava–, i també l'hostaleria i el comerç. La població guixolenca es recuperà demogràficament amb la immigració.

El canvi en el nivell de vida era notable. S'havia acabat per a tots –encara que no de la mateixa manera– la penúria i les misèries de la postguerra. Naixia l'estat d'un benestar desigual, la societat de consum basada en l'ús del cotxe utilitari, del plàstic, dels electrodomèstics, del televisor i en la propietat d'un pis.

Els nous guixolencs, **els immigrants**, contribuïren molt en la creació d'un nou Sant Feliu més ric. S'identificaren amb el poble que els acollia i l'enriquiren culturalment.

Tanmateix, a l'inici no hi faltaren els problemes del barraquisme, ni els conflictes –dits impròpiament d'integració– dels llavors anomenats *coreanos* amb la població autòctona. El senyor Puig, el 1952, proposava al consistori que "se estudien las medidas pertinentes para solucionar los problemas y conflictos que se producen a consecuencia de la inmigración de españoles procedentes del Sur de la Nación".

La ciutat, urbanísticament, es modificà. Es crearen nous barris. Però també aparegué amb el turisme l'especulació del sòl, d'uns efectes urbanístics força negatius.

Reconstrucció de la rambla José Antonio, 1944 (Fot. Gandol)

Els immigrants contribuïren en la creació d'una ciutat més rica i culturalment diversa.

LA CIUTAT

Reconstrucció dels primers anys

Acabada la guerra, s'hagué de refer tota la ciutat que havia estat castigada durament per les bombes. D'un total de 2.900 edificis, 600 en resultaren afectats directament o indirecta, i 50 foren totalment destruïts. A part dels immobles, les bombes havien esclatat també damunt del Passeig, de molts carrers i de les voreres.

Al final de 1942, un cop enllestides les obres d'urbanització del passeig del Mar i de la plaça del Monestir, s'emprengueren les del Paseo del Generalísimo (Guíxols), del racó dels Pescadors i de la rambla de José Antonio (Portalet) amb arbrat, bancs i fanals dissenyats per Joan Bordàs, obra que comportà l'acabament del cobriment de la riera del Portalet en un trosset en direcció al mar.

Es varen ampliar els jardins públics i es millorà la part central del sector paral·lel del passeig dels Guíxols, i se'n modernitzà l'estil. Per la Festa Major de 1945 va ser inaugurat el mur de contenció entre el passeig del Mar i la platja.

L'any 1943 Gandol allargà els carrers de la Rambla per a connectar-hi la circulació de vehicles amb el carrer del Passeig.

Passeig dels Guíxols (Fot. Gandol)

Tanmateix, l'obra més important realitzada en el període 1942-1952 va ser la rambla del General Mola (avui placeta de Sant Joan), amb pavimentació de les voreres i fanals. S'il·luminaren els carrers: Calvo Sotelo (Juli Garreta), Major, Clavé, Rutlla, Verdaguer, Maragall, San Antonio M. Claret (Mall[226]), Hospital i carretera de Girona.

Es plantaren arbres, a més del parc municipal, al carrer Callao i a l'avinguda de Calvo Sotelo, i es renovaren les acàcies del passeig de Rius i Calvet.

Una millora important de la ciutat va consistir en la pavimentació, amb macadam ordinari i rec asfàltic, de 14.000 metres quadrats de via pública a la zona residencial (Juli Garreta, rambla Vidal, etc.).

El 1952 es col·locaren llambordes al carrer de la Rutlla, on obriren les portes alguns comerços dignes d'imitació.

En aquella època l'alcalde Gandol s'havia proposat –i iniciat– un vell i bell projecte: eixamplar el carrer de l'Hospital i convertir-lo en la gran avinguda del Monestir[227]. En ser destituït Gandol i substituït per un alcalde que era mestre d'obres, el projecte lamentablement se n'anà en orris.

La qüestió d'urbanitzar la Rambla –rambla o bulevard? (1939-40)– va quedar pendent[228]. En aquest espai urbanístic, en canvi, Gandol va fer una *alcaldada* –sense haver-se pres, abans, un acord municipal. El 1943, pel seu compte, allargà els carrers de la Rambla per connectar-ne la circulació amb la del passeig del Mar que, des d'aleshores, va ser partit, i així ha restat fins als nostres dies, trencat en dos trossos.

Fins el 1963 no arribà el projecte encarregat pel govern local que presidia Joan Puig. En principi es tractava de convertir la Rambla en un passeig sense carrers o passos (Estret/Verdaguer i Clavé/Major) que el tallessin, des de l'Hotel Murlà –llavors– fins al passeig del Mar. A més de l'enllumenat, es contractà la compra i plantada dels actuals pins per a substituir els tradicionals plàtans[229].

Les conseqüències de la darrera decisió política –l'aixecament del paviment per l'efecte de les arrels dels pins– han estat fatals fins a l'any 1997.

226 El 1951 es canvià aquest nom tradicional, pel del sant que havia estat a Sant Feliu el segle passat.

227 Es tractava de tirar a terra algunes cases, ja comprades per l'Ajuntament, d'entre les del carrer de l'Hospital i el de la Notaria. Ja era un projecte municipal del segle XVIII.

228 JIMÉNEZ, A., "Rambla o Bulevard?", *Carrilet* 39, 1992.

229 M.A. (146), 5-04-1963, f. 113-114.

Quant a edificis, el Servicio Nacional de Regiones Devastadas reconstruí –fent-lo nou– el Palau Municipal[230] (1944-1950) amb molt d'encert per part dels arquitectes Avel·lí Cimadella i Joan Margarit. És l'actual edifici de l'Ajuntament.

Es renovaren els serveis de l'asil i de l'Hospital; de l'Hotel Murlà i el de Les Noies.

I les cases de particulars, complement de la urbanització de la ciutat, més notables varen ser: Dawson (1941, Bordàs), Arxer (1947, Bordàs), Pi, Martín, Brufau, Ararà, Cros...[231]

També es restaurà el temple parroquial que, amb la guerra, havia quedat en molt mal estat. Per Nadal de 1941 ja eren acabats el cambril i l'altar, que es consagrà el 1943. Es col·locaren nous vitralls als finestrals gòtics de l'absis, i es beneïren les quatre campanes –també noves (1948-49).

El 1963, amb motiu de l'homenatge fet a Ferran Agulló, es col·locà davant l'ermita de Sant Elm el monòlit commemoratiu, i a la plaça que porta el seu nom, una escultura –una figura femenina, símbol de la Costa Brava– de Joan Rebull.

Edificis enderrocats i altres desencerts

Al final del decenni dels cinquanta, amb el turisme i la immigració, començà una frenètica carrera de construccions. Al centre de la ciutat nous edificis substituïren els vells, que eren enderrocats sense cap mena d'escrúpol. L'especulació del sòl i l'aire (en vertical), en l'alçada dels edificis, era el que prevalia. El nou Reina Elisenda[232], que substituïa l'emblemàtic antic **Casino dels Senyors (Llevantí)**, serà per sempre –penso– el símbol de les conseqüències negatives d'aquell procés de desencert urbanístic i d'una manca de visió de futur en la política de turisme, perquè es tractava de l'enderroc –iniciat el 1956– d'un edifici molt singular que era al bell mig del passeig dels Guíxols. I perquè representava la primera destrucció d'un immoble peculiar, amb l'estil arquitectònic personal de General Guitart, que es veia substituït per un bloc sense cap mena d'interès estètic. I, finalment, per la seva alçada –del Reina Elisenda– de 25 metres il·legals, que

230 Recordem que va ser bombardejat el gener de 1938.
231 BORDÀS, J., "Diez años de vida municipal. Urbanizaciones y obras", *Símbolo*, desembre 1952.
232 Acabat el 1957.

El poble perdé un patrimoni del comú molt valuós: la font de Sant Elm i els seus voltants.

La font i el passeig de Sant Elm, béns del comú perduts

El 1956 s'enderrocà l'edifici del Casino dels Senyors (Llevanti), de l'arquitecte General Guitart. Tot un símbol.

marcà l'altitud dels edificis veïns que es construirien posteriorment, quan eren 16 metres, només, els vigents a les ordenances.

El 1960 s'allargà el cobriment de la riera del Monestir, al final del passeig del Mar, on s'unia amb l'avinguda de Calvo Sotelo (Juli Garreta) i la plaça de Sant Pere. L'obra era molt petita, però el seu cost –que anà a càrrec de **Turispania SA**– va ser molt gran per a la població:

"representà una catàstrofe urbanística per a Sant Feliu[233], perquè es féu a canvi de la cessió, per part de l'Ajuntament a l'esmentada empresa, de quatre béns propis importantíssims: 1. La font de Sant Elm, 2. Un jardinet i l'escala de la font al passeig Marítim. 3. La placeta que hi havia davant la font. 4. El tram de carretera que anava paral·lel als banys de Sant Elm".

En aquest mateix paratge, més tard (1972), s'hi construí una muralla de ciment que privà la ciutat de tenir, des d'allà, qualsevol visió de la platja i de la possibilitat de fer-hi un bon passeig Marítim, com a continuació del de Mar. Avui aquest bloc d'apartaments –**Club de Mar**– ocupa, per una concessió del Ministerio d' Obres Públiques, de 1959, una gran superfície de domini públic maritimoterrestre que afecta el mar, les roques de Santa Rosària i Sang i Fetge, i el camí de ronda. Una Ordre ministerial –la de 1959, en plena època franquista– reconeix que les obres que s'hi feien eren abusives i que s'havia de complir "la condición de que las alturas se reduzcan en lo posible a fin de salvaguardar la vista desde la calle-carretera posterior". Condició que s'incomplí absolutament i l'esmentada construcció ha restat fins avui com a testimoni de les maneres de fer pròpies de l'administració del règim dictatorial.

Òbviament, tot l'antic projecte del Sr. Rius d'urbanitzar la muntanya de Sant Elm –molt semblant al de S'Agaró–, va desaparèixer.

Al començament dels seixanta el **Club Nàutic** tapà la cova del Sant Patró, les restes de l'antic port i, més tard, l'espigó que dóna nom a Sant Feliu.

Urbemar SA, en un espai no edificable, es plantà sobre la pedrera del port i s'aixecà davant per davant de l'Hotel de les Forques (Hipòcrates). S'iniciava així la urbanització –atapeïda en

El racó de llevant engolit pel Club Nàutic

233 ESTEVA, LL., *El passeig del Mar de Sant Feliu de Guíxols compleix 150 anys*, Museu Municipal de Sant Feliu de Guíxols, 1984.

excés– del molí de les Forques i de la volta de l'Ametller.

El 1967 es construí un nyap grandiós al port, l'edifici de **Joan I**. I s'estigué a punt d'aixecar-ne un altre, el Joan II, al passeig dels Guíxols, sobre la fàbrica de can Batet.

L'any 1973 el Bisbat va malvendre **la Catequística** (casa Llagostera) a la Promotora Guixolense, SA (Proguisa), per a bastir-hi un estèticament desafortunat edifici d'apartaments.

I acabem el capítol d'enderrocs amb el desballestament del nou Casino dels Senyors (de l'arquitecte Bordàs) i el Cinema Catalunya, al Passeig, el 1976.

Malgrat tot, per sort es varen salvar de l'enderroc general edificis importants del Passeig, com la casa Patxot, el Casino dels Nois[234], can Sibils, can Ribot, etc.

Plantada de pins a la rambla Vidal

La casa Llagostera (Catequística), que va ser enderrocada

PLA GENERAL D'ORDENACIÓ URBANA (1961)

Les autoritats locals ja n'eren conscients, de l'especulació que es duia a terme.

"La belleza natural de nuestra tierra, tan visitada y alabada por naturales y extranjeros, no debe ser patrimonio de unos cuantos favorecidos por la fortuna, por serlo precisamente de todos".

Per això, d'acord amb la Llei sobre el règim del sòl i ordenació urbana del 12 de maig de 1956, l'any 1961 la Comissió Provincial d'Urbanisme aprovà definitivament el Pla general d'ordenació de la ciutat[235], i

234 L'edifici va estar a punt de seguir la sort de la resta d'immobles del Passeig. Una campanya popular, però, ho pogué evitar.

235 *BOP 48*, 22-04-1961.

l'Ajuntament un pressupost especial de tres milions i mig per a dur-lo a terme mitjançant la creació d'una oficina municipal d'urbanisme.

Però, pocs mesos després, ja es va haver de procedir a una modificació o reforma del Pla. L'indret conegut per Bujonis, que havia estat qualificat com a zona industrial, es va rectificar i es va haver de reconèixer que era una qualificació improcedent. De manera que s'acordà:

"a) Suprimir la total zona industrial señalada en el Plan General de Ordenación para convertir parte de ella en zona industrial tolerada.

b) La restante parte de la actual zona industrial deberá hacerla figurar como zona suburbana intensiva.

c) Desviar el curso de la carretera de Gerona con la de Tossa, en el trecho necesario para que, en su encuentro con la de Gerona, salve y respete las edificacions de los Grupos de Viviendas Sant Félix y Santos Boada... etc.".

Modificacions que la Comissió Provincial d'Urbanisme i Arquitectura de Girona va aprovar el 28 de maig de 1963. També se n'aprovaren altres que afectaven les zones qualificades de ciutat-jardí, tant pel que feia a la normativa com a l'extensió. S'ampliaren els sectors d'urbanització de Sant Elm i de la creu de Sant Pol. També s'introduïren modificacions a la volta de l'Ametller, on s'autoritzaren edificacions fins a 25 m d'alçada, amb la qual cosa quedava oberta a qualsevol possibilitat d'alçar edificis hotelers i d'apartaments.

Varen ser, per tant, els successius projectes d'urbanització presentats per **la iniciativa privada** els que establiren el nivell d'execució del Pla, i els que plantejaren els problemes d'alçades (passeig dels Guíxols) i de la qualificació de situacions anòmales (Vilartagues, Pueblo Nuevo). Fins a l'any 1968 no aparegueren les primeres normes restrictives oficials d'alçades, que només s'aplicaren als edificis del Passeig.

En aquells moments, la ciutat s'anava estenent per paratges tan difícils, orogràficament, com el de Vilartagues. Primer, a mitjan dels anys cinquanta, es formà *Pueblo Nuevo* arran del camí d'anar a la Vall d'Aro, des del Forn de Sant Miquel (avui carrer Camisó). Tot seguit, es començà a edificar per tot el territori de Vilartagues cases unifamiliars i blocs d'habitatges socials: els 200 pisos del sot dels Canyers. Aquest sector, doncs, absorbia gairebé tot el creixement de la ciutat, quant a població resident, en unes condicions d'urbanització i de serveis molt precàries.

El 1963 s'aprovà provisionalment el Pla parcial municipal de Vilartagues i Tueda de Dalt, però fins el 1976 no es va començar a executar el projecte d'urbanització, gràcies a la força i pressió reivindicatives dels veïns afectats.

El 1966 es batejaren oficialment els noms de carrers de Pueblo Nuevo, que ja els tenia, ben segur, des de la *Santa Misión* de 1959; i els de Vilartagues, que reberen noms tan poc originals com els de les províncies espanyoles: Ávila, Guadalajara...

Pisos al sot dels Canyers, 1972 (Fot. Rigau)

Es construïren més habitatges en altres indrets, a començament dels seixanta: el grup Sant Fèlix (26 casetes) i Santos Boada (100 petits pisos), les cases del grup Miquel Mateu i el grup de José Antonio.

El 1964 també s'aprovà provisionalment el Pla Parcial municipal volta de l'Ametller, i els d'iniciativa privada: Sant Amanç (1962), Vilar d'Aro (1963), zona de Sant Polt-Torras Hostench (1964), mas Trempat, creu de Sant Pol, etc. que, a poc a poc, s'anaren realitzant.

En resum, durant el decenni dels seixanta l'increment d'habitatges es convertí en el més alt de la història de Sant Feliu, de l'ordre del 4,1% anual. Es construïren habitatges per a la població recentment immigrada, sobretot a la part alta del poble –al sector de Vilartagues. Però la característica més important d'aquests anys –i dels anys setanta– va ser la construcció de **segones residències** en els espais buits del litoral i dels turons, amb vistes al mar: Les Penyes, Punta Brava, Casa Nova, junt amb les citades ja més amunt.

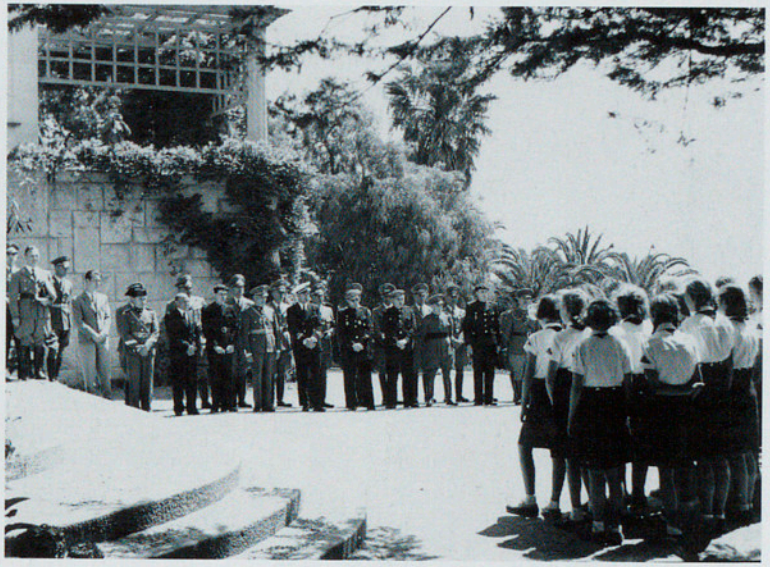

CULTURA I LLEURE

LA PRIMERA DISPOSICIÓ de les noves autoritats va ser la de prohibir taxativament l'ús del català, i la d'obligar a utilitzar només la llengua espanyola:

"Visto que en esta ciudad existen muchos edificios en cuyas fachadas aparecen rótulos y anuncios redactados en catalán", s'exigí de fer-los desaparèixer.

La utilització de la pròpia llengua era motiu suficient per a ser tingut com a sospitós. I s'insistia pels altaveus que:

"Habiendo observado que en esta ciudad, a pesar del tiempo transcurrido desde la liberación, existen todavía nombres de calles, rótulos o letreros de carácter rojo-separatista, cubiertos todo lo más por una capa de pintura, y siendo inadmisible que esto continúe...".

Sobretot als funcionaris, se'ls exigí de parlar l'espanyol. Tan sols amb la predicació a dins de les esglésies s'era –a contracor– més permissiu.

També, immediatament, es prohibiren les festes populars de Carnaval. La ideologia dels vencedors ho impregnava tot. A Sant Feliu, al xalet de can Casas, se celebrà una **festa nazi** amb tota la parafernàlia alemanya.

I se n'introduïren de noves, de festes: la festa de la *Victoria* amb actes religiosos, i la de la *Raza*. Educación y Descanso promogué vetllades teatrals, concursos de pessebres, la *Fiesta de la Exaltación del*

Tres fotografies de la festa nazi al xalet de can Casas (Fot. Rigau)

Trabajo i, el 1954, es crearen els premis de *Liberación de la Ciudad*, que es lliuraven el *18 de julio*.

A Sant Feliu es van suprimir totes les revistes, només es publicà l'any 1940-1941 *Circulares de la Alcaldia*. Però també aquesta publicació va ser prohibida. A part de la premsa diària de Girona (*El Pirineo* [1939-1942] i *Los Sitios* [a partir de 1943]), només els setmanaris B*oletín Oficial de la Provincia, Arriba España* d'Olot i la *Hoja Parroquial del Obispado de Gerona* varen ser legalment autoritzats.

Tot amb tot, el 1942 apareixia *Símbolo*, òrgan de l'Acció Catòlica de Sant Feliu. També la Cambra de Comerç començà a publicar la seva *Memoria* (1939-43, 1945-47, etc.). El 1947 sortí el setmanari *Chut* que, després, donà pas a *Àncora* (1949). Enric Descayre n'era l'animador:

"Entre otras muchas misiones que le asignó nuestro propósito, *ANCORA* intenta ser –y de ahí su nombre– el ancla que sujeta la nave guixolense por las aguas jurisdiccionales de la tradición y de la historia".

La revista *S'Agaró* reaparegué la primavera de 1949.

Dins el nacionalcatolicisme, les noves autoritats assumiren de l'Església tan sols la pseudomoral repressiva, sobretot pel que fa al tema del sexe. A les portes de l'església es controlava si les dones hi entraven amb mantellina i mitges; no s'hi podia entrar amb pantalons ni –no cal dir-ho– amb faldilles curtes.

Però fora del temple també es volgué imposar a tothom la mateixa moral eclesiàstica. Fins i tot a

El primer Corpus de la postguerra, 1939 (Fot. Rigau)

les primeres turistes que importaven les seves modes impures. *Moralité!*, els exigien cridant els nois, instigats per algun clergue exaltat.

Un ban de l'alcalde disposava la separació de sexes en dues zones a la platja: a llevant les dones –un envà de canyes— i a garbí, els homes. Un cop a l'aigua, ja es podien retrobar. I es nomenà un vigilant de la moralitat a les platges.

Fins i tot es reglamentà la manera d'anar vestit pels carrers, a l'estiu. Encara la Comissió Municipal Permanent del 10 de juny de 1949 disposava que:

"Prosiguiendo en la campaña pro moralidad pública, especialmente en la época veraniega, se acordó prohibir la circulación por la vía pública, de **mujeres con pantalón corto**, cursándose al efecto las debidas instrucciones a los encargados de la vigilancia".

La visió del rector, el desembre de 1939, era força simptomàtica del que diem. Informava el Bisbat així:

"Como vicios más comunes, pueden citarse: Inmoralidad en las playas, durante el verano; y la desmedida afición al cine, en la restante del año. El exceso de bebida por parte de los pescadores; y la propensión que siente la juventud a la lectura de novelas, sin miramiento alguno a la inmoralidad que a muchos caracteriza.- También se desvela la Juventud Femenina de A.C., durante el verano, para moralizar las playas, de acuerdo con las Autoridades de esta localidad.- Es de alabar y digna de todo aplauso la difusión de carteles contra la blasfemia, obligatoriamente ostensibles en todos los comercios, bares, centros y demás sitios de concurrencia, llevado a cabo por nuestras dignísimas autoridades".

La compenetració alcaldia/parròquia –simbiosi del poder temporal amb l'espiritual d'àmbit local– va ser molt clara durant el període 1946-1960, concretament en temps de l'alcalde Robert Pallí (1946-1960) i del **rector Josep M. Cervera (1946-1960)**. Per l'octubre de 1949 la verge de Fàtima presidia el Saló de Sessions de l'Ajuntament. I s'acordà que, un cop acabat el nou Palau Municipal en construcció, s'hi entronitzaria la

imatge del Sagrat Cor de Jesús, cosa que, efectivament, es va dur a terme el 1952.

Fins i tot en alguna empresa privada, a Godó i Trias, SA, se celebrava "muy brillantemente la fiesta de la Virgen de Montserrat".

El 1953 l'alcalde Pallí adreçava a la Delegació Provincial de Treball les seves queixes:

"por la anarquía que reinó en esta localidad en el orden laboral el día que la Iglesia Católica celebra la festividad de la Inmaculada, precisament en este año en que por su S.S. el Papa se inauguraba el Año Mariano; a ello le ha movido –dice– tratar de evitar que se reproduzcan los hechos en lo sucesivo, evitándose que al amparo de las restricciones eléctricas, industriales aprovechados, dando cuenta además de que ha sancionado a seis vecinos, por trabajar en dicho día, y no tener la debida autorización".

Per la seva banda, mossèn Lambert Font instaurà el 1955 la celebració –el 12 d'octubre, festa de la *Raza*– de la festa (processó i renovació del vot) de Nostra Senyora del Bon Viatge, a Sant Elm.

A més de la moral, l'objectiu dels clericals era també el d'implantar per a tots els ciutadans –creients o no– la pràctica religiosa: la Quaresma i la Setmana Santa, per exemple. Durant aquest temps litúrgic, els balls eren prohibits. El 1959 l'Ajuntament ordenà, expressament, a la policia municipal "de extremar la vigilancia en el poblado de Vilartagas para que en este tiempo de Cuaresma no se efectuen bailes, bajo ningún pretexto".

Encara l'any 1970, l'alcalde de Sant Feliu s'adreçava al governador de Girona, Victoriano Anguera Sansó, i l'informava d'un article publicat a la revista *Àncora* amb el títol "La promoció de les monges" de Jordi Elías, per si era susceptible de delicte i sanció.

La celebració de les festes patronals ens evoca avui la importància d'alguns oficis ja desapareguts, com el de les modistes (la Delàs, Pepita Ribas...) i el dels sastres (Casas, Llibori, Celso Terrades, etc.).

L'aplec del Remei –es feien trens especials per anar-hi–, la festa petita de Sant Isidre, la de Pas-

Autoritats, a la sortida de l'església (Fot. Rigau)

qüetes i la Festa Major de la Vall d'Aro eren uns esdeveniments que a Sant Feliu es vivien –i, doncs, s'hi participava– com si fossin festes pròpies, guixolenques. També eren populars les anades a Vallvanera, a menjar-hi recuits. Es continuaren celebrant els aplecs de Sant Grau, Sant Baldiri i el de Romanyà. L'any 1960 se substituí, aquest darrer, per **l'aplec de Pedralta**, on s'inaugurà el 1968 l'excel·lent mirador sobre la Vall d'Aro. La petita capella, els goigs del mestre Viader, els concursos i les ballades l'han convertit en l'aplec més important dels nostres dies. Tot i que la pedra basculant, declarada d'interès nacional[236], ha baixat (1996), confiem que amb la seva reposició es podrà continuar celebrant una festa ja tradicional.

Ensenyament

L'ensenyament esdevingué un canal important per a inculcar la ideologia triomfant, feixista. Però abans calia trencar amb el progrés pedagògic del passat. L'escola fomentà de nou la dualitat escola pública/escola privada, primant la darrera. Es derogà el sistema de coeducació i, doncs, es tornà a les classes separades de nois i de noies. I lògicament es prohibí el català, en totes les seves expressions.

En **un sol llibre de text** hi havia totes les assignatures. Eren les enciclopèdies de *Grado Elemental, Medio y Superior,* on la grandesa –molt per sobre de totes les altres nacions del món!– de la *Historia de España y de su Imperio,* "donde nunca se ponía el sol," ocupava un espai essencial de l'educació. Perquè havia d'ensenyar a estimar una *Patria,* on només hi tenien cabuda els bons espanyols. Els altres –als dolents ja no se'ls considerava espanyols– eren simplement influenciats pels maçons o pels comunistes estrangers, "bárbaros y ateos". Espanya, l'havien envaït successivament: els moros, els francesos, els soviètics...; però aquí es trobaven herois i heroïnes com Rodrigo Díaz de Vivar, Agustina de Aragón o el mateix Franco que, amb l'èpica resistència del poble espanyol, els paraven els peus. I els anglesos? Gran Bretanya, "cual pérfida Albión", ens havia robat un tros de pàtria: "A mi Patria le robaron, tierra inmensa del Peñón". Per això els primers turistes anglesos eren vistos de reüll i, de vegades, insultats per una mainada mentalitzada per l'impacte ideològic de les consignes llançades pel Frente de Juventudes als seus afiliats –que eren pocs– o als campaments d'estiu a Calella de Palafrugell, per on passaven molts infants.

Després venia ja la Història Sagrada. L'ensenyament de la religió es féu obligatori a tots els nivells. I, a més, s'instituïren a dins de l'escola pública les pràctiques i festes religioses: missa dels diumenges, mes de Maria, processó del Corpus, etc.

També la simbologia feixista, himnes i festes, s'implantà a l'escola, on cada dia es cantava primer l'*Himno Nacional* i, més tard, només el *Cara al sol.*

Així i tot, un grupet de professors i mestres mantingueren el caliu de la tradició cultural de la

236 M.A. (1974).

ciutat. La **Margarida Wirsing** ja havia començat de nou a ser la força motriu de l'ensenyament secundari, bé que privadament. El 1949 es rebé el suport de Josep Vallverdú, que arribà com a director-gerent d'una acadèmia privada que s'instal·là al carrer de la Penitència. El mestre dels Estudis Nous, **Josep Mas i Dalmau**, no es limità a exercir bé la seva tasca professional, sinó que animà altres camps culturals de la ciutat: l'excursionisme, el teatre, el dibuix, etc.

Més tard, el 1952, es creà ja el **Liceu Abat Sunyer**, com a centre reconegut d'ensenyament mitjà. El 1963 es col·locà la primera pedra del seu edifici a la muntanya de Sant Elm, i el 1965 s'inaugurà; però no va ser fins el 1974 que esdevingué Institut Nacional.

L'augment dels infants en edat escolar, per efectes de la immigració, plantejà aviat greus problemes d'escolarització a la ciutat. El 1962-1963 es construïren unes aules a Vilartagues, i el 1968 s'amplià el Grup Escolar –Gaziel–.

Els pares prenien consciència de la problemàtica de l'ensenyament i s'implicaren en el procés educatiu dels seus fills. L'any 1971 el centre que les religioses carmelites tenien al carrer Capmany –classes de preescolar, d'ensenyament primari i secundari– tancà les seves portes, fet que agreujà la manca de places escolars.

I el 1975 començaren les obres de l'EP Baldiri Reixach, i s'inicià el primer curs de Formació Professional, on es podien seguir estudis administratius i d'electricitat.

Margarida Wirsing, el dia de la col·locació de la primera pedra del Liceu Abat Sunyer

El 1963 es col·locà la primera pedra de l'edifici Liceu Abat Sunyer.

Al final de l'any 1949, l'escola de música començà a funcionar, com a filial del conservatori del Liceu de Barcelona, quan el jove pianista Joan Padrosa començava a triomfar fora de Sant Feliu, igual que Josep Ribera. La continuïtat del virtuosisme de Marià Vinyas i de la seva filla Angeleta estava assegurat, encara que un xic lluny d'aquí.

Associacions més destacades

Malgrat tots els requisits o permisos governatius necessaris i de l'obligada presència de la policia en totes les reunions i conferències, les entitats populars guixolenques ressorgiren.

Les escoles de Vilartagues

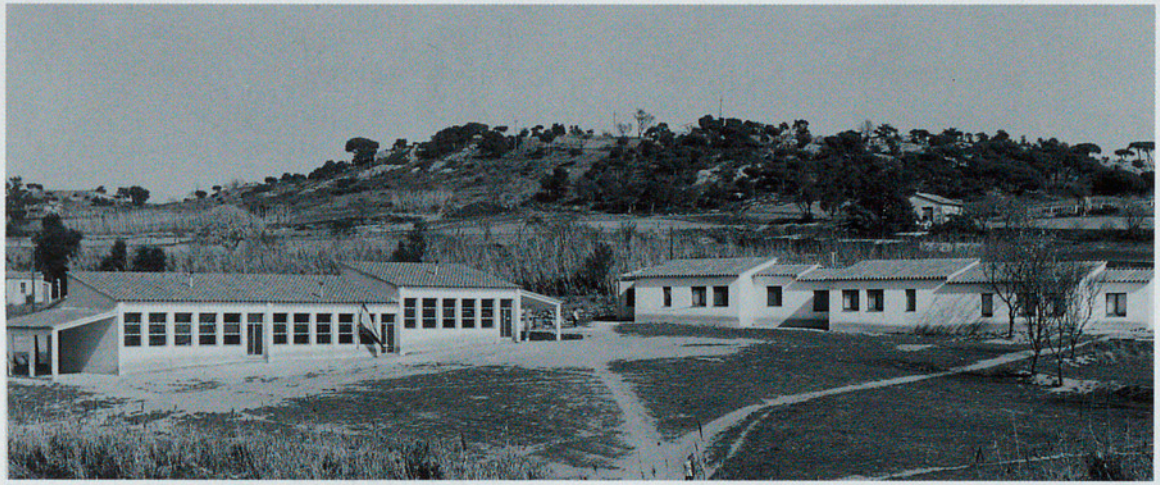

El 1949 es torna a formar el Centre Excursionista amb el nom de Montclar.

Una de les primeres a reaparèixer va ser la d'escacs. Les partides i la participació en tota mena de campionats donaren renom a diversos jugadors guixolencs, tradició que encara avui es manté.

Al final de 1949 es recompongué **el Centre Excursionista**, amb el nom de Montclar, que al començament del 1950 es pogué constituir oficialment, i que fou presidit per Enric Heller Vila. Va ser, probablement, l'entitat més important de la postguerra, ja que representà el primer intent seriós de reconstrucció del país des del punt de vista cultural, lingüístic, folklòric, etc. El centre, molt aviat, va redactar la seva circular informativa en català. Allí es feren les primeres sessions de cinema *amateur* (XIV sessió, el 1958). Una altra secció que cal destacar és l'esbart dansaire. En la mateixa entitat nasqué l'interès pels monuments megalítics de la comarca. El 1951 Miquel Oliva feia una conferència, organitzada pel CEM, a l'Hotel Murlà. Alguns socis s'animaren a restaurar dòlmens i aixecar menhirs. Arran de tota aquesta feina, Lluís Esteva va ser nomenat comissari local d'excavacions arqueològiques i, més tard, publicà el seu important treball *Prehistoria de la comarca guixolense* (1958).

Aleshores **mossèn Lambert Font era director de l'Arxiu i del Museu** de la ciutat, i Esteva n'era el conservador[237]. Després de la dimissió del primer, que s'esdevingué el 1973, Lluís Esteva el substituí en els dos càrrecs al començament del 74.

L'estiu de 1959 un grup de ganxons va fer gestions per tornar a ressuscitar l'agrupació Amics de la Sardana. La constitució oficial i l'aprovació d'estatuts va arribar un any després, el 1960. Des de molt abans, però, a Sant Feliu es gaudia de l'activi-

237 Lluís Esteva, el 1966, va presentar la dimissió com a conservador del Museu, i va ser substituït per Joaquim Illas.

tat sardanística. El 1962 l'entitat col·laborà en els actes d'homenatge al compositor Josep Gravalosa i Gironès. I el compositor guixolenc Lluís Lloansí, el 1964, explicava en públic un resum històric de la sardana i de la seva evolució.

Coincidint amb el centenari de Juli Garreta, el 1975, a Sant Feliu va haver-hi festa grossa a l'entorn de la figura de l'esmentat compositor i de la sardana, gràcies a l'esforç organitzatiu de Jaume Marill. Tot i que ens veiem obligats a esquematitzar les activitats de l'agrupació i dels seus membres, en aquest tema no podem oblidar el nom de Rafael Figueras Auladell, músic i president dels Amics de la Sardana de l'any 1972 al 1975.

Fins el 1956, Sant Feliu no va disposar d'una **biblioteca pública**, la de la Caixa de Pensions. La del Casino dels Nois va ser revisada per les autoritats de la postguerra i es van retirar alguns exemplars. Tot i ser molt valuosa històricament, no s'actualitzà i els estudiants no la podien consultar.

Després es publicà l'excel·lent *Sant Feliu de la Costa Brava* de Gaziel[238], el llibre de literatura més llegit i apreciat –ben segur– per tots els guixolencs. Mentrestant, a Barcelona, un altre ganxó, **Joan Torrent Fàbregas**, s'especialitzava en l'estudi de les cartes de Jacint Verdaguer i, també, en la història local de Sant Feliu.

Era la dècada dels seixanta quan, al voltant d'una parròquia de mentalitat més conciliar, moderna i oberta, nasqué el **moviment escolta**,

Mn. Lambert Font, amb el bisbe Cartañà

que pretenia d'oferir als nois i les noies de Sant Feliu una alternativa educadora més integral, de servei, complementària a la formació rebuda a l'escola. I absolutament contraposada al model ideològic que volia donar primer el Frente de Juventudes (campaments, etc.) i, després, l'Organización Juvenil Española (OJE), amb seu social al monestir. I a la de la Sección Femenina de Falange que, des de feia anys (1940), havia implantat l'obligatorietat per a les noies del Servicio Social.

238 MOLAS, J., "Gaziel i el mite de Sant Feliu", *Àncora*, núm. 2.500. Desembre 1996.

Gaziel, amb Lluís Esteva i Joan Torrent

El moviment escolta, al voltant de la parròquia, tingué una tasca educadora important.

Altres organitzacions juvenils catòliques, JIC i PRE JIC, projectaren les seves activitats amb vista als mateixos associats i de la població adolescent i jove de Sant Feliu.

Al començament dels setanta s'iniciaren les **campanyes del català al carrer i a l'escola**[239], i l'any 1975 l'Ajuntament s'adherí al I Congrés de Defensa de la Cultura Catalana, nomenant una comissió per posar els noms dels carrers en català.

En aquell temps destacà, individualment, el bon saber fer d'un jove guixolenc, astrònom *amateur*, Emili Vila i Respecta. L'agost de 1960 estrenà a la terrassa de casa seva el telescopi amb l'obertura més gran d'Espanya, inclosos els professionals. Fruit, tot, del seu enginy[240].

239 També s'iniciaren en aquest temps les classes de català per a adults al carrer Capmany. Josep Vicente n'era el professor.

240 OLIVER, J.M., *Historia de la astronomía amateur en España*, 1997.

L'any 1963 es va fundar l'Agrupació Fotogràfica i Cinematogràfica. I, per acabar aquest període, recordem la creació d'una nova entitat que portarà a terme una gran tasca: l'**Associació de Veïns de Vilartagues** (1976).

El cinema

En aquest apartat de cultura i de lleure, el cine és un tema important, perquè en aquells primers anys va ser la diversió més a l'abast de tothom, la més popular, per no dir l'única. La gent es refugiava a les sales de cinema buscant una petita il·lusió, màgica potser, que aportés un xic d'alegria i d'evasió a la grisor i tristesa d'una vida individual i col·lectiva plena de tota mena de rutina, dificultats i problemes.

El 1939 hi havia dos cines: el saló Novetats –can **Vidal**– (664 butaques de platea; 212 circulars i 500 generals), amb 1.376 localitats; i el saló Victoria –el Catalunya, per la gent– amb 1.400 localitats (734 de platea, 195 amfiteatre i 472 general).

Una entrada de platea valia 1,50 pessetes, i la general 60 cèntims, i 75 el 1940.

El 1941 el saló Oriente –el Llevantí– només feia ball, amb una capacitat per a 100 persones. Però un any després també es dedicà al cine, amb 394 localitats de platea i 220 de general.

El 1942, Joan Balmaña i Canet portava tots tres cines, i creà l'agrupació musical EVON (Empresa Victoria, Oriente, Novedades).

veure més cinema americà. La gent, evidentment, preferia les pel·lícules estrangeres.

El mateix 1945 s'inaugurà un nou saló d'actes: **La Catequística**, quan Lluís Burgell era president d'Acció Catòlica. Allí tingueren lloc representacions teatrals com els tradicionals *Pastorets*. El 1953 era també Cine del Centro Parroquial Catequístico, on la mainada hi podia veure pel·lícules instructives, *aptes*. Però també s'hi feren recitals de música folk i moderna. Però, malauradament, aquest edifici va ser enderrocat l'any 1973 i, a canvi, s'aixecà un inconsistent local parroquial al carrer Capmany (antiga Bolsera) on s'instal·là el CEM, que també gestionà un cine infantil durant uns quants anys.

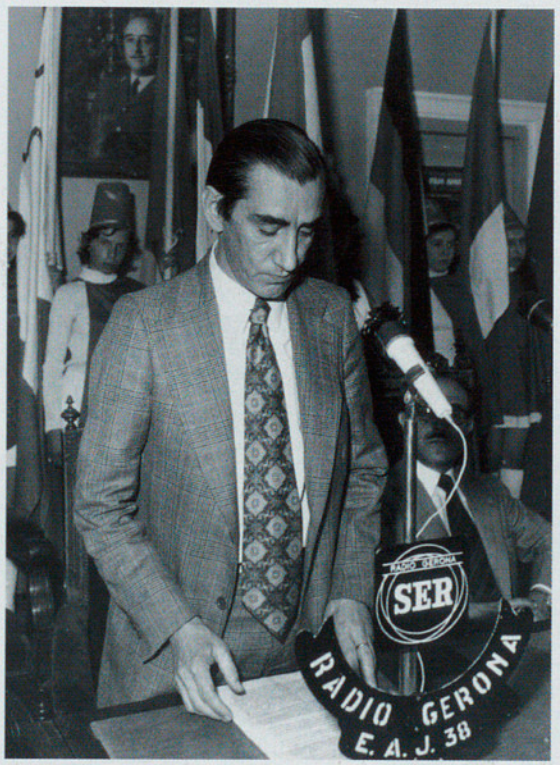

Miquel Porter fa el pregó del XII Festival del Film Amateur, 1974.

(També als *Hermanos*, la mainada hi podia veure cinema i teatre).

El Cine Oriente tancava definitivament (1956), quan arribava el bon cinema americà i europeu, i amb ell l'escàndol de *Gilda*[244] i altres pel·lícules que reflectien una altra moral i una relaxació dels costums. I també arribà el bon cinema espanyol, el de Berlanga i Bardem.

No ens entretindrem a descriure el comportament curiós i divers dels assistents al cine: els coixinets de la Catequística, el xivarri dels darrers seients, els comentaris, picar de peus, el menjar caramels *Darlings*, xufles, etc., quan l'entrada preferent del Catalunya costava 14 pessetes i 7, la general (1961), i les cues que s'hi feien eren, encara, tema del ple municipal.

El **Festival Internacional de Cine Amateur de la Costa Brava** (1962-1982) donà renom internacional a Sant Feliu, arran del setè art.

Va néixer també el Cine-Club Sant Feliu (1963-1970), després que uns joves estudiants guixolencs engeguessin el Fòrum Cultural. En aquelles vetllades de cine participaren crítics i personalitats del món del cinema: Miquel Porter-Moix, Antoni V. Kirchner, Octavi Fullat, Francesc de Lasa, Fages de Climent i, no cal dir-ho, Margarida Wirsing.

244 Ja abans, el 1949, una altra *Gilda del Paralelo* representada pel Teatre Arnau de Barcelona, al Victoria, fou "todo un alarde de la más pura provocación", *Cbut*, 1-09-1949.

És clar que en aquestes sales, per exemple al Victoria, el cinema s'alternava amb vetllades musicals, teatrals[241] i balls populars[242].

Al Catalunya era on anava més gent. Tanta que s'hagué de multar l'empresari per omplir de cadires tots els passadissos. Aleshores es formaven llargues cues per a entrar-hi.

En l'època dura del franquisme no hi havia moltes ofertes per escollir ni diners, pel que fa a diversió. Amb una pel·lícula curta de ninots o *Imágenes*, una pel·lícula llarga, mitja part, NO-DO i una altra de llarga, s'hi podia passar tota la tarda del diumenge[243]. El NO-DO imposava setmanalment la presència de Franco, el protagonista.

Al principi, les pel·lícules espanyoles que es podien veure eren prou ràncies: *Sin novedad en el Alcázar* –que glossava les heroïcitats del general Moscardó–, *Raza, Los últimos de Filipinas, Agustina de Aragón*... La impecable repressió de la llengua i la cultura catalanes i la censura ideològica (política i moral) arribava a tots els àmbits de l'oci, també al cinema. Amb la derrota del feixisme a la Segona Guerra Mundial, el règim franquista va reaccionar tímidament: *Mariona Rebull, Nada, Don Juan de Serrallonga o el Tambor del Bruch.* D'altra banda, es pogué

El saló de Las Vegas ple

241 Junt amb el grup Jecsalis i, després, amb l'Agrupació Romea, que dirigia Benet Escriba –que actuava al Novetats– hi havia també l'Agrupació Artística d'Acció Catòlica, al principi animada pel mestre Josep Mas Dalmau.

242 De ball, se'n feia al Casino dels Nois, i a les terrasses Sant Elm amb entrada o cabuda petita, de 50 persones. Joan Casas Anguila n'era el responsable.

243 TONI, "Anar al cine", *Àncora* Nadal, 1995.

Tota aquesta animació cultural era vista per les autoritats amb molt de recel. La repressió i la censura no havien pas desaparegut. El 1971, per exemple, es decidí que un dels actes finals de la IX edició del Festival Int. del Film Amateur seria un recital de Lluís Llach, a la mateixa sala Las Vegas el 22 de maig. Després de presentar obligatòriament la llista de cançons a la Delegación Provincial del Ministerio de Información y Turismo, es varen prohibir dues cançons: *L'estaca* i *Damunt d'una terra.* (**Text 3**). De fet la Nova Cançó catalana ja havia debutat a Sant Feliu al final de 1965. El 1968 es va organitzar el Segon Festival de Cançó Catalana. Però les normes de censura prèvia subsistien.

Un altre aspecte molt interessant, pel que fa al cine, va ser l'afició de molts guixolencs –la majoria procedien del teatre– a fer els seus propis films. Toni Films (Antoni Ferrer i Gallego i Anna Vicens) i Alfons Hereu –director del Festival de Cine Amateur– destacaren enmig d'altres autors.

Fins i tot s'experimentà amb el cinema d'animació per part del mateix Toni Ferrer i, després, per l'Alexandre Matas.

ALTRES FESTES I ACTIVITATS

La processó de Corpus –primer amb soldats i, després, amb la guàrdia civil, vetllant-la–, amb catifes de flors, amb un guixolenc il·lustre nomenat pendonista pel senyor rector i els seus *cordonistas*, amb gegants i capgrossos, etc. era la festa més vistosa i celebrada, junt amb les celebrades al barri durant la vuitada de Corpus. N'hi havia sis, de barris. Cada col·lector major del barri s'encarregava d'aplegar els diners dels veïns per poder pagar la cobla-orquestra Víctors, per les passades a l'ofici i a la reserva i per les sardanes que tocaven. A part, calia fer el donatiu a la parròquia. La vuitada acabava amb la processó petita. El 1949 la passada de

Processó, 1941 (Fot. Rigau)

La processó de Corpus, amb catifes de flors i gegants, i la vuitava, eren festes molt celebrades.

la reserva, a les 7 de la tarda, més quatre sardanes dels Víctors, costaren a un barri 475 pessetes.

El 1954 els gegants de Sant Feliu sortiren la vigília de Corpus per animar la festa. El músic Rafael Figueras hi posà música, la *Matamalalts* els vestits i l'Anglada en dirigia el protocol.

La festa de la Victòria amb ofici cantat per la capella parroquial, la missa de Festa Major, l'enrenou de la Santa Missió de 1949 i de 1959; la festa de les Espigues de l'Adoració Nocturna; *Colores*; les carametlles del dissabte de Glòria... Eren altres tantes oportunitats de passar una bona estona –per a alguns ben profitosa– amb motiu de la religiositat del moment.

Quant als esports, el futbol era –per molt– el més practicat. Al pati de les escoles, al Passeig o a qualsevol terreny lliure d'edificació, els nois improvisaven un partit i, si convenia, la pilota. Els mateixos alumnes de les escoles formaven els seus equips i les seves competicions. Aviat el CF Guíxols competí en la lliga a primera categoria regional B, dins la Federació Catalana de Futbol. A partir de 1952, essent president Francisco Campoy, el Guíxols inicià un camí ascendent cap a tercera. I la temporada 1963-1964 va ser històrica, en conquerir el VII Trofeu General Moscardó.

Però també hi havia la possibilitat de practicar bàsquet al parc (i després, també a la pista coberta del Metropol). El ciclisme –la festa de la bicicleta–, els esports nàutics, la pesca marítima, el patinatge i la bolera als Jardins (1952) eren altres possibilitats de fer esport.

Com ja s'ha dit, els costums del jovent canviaren molt al començament dels anys seixanta. L'arribada del tocadiscos portàtil amb disc microsolc convertí els menjadors d'algunes cases particulars en autèntics salons de ball no controlats. Eren les **festes particulars** (els famosos *guateques*), on les noves maneres de ballar es posaven de moda, quan la música moderna estrangera ràpidament s'introduïa mitjançant la indústria del disc, i encara no hi havia discoteques[245].

L'època gloriosa de les cobles/orquestres va acabar amb els Víctors (1939-1957). Llavors aparegueren els conjunts que s'adaptaven a la música moderna i als nous balls. El primer conjunt seriós, a Sant Feliu, va ser el dels Sherpas (1964). Després vingueren els Saturnos, Burinots, Crueltys i Yetis. Aparegueren altres grups que engruixiren el moviment musical juvenil. Tanmateix, per acabar, no podem oblidar la Colla Jacomet (1974), que ens popularitzà les havaneres.

Mentrestant, els locals nocturns i les discoteques començaren a atreure el jovent i a canviar les festes.

Per als turistes, bàsicament, s'aixecà la plaça de toros España Brava (1956), i es formà l'any 1962 un minoritari Club Taurino Guixolense España Brava. Aquesta plaça, de tota manera, serví per a fer-hi festivals benèfics de la ràdio i altres manifestacions folklòriques, com concursos de sardanes.

245 FABRE, J., - HUERTAS, J.M., *Cent anys de vida quotidiana a Catalunya*, Ed. 62, Barcelona 1993.

Que Palamós tingués l'emissora La Voz de la Costa Brava, amb secció de discos dedicats, va ser l'incentiu perquè l'alcalde Joan Puig decidís de crear-ne una a Sant Feliu. Entre 1961 i 1962 es muntà la ràdio de la ciutat. Locutors i músics locals improvisaren programes i festivals. El 1964, però, s'extingí l'experiència davant la impossibilitat d'ajustar-se a la llei que pretenia regular-ne les freqüències.

Els pintors i artistes del moment, malgrat les dificultats per a exposar, mostraven la seva obra on podien: al Llevantí, a la Caravel·la, a Càritas (casa Llagustera) i als aparadors d'alguna botiga. Eren Amat, Colom, Bordàs, Palà (pare i fill), Torrent-Buch, Ponsjoan, Gertrudis Romaguera, Maria Pou, Robert Remus (suro), Güitó (artesania), Joan Balmaña (escultura), Agustí Bussot i Narcís Masferrer (dibuix), Vilà (cartellista), el curiós Soriano, etc. Més tard s'hi sumaren Albertí, Eduard Almar, Carreró, Suellen, Néstor, Pere Bech, Manera, Serrats Oller, Alexandre Matas, Glòria Llonch... que ja pogueren utilitzar la sala d'exposicions del nou Ajuntament. Tanmateix, el barceloní i guixolenc d'adopció, Josep Amat, va ser qui millor expressà pictòricament el mite de la ciutat guixolenca.

Val la pena d'afegir-hi que algun famós artista estranger -com R.B. Kitaj, per exemple- s'inspirà en Sant Feliu.

Pintura de F. Ponsjoan, i la seva filla, 1968 (Fot. Rigau).

Les consignes de les primeres autoritats de la dictadura eren favorables als alemanys en guerra.

Manifestació feixista al Passeig, 1939

EL CONTEXT POLÍTIC

LES AUTORITATS LOCALS DE LA DICTADURA

EN SER OCUPAT SANT FELIU per l'exèrcit franquista, "el Teniente Auditor de guerra, nombrado por S.E. el Generalísimo, D. Antonio Romaguera de Monza", designà provisionalment les autoritats locals. El 4 de febrer nomenà una Comissió Gestora, de la qual Vicenç Gandol Jordà era l'alcalde i Guillem Tell Guri el tinent d'alcalde. Pere Rigau Roch, delegat de l'Auxilio Social i, després, assessor polític del govern local.

Gestors: Josep M. Viader Canals, Ignasi Sala Pascual, Eduard Carerach Xarrié, Jaume Soler Bruguera, Francesc Arnau Mañosas, i secretari, Ramon Matas Arxer. Jutge: Santiago Janer Rabassa, i suplent Enric Serra Gispert. Fiscal municipal, Rogeli Barneda Genís, i secretari del Jutjat també Ramon Matas Arxer.

Jefe local de les FET i les JONS: Martí Banaset Carbonell. Delegada femenina: Carme Estrada Girbau. *Jefe de Milicias*: Alfons Berneda Genís. Enric Descayre Salgas era dipositari provisional de l'Ajuntament i, alhora, fou també cap de Falange. Després foren *Jefes del Movimiento* Alexandre Granolleras, Antoni Ametller i Antoni Serra Vicens. La *Jefatura Local del Movimiento*, més tard, l'assumiren els alcaldes.

Pel juny del mateix any es constituí la Comissió Gestora provisional, segons l'ofici del governador civil: Vicenç Gandol, Joan Casas Anguila, Robert Pallí, Antoni Ametller, Ferran Roca, Josep Banaset, Jaume Albertí, Enric Palagós, Jaume Sala, Narcís Ruscalleda i Joaquim Comas.

Al final de 1940:

"Sigue diciendo que teniendo el Sr. Viader solicitado el relevo de su cargo de Delegado Sindical local y siendo conveniente ante la próxima promulgación de la Ley Sindical resolver la situación ha sido propuesto a la Superioridad el nombramiento del Sr. Descayre, Jefe local de Falange para el desempeño del indicado cargo, proponiéndose asimismo para los cargos de Delegados de Auxilio Social y Prensa y Propaganda que también desempeñaba, á los Sres. Juan Albertí Salip y Juan Puig Ametller respectivamente"[246].

Joan Puig, delegat de premsa i propaganda del *Movimiento*, més tard ho fou també d'Información y Turismo.

En general hom pot dir que es feren amb el govern local persones que no havien simpatitzat amb el règim republicà, i que petanyien a la classe més benestant. A Sant Feliu no havia existit cap grup organitzat falangista, ni carlí ni monàrquic d'on poguessin sortir els nous dirigents. Alguns procedien de les files catalanistes o radicals: de la Lliga Catalana, del Partit Republicà Radical i de la Unió Patriòtica. **Els "ex-combatientes y ex-cautivos, caballeros de España"**[247], es col·locaren en punts clau de la nova administració local com a reconeixement –i pagament– dels serveis prestats a la *Patria*. Per a poder participar en qualsevol concurs-oposició de l'Ajuntament, hi havia una base que establia que els opositors havien de justificar la seva absoluta adhesió al "Glorioso Movimiento Nacional", mitjançant el certificat expedit per les FET i les JONS. Un sistema que originà no poques corrupteles.

Mentrestant, eren depurats o desposseïts del seu lloc de treball tots aquells que havien estat considerats enemics del nou règim polític. Això passà amb treballadors de l'Ajuntament, del tren, mestres, etc.

Com s'ha dit, els partits polítics, com els sindicats obrers, varen ser prohibits:

L'alcalde Gandol al balcó de la casa Patxot, seu de l'Ajuntament, 1940 (Fot. Rigau)

246 M.A. 131 29-11-1940, f. 83.

247 Tots ells van demanar que se'ls donés preferència a l'hora d'escollir càrrecs i donar feines municipals.

El general Franco visità diverses vegades S'Agaró i Sant Feliu.

"Los partidos políticos, todos los partidos políticos, han sido enterrados en la fosa común donde se guardan todas las desgracias nacionales".

No sempre hi havia bona entesa entre la Comissió Gestora, el "Delegado de ex-cautivos", Juan Estrada Barri, i "el jefe de Milicias", Martín Banaset Carbonell. Fet que contravenia –segons el cap de Falange, Enric Descayre– "el decoro de la Unidad Falangista recabadas del Jefe Provincial del Movimiento".

Les consignes de la megafonia instal·lada al Passeig eren favorables als alemanys durant la guerra:

"Y ligado con Alemania por los sagrados lazos de una amistad sellada con sangre en los puestos más difíciles de nuestra Legión, celebramos el triunfo de las palabras del ilustre estadista alemán, a los gritos de Heil Hitler, Arriba Alemania, Viva Franco, Arriba España".

Visita de *S E el Generalísimo* Franco, Sant Feliu 1957.

Tanmateix, els voluntaris guixolencs que es trobaven lluitant a Rússia amb la División Azul eren, oficialment, tan sols quatre: Josep Anton Savidó Fàbregas, Josep M. Savidó Fàbregas i Rogeli Castelló Ayats. Per l'abril de 1943 n'havia tornat Amadeu Martorell Roca.

Durant aquesta primera època la repressió era imparable. Es feien registres. Concretament, l'any 1946, a la casa d'Isidre Morell Aragonès, afiliat a la CNT, hi trobaren banderes (la catalana i la republicana) i altres emblemes de corals.

Als carrers aparegueren cartells amb consignes a favor de la República i contra Franco: "Por España contra Franco y Falange, afiliados a AFARE". I a La Suberina arribaren clandestinament exemplars de *La Humanitat.*

No obstant això, **la por no féu possible una resistència** activament organitzada a Sant Feliu, on arribava de França alguna revista clandestina de la CNT, de vegades sota una enquadernació religiosa. El control més estricte dels mitjans de comunicació i un sistema educatiu perfectament dominat generaren l'apatia política que permeté a Franco de mantenir-se al poder durant tant de temps.

Com s'ha dit abans, la corrupció formava part del sistema, tant pel que feia al mercat negre i al joc prohibit, com pel fet de quedar-se estris d'immobles confiscats (del Hogar Alemán).

Per algunes denúncies difícils d'esbrinar –sembla– l'alcalde Vicenç Gandol va ser destituït el

Referèndum, 1966

1946, i el succeí en el càrrec Robert Pallí i Rovira fins al 1960.

Si bé el 1944 els arquitectes de *Regiones Devastadas* presentaren el projecte del nou edifici de l'Ajuntament, fins el 1950 no s'hi féu el trasllat, i es desallotjà la casa Patxot –improvisada casa de la vila– en compliment del que els tribunals, des de feia temps, exigien: el retorn a la família propietària.

Després de 1945 el règim del general Franco havia de dur a terme, de tant en tant, per a justificar la dictadura, actes de simulació democràtica. Hom abolí les salutacions a l'estil feixista: "Nosotros hemos opuesto al puño cerrado, la mano abierta, para que pueda verse nuestra verdad" –havia dit la ràdio–, i els himnes, al Passeig i al final de les pel·lícules.

El 1947 tingué lloc un referèndum (Llei de successió), una consulta sense possibilitats d'oposició ni de lliure expressió, on només es donava opció –en un ambient de por– a l'assentiment a la política del sistema.

El de 1966 (Llei orgànica de l'Estat) va ser semblant. El que vol dir que des del punt de vista polític poques coses havien canviat al país, tot i les transformacions econòmiques i socials que s'estaven produint.

Referèndum de	**1947**	**1966**
Electors	6.448	8.524
Votants	5.404	7.956
Sí	4.950	7.488
No	199	166
Nul/blanc	255	302
Abstenció	1.044	568

Quant a les eleccions municipals, també es feia un simulacre. El 1948 es començà a escollir els regidors, dividits en tres categories o terços: el terç pel sindicat vertical –CNS–, el terç corporatiu, d'una llista de nou persones que presentava el Govern Civil, i el terç familiar.

Dels 2.552 guixolencs inscrits el primer any (1948) com a caps de família, els únics amb dret al sufragi del terç familiar[248], votaren només 978 (38,32%). En aquest cas (1948) foren elegits Manuel Clavaguera, Salvador Agulló i Ignasi de Blas. Així i tot, la policia va trametre, secretament, al governador l'informe següent:

"M.C.T. Industrial alfalfa. Militante de FET ex-Combatiente y Delegado de Ex-Combatientes, católico practicante".

S.A.S. "No es de FET, pertenece a Acción Católica, escribiente, posición económica regular, persona excelente conducta".

I.B.V. "Jerarquia de FET, ex-Cautivo, ex-Combatiente, escribiente del Ferrocarril de San Feliu de Guixols a Gerona, Católico practicante".

Representació sindical: Antoni Sánchez, Lluís Julià i Josep Canadell. Representació corporativa: Josep M. Rubió, Enric Pont i Francesc Castelló.

No cal dir, doncs, que mitjançant aquest sistema controlat s'assegurava que sortissin només persones fidels al règim, quan tots els alcaldes –recordem-ho– eren nomenats a dit pel governador: **Joan Puig Ametller** (1960-1964), **Manuel Vicens Moner** (1964-1973) i **Pere Albertí i Calzada** (1973-1979).

Su Excelencia el Jefe del Estado, Generalísimo Franco i la seva esposa *Doña Carmen Polo de Franco* visitaren S'Agaró i Sant Feliu amb el iot Azor els anys 1947, 1952, 1957, 1960 i 1966.

El 1960 l'Ajuntament pagà les camises blaves d'uniforme dels militants de la FET i les JONS de Sant Feliu que van anar a fer acte de presència a l'arribada del general Franco a Girona.

L'entrada en vigor del I Plan de Desarrollo de l'any 1964, coincidí amb el XXV aniversari de la *Victoria:* exposició dels "25 años de paz" i l'estrena de la pel·lícula *Franco, ese hombre.*

248 Fins el 1970 no va ser permès el vot de les dones casades.

El gener de 1966, també ens visità la delegada nacional de la Sección Femenina, Pilar Primo de Rivera, a qui se l'obsequià amb el lliurament d'un exemplar d'*El Quijote* de suro (2a edició) "de inestimable valor", segons expressà agraïda ella mateixa. La raó de la seva visita va ser la celebració a la nostra ciutat de les XXIII Jornadas del Consejo Nacional de la Sección Femenina.

El 1974, un any abans de morir el general Franco, l'alcalde era Pere Albertí i Calzada. Els regidors per representació familiar eren: Jordi Budó, Rogeli Vancells, Jaume Buxó i Enric Donatiu. Els sindicals: Rafael Basart, Antonio Rodríguez, Albert Gironès i Josep Pont; i els corporatius, Ramon Regincós, Ramon Serra Matas, Josep Blasco i Santiago García Matz.

Aquell any, en acomiadar-se Joan Ribas de la seva regidoria, va fer esment de "las construcciones clandestinas y abusivas que se han llevado a cabo en perjuicio del interés general", i acabà amb la lectura d'un poema!, mentre que el regidor Budó, el juny de 1974, demanava la catalanització del nom de la ciutat (Sant) i, ensems, el català a l'escola.

Amb **la mort del general Franco, el novembre de 1975**, s'obrí un nou període històric, que ja es venia anunciant des de feia uns anys amb la fortalesa i generalització de la resistència antifranquista. La força de la mobilització democràtica trencà la inèrcia de les institucions franquistes i obrí el camí de la reforma cap a les llibertats democràtiques. Era la transició –de la dictadura a la democràcia– que s'assolí sense trencaments violents. Les eleccions de 1977 posaren fi formalment al període de dictadura franquista.

Manel Vicens, alcalde de la ciutat

Amb la mort del dictador (1975) començà un nou període històric.

Les autoritats legals de la República

L'apartat polític no el podem pas acabar sense parlar, ni que sigui breument, del procés d'alguns dels polítics guixolencs constituïts, democràticament, en governants locals durant la República, i reprenem aquí el fil de l'últim apartat del tema anterior.

El darrer alcalde democràtic de Sant Feliu, **Francesc Campà Viarnés**, va ser afusellat el 16 de març de 1939, juntament amb Bernabé Llorens Collell que

La família Irla a l'exili

Josep Irla i Bosch va ser president de la Generalitat de Catalunya a l'exili, de 1940 a 1954.

havia estat alcalde accidental. Ni els informes favorables del rector, mossèn Àngel Dalmau –a qui Campà, entre altres, li havia salvat la vida– no el lliuraren de la pena màxima. També l'exregidor Joan Darna Planellas va ser ajusticiat més tard, el 12 d'agost del mateix any. Tots tres pertanyien a ERC.

Poc després de l'afusellament del gironí Carles Rahola, **Salvador Albert Pey** ingressà a la presó de Girona. Assabentat de la trista notícia del seu amic, volgué ocupar la seva mateixa cel·la i el mateix llit. En el consell de guerra, el fiscal militar demanà per a ell tres penes de mort. El militar defensor d'ofici es limità a suplicar: "Que sólo le pongan una". L'exdiputat i ambaixador, també d'ERC, mai no va voler reconèixer les autoritats imposades i s'estimà més continuar com a presidiari. Només l'edat el salvà, i estigué en presó atenuada al seu domicili del carrer de Santa Teresa de Cerdanyola del Vallès, on morí l'any 1944.

Un altre regidor representant del PSUC, Pere Pujol i Jordana, que s'havia exiliat a Mèxic, va arribar clandestinament a Barcelona –via Argentina– l'any 1944. El 1945 hi va ser detingut.

Dels polítics guixolencs exiliats cal esmentar també la figura de **Francesc Isgleas Piernau** (1880-1977), dirigent anarcosindicalista que arribà a ser nomenat, durant la guerra, conseller de Defensa de la Generalitat. A França continuà la seva activitat llibertària. Tornà a Barcelona l'any 1977, poc abans de morir.

Josep Irla i Bosch (1874-1958), que havia estat diputat al Parlament català per ERC i comissari de la Generalitat de Catalunya a Girona, l'any 1938 va ser elegit president del Parlament de Catalunya. El 27 de gener de 1939, amb la seva família entrà a França[249]. A Ceret rebé la tràgica notícia de l'afusellament del president Companys –15.10.1940–, i automàticament, com a president del Parlament, Josep Irla esdevingué president interí de la Generalitat a l'exili. Càrrec, amb més servituds que no pas poders reals que, en aquelles circumstàncies tan perilloses i gens optimistes, va acceptar i exercir fins a l'any 1954, en què va ser substituït en la presidència per Josep Tarradellas i Joan. Morí a Sant Rafael (França) el dia 19 de setembre de 1958. Avui les seves despulles descansen al cementiri de Sant Feliu, al costat del seu pare, Josep Irla Rovira. (**Text 4**).

249 JIMÉNEZ, A., "Exili i repressió contra els béns de la família de Josep Irla (1939-1951)", *Revista de Girona*, núm. 183, juliol-agost 1997.

Text I

Paraules del rector publicades al *Full Parroquial*

Núm. 3 ~ San Feliu de Guixols, 9 de Abril de 1939

Año de la Victoria

Ilustres Autoridades:
Amadísimos feligreses:

Con palmas y ramos en sus manos recibía el pueblo del Señor a Jesús, príncipe de la paz, en su entrada solemne en la ciudad santa de Jerusalén. Con palmas y laureles de victoria recibíamos nosotros, el pasado domingo, el ósculo de paz que nos dió el Cielo por mediación del Caudillo providencial, fiel instrumento del Dios de los Ejércitos, el Generalísimo Franco.

Sí, feligreses: Gracias a Dios, al Caudillo invicto y a sus tropas gloriosas é invencibles, tenemos paz. Procuremos ahora que esta paz sea perenne, perdurable entre nosotros!

Preguntó a Jesús el joven del Evangelio: Señor, que me importa hacer para alcanzar la gloria, es decir, la paz eterna del cielo? Contesta Jesús: «Guarda los mandamientos.»

Así os lo digo a vosotros, tratándose de la paz que hemos de gozar acá en la tierra. Quereis paz? Quereis que esta paz perdure en nuestras conciencias, en nuestro pueblo, en nuestra Patria? Pués precisa que cumplais los mandamientos; no ya los preceptos de ley natural (que eso sería poco), sinó los mandamientos de ley divino-positiva y los mandamientos de la Iglesia; no uno, ni dos, ni tres... todos, absolutamente todos. Ahí está el secreto de la paz.

Solo así será perdurable entre nosotros la paz que nos ha deparado el Cielo, siendo ella, al propio tiempo, prenda segurísima de paz eterna, que a todos vosotros, amadísimos feligreses, de corazón os desea vuestro Párroco y servidor en Cristo

Angel Dalmau, Pbro.

Text 2

Memòria 1939-1943. Cambra de Comerç

Delegación de Abastecimientos de San Feliu de Guixols

Estado comparativo entre los suministros racionados durante los años 1940-41-42 y 43:

Artículos racionados por persona	Año 1940		Año 1941		Año 1942		Años 1943	
	Kilos	Precio vta. al público por Kg.	Kilos	Precio vta. al público por Kg.	Kilos	Precio vta. al público por Kg.	Kilos	Precio vta. al público por Kg.
Aceite	6	3'50 ptas.	4'500	4'— ptas.	5'450	4'60 ptas.	6	5'— ptas.
Alubias	0'750	2'85 »					0'450	2'85 »
Arroz	3	1'40 »	3'450	1'40 »	4'100	2'60 »	3'100	4'50 »
Azúcar	2'550	2'60 »	2'850	2'60 »	2'650	2'60 »	5'950	3'20 »
Bacalao	0'450	3'65 »	0'650	6'— »			0'250	8'80 »
Boniatos			7	1'— »	12	1'20 »	libres	1'20 »
Café					0'100	23'— »	0'150	23'25 »
Chocolate			0'200	5'50 »	0'700	9'25 »	1	9'25 »
Chorizo							0'450	16'— »
Galletas							0'300	7'— »
Garbanzos	0'800	2'60 »	1'900	2'75 »				
Habas							0'050	2'— »
Harina-maíz			3	1'10 »	2	1'20 »	0'750	1'40 »
Jabón	1	4'— »	0'750	2'80 »	2	3'— »	2'350	3'50 »
Lentejas			0'250	2'20 »	0'250	2'20 »		
Pastas para sopa	0'600	2'50 »	0'200	2'50 »	0'400	2'80 »	0'100	3'25 »
Patatas	2	0'80 »	30'800	1'— »	43'400	1'10 »	28	1'25 »
Tocino	2'700	4'75 »					0'665	9'— »
Pan: días de suministro	228 días		365 días		337 días		365 días	

Text 3

Prohibició d'unes cançons de Lluís Llach (AHMSFG)

DELEGACION PROVINCIAL
DEL
MINISTERIO DE INFORMACION Y TURISMO

Ayuntamiento de San Feliu de Guixols
14 MAY 1971
Número 01177
Registro de Entrada

De Delegación Provincial

Gerona , a 13 de mayo de 1971

04195

Visto su escrito de fecha 13 de los corrientes, por el presente se le comunica que esta Delegación Provincial tiene a bien autorizar las siguientes canciones del cantante Lluis Llach:

"Cançó sense fi".-"Per un tros del teu cos".-"Cop de destral".-"Cal que neixin flors a cada instant".-"Irene.-"La meva terra".-"El bandoler".-"Res no ha acabat".-

Quedan sin embargo denegadas las siguientes:
"L'estaca".-"Damunt d'una terra".-

Esta autorización se extiende a la materia que afecta a esta Delegación Provincial, sin perjuicio de otras competencias.

Dios le guarde.
EL DELEGADO PROVINCIAL
P.O.

DELEGACION PROVINCIAL DEL MINISTERIO DE INFORMACION Y TURISMO GERONA

Sr.Alcalde de San Feliu de Guixols.-

Text 4

El president de la Generalitat al Poble de Catalunya

El President de la Generalitat, al Poble de Catalunya

CATALANS ! Els que resteu a Catalunya i els que viviu en l'exili forços : el President de la Generalitat, Josep IRLA, us parla.

Cridat per les disposicions de l'Estatut Interior a ocupar el lloc que va deixar vacant la mort tràgica de l'inoblidable President COMPANYS, màrtir de la Llibertat i de la Pàtria, m'ha calgut mantenir durant quatre anys en la clandestinitat silenciosa, sota el règim dictatorial imposat a França per l'invasor alemany, la més alta representacio politica del nostre poble. I ara que l'heroica victoria de les Nacions Unides i el glorios redreçament del poble francès fan possible que des d'aci alci la meva veu per a adreçarme publicament a vosaltres, he de declarar-vos que, preveient la proxima restauracio de les Llibertats a Catalunya i a Espanya, considero necessària l'actuacio del Consell Nacional Català a França, que l'any 1940 va instituir el President COMPANYS. Els membres d'aquest organisme que resten en terra francesa son :

ANTONI ROVIRA I VIRGILI, escriptor i historiador, President del Parlament de Catalunya

POMPEU FABRA, President de l'Institut d'Estudis Catalans, Professor de la Universitat Autonoma de Barcelona

A fi que el Consell estigui format per homes de tots els sectors democràtics i nacionals i representi aixi la unitat de Catalunya, he decidit ampliar-lo amb altres consellers i a tal efecte he començat les consultes i gestions. D'aquesta manera el Consell podrà exercir amb plena eficàcia, fins al moment que es constitueixi el Govern Provisional de la Generalitat, les funcions d'assessorament i de preparacio del nou periode republicà i autonomic que ben aviat s'ha d'obrir per l'accio conjunta de les forces democràtiques peninsulars.

A tots els catalans que, dins i fora de la terra nadiua, mantenen la dignitat d'homes i de patriotes, els demano que, avui més que mai, tinguin fé en l'esdevenidor i esperin amb confiança l'hora venturosa, ja ben aprop, en que veurem restaurada la Generalitat dels Presidents Macià i Companys, foragitats els cruels intrusos, restablerts els drets populars. Iliure la llengua catalana, lliure la bandera catalana, lliure l'ànima catalana, aquesta gran ànima d'una petita nacio, els ciutadans de la qual estimen, amb doble amor inseparable, la Pàtria i la Llibertat.

Terra lliure de França, octubre del 1944.

JOSEP IRLA

ANYS	SANT FELIU DE GUÍXOLS	CATALUNYA	EL MÓN
1940	Josep Irla, president de la Generalitat a l'exili	Execució de Lluís Companys	Entrevista entre Franco i Hitler Itàlia entra en la guerra
1941	Amb la guerra es tanquen les fronteres i l'escassetat de primeres matèries provoca l'atur obrer	Circulen per Barcelona els primers autobusos de gasogen	Entrevista entre Franco i Mussolini Alemanya envaeix l'URSS
1942	S'aprova un pressupost per a urbanitzar els passeigs	Franco visita Montserrat Es publica legalment el primer llibre en català després de la guerra	Entren en funcionament el camp d'extermini d'Auschwitz juntament amb tres camps més
1944	Es treballa en la carretera St. Feliu-St.Pol per a donar feina als obrers en atur	Ocupació de la Vall d'Aran pels maquis	Desembarcament aliat a Normandia
1945	1946. Robert Pallí substitueix l'alcalde Vicenç Gandol	Fundació del Moviment Socialista de Catalunya	Rendició d'Alemanya. Bombes atòmiques d'Hiroshima i Nagasaki Fi de la Segona Guerra Mundial
1947	Un fort temporal enfonsa el mur de contenció, la barana i els balcons del Passeig	Festa de l'entronització de la Mare de Déu de Montserrat	Independència de l'Índia
1948			Bloqueig de Berlín, inicia la Guerra Freda
1949	Des de l'inici de la guerra fins aquest any hi ha presència de soldats a St. Feliu. Es funda el Montclar. Reapareix la revista *S'Agaró*	Any de màximes restriccions elèctriques a Catalunya	Es constitueixen la República Federal i Democràtica d'Alemanya
1951	Gaziel publica els Goigs de *Sant Feliu de Guíxols.*	Boicot ciutadà als tramvies de Barcelona	Supressió del racionament i de les cartilles de racionament
1952	S'aboleixen les cartilles de racionament	Darrers afusellaments	Primera pel·lícula en cinemascop

ANYS	SANT FELIU DE GUÍXOLS	CATALUNYA	EL MÓN
1954	Josep Irla renuncia al seu càrrec de presidència. Es fusionen les mutualitats en Unión Mutualista	Josep Tarradellas, president de la Generalitat	El Front de Libération National inicia a Algèria una rebel·lió
1956	S'enderroca l'edifici del Casino dels Senyors, de l'arquitecte Guitart S'obre la biblioteca de la Caixa	Manifestació d'estudiants per a la llibertat d'Hongria, que es transforma en un acte contra la dictadura	Independència del Sudan, Marroc i Tunísia
1958	Mor Irla	Desapareixen les restriccions elèctriques Es reprenen les obres de la Sagrada Família	Entra en vigor el Mercat Comú Europeu Egipte i Síria formen la República Àrab Unida
1959	Santa Missió Al Casino dels Nois es pot veure per TV el partit Barça-Madrid	Apareix *Serra d'Or*	Fundació de l'ETA i Pla d'estabilització a Espanya Fidel Castro conquesta el poder
1960	Comencen les urbanitzacions de Vilartagues, Tueda de Dalt, Sant Pol...	Fets del Palau de la Música Catalana	Diversos països africans accedeixen a la independència
1963	Es posa la primera pedra de l'edifici Liceu Abat Sunyer	L'abat de Montserrat fa unes declaracions crítiques contra el règim	Assassinat de J.F. Kennedy
1969	Desapareix el tren de Sant Feliu	Primer volum de la *Gran enciclopèdia catalana*	Franco designa Joan Carles com a successor. L'home arriba a la Lluna
1973	Durant aquest any el sector turístic aplega gairebé el 54 % de la població activa	Mort de Picasso i de Pau Casals	Felipe González, secretari del PSOE Comença la crisi econòmica mundial
1975	Comencen les obres del Baldiri Reixach	Consell de forces polítiques de Catalunya	Mort de Franco i Joan Carles I és proclamat rei d'Espanya

Capítol XII

Vint anys de democràcia

(1975-1995)

Vint anys de democràcia

La mort del general Franco, el 20 de novembre de 1975, va significar l'inici d'una nova etapa històrica, sota la monarquia borbònica –Segona Restauració. Però el camí cap a la democràcia no va ser gens fàcil. El postfranquisme hi oposà resistència. Era la transició política (1975-1982). L'oposició democràtica va haver de seguir l'opció de la reforma, en comptes de la ruptura. Es buscà la convivència política –pacífica–, a fi d'aconseguir uns objectius prioritaris: estabilitzar i consolidar el règim democràtic i arribar a un procés de pacte –a una amnèsia pactada[250].

Com que una de les obsessions del franquisme –la més important– va ser l'anticatalanisme, a partir de 1977 l'afirmació "Volem l'Estatut" va esdevenir també la primera exigència col·lectiva, compartida per tothom.

La democratització dels ajuntaments no començà fins l'any 1979.

La recuperació d'un nivell d'autogovern i la reconstrucció del país han estat alguns dels valors parcialment guanyats en aquesta època. Però, més de vint anys després, l'entusiasme col·lectiu ha baixat molt de to. La democràcia liberal és ja un fet irreversible. Tanmateix subsisteix –encoberta– bona part de la ideologia del franquisme, i els quaranta anys de dictadura encara es deixen sentir. La paraula "democràcia" no ha estat una realitat màgica –com s'esperava– que alliberés la comunitat de la servitud a les necessitats econòmiques del mercat, a l'especulació del sòl, a la corrupció o a un excés de burocratització, posem per cas. Les ideologies polítiques, la mobilització popular amb un projecte nacional i social engrescador i la participació de la societat civil han perdut pes en el joc social.

250 CULLA, J.B. "Franquismo, memoria e impunidad", *País*, 13-04-1977.

Preparant les xarxes a la platja, 1988 (Fot. Rigau).

Les dades de població indiquen una propensió a l'envelliment de la població que, d'altra banda, tendeix al creixement.

CENS DE POBLACIÓ

El que més importa de la demografia és, sens dubte, la tendència que ens assenyalen les dades. Si comparem l'**índex de fecunditat** –la relació entre naixements i nombre de dones en edat fèrtil–, trobem que en els quiquennis:

índex de fecunditat (nou nats per cada mil dones):

1976-80 72,84
1981-86 45,62

Pel que fa a la **natalitat** (també per mil habitants):

1976-1980 17,72
1981-1986 10,45
1986 12,-
1991 11,6

POBLACIÓ
1976-1996

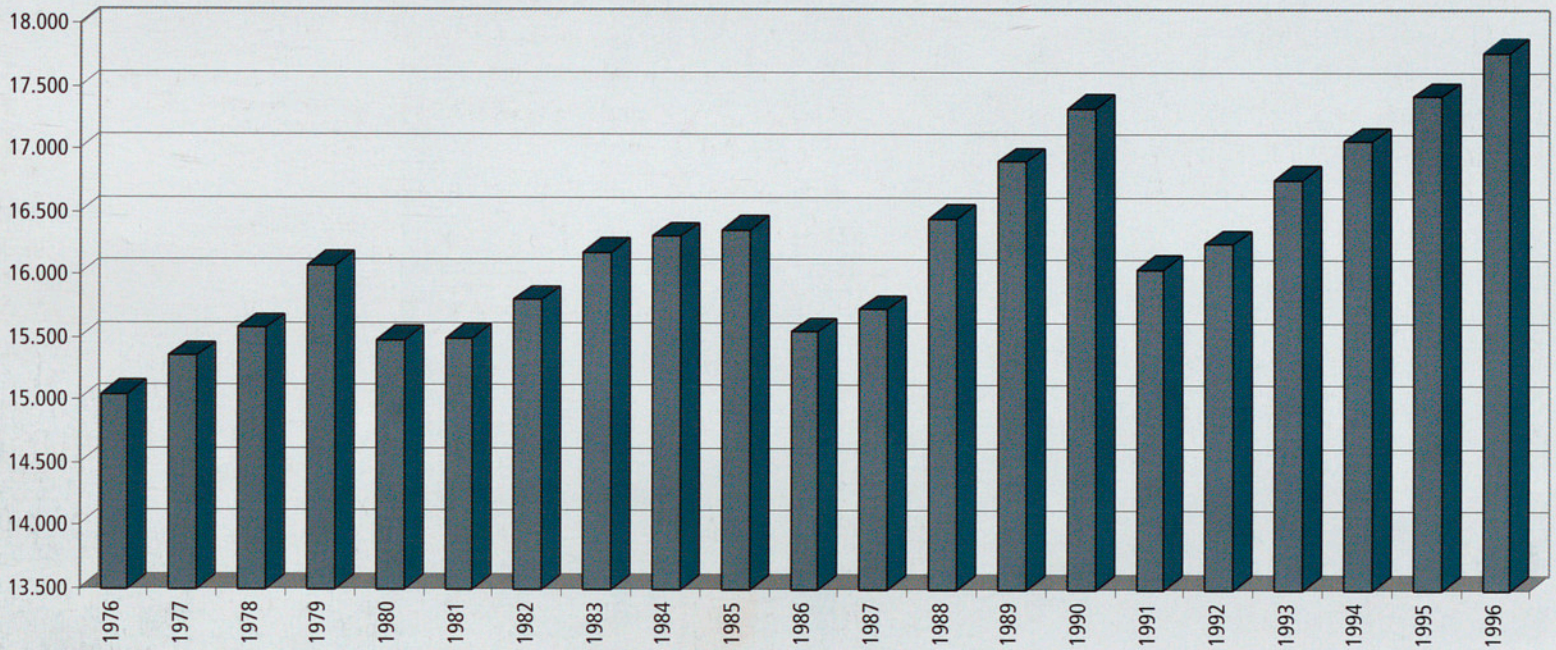

Actualment Sant Feliu té 17.779 habitants.

Quant a la **mortalitat**:

1976-1980.....9,89
1981-1985.....9,84
1986.....7,7
1991.....10,9

El **moviment natural** de la població, pel que fa a l'any 1993 era: naixements, 180; defuncions, 165; **creixement vegetatiu, 15**; matrimonis, 84.

El **saldo migratori** ha estat el següent:

1976-1980.....11,07
1981-1986.....-0,97
1993.....-3,3

Per tant, l'evolució de la natalitat mostra clarament una davallada. També –no tan acusada– la mortalitat. El que significa que la població té un índex d'envelliment elevat.

Anys	*Habitants*	*% fins a 14 anys*	*% de 15 a 64*	*65 anys i més*
1986	15.546	**22,4**	**63,2**	**14,4**
1991	16.051	**19,**	**65,6**	**15,4**

El saldo migratori, en els dos quinquennis que comparem, ens indica una disminució considerable, però en les dades posteriors a 1986 se n'ha experimentat un redreçament significatiu.

Així doncs, s'observa una tendència general a un increment de la població de més del 18%, de 1976 a 1996.

Actualment Sant Feliu, amb 17.779 habitants, ha tornat a ser la població del Baix Empordà amb més habitants, i la que en té una densitat més elevada: 1.109 h./km^2.

L'ACTIVITAT ECONÒMICA[251]

El sector primari

La producció agrícola i ramadera continuà essent d'escassa importància en el conjunt de l'economia local. L'any 1987, els terrenys de conreu, els prats i les pastures representaven el 6,53% de la superfície total de Sant Feliu[252]. Hi ha hagut, doncs, un fort retrocés.

La pressió del turisme, la manca d'atenció a la pesca que no és d'altura, l'esgotament dels recursos marítims per la sobrepesca i la forta competència fan que el sector de la pesca, a Sant Feliu, continuï amb la tendència a perdre importància. Si l'any 1975 ocupava 206 persones, l'any 1986 donava feina tan sols a 155. Deu anys més tard, segons dades de la Confraria de Pescadors, hi ha 8 embarcacions de cèrcol, 25 de trasmall i més de 100 treballadors que s'hi dediquen[253].

Així i tot, aquest sector ha estat tradicionalment receptor de mà d'obra immigrada.

La pesca de Sant Feliu es manté especialitzada en la tradicional captura del peix blau i, més concreta-

251 Aquest apartat es basa fonamentalment en l'estudi de Ricard Meléndez, no publicat, "L'activitat econòmica a Sant Feliu de Guíxols. Aproximació a la situació socioeconòmica del municipi", 1987.

252 1987. Departament d'Agricultura, Ramaderia i Pesca de la Generalitat. Serveis Territorials de Girona.

253 *Àncora*, 26-06-1997.

El moll dels pescadors, 1988 (Fot. Rigau)

L'any 1996 són poc més de 100 els treballadors que es dediquen a la pesca.

ment, en dues espècies: la sardina i l'anxova, una part de la qual es destina a l'elaboració de conserves.

Captures de peix als ports de Palamós i Sant Feliu de Guíxols. 1991-1994 (en t).

Anys	*1991*	*1992*	*1993*	*1994*
Palamós	2.109,6	2.915,5	2.259,9	3.393,3
SFG	**619,6**	**1.743,3**	**1.613,3**	**2.263,5**

Font: IEC, *Anuari estadístic de Catalunya 1991,1992,1993 i 1994-95*. Citat per l'*Anuari Econòmic Comarcal 1996*. Caixa de Catalunya.

L'any 1980 el port va ser traspassat a la Generalitat de Catalunya i mantingué les seves funcions típiques de comerç marítim, pesca i lleure. L'administració catalana, l'any 1989, llançà la idea –no es tractava d'un projecte– de reconvertir-lo solament en pesquer i esportiu, i en va fer un estudi d'impacte ambiental (ple d'incongruències i errors) que ningú no va veure clar, així com tampoc la manera de finançar els més de 2.000 milions que comportaria convertir el port de Sant Feliu en una gran base nàutica.

Actualment el port continua essent un tema de discussió política i ciutadana. És en aquestes assemblees, si la participació fos important, on s'hauria de determinar el futur del port.

Masia prop del camí de Sant Amanç

El sector secundari

L'activitat industrial, segons el padró d'habitants de 1986, ocupava un 40,25% del total de la població activa. Una xifra que no en reflecteix exactament el percentatge de la ciutat, atesa la mobilitat dels empadronats. Sant Feliu no ha estat mai una unitat tancada en si mateixa. Les relacions residència-treball, el flux turístic i la situació geogràfica emmarquen aquesta localitat dins d'una unitat superior, la Vall d'Aro.

De tota manera, però, si comparem aquell percentatge amb el de l'any 1975, que era d'un 54,3%, es veu clarament una forta davallada i, per tant, la pèrdua d'importància d'aquest sector en l'economia familiar.

La construcció i el ram de la fusta, mobles i suro, han estat les indústries més importants. I també elles, de 1981 a 1986, perderen treballadors. El sector del suro, concretament, en perdé 122. De

manera que es podria concloure que els dos sectors tradicionals, d'un gran pes específic al llarg de la història de Sant Feliu, continuen ocupant una gran part de la població treballadora, però mostren una tendència a la baixa i perden pes –relatiu– en el conjunt de l'ocupació. Dins del mateix període, el ram més dinàmic va ser el tèxtil, la pell i la confecció.

Quant a la indústria del suro, en l'actualitat s'ha de parlar més pròpiament d'una reestructuració que no pas d'una pèrdua. Les empreses que han pogut incorporar nova tecnologia a la producció –menys mà d'obra, per tant– han esdevingut més competitives, sobretot respecte a Portugal. Un cop desapareguts els aranzels que gravaven les exportacions a Europa, continua essent problemàtica la primera matèria que, procedent d'Andalusia i Extremadura, té una producció limitada.

Avui les empreses sureres de Sant Feliu exporten els seus productes a Europa (França, Alemanya, Suïssa, Àustria, Itàlia i Turquia), a Amèrica del Nord i del Sud, Àfrica i Oceania.

El sector terciari

Segons les dades que ens donava el padró d'habitants de 1986, la població guixolenca que hi treballava representava el 55,62% de la població activa. L'any 1975 el percentatge era del 41,9%. Durant aquest quinquenni hi ha hagut, doncs, un increment d'aquest sector en detriment del secundari.

Ramon Gay, el darrer mestre d'aixa guixolenc

El comerç continua essent una de les activitats més sòlides del municipi. Compta amb una demanda relativament constant, i no depèn tant de l'època estacional com altres poblacions de la costa. L'any 1986 donava feina a 930 persones (un 16% de la població activa). El ram alimentari és el més sòlid.

Els últims anys, amb la implantació de grans superfícies, s'ha trencat l'estructura comercial tradicional de Sant Feliu, de petita dimensió, en espai i nombre d'empleats.

L'any 1986, havent comprat la casa Patxot, la Cambra de Comerç s'hi traslladà i es creà el Patronat de la Fira de Sant Feliu, una fira comercial que havia començat a fer-se l'any 1983.

La construcció i les indústries del suro ocupen la majoria de treballadors del sector secundari.

El comerç continua essent una activitat sòlida de la ciutat.

Pel que fa al **turisme**, com hem vist en temes anteriors, la demanda turística començà a ser notable a partir de la dècada dels anys cinquanta. Fins als anys 1976-77 l'activitat turística va anar creixent ràpidament. A partir de llavors, aquell increment va esdevenir molt més lent a causa de la crisi econòmica que, a pesar de tot, va tenir una influència menor en el turisme en comparació a altres sectors. I així s'ha passat de l'existència d'un mercat on la demanda superava l'oferta a l'inrevés.

El mercat del diumenge (Fot. Rigau)

En el context de la transició política, l'any 1976 va tenir lloc el *Debat Costa Brava*, que s'havia marcat com a objectiu fer-se ressò de la inquietud popular davant els problemes que presentava el procés de degradació del litoral gironí, reflexionar-hi i proposar solucions. Vint anys després, no es pot dir que aquell procés d'involució s'hagi aturat del tot. A pesar dels avenços o avantatges de la democratització de la vida política –com es veurà en la qüestió urbanística–, les zones verdes i els espais no urbanitzables, i també les mesures de protecció dels escassos espais naturals i paisatges singulars que hi restaven, no han estat defensades amb la fermesa que s'esperava, ni per part de les administracions ni per uns ciutadans cada vegada més desencisats[254]. La conservació del patrimoni natural i urbanístic hauria pogut facilitar la implantació d'un nou model turístic.

Si comparem la ciutat de Sant Feliu amb altres poblacions de la Costa Brava, resulta que la segona residència hi ha destacat per damunt d'altres serveis, sobretot dels equipaments d'acampada, escassos per la reduïda dimensió del municipi. Un altre tret del turisme ganxó ha estat el paper que hi ha jugat la fonda, més rellevant potser que el de l'hotel.

El comportament turístic, en els darrers anys, sembla que es troba en un punt d'estancament i fins de recessió. En aquesta, diguem-ne, fallida del turisme hi han intervingut factors externs (el valor de canvi de la moneda, l'aparició de mercats alter-

254 "20 anys de Costa Brava", *Presència* núm. 179, novembre/desembre 1996.

natius i competitius, la recessió econòmica, etc.) i interns (com per exemple una gestió poc eficaç dels recursos, incapacitat de modernitzar-se...).

Alguns hotels, per a sobreviure, han hagut d'entrar en el circuit de les agències i, en conseqüència, del turisme d'escàs poder adquisitiu. L'oferta hotelera qualificada, darrerament, ha disminuït, però hi ha encara el Caleta Park, Roca, l'Hipòcrates, l'Eden Roc i el Plaça.

L'oferta recreativa de Sant Feliu és francament baixa, però s'ha de contextualitzar en un territori més ampli: la Vall d'Aro.

En canvi, com veurem més endavant, els equipaments culturals (museu, arxiu, biblioteca, teatre, centres cívics, associacions) presenten avui un dinamisme més gran.

L'aposta per la qualitat i per una oferta alternativa és el factor comú que hauria d'unir els diferents segments implicats en el turisme, amb l'obligació de vetllar per la seva aplicació i el seu control. Un sistema basat en nivells mínims hauria d'excloure'n aquells que no hi arribessin, ja que això –l'estar per sota d'un nivell qualitatiu– provoca necessàriament insatisfaccions en els clients i, per tant, pèrdues. En canviar els hàbits de consum del turisme, la gestió empresarial –comptant amb el suport més coordinat i simple de les tres administracions que hi tenen competències– es troba davant d'un nou escenari en què haurà d'aplicar fórmules desconegudes fins ara. Amb imaginació caldrà reconvertir el sector per a fer-lo més competitiu.

Pel que fa al parc d'automòbils. 1994:

Turismes	*Motocicletes*	*Camions i furgonetes*	*Tractors industrials*	*Autobusos i altres*
7.530	1.586	1.745	11	118

Ocupació i atur

	Activitats agràries, mineria i energia	*Indústria i construcció i reparacions*	*Comerç, hostaleria financers lloguers*	*Transports, serveis i altres serveis*	*Ensenyament, sanitat*
Locals	6	135	544	120	137
Persones ocupades	76	1.180	1.106	341	555

La moderna indústria del suro.

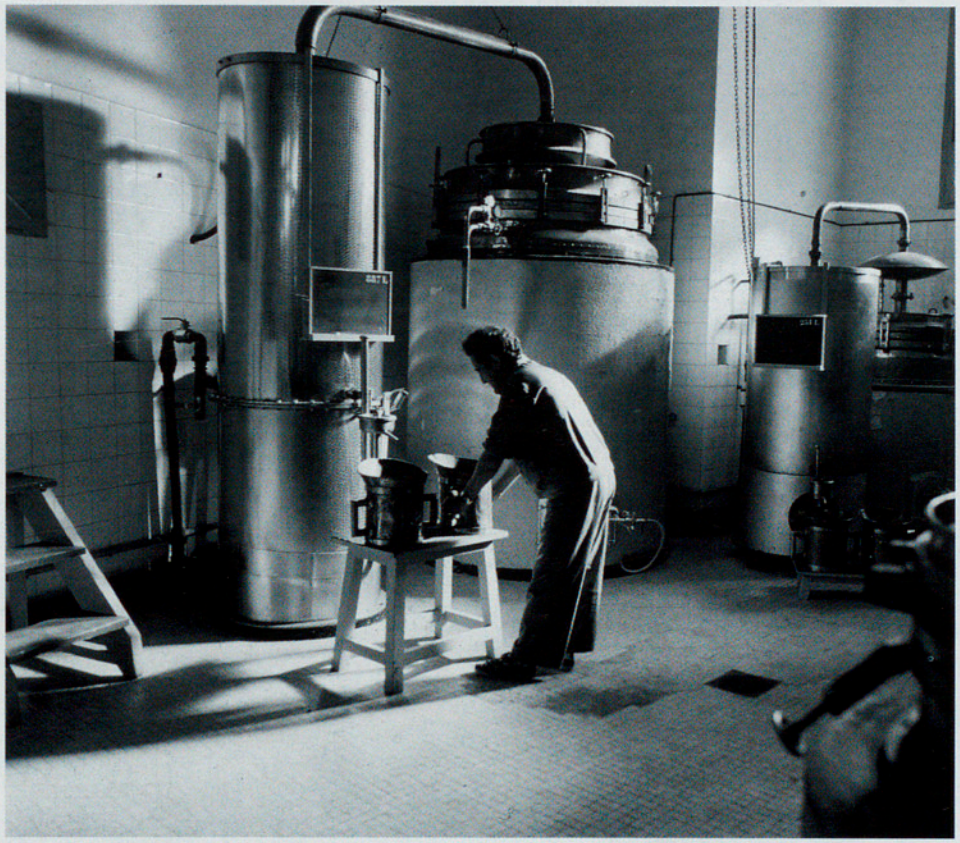

L'atur a Sant Feliu és bàsicament de temporada. Els mesos d'estiu baixa moltíssim.

Les destil·leries de can Bonet

Total, 942 establiments que donen feina a 3.258 persones, pel que fa a l'any 1990[255].

Com ja s'ha dit més d'una vegada, Sant Feliu vol ser una ciutat econòmicament polifuncional, amb una clara orientació vers el sector terciari i el distanciament del primari, però que manté un percentatge important de població ocupada en el sector secundari.

Estructura sectorial de la població ocupada resident. 1991 (en %)

Agricultura	*Indústria*	*Construcció*	*Serveis*
2,7	26,6	19,9	50,8

Font: *IEC, Estadística comarcal i municipal. 1992*

Quant a **l'atur**, l'any 1994 s'enregistrava el nombre de 1.273, i 1.100 l'any 1995. És a dir, amb una variació absoluta negativa de -173.

D'acord amb el que s'ha ressenyat abans, Sant Feliu té un percentatge més important d'aturats perquè té una economia orientada bàsicament cap al sector turístic/comercial i amb un pes important de la construcció.

De tota manera, val a dir que es tracta d'un atur de temporada. Vegeu l'**evolució, per mesos, de l'atur** a Sant Feliu l'any 1996:

Gener	*Febrer*	*Març*	*Abril*	*Maig*	*Juny*	*Juliol*
1.148	1.124	1.071	929	845	739	653

Agost	*Setembre*	*Octubre*	*Novembre*	*Desembre*
700	850	1.089	1.134	1.122

Per tant, les activitats tradicionals de la ciutat –les grans naus d'antigues fàbriques i magatzems, sense desaparèixer del tot– han anat cedint pas als equipaments públics i als serveis associats a la importància del turisme, i la ciutat –conservant la seva personalitat pròpia– s'ha anat transformant sense arribar als límits de convertir-se en una ciutat típicament turística, tot i que, darrerament, està evolucionant cap a una ciutat de segona residència.

255 *Estadística comarcal i municipal 1994-95*, Institut d'Estadística de Catalunya, 1995.

LA CIUTAT

LA TRANSFORMACIÓ URBANA és ben visible a les fotografies, encara que l'estructura interna del nucli urbà no ha variat excessivament. Destaca, però, el canvi sofert al front marítim, amb noves edificacions de gran alçada i poc gust. Per altra banda, els voltants de la ciutat s'han convertit en un teixit urbà discontinu format per edificis, alguns alts, per cases aïllades i torres de poques plantes. Per exemple, el nombre total d'edificis al municipi ha crescut un 21,1% entre els anys 1980 i 1990.

Així i tot, durant la dècada dels anys vuitanta i del començament dels noranta s'ha produït una important recessió pel que fa a la construcció d'habitatges, si ho comparem amb l'índex de creixement dels dos decennis anteriors. I, en aquest període, hi destaca la construcció de segones residències en urbanitzacions com Les Forques, Sant Pol, Pineda Fosca, Les Bateries, etc., mentre es va consolidant el teixit urbà a la part alta del poble i es renoven o rehabiliten algunes cases del barri vell i de l'eixample.

Amb seguretat que serà molt il·lustratiu veure, aquí, els canvis dels usos del sòl que s'han produït entre 1956 i 1993[256]:

Vistes generals de Sant Feliu al principi dels anys vuitanta

256 Es tracta d'una de les diverses conclusions interessants de l'estudi de final de carrera que, aquest curs, ha realitzat el guixolenc Pere Sala Martí.

La transformació urbana durant els últims anys és ben visible. Els usos del sòl s'han modificat substancialment. Entre els anys 1980 i 1990 el nombre total d'edificis ha crescut un 21%.

CANVIS DELS USOS DEL SÒL ENTRE 1956 I 1993

ús del sòl	*superfície (any 1956)*		*superfície (any 1993)*		*avenç*	*retrocés*	*canvi*	*1956-1993*
	ha	*%*	*ha*	*%*	*ha*	*ha*	*ha*	*%*
Nucli urbà	120.20	7.58	322.50	19.64	202.00	0.00	202.30	168.06%
Urbanització			54.11	4.08	54.11	0.00	54.11	
Bosc dens	659.48	41.58	777.67	49.03	223.19	105.00	118.19	17.92%
Bosc esclarissat	255.75	16.12	244.93	15.44	155.21	166.03	-10.82	-4.23%
Càmping			6.21	0.39	6.21	0.00	6.21	
Platja	5.42	0.34	5.42	0.34	0.00	0.00	0.00	0.00%
Penya-segat	39.81	2.51	31.19	1.97	0.00	8.62	-8.62	-21.65%
Erm	10.05	0.63	22.81	1.44	20.10	7.34	12.76	127.00%
Cultiu herbaci	458.57	28.91	94.59	5.98	16.88	380.86	-363.98	-79.37%
Cultiu arbori	36.83	2.32	26.68	1.68	20.65	30.81	-10.16	-27.58%
Total St. Feliu	**1586.12**	**100.00**	**1586.12**	**100.00**				

Dins la nova etapa municipal, la primera Comissió Informativa d'Urbanisme i Obres –presidida pel socialista Jaume Barneda– era conscient que el tema urbanístic, a Sant Feliu, s'havia complicat moltíssim. Que la ciutat necessitava urgentment una planificació (revisió del Pla general); que patia, des de feia anys, una gran manca d'equipaments, i que calia fer un gran esforç per a invertir la imatge d'una ciutat immersa en un lent procés de degradació:

"Cal també constatar que la nostra ciutat, sortosament, ja sigui per la seva configuració, per l'amplada del seu passeig i per altres motius conjunturals no ha estat malmesa urbanísticament com altres poblacions costeres (malgrat les fites evidents del que mai no s'hagués hagut de permetre (**Cap Ducal, Edifici Joan I, Caleta del Sol**, etc.), el que fa que amb vista al futur puguem sentir-nos una mica optimistes sempre que encertem amb la col·laboració ciutadana en el que veritablement vulguem que sigui la nostra ciutat[257]".

EL PLA GENERAL

Essent encara alcalde Pere Albertí, el 4 de setembre de 1973, el Ple de l'Ajuntament va acceptar el contracte de redacció del *Plan General de Ordenación Urbana* que s'havia encarregat a l'equip tècnic i als col·laboradors (entre ells, l'advocat Miquel Roca Junyent i Narcís Serra Serra, economista),

257 *Quaderns d'Informació Municipal*, 12. Maig 1980.

dirigit per l'arquitecte Joan Solans Huguet, després de fixar-ne la quantitat d'1.236.000 pessetes.

Aquest treball de revisió es va anar ajornant per causes que no vénen al cas, i el 1977 es rescindí, per incompliment, el contracte. Una trista conseqüència d'aquesta història va ser la pèrdua del plànol original (1897) de l'arquitecte General Guitart, per la qual cosa l'Ajuntament en Ple exigí responsabilitats a Joan Solans, el 12 de gener de 1978.

Un any després, la Conselleria de Política Territorial i Obres Públiques de la Generalitat va elaborar un programa d'inversions en planificació urbanística. El Pla general d'ordenació supramunicipal dels municipis de la Vall d'Aro es va encarregar, per concurs, als arquitectes-directors Ricard Pié Ninot i Rosa Barba Casanovas, amb el concurs de Romà Miró, advocat, Ferran Relea, enginyer, Josep M. Raurich i Ferran Sicart, economistes, i Josep M. Vilanova Claret, arquitecte. Els resultats del seu estudi han quedat reflectits en el llibre *Estudis urbans. Castell-Platja d'Aro, Sant Feliu de Guíxols, Santa Cristina d'Aro*[258], 1981.

El primer ajuntament democràtic afrontà, doncs, el repte d'haver de modernitzar una ciutat difícil, hipotecada físicament, i confià la redacció del Pla general als arquitectes esmentats i a J.M. Vilanova. La seva revisió s'inicià amb l'exposició al públic de la documentació presentada per l'equip redactor a nivell de l'article 25 del Reglament de planejament urbanístic, publicada al BOP en data 27 de novembre de 1981. Durant tres mesos, al

Distribuïdor d'aigües desaparegut, a la placeta de Sant Joan (M. Vicens)

pati de l'Ajuntament, se n'instal·là l'exposició. Un cop finalitzada, l'Ajuntament en sessió celebrada el 28 de gener de 1983 va aprovar els "Objectius, criteris i solucions generals" de la revisió del Pla general d'aquest municipi.

Durant aquest temps d'informació pública dels treballs per a la definició dels objectius, els criteris i les solucions generals (art. 125 RP), es van

258 Generalitat de Catalunya. Departament de Política Territorial i Obres Públiques. Direcció General d'Urbanisme.

presentar 37 suggeriments. I al llarg dels tres mesos d'informació pública del projecte del Pla aprovat inicialment, es van presentar 1.662 al·legacions, que van servir per a refer el document presentat i aprovar-lo de nou, també inicialment.

La *Memòria* justificativa del Pla començava mostrant la conveniència i oportunitat de la formació del Pla general, adduint raons de tipus legal –també d'insuficiència legal– i de seguretat jurídica, que coincidien amb altres raons, de tipus econòmic, cultural i urbanístic.

Pel que fa a aquest darrer apartat, l'urbanístic, es deia:

"a) A la ciutat existent, el Pla ha de plantejar-se preferentment cobrint els dèficits existents d'equipament, zones verdes i vies urbanes, millorant així la qualitat ambiental d'aquesta part de la ciutat, i evitant la degradació d'algun sector ja seriosament amenaçat.

b) Que el creixement urbà i principalment per a la nova vivenda permanent, se situï donant continuïtat al nucli existent, sobretot acabant i millorant àrees que per diverses circumstàncies han quedat urbanísticament desocupades i que fa que la ciutat de Sant Feliu de Guíxols tingui una perifèria discontínua, corregint, doncs, aquesta deficiència emmarcant la ciutat de Sant Feliu amb una ronda que fes del bordó final d'aquella.

c) Que els assentaments turístics que són aquells situats als afores de Sant Feliu i fora també de la ronda esmentada abans (Sant Elm, Volta de l'Ametller, Sant Pol, etc.) s'ha de donar una ordenació menys dispersa i de més qualitat que, aprofitant les belleses naturals no les deteriori defensant sobretot la façana de mar de tot el terme del municipi, protegint-la de tot tipus d'intervenció que la pugui degradar: (...).

d) Pel que fa a l'espai no urbanitzable, el futur Pla ha de protegir el massís muntanyós al Sud de Sant Feliu, defensant-lo tant pel seu valor paisatgístic com pel seu valor ecològic".

El desplegament de tots els punts anteriors constituiria el model urbanístic que, en l'àmbit comarcal, pretenia reforçar el paper de capitalitat de Sant Feliu, mitjançant una via ràpida d'accés. Es proposava de modernitzar el nucli i de reequilibrar-lo, descarregant el centre –sobretot el Passeig– de la majoria de trànsit. El fet de dotar el teixit urbà d'equipament, espais lliures i verds (jardins o parcs), era un altre dels objectius més importants.

Pel que fa a la política de sòl industrial:

"Un dels objectius del Pla és conservar la zona industrial urbana, llur transformació a residencial es considerarà d'interès general si comporta la millora de les dotacions generals, espais lliures i les zones verdes, i salvaguarda els llocs de treball dins del municipi. Per tant, les cessions gratuïtes que han d'acompanyar aquestes transformacions han d'aconseguir el cinquanta per cent del total del sòl en transformació".

El punt 7 de la *Memòria* recollia un migrat i insuficient "Catàleg monumental i artístic de Sant Feliu de Guíxols". (**Text 1**).

Quant al potencial del Pla general, es partia de l'any 1979, que hi havia –a Sant Feliu– 7.810 habi-

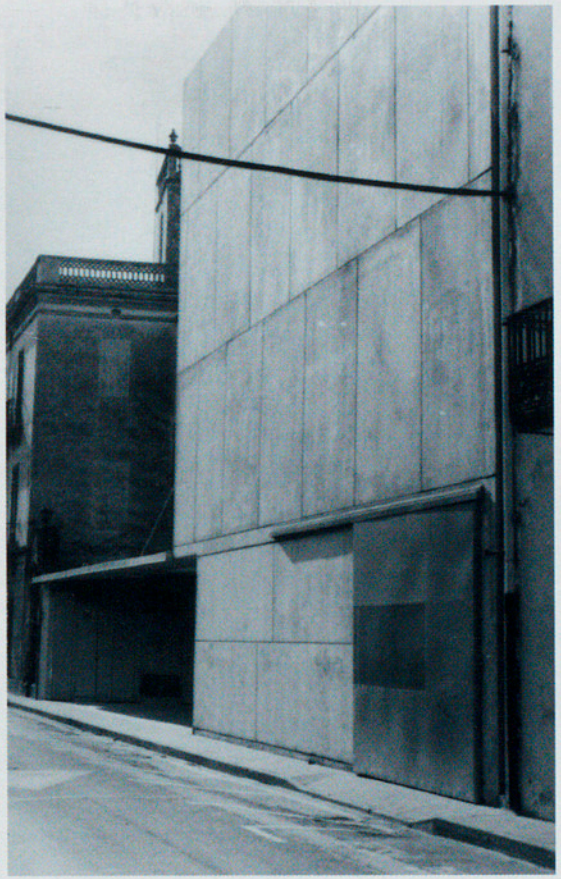

A l'esquerra, edifici de les Carmelites enderrocat (C/ Capmany). A la dreta, edifici del Jutjat, que l'ha substituït.

El 28 de gener de 1983 el Ple de l'Ajuntament va aprovar els "Objectius, criteris i solucions generals", del Pla. L'11 de febrer de 1984 va tenir lloc una gran manifestació de protesta contra el Pla general, que tingué una tramitació llarga i complicada.

tatges, 4.824 dels quals eren de primera residència, i 2.986, de segona. Calculant un total de 9.000 habitatges, uns 1.200 eren buits.

Doncs bé, el Pla general en permetria un total de 12.246, repartits en: 10.246 en sòl urbà i 1.000 en sòl urbanitzable. Això significaria un 40% d'augment d'habitatges.

Les superfícies totals. Règim de sòl: (De fet, el 1985 era de:)

Sòl urbà	372 ha	393,84 ha (25,21%)
Sòl urbanitzable programat	51 ha	65,08 ha (4,17%)
Sòl urb. no programat	28 ha	73,18 ha (4,68%)
Total	451 ha	
Sòl no urbanitzable	1.119 ha	1.029,89 ha (65,94%)
Estàndard zona verda/habitant	10,6 m²	

Rehabilitació de l'edifici del monestir

El Pla general, de fet, va tenir una tramitació llarga i molt complicada. Havent-lo presentat en públic el desembre de 1983, va provocar la indignació de molts veïns –alguns totalment desinformats– i l'11 de febrer de 1984 es van concentrar un miler de guixolencs en manifestació davant de l'Ajuntament per demanar la rectificació del Pla que, finalment, va anar endavant a base de refondre-hi al·legacions, modificacions i convenis, i es publicà oficialment el desembre de 1985.

VALORACIÓ DEL DESENVOLUPAMENT DEL PLA

Uns anys més tard, el mateix Ricard Pié Ninot havia de reconèixer:

"La revisió de Sant Feliu de Guíxols va assajar la modernització de la ciutat, aconseguint uns resultats molt migrats. Quan en la fase d'avançament del pla es va presentar un esquema d'obertura de la ronda, l'Ajuntament i la Generalitat van fer mans i mànigues perquè es retirés, al·legant raons d'oportunitat. En la redacció definitiva aquesta va quedar reduïda a la ridícula dimensió d'un carrer de 12 metres. Les altres operacions importants encara a hores d'ara són paper mullat: la Plaça de Calassanç, el nou capçal del Passeig Marítim, es qüestiona amb dubtoses propostes per un millor accés al Passeig, i la conservació del Passeig Marítim s'ha malmès a través de la redacció d'un Pla Especial de protecció, i la reivindicació de la via ràpida com quelcom més que una millora de la carretera de Sant Feliu a Palafrugell per convertir-la en una via d'articulació del front costaner català, no va per aquest camí.

El Pla de Sant Feliu de Guíxols va parar especial atenció en els temes de conservació, a través d'un acurat disseny de les ordenances, però, pel que fa a la reestructuració de la ciutat, s'ha quedat a mig camí"[259].

En general, salvant totes les diferències que no són poques, d'aquest Pla, se'n podria dir el mateix que hem dit del de 1961: que gairebé tots els projectes urbanístics han estat formulats per la iniciativa privada. La incapacitat –econòmica o d'altra mena– de gestionar i planificar infraestructures a la

259 PIÉ, R., "Els Plans Generals de Sant Feliu de Guíxols i Platja d'Aro, una reconversió urbanística inacabada", *Debat urbanístic sobre la Costa Brava*. Col·legi d'Arquitectes de Girona, 1990.

ciutat per part de l'administració, ha donat com a resultat l'escassetat de tots aquells elements públics previstos en els objectius, com són places, rondes, zones verdes, aparcaments, etc. No s'ha pogut dur a terme la remodelació de l'Eixample històric. La despoblació de la part central urbana ha prosseguit. En canvi, la perifèria –Sant Pol, per exemple–, ha augmentat considerablement. En aquest sentit cal dir que probablement les qualificacions de sòl urbanitzable i de sòl urbanitzable programat d'algunes zones enlairades d'entre la carretera de Sant Pol i la de Catell d'Aro han promogut, inadequadament, unes construccions que n'han modificat la topografia i han produït un impacte visual enormement negatiu. En canvi, altres zones més allunyades del mar –i més difícil d'especular-hi–, però també més properes al nucli urbà (concretament la zona compresa entre la carretera de Sant Amanç, el carrer de Santa Magdalena, la carretera de Girona i els habitatges de Sant Fèlix, Sants Boada i la Creu d'en Burc) per la seva qualificació de SUNP –sòl urbanitzable no programat– han restat un bon xic abandonades.

Tampoc no s'ha acomplert la previsió de les rondes que havien de descongestionar el trànsit de la ciutat. Ni la creació d'un centre multicultural, a Calassanç, per als ciutadans i visitants, que havia d'unir aquell sector del port –massa separat– al nucli urbà.

Però, tot i les mancances del Pla, val a dir que ha estat l'únic que ha iniciat una reconversió del territori, que, després, no s'ha sabut o volgut continuar. I, d'altra banda, s'ha d'emmarcar en el seu temps, de reacció als moviments urbans del franquisme, amb una visió bel·ligerant al problema de l'especulació.

A pesar de la bona voluntat dels primers ajuntaments democràtics, el poder econòmic (propietaris, constructors, assalariats del sector, immobiliàries, etc., amb la complicitat d'algun membre de la mateixa administració[260]) es continuà movent pels viaranys dels interessos exclusius de la propietat, sense cap mena de visió del conjunt de l'ordenació

260 PIÉ, R., o.c.

L'any 1988 es comença a cobrir la riera de Tueda.

La riera de Tueda poc abans de ser coberta, al c/ Cúbias

L'any 1988 s'enderrocà la casa de can Roig (cantonada Passeig; travessia Plaça) que conservava bona part de la muralla medieval.

municipal. En aquest punt, els historiadors hauran d'aprofundir-hi i estudiar a fons el paper desenvolupat aquests anys per les empreses privades.

Durant aquesta etapa, però, es continuaren donant casos com el del decret que l'octubre de 1981 aixecà la suspensió de llicència d'obres que des de 1977 afectava la construcció coneguda com "Les piràmides" prop de la volta de l'Ametller. L'afer, no cal dir-ho, suscità una forta polèmica i molta suspicàcia.

El 1986 es va pavimentar com a zona d'aparcaments una part del Passeig, contra la voluntat d'alguns guixolencs que hi veieren irregularitats en el procés administratiu.

Aquells mateixos anys es varen fer noves cases a la Plaça (La Cava, Casagran, Gareta i Roig), en comptes de rehabilitar-les. La de can Roig, que fa cantonada amb el Passeig, tenia restes importants de muralla medieval de la ciutat, i s'enderrocà sense consultar prèviament Patrimoni ni la Junta del Museu. A causa d'aquest fet ocorregut l'any 1988, el director i un membre de la Junta del Museu van presentar la seva dimissió.

També desaparegué, el mateix any, el vell edifici de les Carmelites al carrer de Capmany, que fou substituït per un bloc de ciment armat –amb goteres– que empresona els actuals Jutjats.

En ser enderrocat, l'any 1989, el garatge Central –on hi havia hagut el primer hospital i, després, l'església de Sant Joan cremada durant els fets de la Setmana Tràgica– i les torres que distribuïen les aigües, i alçar-hi un edifici nou, es configurà un estrany racó a la placeta de Sant Joan.

L'edifici del Salvament, de propietat municipal, va tenir millor sort en ser restaurat l'any 1986.

Infraestructures i instal·lacions

L'Ajuntament de Sant Feliu, en sessions fetes els dies 26 de febrer i 5 de novembre de l'any 1976, ja havia aprovat el Projecte d'urbanització dels terrenys inclosos en el sector conegut com Tueda de Dalt i Vilartagues, situats al nord del nucli urbà de la ciutat, entre la carretera de Girona i les urbanitzacions denominades Xarrampeina i Pineda Fosca, sota Les Bateries. La finalitat d'aquell projecte era dotar la barriada dels serveis mínims d'infraestructura i desenvolupar d'aquesta manera el Pla parcial municipal del mateix nom, que va ser aprovat definitivament per part de la Comissió Provincial d'Urbanisme de Girona el 9 de maig de 1977.

El 10 de març de 1978 l'Ajuntament havia adjudicat les obres més urgents, integrades a la primera fase i que consistien en moviment de terres i treballs previs, recollida d'aigües pluvials, recollida d'aigües residuals i pavimentació asfàltica a la societat mercantil Servià Cantó, SA, per la quantitat de 44.085.426 pessetes. Les obres començaren el 28 de març de 1978.

Quan el primer Ajuntament democràtic entrà (1979), es trobà amb part d'aquestes obres ja començades. Unes obres que calgué ampliar i millorar, fet que modificà així el pressupost inicial previst. Millores que consistiren en el tractament especial per als carrers de gran circulació: avinguda de Catalunya, Dos de Maig i Rufo; urbanització de la barriada del Poble Nou, que donaren una nova imatge a un barri fins llavors abandonat a la trista sort de la seva il·legalitat; desviació del torrent Cabanyes, pavimentació de voreres, etc.

Darrera d'aquest esforç municipal, d'abans i després de les eleccions democràtiques, hi havia la tasca reivindicativa de l'Associació de Veïns d'aquell indret.

Uns anys més tard, es portaren a terme obres tan importants com el cobriment de la riera de Tueda –1a fase (1988)–, de la plaça de Ceuta a la plaça de l'Empordà, finançades per la Confederació Hidrogràfica del Pirineu Oriental, el Consorci de la Costa Brava i l'Ajuntament. L'afaiçonament de la rambla de la Generalitat (Incasol) i de la plaça de Sant Sebastià (Ajuntament) varen ser altres indrets de la ciutat recuperats.

L'Ajuntament, d'altra banda, l'any 1988 estudià de llançar una campanya de rehabilitació dels vells habitatges d'un sector de la ciutat: Àrea de Rehabilitació Integral (ARI), que, per diverses causes –bàsicament econòmiques–, no tirà endavant.

Pavelló d'esports

El 1989 s'encarregà ja el projecte definitiu de remodelació de la platja de Sant Pol.

L'experiència democràtica, d'altra banda, ha tingut un altre aspecte positiu, sobretot pel que fa als equipaments públics: el Col·legi de l'Estació i la nova caserna de la Guàrdia Civil (1981), el parc de les Eres (1983), zona esportiva municipal de Vilartagues (1984) i, el 1986, s'iniciaren les obres del camp municipal de Mascanada. També aquest any, pel maig de 1986, s'inaugurà la plaça de Vilartagues, que se sobrebatejà amb el nom del poeta Salvador Espriu. Una escultura de bronze de Pepe Noja n'ha restat de testimoni i símbol de la convivència cultural, en un indret –Vilartagues– on ha continuat el creixement urbà seguint, per vies àmplies, unes pautes urbanístiques serioses.

Un altre aspecte positiu dels ajuntaments democràtics: dotar la ciutat d'equipaments i instal·lacions públics.

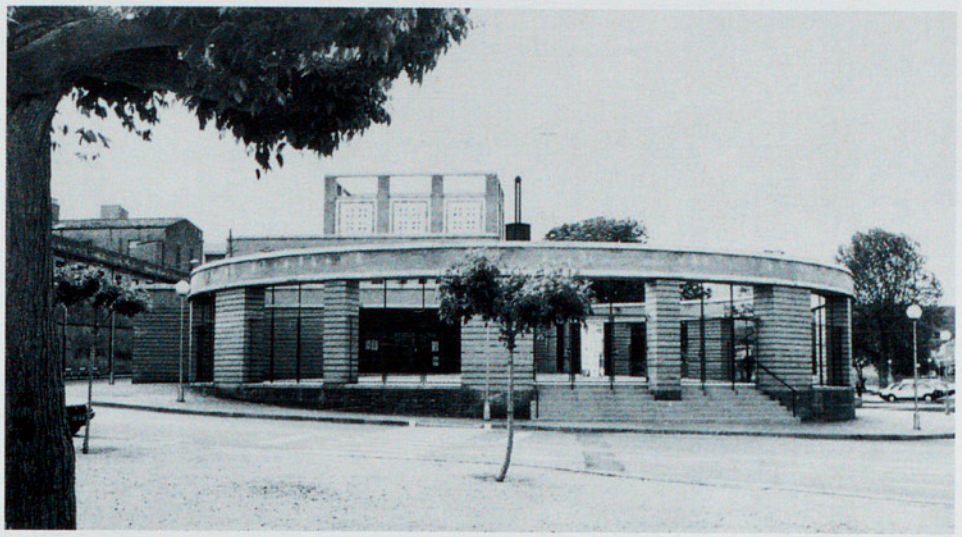

El teatre auditori

L'any 1991 s'obrí de nou el Museu a l'edifici restaurat del monestir, on s'ha instal·lat també l'Arxiu Municipal.

I la Creu Roja disposava d'un local propi davant de l'escorxador, a la carretera de Palamós.

L'Escola Bressol (1985-1987), la Casa del Mar, un edifici construït per l'Institut Social de Marina, amb cessió d'algunes dependències a l'Institut Català de la Salut per a emplaçar-hi el Centre d'Assistència Primària (CAP), el 1988. A tocar, s'hi alçà el Casal de Tueda i els locals dels Serveis Socials municipals, estrenats l'any 1990. Es tracta d'una edificació de més de 1.500 m2 en dues plantes. Una a nivell de la petita plaça a l'interior de l'illa de cases, i l'altra a l'alçada del carrer Gravina.

També es va dur a terme el trasllat de la Policia Local a l'edifici de l'antiga companyia elèctrica (1988).

Pel desembre de 1985 s'estrenaren les obres del mercat i de l'illa de vianants (Rutlla, Verdaguer, St. Llorenç i St. Antoni). I un any després, la zona de vianants de la plaça Maragall, amb l'escultura de Manel Marzo-Mart *L'esfinx de vianants* (1990).

L'any 1989 s'inaugurà el pavelló d'esports i, un any més tard, el teatre auditori per a 400 persones (1990).

Havent-se aprovat el Projecte de restauració del monestir l'any 1986, en aquest edifici es pogué obrir de nou el Museu d'Història de la Ciutat, i s'hi instal·là l'Arxiu Municipal (1991) que fins aleshores era arraconat a les golfes de sostre de canyes amb tèrmits i prestatgeries de fusta a l'edifici de l'Ajuntament.

Al final de 1989 s'encarregà la redacció del projecte del Centre Cívic de Vilartagues, que obrí les seves portes l'any 1995.

L'any 1991 continuà l'expansió de la zona industrial, en fases diferents, situada al paratge Bujonis. On s'havia instal·lat l'empresa Astilleros del Mar SA que, el 23 d'agost de 1991, va presentar suspensió de pagaments i va acomiadar 112 treballadors, avui hi ha la fàbrica Subertap SA, amb altres empreses més petites. Malgrat tot, val a dir que la gestió d'aquest espai, exclusivament privada, no ha ofert uns preus que hi facilitin la inversió de més indústries.

De modificacions del Pla n'hi ha hagut algunes, però gairebé totes d'iniciativa privada. Una de

261 Text refós. Projecte de modificació del Pla general d'ordenació urbana de 1985. Àrea d'Urbanisme. Ajuntament de Sant Feliu de Guíxols. Juliol 1996.

les que es poden considerar com la primera modificació del Pla general, per iniciativa pública, és la que ara preveu la construcció d'un nou IES a la part nord de Vilartagues[261] i la reordenació de la zona esportiva de la zona.

CULTURA I LLEURE

EVIDENTMENT, l'increment del capítol d'inversió en els pressupostos de l'Administració en instal·lacions i infraestructures ha facilitat l'augment dels serveis i de les activitats culturals i lúdiques. I, altrament, el seu manteniment ha generat nous costos pressupostaris.

L'ENSENYAMENT

El món de l'ensenyament experimentà una evolució notable a partir de la Constitució de 1978, l'article 27 de la qual n'establia el marc bàsic, juntament amb la Llei orgànica del dret a l'educació (LODE, 1985), que n'era el desplegament legislatiu.

L'any 1978 la població escolar guixolenca de centres oficials es distribuïa d'aquesta manera:

	alumnes	*professors*
Guarderia municipal	70	2
Escola pública Gaziel	820	25
Escola pública Baldiri Reixach	927	27
Formació Professional	326	21
Institut Batxillerat	375	26

El Baldiri Reixach va haver d'improvisar, el curs 1979, tres aules de preescolar en locals de la nova església parroquial de Sant Joan de Vilartagues (1978), amb càrrec al pressupost municipal. Encara faltava, doncs, una escola pública, **la de l'Estació**, que s'inaugurà el curs 1981-82.

Per la seva banda, les escoles privades, Sant Josep i Cor de Maria, tenien respectivament 485 i 437 alumnes.

L'any 1987 se celebrà el cinquantenari dels Estudis Nous –Escola Gaziel–, amb motiu del qual es publicà el llibre *Aproximació a la història de l'ensenyament a Sant Feliu de Guíxols*.

Vegeu l'**evolució de la població escolar**:

El curs 1981-1982 s'inaugurà una nova escola pública, la de l'Estació.

EVOLUCIÓ DE L'ESCOLARITZACIÓ

1981/82 FINS A 1995/96

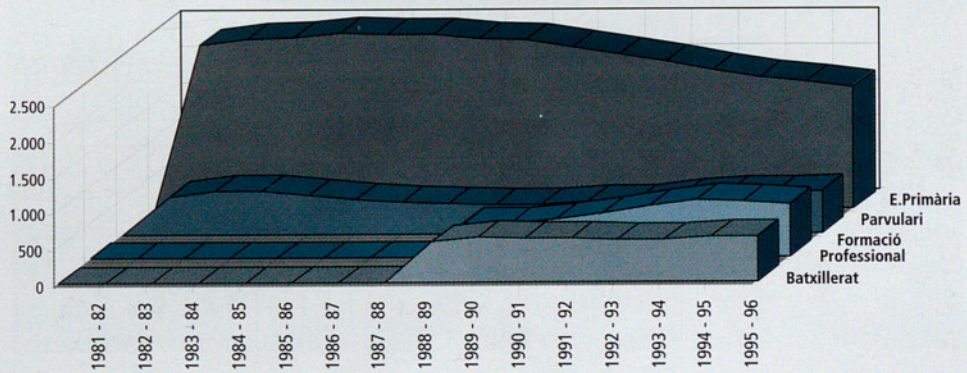

A partir del curs 1996-97, l'aplicació de la Llei d'ordenació general del sistema educatiu (LOGSE, 1990) a l'educació secundària (obligatòria, batxillerat i formació professional) n'ha modificat el cens, i ha fet desaparèixer la doble titulació que es donava en finalitzar l'antiga EGB (graduat escolar o certificat d'estudis) i, per tant, els seus efectes negatius sobre la formació professional.

Ja feia uns quants anys que funcionaven unes aules d'adults, quan, l'any 1987, va començar a ferho una nova escola bressol –a càrrec del pressupost municipal–, amb capacitat per a 150 alumnes d'un a quatre anys. També aquest ensenyament, el preescolar, s'ha vist afectat per la darrera llei d'ensenyament citada. Ara només en té, d'alumnes, des d'uns mesos a tres anys ("Centre 0-3").

Jornades d'ensenyament organitzades per la FEDAPA, 1987.

Darrerament, l'Escola de Música ha esdevingut un ens autònom que depèn, en part, de l'Ajuntament, i que igualment s'ha vist afectada per la LOGSE, que estructura els ensenyaments de música en tres graus (elemental, mitjà i superior) i, per tant, ha motivat canvis importants en l'aprenentatge.

Les associacions de pares (APA i FEDAPA) han continuat la seva tasca d'implicació en l'ensenyament de la ciutat i, per exemple, han estat un bon puntal a l'hora d'exigir a l'Administració competent un altre centre de secundària, el nou IES Sant Feliu. També han estat eficaces en la millora de l'educació de la ciutat –*educadora*– les activitats del **Consell Escolar Municipal** i del **Servei Municipal d'Educació**. Dues entitats, dins de l'Àrea de Cultura i Educació, que han promogut la participació i coordinació dels ensenyants i dels pares mitjançant la creació de diverses comissions. Les activitats de suport als centres escolars (campanya de teatre, audicions musicals i projeccions de cinema d'animació) han revalidat sobradament la trajectòria de l'esmentat servei. *L'Escola* és el butlletí informatiu del CEM.

Pel que fa a la **llengua catalana**, avui es continuen fent esforços per a implantar-la als llocs oficials, a més de l'ensenyament a l'escola i dels cursos per a adults que la Generalitat i l'Ajunta-

ment (abans la Cambra de Comerç) fan possible. Els primers anys de la democràcia va ser una associació popular –el Grup Gent– la que engegà la campanya de normalització del català, que després la continuà una comissió i un servei municipal, a fi de sensibilitzar-ne tota la població. Els canvis de noms de carrers, la retolació dels comerços i la correcció de barbarismes no eren suficients. L'any 1996 l'Ajuntament va aprovar un Reglament d'ús del català.

Però tenint en compte que el percentatge, segons el padró de 1980 i el de 1997, dels guixolencs nascuts fora de Catalunya és superior al 30%, en els dos censos; que molts adults van tenir una escolarització en castellà; que els mitjans de comunicació de masses (televisió, diaris, ràdio, etc.) encara són majoritàriament en castellà; que l'ús del català no és una exigència en molts treballs ni en algunes administracions públiques..., la situació de la llengua catalana ha canviat sensiblement si la comparem amb el període d'abans del franquisme. Tot i que molts dels immigrats l'han après, el parlen i entenen correctament, el català ha de fer un gran esforç per mantenir-se d'una manera corrent, d'ús. L'any 1980-81 hi va haver un moment en què la gent –en general– es va convèncer que la catalanització al país anava de debò. Actualment, es constata que d'avenços –amb vista a una normalització real, en l'ús social de la llengua–, n'hi ha hagut molt pocs.

Lliurament de premis. Concurs literari de Sant Jordi

ESPORTS, FESTES I ASSOCIACIONS

La falta d'equipaments esportius i culturals era evident. Al principi es van utilitzar les instal·lacions de la *Corchera* –patrimoni municipal des de 1973. El cobert es convertí en pista poliesportiva on es jugava a bàsquet. L'any 1986 s'aprovà el projecte d'un nou poliesportiu que, el 1989 s'inaugurà com a **pavelló municipal d'esports.**

El 10 d'octubre de 1976 s'inaugurà un nou espai per a la pràctica del futbol al barri de Vilartagues. La construcció d'aquell camp està íntimament lligada a les reivindicacions generals d'uns veïns ben organitzats.

Curs 1996-1997. Es comença a aplicar la LOGSE a l'educació secundària.

Cartell de Josep Amat, 1979

L'any 1989 s'inaugurà el pavelló municipal d'esports.

A baix de la ciutat, s'abandonà el camp de futbol vell de la carretera de Palamós, i també es condicionaren els terrenys de la *Corchera* com a camp de futbol provisional (1980-1987). L'any 1986 començaren les obres del camp municipal de Mascanada.

El Club Tennis Guíxols continua avui organitzant els seus campionats i els opens "Ciutat de Sant Feliu". I tot un seguit de clubs (Nàutic, Xaloc, Voleibol...) ofereixen altres possibilitats de practicar l'esport.

Es pot dir que, en aquests anys, **la festa major** prengué un altre aire en plantejar-la com el moment de retrobar l'estímul de la gratuïtat de les coses populars fetes en llocs oberts. S'importà el correfoc, joc de diables i focs d'artifici, que se sumà al ja tradicional castell de focs de l'últim dia de la festa. I s'establí el costum de veure el cinema al carrer, a l'aire lliure. I ni el pregó d'algun famós ni la desfilada de gegants i capgrossos –la família augmenta cada any– no hi poden faltar. Com tampoc, l'aperitiu-concert, l'audició de sardanes i els balls de nit al Passeig. Les exposicions d'art al monestir, la representació de companyies importants de teatre i els concerts musicals de la Porta Ferrada completen una festa major renovada que ajuda cada any a refer els llaços d'una sola, integradora, comunitat.

Precisament, als anys vuitanta, l'establiment del vídeo familiar i el lloguer de pel·lícules coincidia amb el tancament de cinemes comercials a Sant Feliu i amb la fi –per decisió política– del Festival de Film Amateur, l'any 1983. Tres anys abans, del 7 al 14 de setembre el Festival havia enllaçat amb una exposició antològica de **Josep Amat**, a can Cendrós (on s'hi havia estat l'artista abans de fer-hi la nova casa). El pintor de Sant Gervasi i de Sant Feliu dibuixà el cartell del Festival que, després, va ser dipositat al Museu de la ciutat.

A l'estiu no hi van faltar mai la representació d'obres de teatre ni els concerts musicals, a la Porta Ferrada i a l'església del monestir. La continuïtat del **Festival Internacional de la Porta Ferrada**, des de l'any 1963 fins avui, és un fet. Com que tampoc no va quedar a la ciutat cap teatre, l'any 1984 l'Ajuntament encarregà als arquitectes Bosch-Tarrús i Vives el projecte d'un nou teatre-auditori. Fins l'any 1988 no començaren les obres, i s'estrenà la diada de Reis de l'any 1990. Els grups amateurs de teatre, l'Arlequí de Paper i l'Agrupació Teatral Benet Escriba, hi han pogut assajar i muntar les seves representacions. D'altra banda, el grup del moviment Rialles de Catalunya (1986) –avui Xarxa– i el Servei Municipal d'Educació hi continuen oferint les seves campanyes de teatre al jovent de Sant Feliu.

També **el Centre Excursionista Montclar**, a partir de 1976, al nou local que el Bisbat els havia cedit, va reprendre vida i iniciativa. Els socis dirigents –molts d'ells antics escoltes– tenien ganes de fer coses, i de l'any 1975 al 1980 va ser una de les

bones èpoques del centre. Tenia –i té– diverses seccions excursionistes (infantil, juvenil i obert), coral Cypsella, teatre, Rialles, cinema, concerts de rock, ciclisme tot terreny, etc. Actualment organitza sortides extres: esquí, marxa de l'arròs, diada del soci, l'aplec del Montclar, caminada nocturna, el ball dels *pàcarus* per Carnaval...

Perquè, en efecte, després de les eleccions democràtiques **es recuperà la festa tradicional del Carnaval**. Començà essent una festa bàsicament juvenil, espontània, celebrada a la *Corchera*. L'any 1982 ja hi va haver desfilada o rua i carrosses que sortien de la plaça de l'Alabric. Un any més tard, es constituí un jurat que premiava carrosses i comparses. De fet, hi ha hagut una evolució en la celebració del Carnestoltes. Actualment ha guanyat en participació i estètica; en canvi ha perdut un bon xic de l'espontaneïtat i de la ironia que havia tingut en altres temps.

Així és que tant les associacions històriques –les ja anomenades i els Amics de la Sardana– com les noves –Associació de Veïns de Vilartagues, la parròquia del mateix indret i altres– han contribuït a mantenir amb les seves iniciatives un to constant en la vida festivocultural de la ciutat.

El 1986 es va constituir l'associació Amics de les Gavarres i del Massís de l'Ardenya, el que indicaria una nova sensibilitat pel patrimoni natural. Igualment, **la Junta Tècnica del Museu** s'ha destacat en l'acció a favor de la rehabilitació urbana i de l'ampliació de l'inventari o catàleg dels edificis i indrets que s'han de conservar. L'associació Amics de l'Ermita i el Paratge de Sant Elm, i el Patronat Municipal de dita capella, són un exponent més del desig de protegir allò que identifica Sant Feliu.

D'altra banda, els Amics de Pedralta continuen avui vetllant pel monument geològic i per la celebració del tradicional aplec. Entre el dia 9 i 10 de desembre de 1996 va caure la gran pedra basculant del seu emplaçament. L'esdeveniment va causar una veritable consternació entre els habitants de la Vall d'Aro.

A pesar d'una llarga història d'intents renovats per a protegir **Pedralta** –des de 1967, per part del doctor en geologia Lluís Pallí–, ahores d'ara no hi ha

El 1983 es va suspendre el tradicional Festival de Cine Amateur.

Carnaval

El 6 de gener de 1990 s'estrenà el teatre auditori municipal. Amb la democràcia es recuperà la festa tradicional del Carnaval.

cap figura legal o qualificació determinada que en prevegi la protecció. Semblava que el Pla d'espais d'interès natural (PEIN, 1992) que inclou, del terme municipal, 537,5 ha del massís de Cadiretes, la tindria en compte. Però, malauradament, no ha estat així[262].

També el 1986 va néixer l'Associació Cultural Ahivoy –avui desapareguda– amb la idea de crear un nou espai obert a tothom, on hi pogués haver un intercanvi d'inquietuds, idees i projectes culturals, entenent la cultura com a forma de vida.

Amb les noves necessitats socials, han anat sorgint altres entitats que pretenen donar-hi resposta. Ens referim al Voluntariat Ganxó, a ACAS –associació antisida– i a la **Plataforma Ciutadana per al Jove**, que ha aplegat la majoria d'entitats ganxones i diverses persones particulars que volen ajudar la joventut amb una problemàtica especial. Darrerament, l'Associació Suport a la Dona de Sant Feliu voldria traduir en realitats la seva denominació.

Difusió cultural i informació

Aquest període –diguem-ne democràtic– ha estat força bo per a les publicacions de treballs, sobretot de recerca històrica: estudis d'investigació, especialitzats i monogràfics, i de difusió. El 1981 es creà l'Institut d'Estudis del Baix Empordà amb l'única finalitat de publicar treballs d'investigació sobre temes d'aquestes contrades. Avui ja són setze els volums publicats per aquesta entitat.

Per altra part, l'any 1986 es formaren els **Tallers d'història**, integrats per educadors i estudiosos, amb l'objectiu d'acostar la història local a l'ensenyament de la ciutat, i de donar-la a conèixer a tota la població. S'han muntat des de l'Arxiu, conjuntament amb el Museu, diverses exposicions sobre temes d'història guixolenca. S'han publicat set dossiers d'història local i deu llibres. Un butlletí informatiu, des de 1989, dóna notícies de les dues entitats culturals.

Totes aquestes activitats s'han centrat a l'edifici del Monestir –seu de l'Arxiu Municipal, del Museu, sales d'exposicions i de congressos. Per altra part, la Universitat de Girona, en col·laboració amb l'Ajuntament, ha creat unes aules universitàries obertes al públic de Sant Feliu, que han començat el curs 1996-97.

Quant a la biblioteca pública, l'Àrea de Cultura de l'Ajuntament, des de l'any 1997 ha rellevat l'antic titular –la Fundació "la Caixa"– i, amb el seu caràcter municipal, ha emprès un dinamisme cultural propi i complementari a la resta d'activitats que avui es fan a la ciutat.

Pel que fa a personalitats del món de la investigació, cal destacar la figura de Lluís Esteva i Cruañas, que morí l'any 1994, i que ha deixat escrita moltíssima obra, com es pot comprovar en la bibliografia de tots –pràcticament– els temes d'aquest llibre. També, la figura de Joan Torrent i Fàbregas (1901-1996), verdaguerià i investigador

262 PALLÍ, LL.,-ROQUE, C., "Característiques geomorfològiques de la Pedralta (Baix Empordà, Girona)." *EBE* 16, 1997.

Tallers d'història

A l'esquerra, una sala de l'exposició sobre el franquisme

Sala del Museu

local. Tots dos varen ser homenatjats per l'Ajuntament de la ciutat.

No podem oblidar aquí la figura de **Margarida Wirsing Bordas**, pedagoga, periodista (*L. d'Andraitx*) i exdirectora de la millor època del setmanari *Àncora* qui, pocs dies abans de morir –el 3 de gener de 1995– deixà escrit el llibre *Volves. Crònica d'un any 1993-94.*

Quant a publicacions, potser cal destacar el llibre *Josep Irla. President de la Generalitat de Catalunya a l'exili* (1981), del guixolenc Felip Calvet Costa en col·laboració amb J.M. Roig, i la traducció al català del clàssic d'Yvette Barbaza –vint anys després de la seva publicació en francès– *El paisatge humà de la Costa Brava* (1988).

Pel que fa a la literatura cal recordar, aquí, una generació jove que ha trobat el gust d'escriure i la sort –en premis literaris– de publicar els seus treballs. Ponç Puigdevall és l'autor d'*Un silenci sec,*

Joan Torrent amb Mn. Pere Ribot, a Riells

premi Andròmina 1991; i Toni Sala ho és d'*Entomologia*, premi Documenta 1996.

És notícia, digna de fer-la constar en aquest capítol, que el conegut catedràtic de Llengua i Literatura Joaquim Molas Batllori, mestre de moltíssims professors i amb abundant obra publicada, s'ha establert a Sant Feliu. La ciutat de Gaziel serà, doncs, tema per als seus escrits, com així ha succeït amb el seu *Fragments de memòria* (1997).

I parlant de cultura i lleure, s'ha de remarcar tota l'activitat que porta a cap la gent gran de la nostra població (APITE), al Casal de Tueda, a fi d'oferir una formació permanent. S'han creat les aules de difusió cultural, de manera que diversos professors de la Universitat de Girona han exposat temes d'història, de sociologia, de literatura, de geologia, etc. Tenen l'oportunitat de fer classes de català, excursions i altres activitats de lleure. La publicació d'un butlletí informatiu, *L'Avi*, dóna compte, cada mes, de totes les coses que fan.

Quant a **publicacions** periòdiques, s'ha de dir que continua la vella *Àncora*, que ja ha superat el número 2.500! Lluís Palahí Xargay (Lupaxa) n'ha estat el redactor més tenaç i prolífic.

Hi ha hagut diversos intents de complementar la informació de la ciutat, setmanal o mensual: *Quaderns d'Informació Municipal* (1979-1980), *Es Corcó* (1981-1982), *Setmana* –que va durar 13 setmanes escasses! Actualment, amb *Àncora*, només surt *La Proa* (1994), setmanari del Baix Empordà, i molt de tant en tant un *BIM*, un butlletí d'informació municipal. A la població veïna de Castell-Platja d'Aro, es continua publicant mensualment *El Carrilet*.

Ràdio Sant Feliu, ens autònom municipal, emet notícies i programes d'interès per a la població ganxona.

EVOLUCIÓ POLÍTICA

TRANSICIÓ DEMOCRÀTICA (1975-1982)

A LA TARDOR DE L'ANY 1976, es constituí la Taula Democràtica de Sant Feliu de Guíxols, formada per demòcrates independents i comptant amb l'adhesió d'Esquerra Democràtica de Catalunya, el Partit

Unificat de Catalunya i el Partit Socialista de Catalunya (Congrés), que va fer pública la seva adhesió als objectius de l'**Assemblea de Catalunya**[263]: amnistia general, llibertats democràtiques, restabliment de l'Estatut de 1932 i coordinació amb els altres pobles de la península que lluitaven contra la dictadura. I en aquest sentit, la Taula demanà a l'Ajuntament presidit encara per Pere Albertí Calzada –que havia estat "designado por el Excmo. Sr. Ministro de la Gobernación" l'any 1973– que reclamés l'Estatut de 1932 i l'ús oficial del català.

Havent-se legalitzat, al principi de l'any 1977, els partits polítics, van tenir lloc les primeres eleccions generals democràtiques des de 1936. Efectivament, **el 15 de juny de 1977** es feren les primeres eleccions generals lliures. A Sant Feliu, la candidatura Socialistes de Catalunya (PSC (c)-PSOE) va resultar majoritària (3.095 vots, el 38%), seguida del Pacte Democràtic de Catalunya –inclosa Convergència Democràtica de Catalunya– (amb 1.761, el 22%); del PSUC (1.239 vots, 15%) i d'Unión Centro Democrático, amb 1.144 vots.

Els partits polítics que havien obtingut una majoria tan àmplia (Convergència Democràtica de Catalunya, Esquerra Democràtica de Catalunya, Esquerra Republicana de Catalunya, Estat Català Ortodox, Partit Socialista de Catalunya, Partido Socialista Obrero Español i Partit Socialista Unificat de Catalunya)[264], a Sant Feliu constituïren una Comissió Consultiva Permanent, fins a les properes eleccions municipals, a fi de consensuar amb el darrer consistori de la dictadura les decisions més importants que poguessin afectar la ciutat.

Les mobilitzacions massives de ciutadans a favor de l'Estatut (11 de setembre de 1976 a Sant Boi i 11 de setembre de 1977 a Barcelona, amb un milió i mig de manifestants) forçaren el retorn de Josep Tarradellas a Barcelona –el 23 d'octubre de 1977– com a president d'una Generalitat provisional. Aquest va ser l'únic acte de restauració de la legitimitat republicana, en tot el procés de transició. Anul·lada l'Assemblea de Catalunya, Tarradellas nomenà un consell executiu unitari que donà forma a una Generalitat sense competències ni pressupost.

263 Plataforma unitària que aplegava partits d'esquerra i altres entitats socials com les associacions de veïns, constituïda al final de 1971.

264 M.A. 9-09-1977.

Pere Albertí, el darrer alcalde de la dictadura

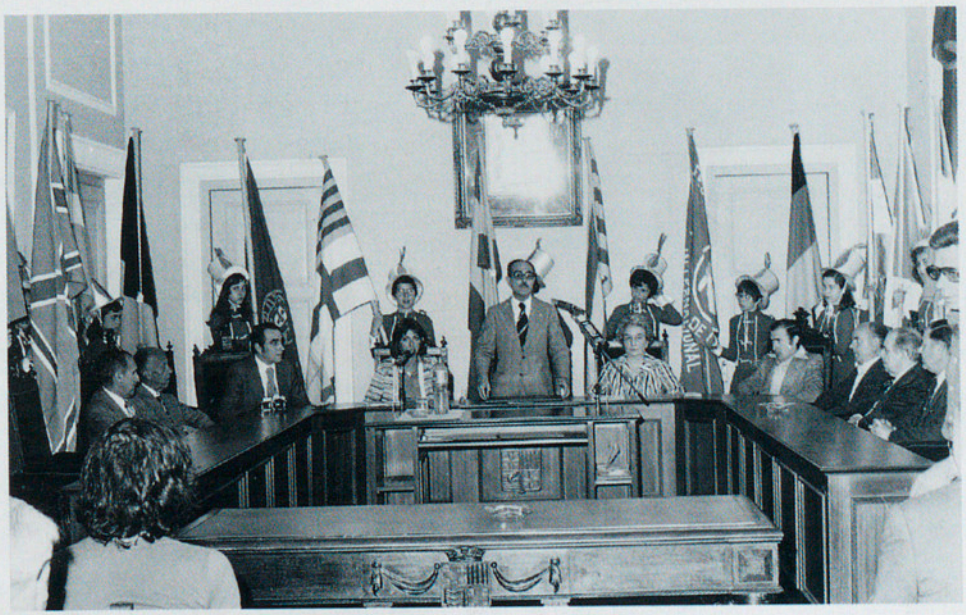

El 15 de juny de 1977 van tenir lloc les primeres eleccions generals lliures i el 3 d'abril de 1979, les municipals. A Sant Feliu cap força política no aconseguí la majoria absoluta.

Les primeres Corts tingueren un caràcter constituent, és a dir que es formaren per a redactar el projecte de la **Constitució de 1978**, aprovada en referèndum el 6 de desembre.

Després van tenir lloc unes noves eleccions generals, l'1 de març de 1979. Els resultats, a Sant Feliu, van ser semblants als de 1977. El PSC (PSOE): 3.047; els Centristes de Catalunya-UCD: 1.546; Convergència i Unió: 1.511; PSUC: 1.037. Malgrat el petit augment que experimentaren els Centristes a Sant Feliu, podem destacar la continuada victòria electoral de les forces progressistes i nacionalistes i els continus fracassos del partit del govern espanyol, la Unión de Centro Democrático.

I, finalment, el 3 d'abril van tenir lloc les primeres eleccions municipals democràtiques des de la II República.

Les eleccions municipals del 3 d'abril de 1979

Socialistes de Catalunya (PSC-PSOE): 2.933 vots (set regidors: Manuel Monfort Anglès, Jaume Barneda Lluelles, Josep Vicente Romà, Antonio Martínez Fernández, Emilio Radresa Abella, Joan Oliver Isern i Albert Mateu Alenyà).

Convergència i Unió: 1.613 vots (quatre regidors: Josep López de Lerma López, Roger Conchillo Padrosa, Pau Aymerich Gironès i Àngela Bussot Domènech).

Centristes de Catalunya-UCD: 1.351 (tres regidors: Carles Xargay Saurí, Daniel Peribáñez Martín i Josep Clavaguera Carbó).

Partit Socialista Unificat de Catalunya (PSUC): 1.200 vots (tres regidors: Pere Pujol Jordana, Joan Vilà Cruañas i Felip Villanueva González qui, pocs mesos després, va ser substituït per Carme Ayats Devesa).

Esquerra Republicana de Catalunya, amb només 330 vots –no arribà al 5%–, es quedà fora de l'Ajuntament.

L'abstenció va ser del 31'80%.

Cap força política, doncs, no va aconseguir la majoria absoluta. Calia pactar. Així, Manuel Monfort Anglès, del PSC-PSOE, va ser el primer alcalde titular que va sortir de les urnes. El 19 d'abril, prengué possessió de l'alcaldia en comptar amb 9 vots –7 del seu partit i 2 del PSUC. Els tres regidors centristes votaren Carles Xargay, i els quatre de CiU votaren en blanc.

El primer acord de l'Ajuntament va ser pres per unanimitat: trametre dos telegrames, al president del Govern i al president del Congrés de Diputats, respectivament, per expressar el desig de tots els components de l'Ajuntament d'una ràpida aprovació de l'Estatut de Catalunya[265].

En efecte, la proclamació de la Constitució (6 de desembre de 1978), en què es reconeixien els drets de les nacionalitats històriques, va obrir pas a l'elaboració de l'Estatut, aprovat per referèndum el

265 *Quaderns d'Informació Municipal*, I, 10-06-1979.

25 d'octubre de 1979. 6.598 ciutadans de Sant Feliu votaren SÍ (el 59,56% del cens; el 92,39% dels votants). I 329 digueren NO (el 2'97% del cens; el 4,60 sobre els votants). El nombre d'electors era d'11.077 i votaren tan sols 7.141.

La participació va ser baixa, i en el nucli antic de la ciutat es donà l'índex més alt d'abstenció i de vots negatius; i, lògicament, el més baix de vots afirmatius. A la perifèria de la ciutat, en canvi, s'obtingué l'índex més baix d'abstenció i de vots negatius i, per tant, el més alt de vots afirmatius[266].

Un cop ratificat pel Congrés i pel Senat –i després de la seva promulgació–, s'obrí un procés constituent. La Generalitat, que fins llavors era provisional, passaria a ser definitiva, i s'haurien de convocar eleccions autonòmiques de diputats per al Parlament de Catalunya, a qui correspondria elegir un nou president de la Generalitat.

El 20 de març de 1980 les primeres eleccions autonòmiques iniciaren la formació regular del Parlament de Catalunya, d'on sorgí la majoria que governà la Generalitat, que deixà de ser provisional. Amb una abstenció un xic superior al 30%, els vots a Sant Feliu es distribuïren de la manera següent[267]:

Convergència i Unió	2.095 vots	(28,1%)
Partit dels Socialistes	2.081 vots	(28,0%)
Centristes de Catalunya	1.607 vots	(14,3%)
Partit Unificat de Catalunya	977 vots	(13,1%)
Esquerra Republicana de Cat.	659 vots	(8,8%)
Nacionalistes d'Esquerra	198 vots	(2,6%)

El president Jordi Pujol amb l'alcalde Josep Vicente

El Parlament, amb una majoria nacionalista (Convergència Democràtica i Unió) i unes fortes minories socialista i comunista elegí **Jordi Pujol nou president de la Generalitat de Catalunya** (abril 1980).

Tot aquest procés de legalització de l'autonomia catalana s'ha de situar justament en el marc de la transició espanyola del franquisme a la democràcia, quan, per a evitar o diluir les diferències de les nacionalitats històriques dins l'Estat, es dividí tot el territori en comunitats autònomes.

266 *Quaderns d'Informació Municipal*, 9, febrer 1980.
267 *Quaderns d'Informació Municipal*, 11, abril 1980.

Abans d'això, però, en finalitzar l'estiu del primer govern local democràtic (1979), ja es produí la primera crisi municipal, quan l'Ajuntament no va donar suport a un homenatge a l'escriptor Josep Pla, al·legant —el regidor Emili Radresa del PSC, que hagué de dimitir– un escrit anticatalà fet per un homònim de *l'homenot* de Palafrugell. Un malentès –que vint anys després sembla que no tenia cap mena d'importància– va esdevenir un autèntic conflicte polític. Però és prou indicatiu de la passió amb què, aleshores, les dues forces polítiques majoritàries es prenien qualsevol afer de la ciutat. La dècada dels vuitanta estarà, doncs, presidida per aquesta lluita política un xic elevada de to. La secció de cartes al director del setmanari *Àncora* i les capçaleres del diari *El Punt* en són prou reveladores. En l'enrariment d'aquella dialèctica política, destaca la figura del polític guixolenc que ha arribat més enllà i més amunt en la professionalitat de la política, **Josep López de Lerma**, de Convergència Democràtica. Diputat des de l'any 1979, sota el mestratge de Miquel Roca Junyent, ha estat nomenat vicepresident del Congrés, i n'ha presidit diferents comissions importants. Però, tot i les seves qualitats innegables, la majoria dels ciutadans de Sant Feliu –fins ara– mai no li han confiat la presidència del govern del seu poble natal.

Les despulles de Josep Irla retornen al seu poble.

Tanmateix, les divergències –polítiques, ideològiques i personals– no es produïen només entre el grup de govern i el de l'oposició, sinó dins del mateix grup socialista. Així, al començament de setembre de 1980, tingué lloc la segona llevantada entre els socialistes. Manuel Monfort presentà la seva dimissió com a alcalde, que va ser acceptada pel Ple municipal. Presidí el consistori, com a alcalde accidental, Pere Pujol Jordana del PSUC, fins que el Ple de l'1 d'octubre nomenà alcalde **Josep Vicente Romà** (10 vots a favor, 4 per a López de Lerma i 3 per a Carles Xargay). La crisi havia estat motivada per la impossibilitat d'aconseguir una estabilitat dins l'equip de govern, a causa de la divisió interna produïda pel personalisme i la lluita per aconseguir parcel·les de poder local.

Aquesta serà una altra constant que es repetirà en la dècada dels vuitanta i que posarà en evidència que alguna cosa falla en el funcionament i projecte de tots els partits polítics, i en la confecció –sempre improvisada, sovint oportunista– de llistes tancades amb vista a les eleccions municipals. En tot cas, alguna cosa anava canviant en la realitat dels partits. Amb una democràcia semblant a la dels països veïns, a poc a poc s'ha anat produint una descàrrega ideològica i un allunyament –o una desaparició– dels polítics de convicció de base, enfront dels polítics professionals que cobren per governar.

L'octubre de 1981 es va retre un sentit homenatge –institucional i popular alhora– a Josep Irla, tercer president de la Generalitat de Catalunya. D'aquesta manera es disposà el retorn solemne de les seves despulles a la ciutat que el va veure néixer i créixer. Ara és, doncs, enterrat al cementiri guixolenc, al costat de la tomba del seu pare. Els actes de l'homenatge varen ser diversos, i s'aprofità aquella efemèride per a donar el seu nom al Passeig Marítim del President Irla.

El govern local (1983-1995)

Les eleccions municipals del 8 de maig de 1983 varen ser guanyades, per àmplia majoria, pel Partit dels Socialistes de Catalunya (PSC-PSOE), que obtingueren 11 regidors (4.642 vots). La coalició de Convergència i Unió (CiU), 5 regidors (2.288 vots) i el Partit Socialista Unificat de Catalunya (PSUC), 1 regidor (576 vots). Josep Vicente, doncs, va ser reelegit alcalde-president (12 vots a favor, i 5 a Joan J. Gironella, independent a les llistes de CiU).

En aquest mandat es van produir altres conflictes: el del Pla general; el tema del port i l'emmanillament de policies al pati de l'Ajuntament, per demanar la dimissió del seu cap. El regidor socialista Joan Miranda, mà dreta de l'alcalde, que al final es manifestà contrari al Pla general, es revelà com el màxim exponent de l'oportunisme polític de què hem parlat més amunt, fins que el 20 de febrer de 1987 va presentar la seva dimissió. També entre els regidors de l'oposició hi hagué crisi, i no pas petita. L'any 1985 el regidor Ramon Vilossa va deixar el grup de CiU perquè, segons ell, també independent, no es feia prou oposició. Després ho féu Pere Albertí –al·legant ambigüitat i massa avinença dels regidors de CDC amb els socialistes. Finalment, el Comitè executiu local de Convergència Democràtica de Catalunya va prendre l'acord de separar del grup municipal de CiU els regidors independents Joan J. Gironella i Pere Albertí, i nomenar el tinent d'alcalde, Carles Xargay, portaveu del grup municipal de CiU[268]. Convergència i Unió havia confeccionat una llista amb molts d'independents als quals, per interessos molt concrets i diversos, els convingué entrar al consistori.

Per altra part, un any abans de les noves eleccions municipals, el 1986, va ser l'any de la màxima inversió en infraestructures, com hem vist en l'apartat de *Ciutat*.

268 *Àncora, 9-05-1985*

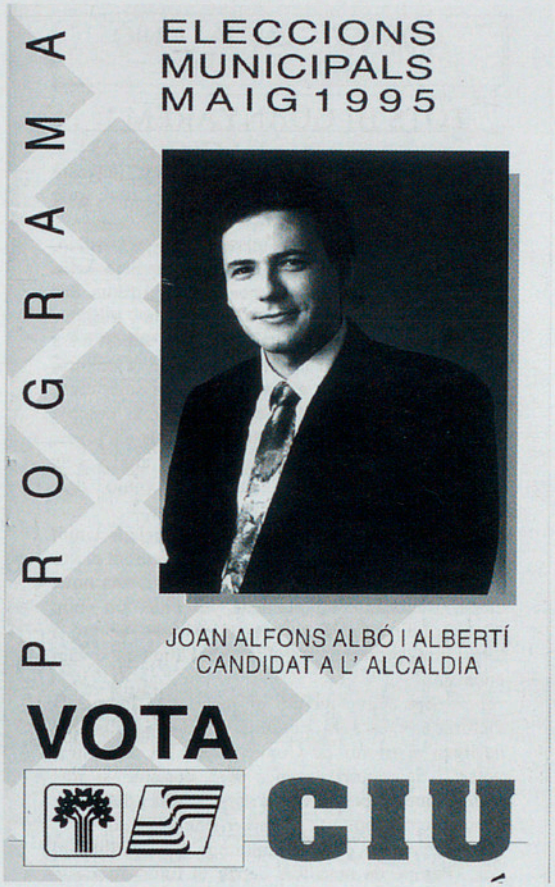

Programa electoral de CiU, 1995. Joan Alfons Albó i Albertí n'encapçalà la candidatura.

En aquest doble clima, de crispació política i de plena activitat inversora, s'aproparen les eleccions. El 27 de maig de 1987, més de tres-centes persones ompliren el cinema Catalunya per seguir un debat entre els futurs candidats: Vicente, López de Lerma, Pujol i Joan Albó Casals (d'Aliança Popular). El debat no va tenir color. L'experiència parlamentària –i com a membre del Consell Nacional de CDC- proporcionà a López de Lerma un nivell d'informació de dades i lleis tan gran que el seu discurs va ser abassegador. Tot feia preveure, per tant, una victòria electoral de CiU, de López de Lerma, que es tornava a presentar. Però no va ser així, encara que s'escurçaren molt les distàncies entre els votants d'un partit i l'altre.

Les eleccions del 10 de juny de 1987 donaren els següents resultats: PSC, 4.074 vots (9 regidors); CiU, 3.498 (8 regidors). Com a novetat, cal assenyalar que per primera vegada l'antic PSUC, ara dins d'Iniciativa per Catalunya, amb 381 vots només, va deixar de tenir-hi representant, al consistori. Tampoc no n'aconseguí cap Alianza Popular (291 vots).

Aquest bipartidisme local va voler explicar-se, amb molt poca fortuna i molta miopia i simplisme, argumentant que als barris de la perifèria de la ciutat es votava socialista, i al centre, la coalició nacionalista. Com si Sant Feliu estigués dividit en dos pobles: despectivament, "els de dalt" i "els de baix". La veritat és que el centre de la ciutat és força buit, i als barris perifèrics hi ha anat a viure més de la meitat de la població ganxona, que constitueix un sol poble.

Una cosa semblant passava abans i durant la Segona República. Al centre urbà, es votava els autonomistes, la Lliga; a la perifèria, els republicans. Però, llavors, mai a ningú no se li va ocórrer de jus-

tificar-ho públicament, dividint la població en rics i pobres. En la nova legislatura, l'estratègia de López de Lerma va ser la d'endegar una campanya duríssima d'oposició. Els plens no eren gens avorrits. Mocions, esmenes, vots particulars, preguntes, demanda de documents (457!), de plens i de compareixences. Però no va ser la campanya d'oposició dels convergents allò que va fer trontollar la personalitat política de Josep Vicente, sinó les divisions internes de l'equip de govern socialista. Tampoc Vicente, com a cap, no aconseguí de treballar en equip, confiant responsabilitats i implicant els altres membres del govern en un projecte comú de ciutat. Els regidors joves volien assumir un protagonisme polític que els era negat. El regidor socialista Miquel Massallé presentà la dimissió per altres motius, que algun dia caldrà estudiar amb calma.

Quan tan sols faltaven vuit mesos per a les eleccions de 1991, Josep Vicente es veié forçat a presentar la dimissió. A partir del 26 de setembre de 1990 Antoni Juanals Román va ser proclamat nou alcalde. López de Lerma, aleshores, canvià d'estratègia: lloar les qualitats intel·lectuals de Vicente per acusar Juanals de mediocritat.

Mentrestant un grup d'independents, disconformes amb l'estil de fer política de socialistes i convergents, va formar un partit, Unió Independent Comarcal (UIC), que el 6 de novembre de 1990 va ser incrit en el Registre de Partits Polítics. Amb ERC i Iniciativa, havien de presentar una única candidatura d'acord amb un programa comú confeccionat prèviament. Però l'experiència –en aquella ocasió– no va funcionar, en constatar que realment no s'havia aconseguit encara una nova manera de concebre els partits polítics, ni un tarannà diferent de fer i de sentir la política local.

Amb **les eleccions municipals del 26 de maig de 1991**, el grup socialista revalidà i amplià la seva victòria amb 4.151 vots (10 regidors) i 3.121 per a CiU, que perdé un regidor. Juanals tornà a ser alcalde amb una còmoda majoria. Des d'aleshores

De 1987 a 1991 l'oposició desfermada per López de Lerma va ser quantitativament impressionant.

Candidats del PSC, 1995

En les eleccions de 1995 els socialistes han perdut la majoria absoluta, i han entrat en l'escenari del govern local altres forces polítiques.

Joan Casamitjana d'ERC, regidor de Cultura, Pepita Irla, l'alcalde Antoni Juanals, Heribert Barrera d'ERC, Joan Puigcercós d'ERC i l'arxiver municipal, en la presentació de la Fundació Josep Irla, 1997

es va poder desplegar amb més eficàcia la política d'un jove regidor socialista, Josep M. Muñoz, que impulsà i donà suport a les iniciatives culturals que havien restat força marginades.

La construcció i explotació d'un aparcament a la rambla Vidal i al Passeig, que comportava la remodelació d'aquells espais emblemàtics, va ser el contratemps més seriós de la legislatura 1992-93. Més de mil persones es manifestaren en contra d'aquell projecte.

El 28 maig de 1995, els socialistes tornaren a guanyar les eleccions municipals. Però aquesta vegada perderen la majoria absoluta, i entraren altres forces polítiques a l'escenari del govern local. A fi de governar amb una certa tranquil·litat, els socialistes s'han vist obligats a pactar amb les forces d'esquerra (ERC i IC-EV, gener de 1997), representades respectivament per Joan Casamitjana i Francesc Rodríguez.

PSC.....3.676 vots (8 regidors)
CiU.....3.136 vots (6 regidors)
PP.....689 vots (1 regidor)
ERC.....549 vots (1 regidor)
IC-EV.....510 vots (1 regidor)

Per la festa major de 1996, Josep López de Lerma va ser convidat a ser-ne el pregoner, el qual, lluny de les velles i ràncies polèmiques, invità els guixolencs a pensar en un futur millor per a la ciutat, comú a tots els guixolencs, sense cap mena de distinció. Ho fem constar en aquest final del tema, no pel fet en si –mancat de qualsevol interès– sinó pel que té de revelador i significatiu.

L'experiència de vint anys de viure en democràcia ha servit per a moltes coses, encara que no totes positives. Arribats en aquest punt, potser cal completar el protagonisme i la responsabilitat dels partits polítics (govern i oposició) en els ajuntaments democràtics, tant pel que fa als encerts com als errors. Els agents econòmics de la ciutat, les associacions populars i, en general, tota la societat civil guixolenca són els que en realitat han fet possible –amb els seus diners, la participació o la permissivitat– les millores aconseguides durant aquests vint anys; i, també, les greus mancances persistents. Solidàriament.

Text I

7. Catàleg Monumental i Artístic de Sant Feliu de Guíxols

("Memòria justificativa del Pla general de Sant Feliu de Guíxols", 1985)

"En compliment d'allò establert per la llei referit a la necessitat d'estudiar la incidència de la legislació específica del patrimoni historicoartístic i la de caràcter protector en matèria d'espais naturals i d'altres, s'ha confeccionat el Catàleg Monumental i Artístic de Sant Feliu de Guíxols, d'acord amb allò establert en l'article 25 de la Llei del Sòl. Catàleg que l'Ajuntament desplegarà normativament a través d'un Pla Especial seguint les directrius que s'assenyalen a continuació.

7.1. Edificis singulars de propietat pública que s'han de protegir:

1. Conjunt del monestir i l'església parroquial
2. Hospital municipal
3. Mercat
4. Edifici del Salvament
5. Molí de les Eres
6. Cementiri municipal
7. Asil Surís
8. Escola de l'Estació
9. Ermita de Sant Elm

Tots aquests edificis queden protegits integralment, i no es permeten els usos públics que comportin la degradació arquitectònica i ambiental de l'edifici que s'ha de protegir.

7.2. Edificis de propietat privada que s'han de protegir integralment:

1. Casa Patxot
2. Casa Casas
3. Edifici de la Caixa de Pensions a la cantonada rambla Vidal amb el carrer Major
4. Casino dels Nois
5. Casa Domènech Girbau i el seu jardí al passeig de Sant Pol

Aquests edificis queden protegits integralment, i es permet l'ús que hi ha actualment o el d'equipament públic.

Únicament es permeten les reformes i modificacions que comportin una recuperació de la forma original, tant a l'exterior com a l'interior de l'edifici.

7.3. Edificis de propietat privada que s'han de protegir parcialment:

1. Casa Estrada o de les Punxes, el seu jardí i el molí de vent al passeig de Sant Pol
2. Casa Girbau Estrada i el seu jardí al passeig de Sant Pol
3. Casa Surís Estrada i el seu jardí al passeig de Sant Pol
4. Casa Mainegre i el seu jardí a la carretera de Palamós

7.4. Edificis de propietat privada que s'han de protegir:

1. Casa Maruny
2. Xalet Barraquer
3. Casa Marquesa de Sant Antoni

En aquests edificis queden protegits els elements que aquí s'assenyalen.

7.5. Elements d'interès de propietat privada sotmesos a protecció integral:

1. Mirador i tanca de can Rius
2. Molí de vent
3. Molí de les Forques

7.6. Edificis de propietat privada que s'han de protegir pel seu paper urbà:

1. Front del passeig de Mar entre el carrer primer de la travessera i el carrer de Sant Joan
2. Front del passeig de Mar entre el carrer de Sant Joan i el de Sant Pere
3. Front del passeig de Mar entre el carrer de Sant Pere i la rambla Vidal
4. Front del passeig de Mar entre el carrer de la Creu i la rambla del Portalet

Aquests edificis queden incorporats al Catàleg i protegits de tota substitució i augment en alçada. Queden obligats a ser conservats tal com ara són."

BIBLIOGRAFIA

FRAGUELL, R.M., *Turisme residencial i territori*, L'Eix Editorial, Girona 1994.

ANYS	SANT FELIU DE GUÍXOLS	CATALUNYA	EL MÓN
1976	Debat Costa Brava Es constitueix la Taula Democràtica de Sant Feliu de Guíxols	Congrés de Cultura Catalana	Suárez, cap de govern d'Espanya
1977	Primeres eleccions generals lliures amb victòria dels Socialistes de Catalunya (PSC) a Sant Feliu	Gran manifestació de l'11 de Setembre El president Tarradellas torna de l'exili	Els EUA llancen la sonda Voyager I, la missió de la qual és explorar Saturn i Júpiter
1978	Obres d'ampliació i modificació de Vilartagues i Tueda de Dalt	Diversos atemptats a Barcelona Incorporació del català a l'ensenyament	S'aprova una nova Constitució espanyola S'inicia el pontificat de Joan Pau II
1979	Primeres eleccions municipals democràtiques des de la II República. Manel Monfort, elegit alcalde de Sant Feliu	Aprovació de l'Estatut d'Autonomia	Invasió soviètica a l'Afganistan S'aguditza la crisi econòmica espanyola
1980	Manel Monfort presenta la dimissió i el Ple nomena alcalde Josep Vicente Romà	Primeres eleccions autonòmiques i primer Parlament. Pujol és president	Reagan, president dels EUA
1981	Construcció del Col·legi l'Estació i de la nova caserna de la Guàrdia civil Homenatge a Josep Irla	Acte multitudinari a favor de la llengua i la cultura catalanes	Dimissió de Suárez del govern espanyol Cop d'estat d'Antonio Tejero (23 febrer) Mitterrand, president de la Rep. francesa
1982	Es realitzen els estudis del Pla general	Celebració del Dia de la Llengua Crisi de la Banca Catalana	Espanya ingressa a l'OTAN Victòria del PSOE a les eleccions generals
1983	L'Ajuntament aprova els "Objectius, criteris i solucions generals" de la revisió del Pla general de Sant Feliu	El Parlament aprova la Llei de normalització lingüística Creació de TV3	Comença la reconversió industrial a Espanya

Anys	Sant Feliu de Guíxols	Catalunya	El món
1985	Comencen les obres de l'Escola Bressol S'aprova el Pla general	Mor Salvador Espriu	Comença la recuperació econòmica d'Espanya Gorbatxov arriba al poder a l'URSS
1986	Es restaura l'edifici del Salvament S'inaugura la plaça Salvador Espriu	Barcelona, nominada pels Jocs Olímpics de 1992	Victòria socialista a les eleccions espanyoles Espanya s'integra a la Unió Europea
1987	Eleccions municipals Elegit alcalde Josep Vicente	Atemptat d'ETA a l'Hipercor de Barcelona	Cimera Reagan-Gorbatxov. A la Gran Bretanya, els conservadors renoven la majoria
1988	Es comencen les obres de cobriment de la riera de Tueda Trasllat i ampliació de l'emplaçament del Centre d'Assistència Primària (CAP)	Victòria de CiU a les eleccions Vaga a l'ensenyament	Bush, president dels EUA L'ONU estableix la pau entre Iraq i Iran Els nacionalismes esclaten a l'URSS
1989	S'inaugura el pavelló d'esports	Mor Salvador Dalí	El PSOE perd la majoria absoluta Caiguda del mur de Berlín
1990	Construcció del Casal de Tueda S'inaugura el teatre-auditori Dimissió de Josep Vicente Antoni Juanals és proclamat alcalde	Palau Sant Jordi	Aprovació de la LOGSE a Espanya L'Iraq ocupa Kuwait Unificació d'Alemanya
1991	S'instal·la l'Arxiu Municipal al monestir Eleccions municipals. Els socialistes revaliden i amplien la seva victòria	Terra Lliure inicia una treva indefinida	Comença la Guerra del Golf Tractat de Maastricht
1992	Exposició del Centenari del Tren, al monestir	Celebració dels Jocs Olímpics de Barcelona Decret de la Generalitat sobre el Pla d'espais d'interès natural (PEIN)	L'EXPO-92 i l'AVE arriben a Sevilla Crisi en el sistema monetari europeu Bill Clinton, nou president dels EUA

Acabat d'imprimir a Girona,
a l'obrador de Palahí Arts Gràfiques,
Nadal de 1997,
XI aniversari dels Tallers d'Història
de Sant Feliu de Guíxols,
LAUS DEO.

El llibre ***Sant Feliu de Guíxols. Una lectura històrica*** vol ser un resum força complet de la història de la ciutat, distribuït en dotze capítols o temes, que comprèn des dels primers mil·lennis fins a l'actualitat. Acompanyen el relat –també anàlisi i explicació– una bibliografia prou àmplia i uns textos que podrien ser útils a tots els lectors que volguessin completar-ne la informació històrica. El propòsit d'aquest text, doncs, és doble: que pugui servir als estudiants a l'hora de conèixer les seves arrels, i a tots aquells que desitgin guardar un bon record de la ciutat visitada, d'un important passat històric.

Com que un resum obliga sempre l'autor a fer una tria i una eliminació, aquí s'ha optat clarament per la trajectòria col.lectiva de la població guixolenca, per la seva relació amb el medi, per l'obtenció de recursos per a sobreviure i per les diversions i les idees que han anat marcant el seu tarannà social, en la vida de cada dia. Si la manufacturació del suro –després del poder monacal– ha estat l'element que més ho ha fet, modernament el fenomen que més ha influït i ha fet evolucionar l'estil de vida dels guixolencs ha estat el turisme.

ÀNGEL JIMÉNEZ (Girona, 1940). Llicenciat en història medieval, actualment és director del Museu d'Història de la Ciutat, de l'Arxiu Municipal i coordinador de l'Àrea de Cultura i Patrimoni de l'Ajuntament de Sant Feliu de Guíxols. Ha publicat els llibres *El federal Pere Caimó* (1975) amb Josep Clara, *Sant Feliu de Guíxols* (1986), *L'ensenyament a Sant Feliu de Guíxols* (1988), *Guia de Sant Feliu de Guíxols. Costa Brava* (1992), *Imatges per a la història* (1993), amb el fotògraf Quim Bigas, *La Guerra Civil a Sant Feliu de Guíxols* (1936-1939) (1995), *Tallers d'Història* (1986-1996) i *Guia històrica de Castell d'Aro i S'Agaró* (1996), amb Josep M. Melció. També ha publicat cap a dos-cents treballs i articles de la història de Sant Feliu de Guíxols que es recullen en llibres de diversos autors, revistes i publicacions especialitzades.

Diputació de Girona

Ajuntament de Sant Feliu de Guíxols